Sâmiha Ayverdi

Paşa Hanım

KUBBEALTI

SÂMİHA AYVERDİ KÜLLİYÂTI

40

2. BASKI

Kubbealtı Neşriyâtı No: 154

1. Baskı 2009
2. Baskı 2012 Mayıs

ISBN: 978 - 975-6444-69-6

© Bu kitapta yayımlanan yazıların bütün hakları Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı'na âittir. Tamamı ya da bir bölümü izin alınmadan, fotokopi dâhil, optik, elektronik ya da mekanik herhangi bir yolla kopyalanamaz, çoğaltılamaz, basılamaz, yayımlanamaz.

Yayına Hazırlayanlar:
Aysel Yüksel-Zeynep Uluant

Kapak Uygulama : Burcu Kayalar
Kitap Tasarımı : Kubbealtı

İsteme adresi: Kubbealtı İktisâdî İşletmesi
Peykhâne Sokağı No: 3 34126 Çemberlitaş-İstanbul
Tel: 0212 516 23 56 – 516 63 87
Faks: 0212 638 02 72

info@kubbealti.org.tr
www.kubbealti.org.tr

Baskı: Özal Matbaası
Davutpaşa Cad. Emintaş, Kâzım Dinçol Sitesi 81/39
Topkapı-İstanbul
Tel: 0212 565 25 99

Sâmiha Ayverdi

Paşa Hanım

İçindekiler

Takdim	7
Yirminci Asrın Yüz Karası	9
Lâzım Olan Bu	14
Hilâl ve Salip	18
İstanbul'a Akan Türk Gücü	21
İskender Bey	24
Çin Seddi Neresi Bolayır Neresi	28
Devletçilik Sırrı	32
Târih Şuûru	39
İnsan Hep Aynı İnsan	44
Sıra Sıra Hâtıralar	49
Avramların Mâcerâları	54
Hâlâ Aynı Korku	60
Ey Batılılar Batılılar	66
Batının Taassubu	70
Geldiler Çektiler Gittiler	76
Saraylarda Hayat	78
Evinin İçi	83
Türk Ahlâkı	86
Eski İstanbul Sesleri	89
Âkıbetlerini Bekleyenler	92
Sabah Şerifler Hayır Olsun	97
Mahya ve Ötesi	100
İstanbul'un İşgâlinde	105
Mehtap Deyip Geçmeyelim	108
Hastaya Bakın	111
Güzelliğin Galebesi	114
Babalı Arap Olduk	118

İnsan ve Orman 121
Harfendazlık 127
Dünyâyı Yakan Ateş Fitne ve Fesat 131
Teknik Nereden Nereye Geldi 135
Bir Mûcit 139
Mühim Olan Uçmak Değil 143
Gülistan Hanım'ın Sevgili Oğulları 148
Bir Paşa Oğlu 154
Kaptanın Karısı 157
Paşa Hanım 165
Bozuk Bir Âile Tablosu 169
Zavallı Emsâl 177
Dolu Dolu Otolar 180
Sonu Gelmeyen Ne Var ki 183
Kimin Peşinde Olmalı 188
Lâzım Olan Paşalık mı İnsanlık mı 195
Olur mu Bu 199
Memduh Bey 204
Mesned Kalfa 209
Bohçacı Sündüs 220
Etme Bulma Dünyâsı 226
Korku 230
Sevgi mi Kıskançlık mı 234
Bir Rüyâ ve Bir Hayal 240
Osman Râmi Bey 245
Sucu Nine 249
Makbûle Hanım'ın Îmânı Onu Kurtardı 253
Bu Çocuklar Şımarmaz 256
Kim Eşek Olmak İster ki 259
Böyle mi Olmalı 264
Tevhîde Hanımları Ayıplamayalım 271
Örümcek Ağları 279
On İkiye Çeyrek Var 284
Meracel Bahreyn 287
Allâh'ın İşine Karışmayalım 292
Büyük Terbiyeci Mevlânâ 296
İnsan ve Mevlânâ 304
İndeks 315

Takdim

Paşa Hanım, Sâmiha Ayverdi Külliyâtı'nın kırkıncı kitabıdır ve adını bu kitapta bulunan aynı isimdeki bir hâtıra yazısından almıştır.

Târihimizin, millî ve mânevî değerlerimizin nice "Kaybolan Anahtar"ları îman ve kültür hayâtımıza yön vermiş ustaların hâtıralarında saklıdır. Bu bakımdan Sâmiha Ayverdi'nin 1980-1993 yılları arasında âdeta seri hâlinde yazmış olduğu hâtıra ağırlıklı yazıları bilhassa yakın târihimize, millî ve mânevî hayâtımıza, topyekûn kültürümüze ışık tutan, vesîka değerindeki mühim yazılardır.

Yazar bu hâtıralar dizisinde milletimizin maddî ve mânevî hayâtına, târihine, sosyal ve siyâsî olaylarına, millî ve mânevî değerlerine ve hâdiseleri o istikâmete götüren sebeplere dikkatimizi çekerek kültür ve medeniyet târihimizin derinliklerine iner. Dünü bugüne bağlar, kaybettiğimiz değerlerin bizde açtığı sosyal yaralara işâret eder ve çârelerini gösterir. Şan ve şeref sahîfeleriyle dolu târihimizden ibretli haberler verir, böylece geleceğe daha ümitle bakmamızı sağlar.

Bir araştırmacı yazar olarak da bu tesbitlerini kuru bir kronolojik hâdiseler zinciri olmaktan çıkarıp günümüze de ışık tutacak tahlillerle onlara yeni bir hayâtiyet kazandırır. Nitekim *Türk Târihinde Osmanlı Asırları, Boğaziçi'nde Târih* kitapları bu anlayışla yazdığı eserlerinden hemen hatırlayacağımız isimlerdir.

Eserlerinde târihimizi, kültür değerlerimizi ve geçmişteki hayâtımızı her zaman genel çizgileriyle tasavvufun potasında işleyen yazar, târihî gerçeklerin ışığında geçmişteki olayları günümüze bağlarken bir Osmanlı muhibbi olmasına rağmen hakşinas bir tarafsızlıkla zaaflarımıza da işâret eder. Böylece sevmenin sâdece güzel ve iyi tarafları görmek ve göstermek değil, zaafları ve hatâları da fark etmek ve onları düzeltmeye çalışmak olduğuna da dikkati çeker.

Nitekim, Osmanlının son zamanlarında iç politikada yapılan hatâlardan bahisle, eğer İkinci Sultan Abdülhamid'in siyâseti tâkip edilseydi bugün Güneydoğu'da yaşanan sıkıntıların ortaya çıkmayacağını işâret eder.

Bu yazılarda târihî vak'alar kadar yazarın zengin muhîtinin ve kuvvetli hâfızasının hediyesi olan hâtıralardan da sıkça bahsedilerek, o devir İstanbul'unun çeşitli manzaraları ve hayat çizgileri hikâye tadında anlatılmakta ve kıssadan hisse çıkarılmaktadır.

Artık adı bile kalmayan bir Kırkçeşme semtinden söz edilirken yazarın tâze çocuk dimâğından aktardığı hâtıralarla âdeta Kırkçeşme Hamamı kapısında susam helva satan zenci kadına elimizi uzatırken, yerinden yurdundan kaçırılarak köle edilen bu gariplerin içimizi sızlatan hazin hikâyelerinden de haberdâr oluruz.

Paşa Hanım'da hâtıra, sohbet ve makâle tarzında 64 yazı bulunmaktadır ki bunların üç-dört tânesi hâriç diğerleri 1985-1993 yılları arasında kaleme aldıkları yazılardan meydana gelmiştir.

Ne yazık ki dilimizin geçirdiği buhran dolayısıyla gençlerimizin yarım, hattâ çeyrek asır evvelki kitapları anlamakta güçlük çektikleri bir gerçektir. Bu konuda gençlerimize yardımcı olmak, onların dil hazînelerini geliştirmek de yazarın en çok dikkat ettiği bir hususdur. Bu hassâsiyetini dikkate alarak, bir yazarın kullandığı kelimeleri değiştirmeye, eserin ifâdesini bozmaya kimsenin hakkı yoktur prensibinden hareket edilerek bâzı kelimelerin eserdeki mânâları dip not şeklinde verilmeye gayret edilmiştir.

Aysel Yüksel-Zeynep Uluant
Eylül 2009

Yirminci Asrın Yüz Karası

Devletlerin, siyâsî ve iktisâdî nüfuzlarını[1] başka milletlerin imkânlarından faydalanarak genişletmelerinin revaçta olduğu[2] devirlerde iyi bir müstemlekeci[3] olmak, yalnız devlet politikasının başaracağı işlerden değildi. Etrâfını idâre etmek vaziyetinde olan bir ferdin bile, görgülü olduğu kadar saygılı; vekarlı[4] olduğu kadar müsâmahalı[5] olması nasıl lâzımsa, başka kavimlere efendilik etmek isteyen bir milletin de, efendilik şânına düşen vasıflara sâhip bulunması, devlet politikasına muvâzî[6] bir zarûretti[7]. Bu vasıflar da en azdan, adâlet ve insaftı.

Bundan da anlaşılan şu ki, değil kavimleri ve büyük toplulukları, fertleri dahi idâre etmenin ilk şartı,

---

[1] Nüfuz: Sözünü geçirme gücü.
[2] Revaçta olmak: Geçerli olmak.
[3] Müstemlekeci: Sömürgeci.
[4] Vekarlı (Vakarlı): Ağırbaşlı, ciddî, temkinli.
[5] Müsâmahalı: Hoşgörülü.
[6] Muvâzî: *mec.* Bir işi, bir meseleyi diğerine parelel düşünme, parelel götürme.
[7] Zarûret: Zorunluluk.

her şeyden evvel bizzat idâre edicinin, zihnî[1] ve rûhî bir üslûp ve değerler sistemine göre terbiye edilmiş ve seviyelenmiş olmasıdır.

İşte, bir vakitler üç kıta üstünde hükümran olan[2] Osmanlı İmparatorluğu'nun çıkış ve yükseliş devirlerinin dinamizmi içinde, kitleyi bu efendi millet irtifâına[3] çıkarmış bulunan zihnî ve rûhî değerler sârî[4] ve câri[5] bulunuyordu.

Gerçi devletin, coğrafya, ırk, mezhep ve kültür ayrılıkları olan çeşitli tecemmuları[6] idârede tâkip ettiği sistem cidden üstün ve emsalsizdi. Zîra Cezâyir'den Yemen, Hicaz ve Hindistan'a, Budin'den, Eflâk, Boğdan ve Kafkas'lara uzanan, bir yandan da Adriyatik sâhillerini, Akdeniz kıyılarını tarayan; nihâyet Küçük Asya'yı içine alan bu geniş ülkede muhtelif kavimler kendi törelerini ve an'anelerini[7], dillerini, dinlerini *muhâfaza etmek*[8] *sûretiyle*, yarı istiklâlli bir idârenin yumuşak anlayışına teslim edilmişlerdi. İmparatorluk, iç ve dış muvâzenesini[9] muhâfaza ettiği müddetçe de, içtimâî[10] ve iktisâdî[11] bünyeleri, kültür ve dinleri birbirine uymayan bu kavimler, aynı makastan çıkmış, aynı ölçü ve endâzeye[12] göre hazırlanmış bir idâre kaftanının içine sokulmak hatâsına düşülmemiştir. Böylece de büyük merkeze bağlı küçük merkezler olarak yarı feodal hüviyetleri içinde kalmışlardır.

---

[1] Zihnî: Aklî.
[2] Hükümran olmak: Hüküm sürmek, hâkim olmak.
[3] İrtifâ: Daha yüksek bir mertebeye çıkma.
[4] Sârî: Yaygın.
[5] Câri: Geçerli.
[6] Tecemmu: Toplanma, yığılma.
[7] An'ane: Âdet, örf, gelenek.
[8] Muhâfaza etmek: Korumak ve devam ettirmek.
[9] Muvâzene: Denge.
[10] İçtimâî: Sosyal.
[11] İktisâdî: Ekonomik.
[12] Endâze: Derece, mertebe.

*

Devletçilik anlayışiyle atbaşı giden içtimâî şuûra gelince, orduların açtığı ülkelerdeki yerli halk, âdil ve müsâvatçı[1] Türk idâresine olduğu kadar, istîlânın arkasından gelen sosyal nizamlara da yakınlık göstermiştir. Zîra her gittiği yere saygılı ve edepli dünya görüşünü de sürükleyen bu cemiyet; senin dînin sana, benimki bana! diyen kitabının emrine riâyet ederek[2], toprağın eski sâkinlerine[3] değil sataşmak, yan gözle dahi dönüp bakmıyordu ve harâretle kendini verdiği bir îmar, sanat ve zirâat faâliyeti içinde idârî, içtimâî müesseselerini[4] kuruyordu. Kısa zamanda medeniyetinin çehresini verdiği bu yeni ülkeler ise, hanları, hamamları, câmileri, medreseleri, çeşmeleri ve sebilleriyle bakıyorsunuz Kosova oluyor, Selânik oluyor, Belgrat oluyor, Bosna oluyor, Budin oluyordu.

*

İşte Osmanlı İmparatorluğu'nun, kuruluşundaki esaslara sâdık[5] bulunduğu güçlü kuvvetli devirlerinde istîlâ edilmiş olan Macaristan da, Türk patronajı altında kaldığı iki asra yakın bir zaman, diğer kavimlere bahşedilmiş bu imtiyazlar[6] içinde şikâyetsiz, hattâ bahtiyar yaşamıştır.

Dördüncü Sultan Mehmed devri ki artık görünüşünün ve gösterişinin ihtişam ve âlâyişine[7] rağmen, hemen bir asra yakındır yavaştan başlayan bir gevşe-

---

[1] Müsâvatçı: Aynı seviyede olmayı, eşitlik ve denk olmayı benimseyen.
[2] Riâyet etmek: Uymak.
[3] Sâkin: O yerin halkından olan kimse.
[4] Müessese: Kurum.
[5] Sâdık: O şeyin gerçeğinden ayrılmama, o gerçeğin gerektirdiği gibi hareket etme, içten bağlı olma.
[6] İmtiyaz: Ayrıcalık.
[7] Âlâyiş: Gösteriş, debdebe, tantana.

menin açık verdiği bir devirdir. Böyle olduğu halde, Avusturyalıların zulmünden dâima Türklere sığınmış olan Macarlar, devletin bir Yavuz, bir Kânûnî zamânıyla kıyaslanamayacak bir karışıklık ve istikrarsızlık[1] devri olmasına rağmen, yine de bekâ[2] ve hayat temînatlarını[3] Osmanlı İmparatorluğu'nda aramakta tereddüt etmiyorlardı.

Türk himâyesinde[4] bir krallık olan Erdel Kralı Apafi ile birleşerek Osmanlı ordusiyle bir hizâda çarpışan Orta Macar Kralı Tökeli İmre'nin devlete göstermek istediği sadâkat nişânesi, Türk târihi lehine, unutulmaz hâtıralardan biridir. Öyle ki genç kral, Osmanlı Devleti'nin karşısında nasıl itâat üzere el bağlamış olduğunu, mührüne kazıttığı şu beyit ile dünyâya îlân etmekten çekinmemişti:

Muîn-i Âl-i Osman'ım[5] *itâat üzreyim emre*
Kral-ı Orta Macar'ım ki nâmım Tökeli İmre

Kendi yolunu kendi çizen târih, artık Türkleri Macar topraklarından çok uzaklara düşürmüş bulunuyor. Her doğan için bir ölüm nasıl mukadderse[6], karşısında dünyâyı dize getirmiş olan Osmanlı İmparatorluğu için de bu adım adım gerileyiş bir kader çizgisi idi ki Türk târihinin alnına çekildi. O devirde Macar milletinin Türklere karşı giriştiği savaş, sâdece bir toprak ve istiklâl mücâdelesi idi. Bugünkü ise, insanlık ve hak ve hayâtı adına girişilmiş bir cihattır. Bu bakımdan, her iki mücâdele arasında sonsuz bir

---

[1] İstikrarsızlık: Belli bir tarz üzere devam etmeyip durmadan değişme durumu. kararsızlık.
[2] Bekâ: Devamlılık.
[3] Temînat: Güvence, garanti.
[4] Himâye: Bir devletin kendi varlığını korumakla beraber bir anlaşma ile daha kuvvetli bir devletin koruması altına girmesi.
[5] Muîn-i Âl-i Osman: Osmanlı Hânedânı'nın yardımcısı, Osmanlı Devleti'nin yardımcısı
[6] Mukadder: Alın yazısında bulunan (şey).

ruh ve mânâ farkı vardır. Sovyetler Birliği, Çarlık Rusya'nın emperyalist emellerini daha geniş ölçüde ve daha hoyratça tevârüs etmiştir[1]. Bu ezici kuvvetin elinde robotlaşmayı kabul etmeyen milletlere ise, er geç böyle bir ayaklanma mukadderdir.

Bugün Balkan yarımadasında çeşitli dillerin konuşulması ve çeşitli kavimlerin mevcut bulunması, beş yüz senelik Türk hâkimiyetinin lutfu eseridir. Şâyet Türk kuvvetleri Latin tehlikesini zamânında durdurup Slav milletlerini himâyesi altına almamış olsaydı bugün o topraklarda ne bir Ortodoks mezhebinin sâlibi[2], ne de bir Sırp, bir Bulgar milleti olurdu. Halbuki yirminci asrın yüz karası olan Rus müstemlekeciliği, sâdece hükümleri altına aldıkları milletlerin siyâsî, iktisâdî ve sınâî[3] menbalarını[4] kendine çevirmekle yetinmiyor; onların vicdânî ve millî hüviyetlerini de kazıdıktan sonra, mânevî değerlerinden soyulmuş bu makine adamları, Moskova emperyalizminin dolabına koşuyor ve o kanlı istibdat[5] çarkını bu zavallılara çevirtiyor.*

---

* Sâmiha Ayverdi, *Yirminci Asrın Yüz Karası*, 3.11.1956 Havadis Gazetesi. Bu yazı 1956 yılında Macarların Ruslara ve komünizme karşı ayaklanmasının kanlı bir şekilde bastırılması üzerine yazılmıştır.

[1] Tevârüs etmek: (Soya çekim yoluyla) Miras olarak geçmek.

[2] Salip (Salib): Haç.

[3] Sınâî: Endüstriyel.

[4] Menba (Memba): Kaynak.

[5] İstibdat: Diktatörlük.

Lâzım Olan Bu

En az yirmi beş, otuz sene evveldi. Yüksek rütbeli, emekli bir denizci ile tanıştım. Belki de amiral emeklisi idi. İsmini unuttum. Yalnız soyadının Sarı olduğunu hatırlıyorum. Bir kültür hazînesi sel gibi dudaklarından dökülen bu zat yaşlıca idiyse de, o yıllarda ben henüz bu emekli denizcinin yaşından hayli uzakta idim.

Kendisi ile birlikte evimize kadar gelmiş olan arkadaşıyla içli dışlı dost oldukları konuşmalarından belli oluyordu. Konuşmalar arasında, karısının İngiliz olduğunu, fakat uzun sürmüş bu evlilik yıllarında, bir kere bile eşine İslâmiyeti kabul etmesi yolunda değil teklif, îmâ[1] dahi etmemiş olduğunu söyledikten ve karısının İngiltere'deki *âilesi* ile *temas*[2] hâlinde bulunduğunu ilâve ettikten sonra, Noel gibi dînî günlerdeki seyâhatlerinde çocuklarını götürmediğini de söylemeyi unutmadı.

Kendisi onun îman hayâtına nasıl saygı göster-

---

[1] **İmâ**: Üstü kapalı olarak anlatma.

[2] *Temas*: *Gidip gelme, haberleşme, bağlantı.*

mekte ise, eşi de, sağlam bir Müslüman anlayışı ile taşan fazîletli[1] davranışlarına medenî ve insânî meziyetlerine[2] hürmetkâr bulunuyordu. Bilhassa çocuklarına, asla haçlı zihniyetle telkinlerde[3] bulunmazdı. Evlâtları ile, siz de babanız gibi dürüst, fazîletli, kibar ve terbiyeli olmalısınız, yollu konuşmak dürüstlüğünü göstermesi de herkesçe bilinen keyfiyetlerdendi.

Böylece, su gibi akıp giden senelerden sonra, bir gün kocasının karşısına gelerek: "Haydi resmî muâmeleleri[4] yap. Ben en kısa zamanda Müslümanlığı kabul edeceğim. Şimdiye kadar ziyan ettiğim senelere yanıyorum," dedi, ve dediğini de yaptı.

Emekli denizci sözüne şöyle devam etti: "Şimdiye kadar şâhit olduğum bu tertip[5] ihtidâlar[6] pek çoktur. Biz, İslâmın yüzünü ağartacak olsak, bütün dünyânın Müslüman olması beklenebilir.

İslâm, gayrimüslim kadınlarla evlenmiş kimselerin eşlerini asla kendi dinlerine çekmek husûsunda değil tazyik, teklif dahi etmemelerini ister.

Bu mevzûda pek çok, hattâ sayılamayacak kadar çok misal varsa da, teker teker söylemenin imkânsızlığını elbette takdir edersiniz.

Ancak size Türk târihinde bulunan ve İslâm'ın rûhuna riâyet[7] husûsunda[8] da şiddetle titiz bir ulunun tutumunu örnek olarak göstermek isterim.

Gerçi bu ulu kişinin mâcerâsını bilenler, bilmeyenlerden çok ise de ben gene şu tatlı sohbetimiz arasında, kısaca da olsa, tekrar etmeyi isterim:

---

[1] Faziletli: Fazilet sâhibi, erdemli.
[2] Meziyet: Üstünlük.
[3] Telkin: Bir kimseye bir fikri aşılama.
[4] Muâmele: İşlem.
[5] Tertip: Tarz, usul.
[6] İhtidâ: Başka dinden çıkıp Müslümanlığı kabul etme.
[7] Riâyet: Uyma.
[8] Husûs: Konu.

Öyle ki II. Sultan Murad, Macar kralını bozguna uğratınca, Sırp Kralı Yorgi Brankovic hem 50.000 altın haraç vermiş hem de kızını pâdişâha takdim etmişti. O devir târihçilerinden Derviş Ahmed Aşkî'den okuduğumuza göre: "Kızımın çehizi tamam oldu, adam gönderip alın" diyen Sırp kralına karşı, paşalar hükümdâra: "Almak gerek sultânım" derler. Üsküp'ten İshak Bey'in hâtununu bir heyetle[1] gönderirler, kızı alıp Edirne sarayına getirirler. Bir müddet sonra da Bursa sarayına gönderirler.

Sultan Murad, evlilikleri müddetince Mara Sultan'ın vicdânına asla müdâhale etmedi[2], böylece de Mara Sultan on iki sene hükümdârın sarayında mutaassıp[3] bir Ortodoks olarak kocasına sonsuz bir aşk ve hürmetle bağlı olarak yaşadı.

Sultan Murad'ın vefâtından sonra ise yirmi altı yaşında dul kalan Mara Sultan, Fâtih Sultan Mehmed'den memleketine gönderilmesini istedi ve bir manastıra kapanarak başta Bizans İmparatoru Konstantin olmak üzere Hıristiyan hükümdarlardan aldığı izdivaç[4] tekliflerini reddetti.

Fâtih Sultan Mehmed üvey annesine hiç kimseye muhtaç olmayacağı nakdî[5] ve maddî yardımlarda bulundu, hattâ bununla da kalmayarak Mara Sultan'ı ömrü boyunca himâye etti.[6] Nitekim Yorgi'nin ölümünden sonra başa geçen oğlu Lazar, annesi Kraliçe İren, Amcası Toma ve kızkardeşleri ile Mara Sultan'ı bir kaleye kapatınca, ferman[7] göndererek üvey anne-

---

[1] Heyet (Hey'et): Bir işi yapmakla görevli kimselerden meydana gelen topluluk.
[2] Müdâhale etmek: Karışmak.
[3] Mutaassıp: Benimsediği inanışa aşırı derecede bağlı olan.
[4] İzdivaç: Evlenme.
[5] Nakdî: Paraca.
[6] Himâye etmek: Korumak.
[7] Ferman: Yazılı pâdişah emri, buyrultu.

sini resmen istedi, diğerlerini de gizlice kaçırtarak Brankovic âilesinin bu son erkânını[1] Aynaroz civârında büyük bir manastıra yerleştirdi.

Mara Sultan, Fâtih Sultan Mehmed'in yardımıyla bir yoksul çocuklar yurdu kurdu ve ömrünün sonuna kadar burada yaşadı.

[1] Erkân: İleri gelenler.

Hilâl[1] *ve Salip*[2]

Bosna-Hersek, bir minyatür Türk şehri karakteri arzeden Rumeli vilâyetlerinden biri idi. Zîra Osmanlıların çok cömertçe bıraktıkları eserlerle gelin gibi donanmış bu şehirde saymakla tükenmeyecek âbideler mevcut bulunuyordu. İşte meşhur Hünkâr Câmii, Husrev Bey Külliyesi, bedestenler[3], medreseler, mescitler, sebiller[4], çeşmeler ve bilhassa sanat ve satış merkezi olan Baş Çarşıya denen ve yarım ay biçiminde inşâ edilmiş Büyük Çarşı...

Bosna, yerlilerden çok, seyyâhı bol bir şehir idi. Burada Sırplıların sevimsiz işçi mahalleleri ve Avusturya işgâlinden artakalmış birkaç otel vardı ki seyyahlar bu soğuk ve tatsız binâlara yan gözle bile bakmıyorlardı. Ancak turist olarak burada konaklayanla-

---

[1] Hilâl: Ayın yeni doğduğu zaman ilk üç günlük yay şeklindeki durumu, Müslümanlığın sembolü.
[2] Salip: Haç, Hıristiyanlığın sembolü.
[3] Bedesten: İçinde kıymetli eşyâ, antika vb. şeyler satılan üstü kapalı çarşı.
[4] Sebil: Gelip geçenlere ücretsiz su dağıtmak için yapılmış küçük, şirin yapı.

rı çeken ve cezbeden[1] binâlar Türk eserleri idi ve gelenlerin hepsi, Türk eserleri için geliyorlardı. Öyle ki zarâfetin[2] ve güzelliğin misâli birer canlı şiir denecek eserler hep Türklerden kalan bakiyeler[3] idi ki bu gerçeği de asla gizlemiyorlardı.

Boşnak denen Müslüman halk, Türklere karşı sonsuz bir muhabbet ve bağlılık gösterirdi. O kadar ki doğru dürüst Türkçe bilmeyenlere öfke, hattâ küfür denecek bir hakâretle: "Be hey gidi Allah'tan korkmaz Türkçe bilmez Boşnak!" diye bağırırlardı.

*

Bosna'ya gittim. Tahsillerini İstanbul'da yapmış, Türk'e hayran nice Bosnalılar gördüm. Ama bunlar arasında bir Hasan Ağa varmış ki onu ne tanıdım ne de görmek fırsatını buldum.

Evet, Hasan Ağa'yı görmedimse de onu yakından tanımış olan İlhan Ayverdi Hanım'ın nakli[4] ile ne mene[5] bir insan olduğunu öğrenmiş bulunuyorum. Şöyle ki kendisine: "Hasan Ağa, sen de bâzı vatandaşların gibi Türkiye'ye göçmeyi düşünüyor musun?" suâline karşılık verdiği şâhâne cevap, onun derûnî[6] muhtevâsını[7] anlatmak için başka bir söze lüzum kalmayacağını işâret etmekte değil midir?

Hasan Ağa'nın bu soruya verdiği cevap şudur: "Hayır, hiçbir yere gitmeyi düşünmüyorum. Burada doğdum, burada yaşadım ve burada ölüp gömülece-

---

[1] Cezbetmek: Çekiciliğinin etkisi altına almak.
[2] Zarâfet (Zerâfet): Güzel görünüş, âhenkli güzellik, incelik.
[3] Bakiye: Geri kalan, kalıntı.
[4] Nakil: Başkasına âit bir sözü bir yerde anlatma, hikâye etme.
[5] Ne mene: Nasıl, ne türlü.
[6] Derûnî: Mânevî, iç âleme âit.
[7] Muhtevâ: İçerik, kendinde topladığı, kapsadığı unsur.

ğim. Haşir[1] gününde de: Haydi kalk! dedikleri zaman gene burada kalkacağım. Ama topraklarımızı işgâl eden Sırplılar kelime-i şahâdeti[2] yasaklayacak olurlarsa, ihtiyar kadınımı sırtıma alır, gücümün yettiği yere kadar gider, tâkatim[3] kesilince orada ölür kalırım."

Böylece de îmânın mehâbet[4] ve kudretinin mutlak[5] hükmünden öte başka birleştirici tevhit[6] yolu bulunmadığını o tertemiz ve saf dili ile ne kadar veciz[7] ve sâde bir şekilde anlatıvermiştir.

Hasan Ağa, yollara düşmeden ölmüş ve Sırplılar da onun kaçmasını hazırlayacak müdâhaleden[8] korkmuşlar, böylece de, onu kelime-i şahâdetle karşı karşıya bırakmayı siyâsetlerine uygun görerek zorlama yoluna gitmemişlerdir. Zîra, kelime-i şahâdetle dopdolu Hasan Ağa'lar gibi Bosnalı Müslümanların bu toprakları terk edecekleri korkusu ile onları bundan mahrum etmekle zararlı çıkacakları endîşesiyle susmuşlardır. Sanki Boşnak teb'a[9] terk-i diyar[10] ederken Osmanlının bıraktığı âbideler de imhâ olacak[11] ve toprak yozlaşarak zenginliğinden mahrum kalacak idi ki haçlı Sırplılar, îtiraf etseler de etmeseler de Hilâl'in, Salip'e karşı olan gücü karşısında boyun eğmek zorunda kaldıklarını böylece ortaya koymuş bulunuyorlardı.

---

[1] Haşir: Cenâb-ı Hakk'ın kıyâmet gününde, dünya hayâtında işlediklerinin hesâbını sormak üzere ölüleri diriltip bir araya toplaması.

[2] Kelime-i Şahâdet: İslâm dîninin beş temel esâsından birincisi olan "şâhitlik ederim ki Allah'tan başka ilâh yoktur ve yine şâhitlik ederim ki Hz. Muhammed O'nun kulu ve elçisidir" anlamındaki cümle.

[3] Tâkat: Bir şeyi yapabilmek için gereken güç, kuvvet, derman.

[4] Mehâbet: Ululuk, yücelik, heybet.

[5] Mutlak: Kesin, kat'i.

[6] Tevhit: Birleştirme, bir araya getirip bir yapma.

[7] Veciz: Kısa ve öz.

[8] Müdâhale: Karışma, araya girme.

[9] Teb'a: Uyruk.

[10] Terk-i diyar: Diyârı terk, ülkeyi terk.

[11] İmhâ olma: Yok olma.

İstanbul'a Akan Türk Gücü

Yirmi beş sene evveline kadar Göztepe civârında Bağdat Caddesi'ne bakan, bahçe içinde, aşı boyalı ve oldukça da harap bir ahşap binâ vardı. Bu semtin eskileri, bu binânın yeni mâlikinin[1] İttihatçıların Polis Müdürü Ahmet Bey olduğunu söylerlerdi.

Bir târihî rivâyet de, burasının vaktiyle Bizans imparatorlarından Andronikos'un av köşkü olduğu ve Türklerle yapılan barış anlaşmasının burada imzâlanmış bulunduğu keyfiyeti idi.

Gerçi bu bir siyâsî ve göstermelik barış anlaşması idiyse de, Bizans, Selçukluların peşini bırakmayacak, Peçeneklerin, Uzların, saf ve câhil beylerini mevki, mesnet[2] ve bol para ile kandırmaya uğraşacaktı. Böylece de onları Ortodoks kilisesine bağlarken bir taraftan da haçlı zihniyetinin taassup kamçısıyla Avrupa şövalyelerinin aklını çelerek feodal güçleri haça sâhip çıkmaları yolunda Müslüman Türklerin üstüne sal-

---

[1] Mâlik: Sâhip.

[2] Mesnet: Büyük mevki, makam, rütbe.

makta gecikmeyecekti ve gecikmedi de.

Ama şu bir hakîkattir ki Anadolu'nun Bizans'a yarı bağlı, yarı müstakil[1] devletçikler kurmuş olan tekfurları halkı öylesine bîzar etmiş[2], canını, malını korunmaz hâle getirmiş ve ağır vergilerin altında öylesine ezmiş bulunuyordu ki halk, kurtuluşu Bizans birliğinden kopmuş tekfurların zâlim idâresinde değil, Türklerin âdil[3] ve insaflı idâresinde bularak o tarafa sığınmakta hayat ve devam imkânı görmüştü. Hattâ hâlâ parlak ve şâşaalı bir şehir olan Konstantıniyye'de, bu ihtişâm[4] ve debdebeye rağmen sel gibi akan idârî yolsuzluklar, siyâsî çekişmeler ve ahlâk fesadı[5] artık halkın gözünden kaçmıyordu. O kadar ki, İstanbul'un fethi sırasında Ayasofya'da kardinal külâhı görmektense Osmanlı sarığı görmeyi tercih ettiklerini gizlemeyen halk son bir ümitsizlik ve çâresizlik içinde bocalamakta idi.

Bizanslılar Katolik Roma'nın yardımından ümit kesmiş olduklarını gizlemeye lüzum görmüyorlarsa da mezhepleri[6] ayrı da olsa bir haçlı ordusunun Bizans'ı Türklere kaptırmayacağı inancında ya da temennîsinde[7] bulunuyorlardı. Böylece de Garbî Roma'nın yardımına avuç açmak üzere ülkelerinden Roma'ya gidip gelişlerin ardı arkası kesilmiyordu.

*

Malâzgirt, Anadolu'nun kapı tokmağı idi. Alparslan bu tokmağı çevirip açmış ve içeri girmişti. Aradan

---

[1] Müstakil: Bağımsız.
[2] Bîzar etmek: Bıktırmak, usandırmak.
[3] Âdil: Haktan, adâletten ayrılmayan, adâletli.
[4] İhtişam: İnsanı etkisi altına alan gösterişli görünüş, görkem.
[5] Fesat: Bozukluk.
[6] Mezhep: Bir dinde belirli görüş ve anlayış farklılıklarından doğan kollardan her biri.
[7] Temenni: Dilek, istek, duâ.

geçen ancak üç sene gibi kısa bir zaman içinde Selçuklu orduları İznik'e kadar ilerledi. Ama orada da karar etmeyerek İzmit'e ve Üsküdar'a kadar uzanıverdi. İşte zaman zaman Türkleri yarı tehdit, yarı korku ile kendi hallerine bırakmamaya uğraşan Bizanslılar, İstanbul'un yanı başında sayılacak köylere kadar ayak atan Türklerle müzâkere[1] edebilmek üzere barış anlaşmaları yapmaktan geri kalmamaya çalışıyorlardı.

Öyle ki bu barışın Andronikos'un av köşkünde imzâlanması hikâyesi de canı hulkuma[2] dayanmış Bizans'ın mezbûhâne[3] bir manevrası[4], bir göz boyama oyunu idi vesselâm[5].

[1] Müzâkere: Bir konu üzerinde karşılıklı görüşme, fikir alış verişinde bulunma.
[2] Hulkum: Boğaz.
[3] Mezbûhâne: *mec.* Son bir gayretle.
[4] Manevra: *mec.* Oyun, hile, düzen.
[5] Vesselâm: İşte o kadar, son söz bu anlamında sözü kısa kesmek için kullanılır.

İskender Bey

İskender Bey, İkinci Sultan Murad zamânında yaşamış olan Arnavut prenslerinden Yani Kostriyota'nın oğlu idi. Kostriyota sert ve haşin mizaçlı idi ama Arnavutluk'a vâli olarak tâyin edildiği vakit çok iyi çalışarak adâletten ve hakîkatten ayrılmamıştı Bu yüzden Osmanlıları çok seviyor ve takdir ediyordu. Ama su *uyur düşman uyumaz sözü*nde dendiği gibi, Sırpların ve Hırvatların zaman zaman Arnavutluk'a saldırmaları yadırganacak işlerden değildi.

Nitekim Sırplarla Hırvatların Arnavutluk'a saldırdıkları bir devirde, henüz beş yaşında olan İskender, Hırvatlar tarafından esir edilerek tam bir sene orada kaldı. Ne ki yeniden coşan insan öfkesi, muhârebeyi kızıştırınca tekrar esir düşenler arasında İskender de vardı.

II. Sultan Murad esirler arasında, bu küçük prensi görünce: "Alın şu çocuğu saraya, Şehzâde Mehmed'in yanına götürün. İkisi birbirine alışsın, berâber oynayıp berâber okusunlar," dedi. Pâdişâhın dediği gibi

İskender, Şehzâde Mehmed'in en iyi arkadaşı olarak yanında kaldı. Öyle ki Şehzâde Mehmed'e her gün, her saat başka bir hoca geliyor ve şehzâde onlardan târihi, medeniyeti ve dünya umûrunu[1] öğreniyor, İskender de, bunları dinleyip anlamaya çalışıyordu. Böylece ilmî ve edebî Türkçeyi de kavramış olan İskender, sanki bir Türk paşasının oğlu gibi yetiştirildi. Zamanla sarayda tahsil görerek yükseldi ve sancakbeyi oldu.

Ne yazık ki Osmanlılardan gördüğü büyük alâka, saygı ve muhabbete rağmen yaradılışından gelen hîlekârlık ve yalancılık ile o nîmetlere[2] nankörlükle karşılık vererek kaçmaya hazırlandı.

Babasının idâre ettiği bölgeye ulaşarak orada evvelâ prensliğini ilân edip sonra da Arnavut kıralı olmak hevesine düştü ise de Balkanları ele geçirmek için ilk iş olarak Arnavutluk'u bir kapı gibi açmak isteyen şehzâde Mehmed ile II. Sultan Murad Han bu defa İskender Bey'in kaçmasına lüzum kalmadan meseleyi, diplomatik yollardan halletmeyi düşündüler.

*

Çok hîlekâr ve muhteris[3] bir insan olan İskender Bey Müslüman olup sancakbeyi pâyesi ile taltif edilmesine[4] rağmen Morova Meydan Muharebesi'nde Türk birliklerini bırakıp kaçtı. Bu kaçış Hunyadi Yanoş'un zaferini kolaylaştı. İskender Bey doğruca batı Arnavutluk'un kilidi olan Akçahisar kalesine gidip tanzim ettirdiği[5] sahte evrâkı Sancakbeyi Hasan Bey'e göstererek II. Murad'ın, bu sancakbeyiliğini Hasan

---

[1] Umur: İşler.
[2] Nîmet: Lutuf eseri olan iyilik, ihsan, bağış.
[3] Muhteris: Hırslı, doymak bilmeyen, kanâat etmeyen.
[4] Taltif edilmek: Rütbe ile ödüllendirilmek.
[5] Tanzim ettirmek: Kaleme aldırmak, yazdırmak.

Bey yerine kendisine verdiğini bildirdi, az sonra da babasının üç yüz adamı ile küçük Türk garnizonunu kılıçtan geçirerek kendisini Arnavut prensi îlân ederek Hıristiyanlığa döndü.

*

Zamanlar geçip târihler XX. asrın başına dayandığı zaman Arnavutlar, II. Abdülhamid'in şehzâdelerinden Burhaneddin Efendi'ye Arnavut kralı olmasını teklif etmişler, fakat bu hamiyetli[1] Türk şehzâdesi başka bir millete hizmet etmeyi reddetmişti.

Halbuki Avrupa kralları hep birbirine akrabâ olup böyle tekliflere can atarak başa geçmek istemişler, kendi milletleri yerine başka devletlere can baş hizmet etmekten geri kalmamış bunda da bir derece millî hassâsiyet göstermemişlerdi.

Burhaneddin Efendi'nin kırallığı reddetmesinden sonra 1928'de eski Osmanlı vazîfelilerinden Ahmed Zogo krallığı kabul ederek 1939'da İtalya'nın istîlâsına[2] kadar Arnavutluk'u idâre etti.

Müslüman asıllı Avusturyalı bir subay olan Ahmed Zogo, Esat Paşa'ya direnerek, siyâsî mücâdeleler sonunda önce iç işleri bakanı, daha sonra başbakan oldu, yedi yıl da cumhurbaşkanlığında kaldı. Bu zaman zarfında devleti istibdatla[3] idâre eden Ahmed Zogo, Millî Meclis'e baskı yaparak kral oldu. Katolik Macar Kontes Geraldine Apponyi ile evlenen Ahmed Zogo Arnavutluk'un istîlâsından sonra önce Yunanistan'a daha sonra Fransa'ya yerleşerek hayâtının sonuna kadar burada kaldı.

---

[1] Hamiyetli: Millet, vatan ve âilesinin şeref ve haysiyetini korumak gayretine sâhip olan, vatanperver.
[2] İstîlâ: Bir yeri kuvvet kullanarak ele geçirme.
[3] İstibdat: Diktatörlük.

*

Böylece İskender Bey hikâyesinde Yılmaz Öztuna'nın *Türkiye Târihi*'nden istifâde ederken şifâhî[1] olarak dilden dile dolaşıp bize kadar gelen rivâyetleri de ilâve etmek sûretiyle bu yazıyı bitirmek niyetindeyiz.

*

Kısaca şunu da söylemek lâzım geliyor ki Türk târihi bir yamalı bohça değildir. İmânı, hamâseti,[2] târihe olan borcu tek elle tutarak dünyâya meydan okumuş olduğu halde Osmanlı'yı bir türlü hazmedemeyen haçlı dünya nihâyet onu yaralı bereli ederek bugün zayıf ve eli ayağı tutmaz hâle getirmiştir.

Gene de cedlerimizin dediği gibi, çıkmamış canda ümit var diyerek, yeniden kudretimize sarılıp eski zindeliğine kavuşturmak ve tâze bir can vermek sûretiyle tekrar hayâta getirmek Türk'e düşmüş ilâhî bir borç olsa gerektir.

28 Nisan 1992

[1] Şifâhî: Sözlü.
[2] Hamâset: Yiğitlik, kahramanlık.

Çin Seddi Neresi Bolayır Neresi

Derebeyleri dediğimiz batı prensleri, bir merkezî otoritenin ne baskısı, ne korkusu, ne de saygısıyla kontrol edilmiş olduğundan, başı boş ve dileğince hareket etmişler, fırsat kollayıp birbirleri ile savaşıp güreşmekten de kaçınmamışlardır. Böylece de ilerisi için hiç de kârlı çıkamayacakları bir mücâdelenin[1] hesapsız netîcesi ile ocakları sönmüş, maiyet mensupları[2] da halk da perîşan olmaktan kurtulamamıştır. Ancak kralların etrâfında toplandıkları zamâna kadar batı feodalitesi bu netîcesiz güreşi sürdürüp götürmüştür.

Halbuki Osmanlılarda batıda olduğu gibi bir derebeylik sistemi yoktu. Toprak rejimi denen idârî sistem, merkezî otoritenin buyruğu içinde yürürken,

---

[1] Mücâdele: Çatışma, vuruşma, savaş.

[2] Maiyet mensûbu: Yüksek mevkideki bir kimsenin emri altında veya berâberinde bulunanların bütünü.

harplerde yararlığı görülmüş olanlara tefviz[1] edilmiş tımar, zeâmet ve kılıç denen topraklar, merkezin emri altında bir tarafta medenî, diğer tarafta askerî ve iktisâdî gelişmelerle, hep merkezin birliği adına çalışır, didinir ve kendi çıkarları yerine ülke menfaati için hizmetten geri kalmazlardı. Onun için de batı derebeyleri gibi, tımar ya da zeâmet erbâbı[2], asla birbirileri ile savaşmazlardı. Kendilerine tanınan hak ve imtiyazlar[3] mukâbilinde[4] devlete karşı bir takım vazîfe ve borçlar ile mükellef[5] idiler. Memleket müdâfaası için sipâhî[6] adı ile bir sınıf asker yetiştirip techîzâtı[7], atı ve her türlü ihtiyâcı hep kendileri tarafından temin edilmiş[8], tâlim ve terbiyeleri ile meşgul olunmuş bu sınıfı, bir harp vukûunda[9], ülkenin müdâfaasına[10] verirlerdi.

Uzakşark'ın Ural'larından, Tibet'lerinden, Altay'larından, Tanrı Dağları'ndan ve Karakurum Dağları'ndan kopup gelmiş Türk soyları için ayrılıkçı bir anlayış bulunmamakta idi.

Faâliyetleri[11] ölçüsünde kendilerine toprak verilmiş kahramanların yaptıkları, hep tek gâye için birleşmekti. Öyle ki, Kızılelma'ya[12] el ele gitmek için birlikte savaşmakta, o yolda hayatlarını istihkâr[13] eder-

---

[1] Tefviz: Bir işi veya bir şeyi bir kimsenin üzerine bırakma.
[2] Erbap (Erbab): Sâhipler.
[3] İmtiyaz: Ayrıcalık.
[4] Mukâbil: Karşılık.
[5] Mükellef: Yükümlü.
[6] Sipâhî: Atlı asker.
[7] Techîzat: Donanım.
[8] Temin edilmek: Sağlanılmak.
[9] Vukû: Olma, meydana gelme.
[10] Müdâfaa: Korunma.
[11] Faâliyet: Çalışma.
[12] Kızılelma: Oğuz Türklerinden beri Türk cihan hâkimiyeti ülküsüne verilen isim.
[13] İstihkâr: Küçümseme.

cesine didinmekte idiler. Üstelik zaman, o zaman idi ki dünya, uğrunda yaşamayı da ölmeyi de bilerek hayatlarının tadını çıkaranların dünyâsı idi. Böylece işte, Uzakşark'ın atlı medeniyeti ile dünyâya meydan okuyan Türklere karşı kurulan müdâfaa sistemi, binlerce insanın canları pahâsına kurulmuş Çin Seddi ile korunmuş Çin'de değil, batıda idi. Zîra orası, Türk'ün Kızılelma'sı idi. Onun için de Türk boyları, önüne geçilmez bir sür'at[1] ve istekle hep yeni vatanları olacak topraklara doğru akıyorlardı. Kâh *Karakoyunlu*, kâh Akkoyunlu, kâh Selçuklu, kâh Osmanlı fakat hepsi de îlâ-yı kelimetullah[2] aşkı ile adım adım, fetihlerden fetihlere gidip, Anadolu derken, bakıyorsunuz Türk'ün bir adımıyla, Alparslan denen kahraman, göğüslediği Anadolu topraklarından bir koca parçayı Bizans'ın elinden çekip alıyordu. Öyle ki, Türk gücü gide gide, tâ *Uzakşark'tan batıya yol alıyor, sûreti*[3] *de sîreti*[4] de Kızılelma'nın rengi ve rûhu ile dirilmiş Osmanlılardan bir Osmanlı Süleyman Paşa, askerleriyle berâber bundan altı buçuk asır evvel, Bolayır'a ayak basarak taşıdığı kelimetullahı[5] Rumeli'ye götürmenin şerefi ile târihe unutulmaz mührünü basıyordu.

*

Evet, Türk istemiş olsaydı, Çin'in seddini aşarak bu ülkeyi kendi hudutlarına mal edebilirdi. Amma istemedi ve böylece de adımlarını batıya çevirerek Anadolu ve Rumeli'yi kelimetullahın ışığı ile aydınlatmanın yolunu seçti. Nitekim *Uzakdoğu'da ilk* Müslü-

---

[1] Sür'at: Hız.
[2] Îlâ-yı kelimetullah: İslâm dîninin esaslarını ve yüceliğini yaymak için gösterilen gayret.
[3] Sûret: *Bir varlığın dıştan görünen yönü.*
[4] Sîret: Bir kimsenin ahlâkı, karakteri, dışa akseden davranış, iç yüzü.
[5] Kelimetullah: Allah kelâmı, Müslümanlığı yükseltme, yayma.

man Türk devleti Karahanlılar olmuş ve batıya doğru Gazneliler, Harzemşahlar, Selçuklular bu zincirin birer halkalarını teşkil etmiş[1], işte bu derûnî zorlayış ile de yeryüzünün hem hiç tanımamış olduğu, devlet çapında bir adâlet ve nizam[2] örneğini batıya taşıyıp durmuşlardır.

*

Öyle ki Çin'den kopup tâ Bolayır'a ulaşan Türk gücü beş asırdan fazla hâkim olduğu Rumeli'ye, hep îlâ-yı kelimetullah aşkı ile şanlı şerefli fetihler yaparak, târihin alnına silinmez mührünü bastı.

Türk mutaassıp[3] değildi. Zîra îmânının içinde: "Senin dînin sana, benimki bana" diyen emrin dışına çıkmamıştı, çıkamazdı da. Bu yüzden de fanatik batı, derebeylik müessesesini yıktığı gibi kiliseye de sille vurmaktan geri kalmamış idi ise gene de taassubun[4] vahşet ve karanlığını üstünden atamamıştı.

Osmanlı orduları Balkanlar'dan sonra Macaristan'ı da ele geçirip bu insanlara lutuf ve âtıfet[5] ile muâmele ederken[6] ne yazık ki onların fırsat bulanları tarafından şakâvet[7], vahşet ve zulüm görmekte bulunuyordu.

İşte Çin'den kalkıp Bolayır'da ayağı yere basan Türk'ün prensip uğruna kan dökmekte olduğunu ne o devir insanlarının ne de bugünün medenî geçinenlerinin anlamış olduğunu söyleyebilir miyiz?

---

[1] Teşkil etmek: Meydana getirmek, oluşturmak.
[2] Nizam: Bir bütünün parçaları veya çeşitli şeyler arasındaki ölçülülük. uyum. âhenk.
[3] Mutaassıp: Benimsediği fikir ve inanışa aşırı derecede bağlı olup başka düşünce ve inanca hak tanımayan.
[4] Taassup: Bir din ve inanışa, bir fikre aşırı derecede bağlı olup onun dışındakileri düşman gibi görme.
[5] Âtıfet: Cömertlik. kerem, merhamet, şefkat.
[6] Muâmele etmek: Davranmak.
[7] Şakâvet (Şekâvet): Eşkıyâlık, haydutluk, yol kesicilik.

Devletçilik Sırrı

Âilemiz arasında hayli asker varsa da hiç diplomat bulunmamıştır. Büyük babam şehit, babam gâzi, en küçük dayım ise bir fikir ve ilim adamı sayılacak geniş kültüre sâhip olmakla berâber albay olarak Çanakkale Muhârebesi'nde başına isâbet eden şarapnelin kurbanı olamamışsa da cephe gerisine gönderilmiş bir kimsedir. Babamın müteaddit[1] defâlar, ordu dâiresi reisliğine tâyin edilmiş olan dayım hakkında, Esat Bey, tüfek başına on para komisyon almış olsaydı şimdi milyoner olurdu, dediği dürüst, vatanperver bir adamdı.

En büyük dayıma gelince, o, gün görmüş, eyyam sürmüş[2] bir çelebi[3] adam idi ki İttihatçıları hiç sevmez ve devlet idâreciliğinden mahrum patavatsızlıkları[4] ile kendilerini de memleketi de perîşan ve rezil

---

[1] Müteaddit: Birçok.
[2] Eyyam sürmüş: Görgülü, iyi günler görmüş.
[3] Çelebi: Görgülü. kibar, zarif, terbiyeli, nâzik kimse.
[4] Patavatsızlık: Önünü sonunu düşünmeden aklına estiği gibi söz söyleme veya hareket etme durumu.

etmekte olduklarını söyler dururdu. Onu dinlerken İbnü'l-Emin Mahmud Kemal'in *Son Sadrâzamlar* isimli kitabında İttihat ve Terakkî mensupları için yazdıklarını hatırlamamak kâbil[1] mi?

*

Memleketin kaderini çelik çomak yaparak oynayanların eskimiş hırs ve gafletlerine[2] kadar gitmeye ne hâcet[3]? İşte şu sesini duyabileceğimiz kadar yakınımızda denebilecek Üçüncü Sultan Selim ve onun şehit edilmesini tâkip eden kanlı hâdiseler hep dirâyetsiz[4] ve gönlünü şahsî çıkarına bağlamış devlet adamlarının kötü idârelerini bir ayna gibi aksettiren fâcialarla[5] dolup taşmakta değil midir?

Alemdar Mustafa Paşa gibi anarşiye merhem olacak bir mert adamın gücünü ateş söndürürcesine türlü oyunlarla yok etmekte menfaatleri olanlar, onu Ahmed Cevdet Paşa'nın dediği gibi zevk ve sefâya daldırıp, gâyesini unutturacak bir nefsânî girdaba[6] itmeye muvaffak olmuş hâinler değil midir? O kadar ki, "Rumeli'den geldi bir çıtak[7], bayram ertesi ya kılıç oynayacak, ya bıçak!" diye onu halkın gözünden düşürme yolunda da, şeytânî oyunlarla mat[8] ve mağlûp etmeyi başarmışlardır.

Beri tarafta ise, Sultan Selim'in şehâdetinden sonra tahta çıkarak saltanatının ancak kısa süren zevkini unutamayan Dördüncü Sultan Mustafa indi-

---

[1] Kâbil: Mümkün, olabilir.
[2] Gaflet: Çevresinde olanları fark edememe, açık gerçeği görememe.
[3] Hâcet: Lüzum.
[4] Dirâyetsiz: Yeteneksiz, kavrayışsız, anlayışı kıt.
[5] Fâcia: Çok acıklı olay.
[6] Girdap: *mec.* İçinden çıkılmaz tehlikeli veya zor durum.
[7] Çıtak: Düzgün konuşamayan Rumeli halkından kimse, huysuz, kavgacı kimse.
[8] Mat etmek: Yenmek.

fâ[1] hâlinde olan saltanat hırsı lâvlarını dökerken kan kargaşalık olsa dahi, bunların hepsinden evvel mühim olan kendi ikbal ve saltanatı idi. Amma bu rekâbet hırsını körükleyen annesi, kızkardeşi ve çevresi de onu, Sultan Mahmud gibi aklı başında olan kardeşinin pâdişahlığına tahammül edemez hâle getirmiş ve çıkardıkları isyanla, şehre korkunç günler yaşatmışlardı.

Nihâyet hâdiselerin esas merkezî yerinde olan Dördüncü Sultan Mustafa ölmeden bu işin bitmeyeceğini idrak eden bâzı devlet ricâli[2] pâdişâha kardeşinin izâlesinden[3] başka çâre bulunamadığını müşkilâtla[4] *anlatmışlarsa* da uzun uzun ve derin derin düşünen Sultan Mahmud onlara: "Acaba âhar[5] sûret-i hâl[6] bulunmaz mı?" deyince etrâfındakiler: "Şimdi Sancak-ı Şerîf[7] çıkarmanın zamânıdır," demiş ve hattâ Hz. Peygamber gelse dahi bu âsîlere söz geçiremeyeceği husûsunda onu iknâ edici[8] beyanlarda bulunmuşlardır.

Dördüncü Sultan Mustafa'nın ölümünden sonra dahi, hâlâ bağırıp çağıran ayak takımına: "Mustafa öldü," denmesi üzerine, onlar gene: "Mahmud'u istemeyiz," diye haykırmakta devam ederken bir ses: "Esmâ Sultan pâdişah olsun..." gene bir başka ses: "Tatar Hânı gelsin onu pâdişah edelim," tavsiyesinde bulunmuş. Nihâyet Konya Çelebisi'ni tahta çıkartmak teklîfinde dahi bulunan câhillerin sesleri duyulmuş ve

---

[1] İndifâ: (Yanardağ) Lav püskürtme.
[2] Rical: İleri gelen devlet adamları.
[3] İzâle: Yok etme, ortadan kaldırma.
[4] Müşkilât (Müşkülât): Zorluk, güçlük.
[5] Âhar: Başka.
[6] Sûret-i hâl: Hâl, hâl çâresi, çözüm.
[7] Sancak-ı Şerîf: *Hz. Muhammed zamânında* savaşlarda kullanıldığı rivâyet edilen ve bugün Topkapı Sarayı'nda mukaddes emânetler arasında muhâfaza edilen siyah renkli sancak.
[8] İknâ etmek: İnandırmak, inanmasını sağlamak.

halka da devlete de bunca ziyan geldikten sonra, yavaş yavaş öfkeler yatışmış, fakat her isyânın tortusu olan zarar-ziyan, memleketin başına yığılıp kalmıştır.

*

Gene İbnü'l-Emin'in aynı kitabından aldığımız sonuçlar şunlardır: Sultan Abdülaziz devrinde ve en yaşlısı yirmi beşinde olan, mesâlih-i devleti[1] değil, kendi maksadını bile hüsn-i idâreye[2] muktedir olamayan[3] mâbeyincilerin[4] ve Karagöz'den daha câhil, menfaat düşkünü ve mürtekip[5] diğer bendelerin, Âlî Paşa'ya halef olup[6] halkın işlerini görmeyen Mahmud Nedim Paşa gibi ne yaptığını bilmeyen, bilmediğini yapan sadrâzamların idâre edecekleri devlet elbette izmihlâle[7] yüz tutar.

Emâneti ehline teslim etmeyen pâdişah da aziz[8] iken zelil[9] olur.

*

Az evvel sözünü ettiğimiz dayımız Esat Bey, Çanakkale'de yaralandıktan sonra, tekrar cepheye gönderilmedi ve ordu dâiresi reîsi oldu. Bu nâzik mevkide onun gibi dürüst, nâmuslu bir askere büyük ihtiyaç vardı. Zîra İttihat ve Terakkî Fırkası'na sırtını dayamış öyleleri de bulunuyordu ki ceplerini doldurmak bahâsına yapmadıkları yanlış kalmıyordu. Meselâ fi-

---

[1] Mesâlih-i devlet: Devlet işleri.
[2] Hüsn-i idâre: Güzel idâre.
[3] Muktedir olmak: Bir işi yapmaya veya yaptırmaya gücü yetmek.
[4] Mâbeyinci: Pâdişah irâdesini gereken yerlere iletmek, pâdişâhın dışarı ile ilişkilerini vb. sağlamakla görevli saray memuru.
[5] Mürtekip: Rüşvet alan, rüşvet yiyen (kimse).
[6] Halef olmak: Sonradan gelmek ve birinin yerine geçmek.
[7] İzmihlâl: Yıkılma, çökme.
[8] Aziz: Saygı duyulan, hürmet edilen.
[9] Zelil: Aşağılanan, hor görülen.

rınlara un veren Acemyan isimli Ermeni ile levâzım[1] reîsinin anlaşmış olmasıyle, undan ziyâde, öğütülmüş çer çöple dolu un çuvallarını fırınlara dağıtırken, bu sûistimâlin[2] kurbanı olan halk, inim inim inliyordu.

Babamın un müteahhidi[3] olan Ermeni ile mücâdelesi[4] levâzım reîsini öfkelendirmiş ve çağırdığı babama birkaç defa: "Hakkı Bey, Acemyan'la anlaş," dediği halde karşısındaki adama diş geçiremeyince onu istifâya mecbur etmişti. İşte bir Bolu Mebusu Habib Bey denen adam da vardı ki, bulgur ticâretinden kazandığı servetle halkın Bulgur Palas damgasını vurduğu, o sevimsiz ve şeddâdî[5] binâyı yaptırmış değil miydi?

*

Dayımızın Çanakkale günlerinde, Hacı Anne oğluna mektup yazdırmak üzere, annemin ya da babamın karşılarına giderek yazdırdığı mektupları da kimseye emânet edemediği için postahâneye bizzat götürmek isterdi ki, çok defa postahâne yerine eczâhâneye götürür ve eczâcının, ya kalfasını ya da çırağını katarak postahâneye gönderdiğini dönüşünde bize gene kendi anlatırdı.

O hengâmeli[6] günlerde ihtiyar kadıncığaz öylesine perîşan ve muztarip[7] idi ki bir gün babam, bindiği tramvayda, vatmanın üst üste ve sert vuruşlarla kampana çaldığını, bir yandan da "Be hey kadın, çekil yolumdan, ezileceksin" diye bağırdığını duyunca, sa-

---

[1] Levâzım: Silâhlı kuvvetlerin silâh dışında kalan yiyecek, giyecek vb. gibi ihtiyaçları.
[2] Sûistimâl: Yetki, görev, hak vb.ni kötüye kullanma, yolsuzluk yapma.
[3] Müteahhit: Bir kimse veya bir kuruluş için binâ yapımı, erzak, mal vb. sağlamayı üstüne alan kimse.
[4] Mücâdele: Karşılıklı tartışma, uğraşma.
[5] Şeddâdî: Çok büyük ve sağlam (yapı).
[6] Hengâmeli: Savaş yapılan, gürültülü, patırtılı.
[7] Muztarip (Mustarip): Acı çeken (kimse).

hanlığa çıkıp rayların üstünde yürüyen kadının bizim Hacı Annemiz olduğunu görerek tramvaydan atlayıp kadıncığazı kurtarmış olduğunu anlatmıştı.

Bir Çerkes kadını olan Hacı Anne, gece gündüz "Eset, Eset" diye sayıkladığı oğlunun nihâyet hayâtî tehlike teşkil etmeyen[1] bir yara ile cepheden dönüşünü görmüş, daha da fazlasını beklemediği halde oğlunun mürüvvetini[2] ve iki torununun da doğumlarını gördükten hayli yıl sonra gözlerini dünyâya kapamıştır.

Bu ihtiyar Çerkes, Esat isminde olan oğlunu, Eset, Reşat ve Orhan ismindeki torunlarını çağırırken de birini Reşet, birini de Ruhan diye telâffuz etmiş[3] ve bunu hayâtının sonuna kadar da düzeltememiştir.

*

Yalnız bizim değil, bütün Türk evlerinin içinde yaşamış Çerkes, Gürcü, Boşnak, Habeş hattâ Zenci, Kürt unsurlar aynı kazanda pişerek aynı aşa lezzet katarken bunların hiçbirini gayri Türk görmek asla mümkün değildir. Müşterek bir îman, ırk ayırımını bıçak gibi keserken, bu ayrı dünyâların insanları seccâdelerinden kalkmadan, müşterek vatanlarının selâmeti için duâ eder ve hiçbiri de Çerkes kolonisinin veya Habeş kırallığının selâmeti için duâ etmeyi akıllarından dahi geçirmezlerdi.

Devletin paşalık verdiği, mülk ve arâzi bağışladığı Kürt aşîretlerinden de infirat[4] sesi çıkmadığı halde şarkın bu mert evlâtlarının sırtını okşamasını bilen

[1] Teşkil etmek: Oluşturmak.
[2] Mürüvvetini görmek: Evlâdının güzel günlerini, bilhassa evlendiğini görmek.
[3] Telâffuz etmek: Söylemek.
[4] İnfirat: Ayrılıp tek kalma.

II. Sultan Abdülhamit'ten sonra da o vatan evlâtlarına asla akıllı ve liyâkatli[1] bir politika ile yaklaşmak yolunu tutmamış olmamızın cezâsını çok çektik. Zîra bizim gafletimizden faydalanarak dış düşmanlarımızın sızdırdıkları hastalık bakterilerinin bir epidemi[2] hâline gelmemesini temin edememiş[3] olmanın acısını hâlâ çekmekte bulunuyoruz.

*

Varsın Hacı Anne torunu Orhan'a Ruhan desin. Varsın Habeş dadı çetrefil[4] konuşmaları ile dinleyenlerde tebessüm[5] uyandırsın ve gene şarkın dağ köylerinden gelen aşîret erbâbı kaba aksanını değiştirip yumuşatmayı beceremesin ama hepsi de seccâdesinde otururken ve vatan hizmetine gönderdiği oğlunun arkasından duâ ederken aynı tevhit[6] merkezinden gelen şevk ve aşkla: "Allah'ım devlete ve millete zeval verme[7]," diye göklere açtığı elini yüzüne kapayarak duâ etmekte birleşsin.

*

Suçumuz o ki, artık bu Hakk'a açılan ellere birer sille vurarak onlardan taşan birlik ve berâberliği eskiden olduğu gibi ihyâ edecek[8] üstün devletçilik sırrını hayâta geçiremedik.

---

[1] Liyâkatli: Yetenekli, başarılı.
[2] Epidemi: Salgın hastalık.
[3] Temin edememek: Sağlayamamak.
[4] Çetrefil: Yanlış ve bozuk bir şîve ile konuşulan, yapı kurallarına aykırı kullanılan (dil).
[5] Tebessüm: Gülümseme.
[6] Tevhit: Birleştirme.
[7] Zeval vermek: Yok etmek.
[8] İhyâ etmek: Canlandırmak.

Târih Şuûru

Avusturya, târihinin açıklığa kavuşturmak istediği bir köşesini, yârın da ağyârın[1] da önüne koymakla, geçmişine gösterdiği saygıyı âlem halkının gözleri önüne sermiştir.

İşte, bu kadirşinaslığa[2] ilâve gibi, şimdi de Belçika, tablolaştırdığı Waterloo Muhârebesi ile âdeta târihinin önünde diz çökerek, başkalarının da, hiç değilse, takdirkârlığına[3] çığır açmış bulunmaktadır.

Öyle ki Âgâh Oktay Güner Bey'den, ana hatlarını tespit ederek naklettiği bu tabloları seyretmiş bulunuyoruz. Belki bu sûretle Türk târihine karşı, bilerek bilmeyerek yaptığımız ihmâllerden mahcup olarak, görmezlikten geldiğimiz anlı şanlı safhaları olsun hem kendimiz hatırlar, hem de sağırlaşmış kulaklara ve görmezlikten gelen gözlere duyurup göstermek fırsatını bulmuş oluruz:

---

[1] Ağyâr: Yabancılar.

[2] Kadirşinaslık: Kıymeti olanın kıymetini takdir etme ve ona göre davranma.

[3] Takdirkârlık: Beğenmek, beğendiğini belirtmek.

"Geçtiğimiz hafta Brüksel'de Eurochambres "Avrupa Sanâyi ve Ticaret Odaları Birliği"nin başkanlar dîvânı toplandı. İktisâdî Kalkınma Vakfı'nı temsil eden heyetin başkanı olarak katıldığımız bu toplantıda çok önemli raporlar görüşüldü.

Bu vesîle[1] ile Brüksel'e 20. km. mesâfedeki Waterloo'yu ziyâret imkânını bulduk. 18 Haziran 1815 günü Fransız ordusuna kumanda eden Napolyon Bonapart ile Müttefik ordularına kumanda eden Wellington arasında cereyan eden bu savaşın Avrupa'nın kaderi üzerinde çok geniş tesirleri olmuştur.

Elbe adasından kaçan Napolyon'un, 125.000 Fransız askerinden meydana gelen ordusu, 630.000 kişilik Müttefikler ordusu ile vuruşmuştur. Müttefikler Napolyon'u bitirmek için altı orduyu, İngiliz, Prusya, Hollanda, Belçika, Rusya, Avusturya ordularını en şöhretli askerlerin idâresine vermiştir. Mağlûp olan Napolyon, Sainte Héléne'e sürülmüş ve 1821'de ölmüştür.

Günün erken saatlerinde başlayan meydan muhârebesi akşam bitmiştir.

Fransızlar Waterloo'da 27 bin ölü, 8 bin esir vermişlerdir. Müttefik ordusunun kaybı 22 bindir. 1815 Paris Anlaşması ile Pays-Bas Krallığı kurulmuştur.

Taraflar karşılıklı olarak hasımları hakkında yiğitçe savaştı demektedirler. Nitekim, ortak bir Waterloo Komitesi kurmaları, en küçük hâtırayı bile değerlendirmeleri kendilerine elli yıl barış sağlayan, cesâretle hayatlarını muhârebe meydanında terk eden muhtelif[2] milletlere mensup askerlere olan saygının, şükrânı[3] netîcesidir.

---

[1] Vesîle: Sebep, bahâne.
[2] Muhtelif: Çeşitli.
[3] Şükran: İyilik bilme, minnettarlık.

Meydan muhârebesinin cereyan ettiği arâzi[1] bir açık müze gibidir. Napolyon'un son geceyi geçirdiği han, Wellington dükünün kaldığı çiftlik evi, Müttefik komutanlarıyla görüştüğü han olduğu gibi korunmuştur. Her ikisi de müzedir.

Hâlen tarım arâzisi olarak kullanılan Waterloo'da ilk karşılaşılan âbide Belçikalıların diktiği dikdörtgen şeklindeki karataş âbidedir. Kitâbede Belçikalı askerlere şükran ifâde edilmektedir.

Fransızlar çok duygulu bir âbide inşâ etmişlerdir[2]. Göğsünden kurşun yemiş, kanatları açık, sırt üstü düşen, bir pençesi havada, diğer pençesi ile bayrağı tutan "Yaralı Kartal" âbidesi ile büyük ordunun son savaşçılarına ebedî minnetlerini dile getirmişlerdir.

İngiliz âbidesi ise, 169 metre çapında, 45 metre yüksekliğinde bir sun'î[3] tepenin üzerinde dört buçuk metre boyunda dört metre yüksekliğinde 28 ton ağırlığında, pençesinin altında dünyâyı tutan bir aslanla ifâdesini bulmuştur.

Bir Fransız denizcisi olan ressam Louis Domouline, Waterloo Meydan Muhârebesi'nin panoramasına[4] 3 Temmuz 1911'de başlamış ve 5 Mayıs 1912'de bitirmiştir. Panorama 110 metre çevresi ve 12 metre yüksekliği olan, üstü örtülü silindir şeklinde bir binânın, bütün çevre duvarını kaplamaktadır.

Duvar ile merdivenle çıkılan orta yuvarlak balkon arası çok başarılı maket ve mankenlerle çepeçevre tam bir harp meydanı hâlindedir. Balkona yedi metreye yakın mesâfedeki çepeçevre duvarı tamâmen kaplayan 11x12 metre tablo müthiştir[5]. Kumandan-

---

[1] Arâzi: Yerler, topraklar.
[2] İnşâ etmek: Yapmak, kurmak.
[3] Sun'î: Yapma, yapay.
[4] Panorama: *mec.* Genel görünüş.
[5] Müthiş: Çok güzel, mükemmel.

lar, ordular, süvâri ve piyâde birlikleri, çatışmalar, patlayan toplar, silâhlar...

Dışarıda bir tiyatro salonu, video salonu, muhârebe ile ilgili dökümanların, kitapların, silâh kopyalarının satıldığı dükkânlar, tertemiz lokantalar, Waterloo'ya gelene acı bir meydan savaşının en sıcak hâtıralarını vermektedir.

*

İşte târih şuûruna[1] sâhip olmanın en güzel ifâdesi budur. Waterloo Muhârebesi'nden sonra Fransız ve İngilizler Ortaçağ'dan beri aralarında sürüp gelen düşmanlığa son verdiler. Bir daha hasım[2] olmadılar. 1854-56 Kırım Harbi'nde, her iki Cihan Harbi'nde müttefik[3] oldular. Ama Waterloo'yu hep uyanık tutuyorlar. Burayı gezen bir gencin, kendi milletinin büyüklerini görmesi, yaşaması ve bir ölçü, bir şuur kazanması sağlanmıştır.

Peki bizim bugünkü vatan coğrafyamızda, dünkü İmparatorluk coğrafyamızda hangi meydan muhârebemiz böyle ayakta, dipdiri yaşamaktadır?

Ülkesinde, bâzı hanımlarla münâsebetleriyle çok şöhretli olan Bayan Mitterrand ise belli bir târih şuûruyla Güneydoğu'dadır. Fransa'nın bir asırdır ektiği nifak[4] tohumlarına su serpmeye gelmiştir. Biz ise, kaybettiğimiz târih şuûruyla, her gün teftiş verme[5], hesap verme aczini[6] yaşıyoruz.

Politika adamları, askerleri târih bilen ve devlet

---

[1] Şuur: Bilinç.
[2] Hasım: Düşman.
[3] Müttefik: Saldırı veya savunma amacıyla aralarında anlaşma yapmış devletlerden her biri.
[4] Nifak: Ara bozma. araya ayrılık sokma.
[5] Teftiş verme: Bir işin gereğince yapılıp yapılmadığını öğrenmek için her yönden inceden inceye araştırmadan geçme.
[6] Acz: Güçsüzlük, beceriksizlik.

adamları "târih şuûru"na sâhip olan milletlere ne mutlu...

Waterloo'daki târih şuûru uyanıklığı bize çok şeyler söylemelidir.

En büyük dostumuz târihimizdir. Bu gerçek dost, biz onu unutsak da, bizi asla unutmamıştır."

İnsan Hep Aynı İnsan

Zarife, varsın dedeleri ve geçmişi ile öğünedursun, amma bildiği ve bileceği de anlattıklarından fazla olamazdı. Mahallesinde, hattâ çevresinde, onun dedesinin Üçüncü Sultan Selim'in hamlacıbaşısı[1] olduğunu artık bilmeyen kalmamıştı.

Üçüncü Sultan Selim adı ile Osmanlı tahtına oturan bu sanatkâr pâdişah, gönlü vatan aşkı ile yanıp tutuşmasına rağmen, tahtından vaz geçerek, hükümdarlığı daha güçlü bir başkasına terk edip sanatın ufkunda at koşturmak üzere, elinde neyi, etrâfındaki saz ve söz erbâbı ile haşir neşir olsa[2] daha iyi olmaz mıydı?

*

Târihe Üçüncü Sultan Selim adı ile geçmiş olan bu hükümdar, sırasında mevkiinin gereğini de yerine

---

[1] Hamlacıbaşı: Osmanlı sarayında Bostancı ocağına bağlı saray kürekçilerinin başı.

[2] Haşir neşir olmak: Hep bir arada bulunmak, kaynaşmak.

getirmek zorunda kalarak ihtişamlı[1], debdebeli tenezzühlere[2] iltifat etmeye âdeta mecbur bulunuyordu.

Türkler Bizans'ı silip süpürdükten sonra, eski sâhiplerinin gözden çıkardığı Boğaziçi'ni keşfedercesine, şehrin bu su cennetine îlân-ı aşk derecesinde gönül bağlamaktan geri kalmamışlardır.

Tabiî bu su cennetine gönül verenlerden biri de Üçüncü Sultan Selim'dir. Sanat dünyâsının parlak yıldızı olan hükümdar, bir Boğaziçi teferrücüne[3] çıkmak istediğinde, hâkanlara mahsus göz kamaştırıcı kayıklarda haseki ağaları ve iç oğlanları da bulunurdu. Pâdişâha mahsus[4] iki ayrı kayıktan birinde som gümüşten parmaklıklarla çevrili dört sütunlu, üç fenerli bir köşk vardı. Köşkler uçları sırmalı incilerle işlenmiş saçaklı kırmızı çuha ile örtülü idi. Pâdişah, bu köşklerin birinde istirâhat hâlinde uzanır, bostancıbaşı ise dümen tutardı.

Pâdişâhın bulunduğu köşkte vezîr-i âzam[5] ve devlet ricâlinden iki kişi otururdu. Daha evvelden, pâdişâhın gideceği yerlere çadırlar kurulur, köşklerin diğerinde haseki ağası bulunur ve hükümdârın kılıcını tutardı. Pâdişâhın kayığı Kızkulesi civârına gelince toplar atılır ve pâdişâhın geçmekte olduğu etrâfa haber verilirdi. Böylece de sulara dökülen sayısız sandallar ve güzergâhta[6] toplanan halk, bu muhteşem mevkib-i hümâyunu[7] seyrederlerdi.

*

Dedelerinden birinin iştirak etmiş bulunduğu bu

[1] İhtişamlı: Göz alıcı, gösterişli, görkemli.
[2] Tenezzüh: Gezinti.
[3] Teferrüc: Eğlenmek için yapılan gezinti.
[4] Mahsus: Has, özgü.
[5] Vezîr-i âzam: En büyük vezir, sadrâzam.
[6] Güzergâh: Yol boyu, tâkip edilen yol.
[7] Mevkib-i hümâyun: Pâdişah alayı.

deniz sefâsı hakkında Zarife Hanım'ın düşüncelerini bilmemekle berâber, benimki sorulacak olursa, bu ihtişam ve saltanat tablosunda, suların yüzünü örten sayısız sandalların ve azîm[1] bir kalabalığın iştirak ettiği eğlencelerden zevk yerine azap duyacağımı söylemek isterim. Zîra doya doya bakmak istediğim Boğaziçi'nin mırıldanarak bize duyurmak istediği târihî ve millî iftiharlarla[2] dolu sesin kalabalıklar arasında değil, tek ü tenhâ[3] olduğu zamanlar duyulabileceğini söylemek isterim.

O ince duygulu, derinliklerinde şiir ile zenginleşmiş bir sanatkâr, ihtişam ve âlâyişe[4] boğulmuş bu tenezzüh ve bu hengâme[5] içinde bilmem nasıl tatmin olabilirdi?

*

Üstelik, oturduğu Osmanlı tahtını sarsmakta olan bunca sıkıntı, hezîmet[6] ve türlü çilelerin kol gezdiği bir devrede, tek başına Boğaz'ın sesini nasıl dinleyebilecekti?

Öyle ki devrinde Almanya ile Ziştovi, Rusya ile Yaş Anlaşması yapılıp sulh sağlandı. Pâdişah Nizâm-ı Cedîd'i îlân ve ıslâhat hareketlerine gayret etti. Ancak Nizâm-ı Cedid'in îlânı bir yönüyle teknik bakımdan batının üstünlüğünü kabul mânâsı da taşır. Osmanlı İmparatorluğu'nun gerileme devrinin ilk seneleri bu zamanlardır. Napolyon'un Mısır'a çıkarma yapması, Osmanlı ile Fransa arasında bir savaşın başlamasına sebep olmuş, savaş Küçük Hüseyin Paşa'nın Kâhire'yi

---

[1] Azîm: Büyük.
[2] İftihar: Şan, şeref duymaya sebep olan değerler.
[3] Tek ü tenhâ: Yalnız, yapayalnız.
[4] Âlâyiş: Gösteriş, debdebe, tantana.
[5] Hengâme: Gürültü, patırtı, şamata.
[6] Hezîmet: Bozgun, yenilgi.

geri almasıyle Paris Anlaşması yapılarak netîcelenmişti. Bu anlaşma ile ilk defa Bâb-ı Âlî İngiliz ve Fransız ticâret gemilerinin Karadeniz'e girmesine izin verdi. O zamâna kadar Karadeniz'de ticâret sâdece Osmanlıların elinde idi.

Bu devir yeniçerilerin de en azgın devri olmuştur. Ayrıca pek çok eyâletler belirli kişilerin eline geçmiştir ki Nizâm-ı Cedîd'in kurulmasıyla hâkimiyetleri ellerinden gidecek korkusuna düşerek her biri kendi bulundukları yerde birer anarşi mihrâkı[1] olmuşlar, bunlardan faydalanan Sırplar da ayaklanmış, Ruslar harp îlân ederek Bender, Bucak, Akkerman ve Kilye'yi almışlar, İngilizler Çanakkale'yi geçip İstanbul önlerine kadar gelmekten çekinmemişlerdir. Bütün bu gâileler[2] yetmemiş gibi İngiltere ve Rusya ile harp ederken Kabakçı İsyânı çıkmış, Üçüncü Selim'in birkaç saatte isyânı bastırması çok kolayken Nizâm-ı Cedid alaylarına kan dökmemek için kışlalarında kalmak emrini verdiği ve tahttan çekildiği görülmüş, bu merhametli davranışı hayâtına mal olmuştur.

*

Sarayında ayrı, denizde ayrı, yerlere yatarcasına karşısında eğilen, saygılarını bol bol bezlederek[3] hâkânî tâzimler[4] gösterenler şimdi nerede? Kat kat eğilerek pâdişâha tâzim yollu tezâhürlerde[5] bulunanlar, hangi şahsî menfaat ve çıkarları için pâdişâhı al aşağı etmek istediler?

Aynı cemiyetin ayrı insanları kıskançlıklar ve çıkar çatışmaları ile nasıl olmuş da, birbirine hiç benze-

---

[1] Mihrak: Merkez, odak.
[2] Gâile: Halli güç mesele ve olay.
[3] Bezletmek: Esirgemeden bol bol vermek.
[4] Tâzim: Hürmet etme, saygı gösterme.
[5] Tezâhür: Duyguları abartılı şekilde ortaya koymak için yapılan hareket.

meyen bu işleri yapabilmişlerdir?

Husûsiyle tahtından edeple çekilen mâsum[1], müdâfaasız pâdişâhın odasına dolu dizgin saldıran dâğîler[2], az evvel karşısında iki kat el pence duranlar değil miydiler? Bu oyunlara âlet olabilmek için insan oğlunun insanlığından çıkmış olması gerekmez mi?

İnsanların hayvanlaşması için hangi cehennem huyu ile illetli[3] olması lâzım?

Şaşılacak olan şu: Daha dün, yerlere kadar eğilerek selâmlayıp, değil elini, eteğini dahi öpmeyi ganîmet[4] sayanlar arasından çıkan bir dâgî ve bâgî[5] güruh[6], kıskançlık, kin, haset[7] ve şahsî çıkarları uğruna, o karşısında dîvan durdukları pâdişahlarını alçakça niyetlerle al aşağı etmek planlarını hazırlamış bulunmaktadırlar.

Dünya hırsı ve menfaati ile avladıkları üç beş nâmerdi[8], pâdişâhın odasına dolu dizgin sokarak bu müdâfaasız ve mâsum adamı canından etmeyi başarmışlar, böylece iki yüzlülüğün en şenî[9] en çirkin oyununu oynamışlardır.

Evet, bu kimseler, pâdişâhın yanına girerek canına kıyarken yakalanmasalar dahi, mahkeme-i kübrânın[10] karşısında hesap vermeye mecbur olacaklarını düşünmüş olsalar bu cinâyeti işleyebilirler miydi? Şu halde insanların her şeyden evvel kendi kendilerine karşı dürüst ve hesap verecek olgunlukta olmaları gerekir.

---

[1] Mâsum: Temiz, saf, lekesiz, suçsuz.
[2] Dâgî (Tâgî): Baş kaldıran, âsî, şakî.
[3] İlletli: Hastalıklı.
[4] Ganîmet: *mec.* Beklenmedik zamanda ve şekilde ele geçen şey veya fırsat.
[5] Bâgî: Serkeş, âsî.
[6] Güruh: Topluluk.
[7] Haset: Kıskanma, çekememe.
[8] Nâmert: Sözünün eri olmayan, güvenilmeyen, alçak.
[9] Şenî: Kötü, fena.
[10] Mahkeme-i kübrâ (Rûz-i cezâ): Âhirette Allâh'ın huzûrunda kurulacak olan en büyük mahkeme.

Sıra Sıra Hâtıralar

Yeniköy'de bulunan sefâretlerin[1] yazlıkları ile komşu olarak oturduğumuz 1937 senelerinde, târihleri boyunca toprak bütünlüğü ve istiklâllerine göz dikmiş devletler tarafından istîlâ edilmiş[2] bulunan Polonya, henüz Rusya'nın komünist hegemonyası[3] içine düşmemiş olduğu için zaman zaman yazlık binâsında verilen resepsiyonları[4], biz de köy halkı da rıhtımlara doluşarak seyredebilirdik.

Öyle ki içeride tuvaletli kadınların ve simokinli erkeklerin gösterişli dansları, bilhassa garsonların ikram ettiği kokteyller[5] görenleri şaşırtacak kadar zengin olurdu.

Asırlarca evvel, haç gayreti ile Avusturya'ya yardım etmeyi bir îman borcu bilip ordusu ile berâber Katolik Avusturya'nın imdâdına koşan Sobieski'nin

---

[1] Sefâret: Elçilik.
[2] İstilâ edilmek: Bir yerin kuvvet kullanılarak ele geçirilmesi.
[3] Hegemonya: Egemenlik.
[4] Resepsiyon: Resmî ziyâfet.
[5] Kokteyl: Çeşitli içkiler karıştırılarak yapılan içki.

bu dindarâne[1] gayretinin Polonya'ya fayda yerine zaaf[2] ve utanç getirdiğini elbette Polonya târihi yazmıştır.

Sobieski'nin kendisine de ordusuna da Avusturya'dan bir teşekkür şöyle dursun, hakâret edilerek aç ve sefil[3] bırakılan ordusuyla berâber başı önünde, mahcup, geri dönmüş bulunmasını bilmem ki o günleri yaşayan târihçiler nasıl unutabilir?

Nihâyet komünizmin vahşî çizmeleri ile ezilmek tehlikesi karşısına çıkacak olan Polonya, şimdi rıhtımdan seyrettiğimiz şu debdebeli hayâtın belki de sonunu yaşamakta bulunduğunu düşünebiliyor muydu?

Polonya sefâretinin benim için câzip olan tarafı, Boğaziçi'nin sert ve rutûbetli rüzgârlarından hoşlanarak büyüdükçe büyümüş koyu ve açık pembe ile mâvi renkli ortancaları ve bahçe parmaklıklarının arkasında koşarken bir taraftan da ince ve kısık seslerle havlayan bir çocuk oyuncağı kadar küçük iki japon köpeği idi. Bu sevimli köpekler hayvan seven kimseler için, cidden seyrine doyum olmayacak maskaralardı.

*

Bizim yazlık hayâtımızda yeri olan bâzı öyle hâtıra çizgileri de bulunmakta idi ki, sitemle yüzüme bakarak: Bizi niçin atlıyorsunuz, diyecek olsalar, vereceğim cevap hiç de hoş olmayacak.

İşte önünde durduğum dağları tepeleri içine almış mâlikâne[4] Notre Dame de Sion Mektebi, Kalender ile Tarabya arasına yerleşmiş bir canlı hâtıranın ta kendisi idi. İçine yalnız bunların değil koskoca bir koruluğun da sığmış olduğu bu toprak parçası, sanki aşağı-

[1] Dindarâne: Dindarca.
[2] Zaaf: Zayıflık.
[3] Sefil: Perîşan.
[4] Mâlikâne: Gösterişli ve büyük köşk.

ya doğru kayarak denize akmamasını temin için geniş ve kalın istinat[1] duvarları ile sağlama alınmıştı.

İster Fransa'dan, ister İtalya, Avusturya, Polonya'dan olsun Katolisizmin haçla olan sıkı bağlantısı dolayısıyla Türklük şuûru ile İslâm îmânı üzerinde yapacakları tahrîbat[2] için Papalıktan onlara türlü imkânlar tanınmış bulunuyordu.

Şu da var ki ne Fransa'da ne de diğer birçok Katolik dünyâsında genç nüfus artmamakta ve yerlerini yaşlılar almak sûretiyle ülkeleri için büyüyen tehlike gittikçe artmakta olduğundan manastır hayâtı, batı için câzip olmaktan çıkmış sayılırdı. Çoğu hüsranla[3] netîcelenmiş aşkları yüzünden bir âile birliği kurup çoluk çocuk sâhibi olmadıkları için, râhibeliği seçen bu kadınlar, hiç değilse bu uhrevî[4] saâdet kazancı vaadi ile Türk evlâtlarını zehirlemek üzere Türkiye'de mektepler açıyorlardı.

İşte bundan elli sene evveline kadar râhibelerin istirâhatgâhı[5] olarak bildiğimiz mâlikânenin Alman asıllı Hubert isminde bir demiryolu mühendisinin elinden çıkıp Fransızların malı olması keyfiyetini bilmek herhalde yerinde olsa gerek.

Oldu olası Türk devletinin sırtından servet ü sâmân[6] sâhibi olmuşların arasında bulunanların devlete dost oldukları hemen de hiç görülmüş değildir.

Türk toprakları üstündeki faâliyetleri ile servet üstüne servet yapmış bu yabancılar paralarından bir mazgal[7] açmak ihtiyâcı ile ülkemizden parçalar ko-

---

[1] İstinat: Bir şeye dayanma.
[2] Tahrîbat: Bir şeye verilen zarar.
[3] Hüsran: Mahrûmiyet acısı, beklenene erişememekten doğan hüzün.
[4] Uhrevî: Âhirete âit, öbür dünya ile ilgili.
[5] İstirâhatgâh: Dinlenme yeri.
[6] Servet ü sâmân: Zenginlik, mal mülk, servet ve rahat, huzur.
[7] Mazgal: Delik.

parmak, mal mülk sâhibi olmak politikası gütmüşlerdir. İşte Alman asıllı mühendis Hubert de bunlardan biri olup nihâyet mâlikâne dönüp dolaşarak Fransızların millî menfaatleri adına ellerine geçirilmiştir.

Nitekim Notre Dame de Sion Lisesi'nin, Fransız kültürünün Türkiye'deki zaferi îcâbı vazîfeleri, bilhassa Türklerin millî, târihî ve derûnî[1] dağarcıklarını boşaltarak onun yerine batı anlayışını getirmekti.

Her fânîye[2] mukadder olan ölüm, ancak mâlikânenin îmar ve tanzîmi[3] yolunda büyük gayreti ve hizmeti olmuş Hubert'in karşısına çıkınca çoluğu çocuğu olmayan ve bilâvâris[4] ölen bu adamın geçmişi hakkında sıkı bir araştırmaya girişen Necmeddin Molla, elde ettiği mâlûmat[5] gereğince onun, Almanya köylerinden birinde yaşayan fakir bir akrabâsı olduğunu öğrenince bir gün fesi basıp[6] adamı aramış bulmuş. Bu fakir köylünün beklemediği mîrasta gözü olmadığı için Necmeddin Molla, köylüden mâlikâneyi satın almayı becerirken, onun Cihangir'deki muhteşem konağını da satın alarak senelerce kendisi orada oturmuştu.

Necmeddin Molla denen bu zat Kārun gibi bir zengin adam idi. Büyükdere'deki saray misâli muhteşem yalısının giriş mahalline yerleştirilmiş bir koltukta otururdu. Âdeta Ortaçağ'dan kalmış ve Arkeoloji Müzesi'nden çıkmış efsânevî bir heykel gibi gelip geçenleri seyreder ve caddede dolaşanlar da onun harmânî[7] ya da kaftana benzer beyaz maşlahına[8] bakarak giderlerdi.

---

[1] Derûnî: Rûhî, iç âleme âit.
[2] Fânî: Ölümlü, insan oğlu.
[3] Tanzim: Düzenleme.
[4] Bilâvâris: Vârissiz, mîrasçısız.
[5] Mâlûmat: Bilgi.
[6] Fesi basmak: Çekip gitmek.
[7] Harmânî: Pelerin.
[8] Maşlah: Bütün vücûdu örten uzun ve kolsuz üstlük, pelerin.

Nihâyet Necmeddin Molla Hubert'ten kendisine geçen bu mâlikâneden bıkmış olmalı ki onu Mısır hânedânı mensuplarından zayıf ve çelimsiz bir kadın olan Prenses Kadriye'ye satmıştır. Daha sonra Boğaziçi'nin havası ile sağlığı uyuşmayan prensesin burayı Notre Dame de Sion'a hîbe etmesiyle mâlikânenin Fransızların eline geçtiği görülür. Binânın tapudaki kaydı Therese Clement ve Maria Aimée Odent adındaki iki Fransız râhibenin üzerinde olduğundan onların ölümüyle bir inşaat ve turizm şirketi tarafından satın alınmış ise de daha sonra kamulaştırılmak sûretiyle burası Türk Devleti'nin Cumhurbaşkanı'nın yazlık mâlikânesi olmuştur. Böylece Kalender ile Tarabya arasına düşen mâlikâne elden ele mekik dokuyarak şimdiki son mâlikini[1] bulmuştur.

İşte, Notre Dame de Sion Lisesi'nin, Fransız kültürünün Türkiye'deki zaferi îcâbı vazîfeleri, bilhassa Türklerin millî, târihî ve derûnî[2] dağarcıklarını boşaltarak onun yerine batı anlayışını getirmekti.

*

Millî ve târihî hâfızası son derece dolu olan kızım da Notre Dame de Sion talebesi olarak, râhibelerin mektebinde okumakta bulunduğu için, bâzı bâzı mâlikânenin bahçesine gider ve bu bakımlı, muntazam ağaçlıklı yerde dolaşırken, her parçasına bir başka isim konmuş koruda, meselâ Egypt denen kısımda otururken, çocuk yaşına rağmen, bu güzelliklerin ağyar[3] elinde olmasına üzülür dururdu.

---

[1] Mâlik: Sâhip.
[2] Derûnî: Rûhî, iç âleme âit.
[3] Ağyar: Yabancılar.

Avramların Mâcerâları

Komşumuz Nâşit Paşa'nın Şam'a vâli tâyin olup gittiği günleri hatırlamıyorum. Ancak dönüşlerinde artık beş yaşına gelmiş bulunuyordum. Büyük annemle berâber konaklarına gittiğimiz zaman, orta yaşlı bir kadının bu derece güzel olabileceğini düşünmek bana garip gelmişti. Sözü sohbeti yerinde, güzelliği kadar kibarlığı, zarâfeti[1] üstünden âdeta buhar gibi, tütsü gibi etrâfına yayılıyordu.

Bir müddet büyüklerin arasında oturduktan sonra sıkıldığımı düşünerek kalfalar beni kendi taraflarına, aşağıya indirdiler.

Bir ara evin on yaşlarındaki Rıfat isimli çocuğu benimle oynamak ister gibi olduysa da hararların[2] üstüne çıkıp iniyor ve akla gelen gelmeyen her türlü yaramazlığı yapıyordu. Ben de misâfirdim hem de onun gibi bu yüklü hararlara tırmanamazdım. Bereket versin, büyük annem yukarıda fazla oturmadığı

[1] Zarâfet (Zerâfet): İncelik, zariflik, nezâket.
[2] Harar: Daha çok kıldan dokunmuş büyük çuval.

için eve döndük.

*

Paşa da hanımı da hizmetkârları tarafından öylesine sevilmiş olmalı ki sevimli bir Habeş kızı olan Mecbûre ve Şam'ın yerlilerinden olan Latîfe de âileden ayrılmak istemeyerek onlarla birlikte İstanbul'a gelmişlerdi. Böylece de aradan geçen birkaç hizmet yılından sonra Mecbûre kendisine Süleymâniye'de verilen ahşap eve yerleşerek âilenin emektarlarından Süleyman Ağa ile evlenmiş, iki de kızları olmuştu. Nikâhtan sonra ismi Pâkize'ye çevrilen Mecbûre, yetiştirdiği çok terbiyeli kızları ve kocası ile rahat bir hayat yaşayarak etrâfında bir dost çevresi yapmıştı.

Latîfe ise, kendisine Çamlıca'da verilen tek katlı evin mutfağı ve çamaşırlığından başka büyük odası, kuyusu, asma çardağı, meyve ağaçları olan bahçesinin son derece mûnis[1] ve sevimli dekoru içinde, semtin güvendiği, ahçı dükkânı sâhibi Yahyâ Efendi ile dırıltısız zırıltısız, sâdece çocuğu olmamasının üzüntüsü içinde yaşamakta ise de civârın konu komşusu tarafından çok sevilmiş ve aranan bir insan hâline gelmişti. Yalnız evinin yanı başındaki abus[2], ekşi yüzlü komşusu Hâcer Hanım, onun etraftan gördüğü alâkayı çekemeyip kıskanmış, ana dilinin çetrefilliği[3] ile alay etmiş, iğnelemiş ama Latîfe, o zavallıdan başka kimse tarafından da horlanmamıştı.

Kısıklı Çarşısı'nda, esnaf arasında yeri olan Yahyâ Efendi'nin ahçı dükkânından başka bir fırını, kasap dükkânı ve köyün yerlilerinden olan birinin Kı-

[1] Mûnis: Alışılmış, yadırganmayan.
[2] Abus: Somurtkan, asık suratlı.
[3] Çetrefillik: Bozuk ve yanlış bir şîve ile konuşma durumu.

rım ineklerinden aldığı sütle yaptığı sütlü mâmûlleri[1] sattığı bir yoğurtçu dükkânı da vardı. Bunlardan başka aynı çarşıdaki bakkal Sabri Efendi'nin dükkânının arkasında büyükçe bahçesi bulunuyordu ki hudûdu bizim bahçenin son seddine gelip dayanmakta idi. Kısa bir merdivenle bakkalın dükkânına bu kestirme yoldan gitmek mümkün olduğu halde bizden hiç kimse bu yolu ihtiyar etmez[2] ve bir lâmelif çizerek sokaktan dolaşmak sûretiyle dükkâna giderlerdi.

Babam, kendisinden herhalde on yaş kadar küçük olan Sabri Efendi'yi hem sever hem de onun dürüstlüğünü ve sattığı temiz malları sırası düştükçe methetmekten geri kalmazdı.

Sabri Efendi'nin, birbirine bağlı gibi sırt sırta olan bahçelerinden geçmek dururken, zahmet çekip sokaktan dolaşılmasının lüzumsuz olduğunu söylemesine rağmen değil ev halkı babam dahi bu üç beş basamaktan inerek onun, içinde meyve ağaçları bulunan bahçesinden geçip bakkal dükkânına gitmezdi.

*

Sabri Efendi'nin alış verişten yana köyün halkından şikâyeti yok idi ise de tâtil günlerinde Kuzguncuk'tan akın akın Çamlıca sularına gelen Yahûdilerden yaka silker dururdu. Şöyle ki, beş altı nüfuslu bir Yahûdi âilesi bakkaldan katık olarak aldığı küçük bir sardalya kutusunun yanında beş okka ekmek de alır, üstelik bakkaldan akşama geri vermek üzere tabak çanak da isterdi. Verilen bu beş tabağın biri kırılmış olsa dahi tazmin etmez[3] öyle ki özür dileyeceği yerde "Bize beş tabak yerine dört verdin," diyerek bir de

[1] Sütlü mâmul: Sütle yapılmış.
[2] İhtiyar etmek: Seçmek.
[3] Tazmin etmek: Sebep olunan zarar ve ziyânı ödemek.

kafa tutarlardı. Fakat ertesi hafta gene sanki hiçbir şey olmamış gibi tekrar çanak tabak istediklerinde, "Ne yapalım Hakkı Bey, bunlar böyledir. Ama müşteri kim olursa olsun, yapamam, verememe demek, esnaflığın şânına yakışmaz," diye dert yanar ama gene de Yahûdilerin isteklerini yerine getirirdi.

Bakkalın yana yakıla anlattığı bu çeşit hikâyeleri dinleyen babamın da başından buna benzer niceleri geçmiş değil miydi?

*

İşte bir gün dolu dizgin Şehzâdebaşı'ndaki Çinili Fırın yanındaki züccâciye[1] dükkânından içeri dalan bir adam mağazanın satış işlerine bakan Kuzguncuklu Avram isimli genç Yahûdiye; "Bana baksana, şu bitişiğinizdeki fırının sâhibi Mustafa Bey ile görüşmem îcap ediyor. Ama o pek herkesi kabul etmezmiş. Komşusunuz, hele bir git de seni kunduracı Mâhir Efendi'nin yolladığı bir adam görmek istiyor deyiver," deyince "Beyzâdem, bu fırında Mustafa Bey diye kimse yok ki!" cevâbını aldı. Kuzguncuklu Avram'ın, ismini alafrangalığa[2] göre Albert yapmış olduğunu bilen adam, çalıştığı dükkânın tezgâhtarı olan Kuzguncuklu Yahûdi gence: "Ben, fırın sâhibi Mustafa Bey'i mutlaka görmek istiyorum. Eğer ayakkabıcı Mâhir Efendi göndermiş dersen îtiraz etmez. Hadi bir iyilik yap da beni bu sıkıntıdan kurtar," demiş olmasına rağmen, adamın bütün bu ısrarına karşı ona: "Bu fırında valla Mustafa diye kimse yok. Benim bildiğim sâdece bir Musta isimli patron var, yalan söylemiyorum, valla yok!" demesiyle büsbütün tepesi atan adam: "Yemin edeceksen bâri doğru dürüst et. Valla da ne demek?

[1] Züccâciye: Cam ve porselenden yapılmış eşyâ.
[2] Alafrangalık: Frenklerin âdet, usul ve düşüncelerini benimseme durumu.

Onun doğrusu Vallahi'dir. Senin Musta dediğin kimse de, benim aradığım Mustafa Bey olsa gerek. Onu da yanlış bellemişsin. Bunca yıldır şu topraklarda yiyip içiyor, para pul sâhibi oluyorsunuz da hâlâ Mustafa demeyi öğrenememişsin.

Asırlardır bu memlekette keyiflerinizce yaşıyorsunuz. İş sizde, para sizde, at, araba, köşk, yalı hep sizde... Gümrükler ve hattâ siyâset dümeni bile sizin elinizde.

Ben, Mülkiye-i Şâhâne[1] hocalarındanım. Evim de Üsküdar'dadır. Onun için Kuzguncuk'taki Yahûdi câmiasını[2] yakından bilirim. Şimdi oraların Avram'ları Albert oldu. Vaktiyle ecdâdınızı İspanyolların zulüm ve şekâvetinden[3] kurtarmak için parmaklarını kımıldatmayan Frenklerin[4] şimdi tabanlarını yalıyor, isimlerinizi onların isimlerine benzeterek Avrupalı oluyorsunuz. Ama engizisyon mahkemeleri atalarınızı, dedelerinizi ateşte yakarken, sizi o cehennemden kurtaran benim pâdişâhımdı. Kimse sizi topraklarına kabul etmezken, yalvarıp yakarmanıza dayanamayıp kalyonlarını gönderdi ve sizi o zebânîlerin[5] elinden kurtardı.

Milletler arasında biribirinden alınmış kelimeler ve benzerlikler vardır. Öyle ki, bizim Dâvud'umuza batı David, Yûsuf'umuza Josef, İsmâil'imize Samuel, İbrâhim'imize Abraham demiştir.

Ama siz, İspanya'da Yahûdice yerine İspanyolca, *Almanya'da Almanca, Fransa'da Fransızca, İtalya'da* İtalyanca konuştunuz. Onların isimlerini benimsediniz. Bizim topraklarımıza gelince, alışageldiğiniz dili

---

[1] Mülkiye-i Şâhâne: Mülkiye Mektebi (Siyâsal Bilgiler Fakültesi).
[2] Câmia: Ortak yönleri ve işleri bulunan kimselerin topluluğu.
[3] Şekâvet: Eşkıyâlık, şâkilik, haydutluk.
[4] Frenk: Avrupalı.
[5] Zebânî: Cehennemlikleri ateşe atmakla görevli melek, cehennem bekçisi.

kullandınız, bizimle birlik olmadınız.

Sen kendi adını İbrâhim yapacağın yerde kalktın Albert yaptın. Zîra artık bizden alacağınızı aldınız ve zayıf düşen Osmanlıyı terk ederek başka ülkeleri sömürmek yolunu seçtiniz. Öyle ki ayak bastığınız her ülkeyi avucunuzun içine alarak harap ve türap etmek[1], ırkınızın vazgeçilmez politikasıdır.

Ey Kuzguncuklu Avram! Bu gün çalıştığın yerde ekmek yiyiyor isen de ecdâdınızın çizdiği yollardan giderek, size kucak açmış vatanı sırtından hançerlemekte tereddüt etmeyerek kaçmaya bak.

Hem şimdi fırsat eskisinden de fazla. Zîra İttihat ve Terakkî iktidârı öylesine gâfil[2] ki, dört asırdır Türk vatanı olan toprakları bir Yahûdi ülkesi hâline sokmak gayretinde olduklarını fark eden tek vatansever insan olduğu şüpheli bulunuyor. Haydi sen de bu sinsi cenge gönüllü yazıl ve git! Ama gitmezsin. Sebebi de henüz yeterince küpünü doldurmamış olmandır.

Hey Koca Kânûnî Sultan Süleyman! "Merhametten maraz[3] hâsıl olur[4]" diyen atalarımızın sözünü hiç duymamışsın ki, kimsenin kapısını açmadığı Yahûdiye sen kollarını açıp onlara, sarayının en gizli kapaklı işlerine kadar sokulmaları çığrını açtın! O da İbrâhim olacak yerde Albert olup çıktı," diye sözünü tamamladı.

---

[1] Harap ve türap etmek: Yıkmak, toprak etmek, harap duruma getirmek.
[2] Gâfil: Çevresinden ve gerçeklerden habersiz olan.
[3] Maraz: *mec.* Dert, dayanılması güç durum.
[4] Hâsıl olmak: Meydana gelmek.

Hâlâ Aynı Korku

Tahsil için en körpe yaşında dış memleketlere gönderilmek tâlihsizliğine uğramış, dili, dîni, vicdânî ve içtimâî[1] hayâtı apayrı bir terbiye içinde yetişmiş olan gençlerin, giriştikleri hissî alâkadan kopamayarak, bu alâkalarını konsolosluklarımızda, hattâ kilisede nikâhla sağlama aldıkları çokça görülen acı keyfiyetlerden[2] biridir.

Bâzen de, izdivaçlarının ilk harâretli devri geçip çoluk çocuk sâhibi olduktan sonra ayakları suya değenlerin, "Bu işi nasıl yaptım?" dediği de görülmekle berâber, iş işten geçmiş ve hayâtının en verimli devresini kaybetmenin hüsrânı[3], sonradan pişman olanları, telâfisi[4] güç bir çıkmaz yola sokmuş olurdu.

*

[1] İçtimâî: Sosyal.
[2] Keyfiyet: Mesele, husus, vaziyet.
[3] Hüsran: Mahrûmiyet acısı.
[4] Telâfi: Yerinin doldurulması.

Savaşçı âilesi, kızlarını da oğullarını da "adam" olsunlar diye Amerika'ya göndermişler ve aradan geçen bir iki sene sonra bir Amerikalı ile evlenen kız, kocası ile berâber memleketteki âilesinin yanına misâfir olarak gelmişti. Ancak, akıllı ve tedbirli bir genç kadın olan ana da kız da bu işin yürüyemeyeceğini kısa zamanda anlamışlar ve gerçekten de kız, âilesinin yanında kalmış, Amerikalı dâmat da yurduna dönerek bu işi sona erdirmişlerdi.

Fakat âilenin erkek evlâdı, Avusturyalı bir kızla evlenmiş ve karısına Türkiye'de yerleşmeyi teklif ettiği halde bir türlü kabul ettirememiş, hattâ Amerika'ya kadar giderek tam iki ay, gelinlerini Türkiye'de yaşamaya râzı etmek için dil döken ana-babanın da ricâ ve teklifleri işe yaramamış, Avusturya menşeli[1] gelin, Kanada'da yerleşmekte direnmiş ve karı-kocanın hayâtı da böyle bir istikâmette kalmıştı.

Genç ve güzel kayın vâlide, Viyanalı gelinine neden Türkiye'ye gelmek istemediğinin sebebini sorunca, ondan, âdeta dehşete düşerek: "Korkuyorum, Türklerden de Kara Mustafa Paşa'dan da korkuyorum!" cevâbını almış ve genç gelin devamlı olarak Kara Mustafa Paşa'dan korktuğunu tekrarlamaktan vazgeçmemiştir.

Aynı kâbusun[2] sürüp giden bu krizleri, onu hep aynı korku içinde âdeta boğulur hâle getirmiştir. Öyle ki: "Küçükken uyumamakta direnecek olursak, büyüklerimiz, Türkler geliyor, Kara Mustafa Paşa geliyor! diye bizi korkuturlardı. İşte bu korkuyu bir türlü unutamıyorum," diyerek bu saplantısından bir adım geri dönmemişti. Kayın vâlidesi; "İyi ama bir Türk ile evlenmişsin. Biz de Türk'üz, neden bizden korkmu-

[1] Menşeli: Asıllı.
[2] Kâbus: Etkisi insanın bütün benliğini kaplayan sıkıntılı ağırlık.

yorsun?" dediği zaman hiç de sadra şifâ[1] bir cevap veremez ve aynı korkunun kâbusu içinden çıkmak gayretini göstermezdi.

*

Ne yazık ki Kara Mustafa Paşa'nın Viyana kuşatması Osmanlılar lehine[2] tecellî etmedi[3]. Ama bu kuşatmanın Avusturya'ya da kazanç getirdiği söylenemez. Zîra Papa'nın: "Hıristiyanlık elden gidiyor..." diye yükselttiği feryat, Polonya Kralı Jean Sobieski'nin, ordusu ile berâber Avusturya'nın yardımına koşması da, Kırım Hanı'nın, dünyâlık vaadlerine kanarak Osmanlı ordusunu arkadan vurucasına hareket etmesi de bu iki devlete kazanç getirmedikten başka bir hacâlet[4] ve utanç tablosu çizerek, zarar hânelerine acılar yazmaktan geri kalmadı.

Kudretli bir kumandan olan Kara Mustafa Paşa'nın, Viyana'yı düşürmek husûsunda gösterdiği telâşsızlık, bir çeşit basîretsizlikle[5] de birleşince, mukadder[6] hezîmet, gerek Osmanlı'yı gerek Türk idâresindeki Rumeli'de kök salmış fetih ve medeniyet rüyâsı içindeki rehâveti[7] silkeleyerek, haçlı kavimlere bir direnme yolu açmış oldu.

Ancak Osmanlı idâresinde huzur içinde iktisâdî[8] ve içtimâî inkişaflarını[9] bulmuş olan Rumeli'nin Hıristiyanları, Rus emperyalizminin gittikçe yaklaşan ayak seslerini duyamadıklarından, bu defa da, insaf-

---

[1] Sadra şifâ: Gönlü ferahlatan.
[2] Leh: Menfaatine uygun şekilde.
[3] Tecellî etmemek: Görülür olmamak, görülmemek.
[4] Hacâlet: Utanma, mahçup olma.
[5] Basîretsizlik: Gerçeği görememe, değerlendirememe, gaflet.
[6] Mukadder: Kaderinde olan.
[7] Rehâvet: Gevşeklik, kendini koyuverme, tembellik.
[8] İktisâdî: Ekonomik.
[9] İnkişaf: Gelişme.

sız ve gaddar bir patronun kucağına düşmek tehlikesine uğramış bulunuyorlardı.

Gerçi bir Ortodoks devleti olan Rusya da haçlı idi. Ancak, onun politikasında insaf ve adâlet değil, vahşet, esâret ve gaddarlık[1], inkâr götürmez bir realite idi.

Böylece de Rusya'nın komşusu bulunan Eflâklardan, Buğdanlardan başka Rusların, hâkimiyetleri içinde eritmeye çalıştığı bütün Türk kavimlerinden sonra, sıra ile Lehler, Macarlar, Çekler, hattâ bütün bir Rumeli, Rusya'nın çok evvelden tasarlanmış istîlâlarının[2] ilerideki haritası içinde yer almış değil miydi?

*

Genç kayın vâlide, tarafsız, aklı başında ve insaflı bir insan olarak, gelininin titiz bir ev kadını ve iyi bir anne olduğunu söylerken, onu kötülemek şöyle dursun, çok meziyetli[3] olduğunu belirtmekten de geri kalmıyordu.

Ancak, babası Türk olan çocuğunu yetiştiren bu kadın, hâlâ titrediği Türk korkusunu ona aşılamaktan geri kalacak mıydı?

Âile dostumuz olan genç ve güzel kayın vâlidenin anlattıklarını dinlerken, düşündüm ki gelininin iliğine kemiğine işlemiş Türk korkusundan doğan nefreti oğluna nasıl aşılamaz olacaktı? Öyle ki çocukluğundan beri korktuğu Türklerden intikam alabilmek için, oğlunu tam bir Avusturyalı anlayışı ile yetiştirmek, belki en kestirme yol idi. Hattâ oğlu, ileride askerlik çağında Avusturya ordusunun bir ferdi olacak, hiç değilse hissen Türk'e karşı silâh kullanmak hazırlık

---

[1] Gaddarlık: Zulüm, merhametsizlik. insafsızlık.
[2] İstîlâ: Yayılma.
[3] Meziyetli: Birini başkalarından üstün kılan vasıfta olan, üstün.

ve tâlimleri yapacaktı.

Kendi ülkesinden Amerika'ya gönderilen Savaşçı âilesinin genç oğlu, evlendiği Avusturyalı karısının, kendi evlâdını bir vatan hâini olarak yetiştirebileceğini acaba hiç aklına getirmiş miydi?

*

Viyanalı gelinin kayın vâlidesi olan genç kadın, kendi memleketinde İktisat Fakültesi'nde tahsilini tamamlayarak bir Türk firmasının eli ayağı hattâ beyni denecek bir mes'ûliyetin[1] altında müessesenin[2] vazgeçilmez elemanı olarak yüz akı ile çalışmış muvaffakiyetli[3] bir iş hayâtı ile örnek insan olmayı başarmıştır.

Bu genç, akıllı ve güzel kadın, İzmit'in köklü ve îtibarlı[4] bir âilesinin kızıdır. Ama asırlar önce, cetleri, bir pâdişah fermânı ile Konya'dan alınıp yeni açılmış Rumeli'nin Kayalar ve Sarıgöl bölgelerine yerleştirilmiş ve bu gönderildikleri topraklarda öylesine kök salmışlardır ki, Balkan Harbi'nde Rumeli'nin ana vatandan parça parça koparılır hâle geldiği zamanlarda da, tekrar geri dönerek, İzmit'in yerlisi olup kalmışlardır.

Bu âilenin sevdiğim fertleri arasından birinden dinlediğime göre, Rumeli'de kurdukları Kayalar şehrini kopup geldikleri Konya'ya öyle bir benzetmişlerdi ki, bu kurdukları şehri gören Konyalılar, kendilerini Anadolu'daki yerlerinde zannedecek kadar şaşırmışlardır.

*

[1] Mes'ûliyet: Sorumluluk.
[2] Müessese: Kurum.
[3] Muvaffakiyetli: Başarılı.
[4] İtibarlı: Hatırı sayılır, değerli.

Viyanalı gelini dehşete düşüren Türk korkusu, bu mert düşmana bühtandan[1], bir hakaretten başka ne olabilir? Eğer Türkler istîlâ ve fütûhatlarında, bir korku imajı meydana getirmiş olsalardı, Osmanlı Devleti yüzlerce yıl Rumeli'de nasıl tutunabilirdi? Ne yazık ki biz, Türk evlâtlarına târihimizin ve geçmişimizin o muhteşem[2] adâlet, insaf ve yumuşaklığını öğretmemiş olmanın acısını çekmekte bulunuyoruz. Onun için de Türk'le evlenmiş olmasına rağmen Türk düşmanı olan bir Avusturyalı kadın, bizim bıraktığımız boşluğa yerleşerek, oradan bizi yaylım ateşine tutuyor ve biz de âciz bir sükûtla[3] ona, beş yüz sene sürmüş Rumeli'nin efendisi Türk'ün ihtişamlı adâletinden, kurmuş olduğu nizam ve medeniyetinden canlı sahîfeler açamadan, boynumuzu bükerek taşlanmaya râzı oluyoruz.

Acaba Savaşçı âilesinin oğlu Amerika'da okumakla, kendi de vatanı da ne kazanmış, daha doğrusu neler kaybetmiştir?

Hele Avusturyalı ananın elinde, yumuşak balmumu gibi olan Türk çocuğu, işte Türk'ün harâmîlere[4] kaptırdığı, hazînelerden biri olarak yürek yakıcı bir kimse değil de ya nedir?

---

[1] Bühtan: İftirâ.

[2] Muhteşem: Saygı ve hayranlık uyandıran, görkemli, heybetli, ihtişamlı.

[3] Sükût: Sessizlik, susma.

[4] Harâmî: Yol kesen. haydut, eşkıyâ.

Ey Batılılar Batılılar

Hâlâ utanıp sıkılmadan "Krovazad" dediğiniz Haçlı Seferleri'ni bir şecâat[1] ve kahramanlık saymaktan bıkıp usanmadınız... Halbuki 1096-1270 yılları arasında sekiz defa tekrarladığınız bu seferlerin, tam mânâsı ile bir cehâlet ayaklanması olduğunu hâlâ anlamış sayılmazsınız.

Durmadan birbirleri ile boğuşan siz batılı devletler, krallıklarınız, prensliklerinizi, dukalıklarınız ve derebeylikleriniz siyâsî çıkarları yüzünden bir türlü birleşemediği için, kendi cismânî saltanatı ve mânevî otoritesinin devâmı adına araya giren Papalık sinsi ve iki yüzlü yardımını bir mezhep kazanında kaynatarak bu mutaassıp ve câhil gürûhu[2] bir araya getirmiş, böylece bir din otoritesi anlayışı ile değil, bir menfaat gayreti ile o câhil kalabalığa yol göstermiştir.

Ancak taassupları içinde akı karadan seçemeyecek hâle gelmiş haçlılar gidecekleri yerlerdeki dört

---

[1] Şecâat: Yiğitlik, yüreklilik, cesâret.
[2] Gürûh: Topluluk.

ayaklı, insana benzemez mahlûkları îmâna getirmek sûretiyle kazanacakları sevâbın heyecânı ile Müslüman-Türk ülkelerine savlet ettiklerinde[1] karşılaştıkları zarif, medenî, ilim ve irfanla[2] incelmiş kimselerin karşısında kendi kabalıklarını görmüş, hele tâlimli orduların silâh ve mühimmâtı[3] karşısında hayran olmaktan geri kalmadıklarını îtiraf zorunda kalmışlardır.

Şark saraylarının ihtişam[4], zarâfet[5], nezâket[6], terbiye, disiplin ve tutumları, revnak[7] ve üstünlükleri onları bu İslâm ülkelerinin takdirkârı[8] olmaktan kurtaramamıştır.

Böylece de Müslümanlarla maddî-mânevî pazardaki alış veriş, kilise tarafından aldatılmış olmalarını ortaya çıkarmakla berâber haç ve mezhep[9] ayrılığını tâze tutmak yolunda halkın taassup[10] alışkanlığını diri tutmak, kilise için hayâtî bir zarûret[11] olmuştur. Öyle ki bu taassup Papanın cismânî saltanatı için olduğu kadar derebeylerinin birbirleriyle olan çekişmelerinde de lüzumlu bir ihtiyaç maddesi demekti.

*

Derebeylik, bir nevi[12] rekâbete, görünüş ve göste-

---

[1] Savlet etmek: Saldırmak, hücum etmek.
[2] İrfan: Kültür.
[3] Mühimmat: Savaş için gerekli olan cephâne ve bu gibi şeyler.
[4] İhtişam: Zengin ve gösterişli yaşama, debdebe.
[5] Zarâfet (Zerâfet): Hal ve tavırdaki güzel görünüş, âhenkli güzellik, incelik.
[6] Nezâket: Terbiye, edep, kibarlık, zarâfet.
[7] Revnak: Göz alıcı güzellik, parlaklık.
[8] Takdirkâr: Takdir eden, beğenen.
[9] Mezhep: Bir dinde belirli görüş ve anlayış farklılıklarından doğan kollardan her biri.
[10] Taassup: Bir din ve inanışa, bir fikre aşırı derecede bağlı olup onun dışındakileri düşman gibi görme.
[11] Zarûret: Zorunluluk.
[12] Nevi: Cins, tür.

rişe yol açmak zorunda idi. Zîra buraları hisarları, kuleleri, mazgalları, muhâfızları ve askerleri ile bir küçük hükümet merkezi olduğundan, meselâ iki fersah ötesindeki rakip derebeyinin karşısına yeni bir hünerle çıkmak âdetâ zarûretti. İşte bu yüzden devamlı himâye ve teşvik gören sanat ve dahi merâsim, ihtişam yolunda da yeni îcatlar ve buluşlarla, kendi bölgelerini ziynetlendirmek[1] derebeyilikler arasında bir yarış hâline gelerek, batıya zarâfet, süs ve debdebeyi öğretmiş oldu.

Hele İslâm ülkelerinde gördükleri o zarif, bakımlı ve her biri birer şâheser[2] olan saraylardan sonra, derebeyilerin de sarp ve çetin dağ tepelerine kurdukları şatolar ve bu kâşânelerin[3] muhteşem mobilyaları, ağır teşrîfat usulleri ve teşrîfâtın[4] gerektirdiği yaldızlar, oymacılık hünerleri, mücevherli cibinlikler, ipekli perdeler, altın yaldızlı eşyâlar ve akla gelen gelmeyen görünüş ve gösterişler...

Bir derebeyinin hayâtında teşrîfâtın ne derece köklü yeri olduğunu ve bunun günlük hayâtında dahi hüküm sürdüğünü gösteren şu hikâye ne kadar hazin bir tablo çizmektedir.

Şatonun tek efendisi olan derebeyine, susadığında istediği suyu vermenin bile bir merâsime bağh olması, sırasında traji-komik bir son ile netîcelenebiliyordu.

Şöyle ki harâretle dili damağı kurumuş derebeyi, su istediği zaman etrâfında bulunan kimseler eğer bu vazîfe ile mükellef[5] değillerse, asla efendilerine su veremez ve bu işe memur arkadaşlarını haberdar eder-

[1] Ziynetlendirmek: Süslemek.
[2] Şâheser: Mükemmel ve çok üstün eser.
[3] Kâşâne: Büyük süslü köşk.
[4] Teşrîfat: Görgü.
[5] Mükellef: Yükümlü.

lerdi.

Efendi her ne kadar: "Su!" diye bağırsa da, gene hiç kimse, protokol dışına çıkarak cezâya çarpılmak istemez, böylece bu vazifeyle mükellef olandan başkası bu işle meşgul olamazdı.

Olacak bu ya.. Bir akşam şömine karşısında oturan derebeyinin eteği yanan ateşten sıçrayan bir kıvılcım ile tutuşur ve tehlikeyi gören derebeyi: "Su!" diye bağırmaya başlar. Başlar ama, kimse cesâret edip ateşi söndürecek su ile derebeyinin yanına yaklaşamaz. Tâ teşrîfâtın gerektirdiği şahıs basamakları atlayıp su kovası ile şömine karşısına yaklaştığı zaman, çatır çatır yanmakta olan derebeyini kurtarmak mümkün olamaz. Böylece de teşrîfâtın kurbânı olan derebeyi, çevresindeki sayısız adamlarının gözleri önünde yanıp kül olur.

*

Haçlı Seferleri'nin tutuşturduğu mutaassıp batı da kendilerine düşman zannederek üstlerine yürüdükleri İslâm âlemi ile kendi aralarındaki mesâfeyi bir türlü aşacak cesâret ve olgunluğu gösterememiş olduğundan, hâlâ etekleri tutuşturan cehâlet kıvılcımlarını söndürememekte ve böylece de, beşeriyetin tevhit içindeki küfrü söndürmesine bir türlü yanaşamamaktadır vesselâm.[1]

[1] Vesselâm: İşte o kadar, son söz bu anlamında kullanılır.

Batının Taassubu

Memleketin şurasında burasında Hıristiyanlık propagandası yaparken yakalanan fakat kendi îmânını yaymakta suç unsuru[1] görmeyen ve Türk adliyesi tarafından serbest bırakılan bu adamları besleyen bir merkezî teşkîlât[2] bu defa da mezbûhâne[3] bir saldırışla mektup üstüne mektup göndererek beni tâciz etmeye[4] başladı. İşte 1965 senesinin yaz aylarında başlayan bu karşılıklı yazışmalara son vererek bunları bir kitap hâlinde neşredeceğimi kendilerine bildirdim. İngilizce olarak gelen mektupların hemen hepsinin fotokopisi, *Misyonerlik Karşısında Türkiye* isimli kitapta mevcut bulunmaktadır.*

İslâmiyetin temel kâidelerinden birinin: "Senin dînin sana, benimki bana"** demek sûretiyle, herkesi

---

* Sâmiha Ayverdi, *Misyonerlik Karşısında Türkiye*, İst., 1969.

** Leküm dîniküm ve liye dîn. Kâfirûn sûresi, 6. âyet.

[1] Unsur: Öğe.

[2] Teşkîlât: Kuruluş.

[3] Mezbûhâne: *mec.* Son bir gayretle.

[4] Tâciz etmek: Rahatsız etmek.

kendi îmânında hür bırakmayı esas kabul eylediğini bilmeyen yoktur. Gustave Le Bon, Kur'ân'ın insanlara zorla kabul ettirilmiş olmak vebâlinden[1] tamâmiyle uzak ve arınmış olduğunu söyledikten sonra: "Kur'ân, ancak kanâat ve inanç yoluyle dünyâya yayılmıştır. Arap ordularının şöyle bir geçivermekten başka bir şey yapmamış oldukları Hindistan'da Kur'ân öyle yayılmıştır ki, bugün orada, İslâm nüfûsu elli milyonu geçmiştir. Kur'ân'ın Çin'de intişârı[2] da ondan daha az değildir,"* der.

Dünya târihini gözden geçirdiğimiz zaman, ne kadar vahşî, kanlı ve zâlim hükümdar varsa istîlâ ve fütûhatlarına[3] rağmen çürük, kof, düzensiz ve kontrolsüz olan iç âlemlerinin mânevî zaafını ve küçüklüğünü kapatmak için madde planında büyüklük sevdâsına düştüklerini görürüz. Bu yüzden de kaba kuvvetle etraflarını sindirip zorla kendilerini teyit[4] ve kabul ettirme yoluna giderler.

Halbuki âdil,[5] âlim, olgun ve kemâlli[6] kimselerin kütlelerin merkez şahsı oldukları ve devletlere hükmettikleri devirlerde ise, zulüm, vahşet ve cefâkâr[7] olmaklık, târih sahîfelerinde gözükmez olur. Zîra kendi iç âleminin sultânı olan kimse, tahtına tâcına, cümle âlemin başını eğdirmek gibi küçük hevesler uğruna başlar kesmek, canlar yakmak, ocaklar söndürmek küçüklüğüne düşmez.

---

[1] Vebal: Günah doğuracak ve insanı âhiret azâbına sürükleyecek olan ağır sorumluluk.

* Gustave Le Bon, *La Civilisation des Arabes*. Paris 1884, s. 107-108.

[2] İntişar: Yayılma.

[3] Fütûhat: Fetihler, zaferler.

[4] Teyit (Te'yit): Destekleme, sağlamlaştırma.

[5] Âdil: Adâletli, haktan adâletten ayrılmayan.

[6] Kemâlli: Mânevî meziyetler, ahlâk, ilim ve fazîlet bakımından tam olgunluğa erişmiş, mükemmel olan.

[7] Cefâkâr: Cefâ eden, eziyet veren.

Müslümanlık karşısında Hıristiyanlık da, çok iyi bildiği ve fakat kabul etmemek için direndiği zaaflarından dolayı bu zâlim hükümdarların ruh hâleti ile mâlûl[1] bulunmaktadır.

Hıristiyan îmânını yaymak için Müslüman ülkelere akın edip halkın huzûrunu kaçıran bütün farklı inanışları kendi inançları lehine çalmak üzere, hırsız gibi gizlice hudutlar geçip Müslümanları veya diğer din sâhiplerini tâciz eden ve bu faâliyetlerinin medenî ve insânî hiçbir tutulur tarafı olmayan mutaassıp misyoner teşkîlâtı, yüzlerine çektikleri misyon peçesi altında, mensup oldukları devletlerin bilhassa siyâsî emellerine yardımcı olmakla bu devletler tarafından geniş ölçüde himâye ve maddî yardım görürler.

Bütün dünyâyı tâciz eyleyen bu fanatik Ortaçağ anlayışının bir geçer akçe olmadığını misyonerleri vazîfelendirmiş olan devletler bilmekle berâber, iktisâdî, kültürel ve bilhassa siyâsî nüfuzlarına[2] zemin hazırlayan bu teşkîlâtın çirkin, mütecâviz[3], hayâsız faâliyetlerine, şu yirminci asır dünyâsında dahi göz yummakta, cereyan eden bütün yolsuzlukları, suçları ve günahları hoş karşılamaktadırlar.

Ayrıca misyonerlik bir meslek, bir ekmek kapısıdır. Onun için, îmânı olmayan bir kimse de misyoner olabilir. Nitekim birçoklarının da öyle oldukları, misyoner literatürü gerçekleri meyânındadır[4].

İşte bütün bunlara rağmen misyonerler İslâm'ın vicdanları üstüne tazyik[5] yapmaktadır düşüncesini kāle almayan taassup mihrakları[6] her yönde faâliyeti-

---

[1] Mâlûl: Hasta, illetli, sakat.
[2] Nüfuz: Sözünü geçirme gücü.
[3] Mütecâviz: Haddi aşan, saldırgan.
[4] Meyan: Ara.
[5] Tazyik: Baskı.
[6] Mihrak: Merkez, odak.

ne devam, hattâ hız vermek sûretiyle bu defa da beni karşılarına almış bulunuyorlardı.

İşte bir misâl olarak, Raymond Kern'den 22 Şubat 1966'da aldığım mektuptan bâzı kısımlar: "Hıristiyanlığın kurtardığı alkolik, fâhişe, homoseksüel, hırsız v.s. ruh hastalarına rastladım. İslâm, Hindû veya Budist dinlerinin bu hastalıktan kurtardığı bir kişiye bile rastlamadım. Şâyet bana yüzlerce değil, sâdece elli kişi dahi gösterecek olursanız, İstanbul'a gelmeye râzıyım. Eğer siz de İsâ'nın çeşitli kötülüklerden kurtardığı yüzlerce insanı görmek isterseniz, bana önceden yazın ki, karım ve ben İsâ'dan hayat bulan çeşitli milletlerden kimseler göstermek için size vakit ayırayım. Bunlar arasında Müslüman Türkler de vardır."*

Bu mektuba 22 Nisan 1966'da verdiğim cevap: "Bana, içkiden, kumardan, zinâdan ve cinsî sapıklıktan kurtulmuş yüzlerce Hıristiyanın bulunduğundan bahsediyor ve istediğim takdirde gelip kendilerini görebileceğimi, Müslümanlar arasında ise bu günahlardan temizlenmiş elli kişi gösterirsem sizin de gelip onlarla tanışmak arzu ettiğinizi yazıyorsunuz.

Mösyö Kern!... Bu sözü söylemekle bana ne büyük bir zevk vermiş olduğunuzu bilmem tahmin edebilir misiniz?.. Zîra bu teklîfiniz karşısında size bir çırpıda yüz küsur ismi ayrı liste hâlinde vermek saâdetine ermiş bulunuyorum. Adresleri bende mahfuzdur[1]. Şimdilik yalnız adlarını soyadlarını ve mesleklerini bildiriyorum."**

Hem de bu zatlar, yalnız saydığınız kötülüklerden kurtulmuş kimseler değil, cemiyete büyük hizmetler eden ve etmek yolunda azimli olan kimselerdir. Ahlâk

---

* Sâmiha Ayverdi, *Misyonerlik Karşısında Türkiye*, İst. 1969, sh:31, 52-53.
**Bu liste misyonerlere gönderilmiştir.
[1] Mahfuz: Saklanmış, saklı.

ve insanlık ordusunun bu idealist neferleri, yanlış yola düşmüş olanlara doğruluğun zevkini ve şuûrunu aşılayan, kütleyi, sapıklıktan hakîkate çekmeye gayret eden dürüst, îmanlı, fazîletli[1], ferâgatli[2], münevver[3] ve üstün ahlâklı kimselerdir.

Gece gündüz gâyeleri uğrunda çalışmaları netîcesi olarak da, denize atılan taşın halkaları gibi hizmetleri, gayretleri ve meziyetleri ile yayıldıkça yayılan ve memleket sathında mihraklanan müstesnâ[4] kimselerdir.

Müslümanlıkta bir köşeye çekilip iyi insan olmaya çalışmak makbul[5] bir mârifet[6] değildir. Bilâkis biz dünya patırtısı ve kesreti[7] içinde şaşırmadan, gaflete düşmeden ve dünyânın geçici nîmetlerine[8] aldanmadan şuurla, akılla, insafla ve bilhassa nefsine mağlûp olmadan çalışan kimselere îtibar ederiz[9].

Şuna inanıyoruz ki fert olarak, sâdece kötülüklerden kurtulmak büyük bir şey değildir. Asıl mârifet hem bu saydığımız günahlardan temizlenmiş olmak, hem de kazanmış olduğu ulvî[10] hasletleri[11] fazîlet[12] ve insanlık aşkını, iyiliği, güzelliği, doğruluğu beşeriyete[13] nakletmektir. Bizce iyi insan demek yalnız kendi iyi olmak değil, kendinde olan iyilikleri beşeriyetin

---

[1] Fazîletli: Dürüstlük, iffet, nâmus, merhamet, alçak gönüllülük, yiğitlik, sadâkat, adâlet, kerem ve ihsan gibi ahlâkî meziyetlere sâhip, erdemli.
[2] Ferâgatli: Hakkından vazgeçmeyi bilen, fedâkârlık edebilen.
[3] Münevver: Aydın.
[4] Müstesnâ: Seçkin, üstün (kimse).
[5] Makbul: Geçerli, beğenilen, hoş.
[6] Mârifet: Hüner.
[7] Kesret: Bolluk, çokluk, fazlalık.
[8] Nîmet: İnsanın iyi yaşamasını sağlayacak her türlü şey, servet, refah, sağlık, yiyecek vb.
[9] İtibar etmek: Saygı göstermek, önem ve kıymet vermek, dikkate almak.
[10] Ulvî: Yüce.
[11] Haslet: Yaratılıştan gelen özellik, huy.
[12] Fazîlet: Erdem.
[13] Beşeriyet: İnsanlık.

dalâletten[1] hakîkate yönelmesi için harcayan ve kendini kütle hizmetine adayan kimsedir."

Misyonerlerle olan karşılıklı yazışmalarımızdan da anlaşılıyor ki İslâm âleminin Hıristiyanlıktan öğreneceği hiçbir şey yoktur.

Fakat Hıristiyan mâbedinin kelâmcılarının artsız arasız neşriyâtı ve asırlar boyudur îmanlara tecâvüzü[2] iş güç etmiş misyonerlerin sonu gelmez faâliyeti karşısında susmayı tercih etmiş ve dâima pasif kalmış İslâm teologları ve topyekûn Müslüman dünyâsı, artık uyanmalı ve mütecâviz Hıristiyanlık âlemini kendi hudutları içine itmelidir.

[1] Dalâlet: Doğru yoldan ayrılma, sapıklık.
[2] Tecâvüz: Saldırma, hücum etme.

Geldiler Çektiler Gittiler

Dünya sanki bir dama tahtasıdır. Öyle ki oyuncunun eli altında, durmadan yer değiştirir durur. Rejimler gelir, rejimler gider, hükümdarlar gelir, hükümdarlar gider, zâlimler gelir gider, âdiller gelir gider. Evet, durmadan gelirler giderler ve kıyâmete kadar da bulduğundan çabuk usanan insan oğlu birinden bıkınca ötekinde dertlerine şifâ, müşküllerine devâ arar olduğundan, dama taşları da devamlı değişip duracak, ama acaba dünya aradığını bulabilecek midir? O da apayrı bir bahis ki îzâhı[1] için yıllar yılların içine zor sığar.

*

Acem şahlarından biri zamânın meşhur târihçisinden, bir umûmî târih yazmasını istemiş, adamcağız da yıllar süren çalışmalardan sonra iki deve yükü kitabı sarayın kapısına getirmiş. Şah bakmış bakmış: "Yok" demiş. "Bu kadarını okumaya ömrüm yet-

[1] İzah: Açıklama.

mez. Sen bunu küçült." Târihçi bu emre uyarak ikinci bir çalışma ile iki deve yükü kitabı bir deve yüküne sığdırmış. Şah sarayın avlusuna indirilen kitapları görüp: "Olmadı, olmadı, bu da çok!" diye îtiraz edince târihçi: "Ey şehinşah, sana dünya târihini bir cümle ile anlatayım. Geldiler, çektiler, gittiler!" diyerek işi kestirmeden hâlledivermiş.

Saraylarda Hayat

Osmanlı sarayında, Fâtih Sultan Mehmed, Yavuz Sultan Selim ile birkaç hükümdardan başka, etrafları dalkavuklar, mukallitler[1] ve meddahlarla[2] sarılı olmamış kaç hükümdar vardır ki?

Gözünü de gönlünü de dünyânın hevesleri içinde boğulmaktan uzak tutan Kırım Hanlarından Gâzi Giray'ın Osmanlı lehçesi ile söylediği şu gazele bakınca Kırım'ın Moskova'ya kadar, ılgar ederek[3] Rusları tâciz etmesinin[4] sebebi açıkça anlaşılmış olur. O kadar ki Kırım'ın tehdîdi karşısında aciz gösteren Rus prenslerinin nihâyet onlardan halâs olmak[5] için Osmanlı sultanlarına mürâcaat etmesi de bir târihî gerçek olarak görülmektedir.

---

[1] Mukallit: Taklitçi, taklit ustası olan kimse.
[2] Meddah: Tekerleme ve şiirlerle başladığı hikâyeleri çeşitli şahıs, hayvan, lehçe vb. gibi taklitleri yaparak anlatan sahne sanatkârı.
[3] Ilgar etmek: Atla hücum etmek.
[4] Tâciz etmek: Âciz bırakmak.
[5] Halâs olmak: Kurtulmak.

Râyete meyl ederüz kāmet-i dil-cû yerine
Tuğa dil bağlamışuz kâkül-i hoş-bû yerine

Heves-i tîr ü keman çıkmadı dilden asla
Nâveg-i gamze-i dil-dûz ile ebrû yerine

Sürerüz tûgımızın zevk u safâsın her dem
Sim-tenlerle olan lezzet-i pehlû yerine

Gerden-i tevsen-i zîbâda kutas-ı dil-bend
Bağladı gönlümüzü zülf ile giysû yerine

Severüz esb-i hüner-mend-i sabâ-reftârı
Bir perî-şekl-i sanem bir gözü âhû yerine

Gönlümüz şâhid-i zîbâ-yı cihâda verdik
Dilber-i mâh-rûy u yâr-ı peri-rû yerine

Seferün cevri çok ümîd-i vefâ ile velî
Olduk âşüftesi bir şûh-ı cefâ-cû yerine

Olmışuz cân ile billâh Gazâyi teşne
*Kanını düşmen-i dînin içerüz su yerine**

*

Amma sâde Osmanlı sarayında değil, gerek batı

---

* Sancağın direğini, sevgilinin gönül alan endâmına tercih ederiz. Biz tuğa gönül bağlamışız. Sevgilinin hoş kokulu kâkülüne meylimiz yoktur.
Sevgilinin kaşları ve gönle saplanan kirpikleri yerine ok ve yay sevgisi kalbimizden asla çıkmadı.
Gümüş tenli güzellerle bir arada bulunmanın zevk ve safâsını değil, her zaman kılıcımızın zevk ve safâsını süreriz.
Güzel bir atın, boynundan aşağı sarkan yelesi, sevgilinin saçı ve kâkülünden daha çok gönlümüzü bağlar.
Biz sabâ rüzgârı gibi yürüyüşlü, hünerli atı, gözleri ceylâna. yüzü periye benzeyen bir güzelden daha çok severiz.
Gönlümüzü peri yüzlü yâre, ay yüzlü sevgiliye değil hak yolunda savaşmanın gösterişli güzeline verdik.
Savaşmanın cefâsı çok, fakat vefâ ümîdiyle, cefâ eden bir şuh yerine onun düşkünü olduk.
(Ey Gazâyi) billâhi biz içimiz yanarcasına gazâya susamışız. Onun için din düşmanlarının kanını su yerine içeriz.

gerek doğu saraylarında dahi kapıların eğlenceye açık tutulmasıyle dalkavuk takımı denen tâifeyi[1] buralarda görmek mümkündür.

Ancak Fâtih Sultan Mehmed ve Yavuz Sultan Selim gibi kendilerini kütleye adamış ve böylece gözleri de gönülleri de vatana nezredilmişler[2] için dünyânın zevk ü sefâ demlerine[3] pek az yer vermiş müstesnâların parmakla sayılacak kadar az olduğunu söylemek herhalde lüzumsuzdur.

*

Târihin, eğlenceye düşkünlükleriyle nam salmış hükümdarlarının resmini veren sahîfeleri açarsak, karşımıza, onları eğlendirenlerden, Üçüncü Sultan Selim devrinin meşhur mukallitlerinden biri olan Bursalı Cenânî çıkıverir. Türkçesi sağlam, Arapça ve Farsçaya âşinâ[4], okumuş yazmış, hattâ az çok edebî gücü de bulunan Cenânî, devrin zenginlerinden Bahâeddinzâde'nin oğlu Abdullah Efendi ile dostluğu bulunan kimse idi. Amma cebi delik denecek kadar parasız sayılan Cenânî, eskimiş elbisesinin yerine bir yenisini almaya dahi maddî imkânı olmadığı için, hemen Abdullah Çelebi'ye bir arîza[5] göndererek, Abdullah Çelebi'nin şişman oğlunun elbiselerinden birinin kendisine gönderilmesini gâyet tatlı ve edîbâne bir dille ricâ etmişti.

Kıvrak bir üslûpla yazılmış bu arîzada, kendisinin mi, yoksa Abdullah Çelebi'nin oğlunun mu daha şişman oldukları husûsunda merâka düşen yârâna[6]

---

[1] Tâife: Grup hâlindeki insan topluluğu.
[2] Nezredilmek: Adanmak.
[3] Dem: Zaman, an.
[4] Âşinâ: Bilen.
[5] Arîza: Yüksek bir makâma sunulan küçük mektup, dilekçe.
[6] Yâran: Dostlar

ancak bu elbiseyi giyerek cevap vereceğini ifâde edince, Abdullah Çelebi de oğlu da bu ince ve zarif mektuptan çok hoşlanırlar ve derhal Cenânî'nin talebi yerine getirilir.

Ancak Cenânî, arîzasını tamamlarken şu ince sitemi de bir başka espri olarak ilâve etmekten geri kalmamış ve: "Mahdûmunuzla[1] benden hangimizin daha şişman olduğumuzu söyleyebilmem için tecrübe sadedinde[2] benim size elbise göndermem îcap ettiği halde, Cenânî'de elbise tek olduğu için, bunu yapmamın imkânsızlığından, mahdûmunuzun müteaddit[3] bulunan elbiselerinden birisini lutf etmenizi ricâ etmeye mecbur oldum," diyerek işi böylece lâtif bir şekle koymuş ve fırsatını kaybetmeden şu manzum teşekkürnâmeyi de Abdullah Çelebi'ye göndermişti:

Olmadı gönderilen sofu[4] tenime
Bizde sizden semen[5] artukluk geldi
Şüphemiz, vâlid-i mâcidde[6] kaluptur şimdi
Anların sofu dahi olmaz ise tâlie[7] yuf...

Böylece Cenânî, ikinci elbiseyi de koparmış oldu.

*

Eski devirlerde askerî, siyâsî, dâhilî ve idârî gâilelerle[8] yorgun düşmüş hükümdarlar, kendilerini ancak eğlencelerin afyonlu rahatlığında dinlendirmeyi, bir saray âdâbı hâline getirmişlerdi.

---

[1] Mahdum: Erkek evlât, oğul.
[2] Saded: Kasıt, niyet.
[3] Müteaddit: Çok sayıda.
[4] Sof: Yün ve ince tiftik yününden dokunmuş, yıkanıp fırınlanmış, ince yünlü kumaştan yapılmış elbise.
[5] Semen: Şişmanlık.
[6] Vâlid-i mâcid: Şan, şeref sâhibi olan baba.
[7] Tâli: Baht, tâlih.
[8] Gâile: Halli güç mesele ve olay.

*

Üçüncü Sultan Murad'ın sarayı da, mudhikler[1], meddahlar, mukallitler ile dolup taşan hakânî bir eğlence mahalli idi. Pâdişâhın huzûrunda hünerlerini ortaya dökmüş bir kıssahânın[2] da mârifetlerine karşılık kendisine ihsanda bulunulması tabiî olduğu için, sıra bu noktaya gelip de, alacağı ihsânı reddeden mukallit: "Hayır hünkârım, ben altın değil, yüz değnek isterim!" deyince, pâdişah bu sözün mukallidin bir başka oyunu olduğunu zannederek pek hoşlanmış. Sebebini sorunca da, şu cevâbı almış: "Hele elli değnek vurulsun, o zaman söylerim." Mukallit yere yıkılarak, elli değnek yiyince, sopalama işi tamam olmuş ve "Durun, bir ortağım vardır, geri kalanı şimdi ona vurun!" demiş. İşin neye varacağını merekla bekleyen pâdişah, ortağının kim olduğunu sorunca mukallit: "Sarây-ı hümâyun bostancılarından[3] biridir ki, "Seni saraya ben tanıttım, aldığın câizenin[4] yarısı benimdir," diyerek aldığım ihsanlara[5] ortak olur ve elimden çekip alır. İşte bugünkü değneklerin yarısı da onun olması îcap eder," karşılığını vermiş.

Böylece de zekâsı ve dirâyeti[6] yüzünden, hem bostancıya haraç vermekten kurtulmuş hem de adama elli değnek yedirmek sûretiyle ondan öc almış.

---

[1] Mudhik: Güldüren. komik.
[2] Kıssahan: Hikâye anlatan kimse.
[3] Bostancı: Önceleri saray bahçelerine bakmakla görevli iken sonra sarayın korunmasından ve şehrin zâbıta işlerinden sorumlu askeri teşkîlâta mensup kimse.
[4] Câize: Armağan, bahşiş, hediye.
[5] İhsan: Bahşiş.
[6] Dirâyet: Çabuk kavrama yeteneği. anlayış.

Evinin İçi

Kimin mi? Koca Râgıp Paşa'nın diyelim... Amma onun evinin içini az çok tanısak da, gönlünün içini bilebilmek ne mümkün?

Bir tepsi dolusu pirinç içinde ayıklanacak taş, çer çöp olduğu gibi, bu fuzûlî[1] kısımları atarak, geri kalan kısımdan ne pilâvlar ne dolmalar, neler ve daha neler yapılmaz...

İnsan oğlunun hayat hikâyesi arasında da, işe yarayamayanları atsak da, geri kalan büyük miktarın hangi birini sayıp sıralamak mümkündür? Şu halde bunlardan ancak pek azına temas etmekle iktifâ etmek[2] gerek.

İşte Koca Râgıp Paşa'nın, bir edip ve şâir olan Fıtnat Hanım gibi ince, nükte ve cinas[3] ile dopdolu bir kadınla kalem alış-verişi yapabilmesi, Râgıp Paşa gi-

---

[1] Fuzûlî: Gereksiz.

[2] İktifâ etmek: Yetinmek, kâfi görmek.

[3] Cinas: Anlamları ayrı, yazılış veya söylenişleri aynı kelimelerin aynı mısrâ veya beyitte kullanılması.

bi gönül erbâbı[1] kimse için elbette müstesnâ bir zevk fırsatıydı.

Sonra paşanın Haşmet denen, kelâmı, merâmı, şîve ve mizâcı şiir kadar zarâfet ve îmâlarla[2] zenginleşmiş bir nedîme[3] sâhip olarak söyleşmeleri elbette ki devrin bu seçkin adamının hâtıralarında unutulmaz çizgilerden tablolar bırakmıştı. Meselâ paşa, nedense nükteperdazlığı[4] aşırıya götürmüş Haşmet'e canı sıkılır. Ve üzülmesine rağmen öfkesini izhar ederek:[5] "Bir daha karşıma çıkma, git buradan!" diye ona konağından uzaklaşmasını söyler. Haşmet tazallüm ederek:[6] "Gideyim ama dışarıda ne yapayım?" diyince Paşa: "Ne mi yapacaksın? İt sürü de geçin!" diye kesip atar. Haşmet, her ne kadar paşanın öfkesini geçirmek isterse bile, işin ciddiyetini görerek, bir daha paşanın karşısına çıkmaz.

*

Bir Boğaziçi sevdâlısı olan Koca Râgıp Paşa'nın yalısı, Boğaz'ın Anadolu yakasının oldukça uzak köylerinden birindedir. Onun için de, Fâtih devrinin târihçisi Tursun Beğ'in Nehr-i Azîz dediği Boğaz sularını geçerken, kayık, ister iki, ister üç kürekli olsun, Kandilli akıntısına gelince, bu çetin huylu akıntıyı geçmekte kürekler acz-i tâmda[7] kalarak, hamlacılar[8] kayığın içindeki ipi, sâhilde nöbet tutan yedekçilere atarak onların yardımı ile bu insafsız akıntıyı çeke

---

[1] Erbap: Bir işten iyi anlayan, o işte becerikli, usta kimse.
[2] İmâ: Açıkça söylemeden, üstü kapalı olarak anlatma.
[3] Nedim: Büyük bir zâtı, hoş sözler, fıkralar ve hikâyelerle eğlendiren kimse, musâhip.
[4] Nükteperdaz: Nükteli söz söyleyen kimse.
[5] İzhar etmek: Açığa vurmak, meydana çıkarmak.
[6] Tazallüm etmek: Sızlanmak, şikâyet etmek.
[7] Acz-i tâm: Tam güçsüz, tam olarak güçsüz.
[8] Hamlacı: Kürek çeken kimse, kayıkçı.

çeke geçirirler.

Her zaman olduğu gibi, paşanın kayığı da Kandilli'nin o huysuz sularına girince, gene ipler, yedekçilere atılır ve kayık akıntıdan kurtuluncaya kadar çekerler. Böylece sürüklemek işi tamamlanınca, yedekçilerden biri, başına geçirmiş olduğu çuvalı iter, altından da Haşmet çıkıverir.

Râgıp Paşa, evinden uzaklaştırdığı nedîminin, hiç beklenmedik bir anda karşısına çıkıp da paşanın "Burada ne işin var?" suâline: "İt sürü de yaşa!" demiş olmasını hatırlatarak verdiği suç çeşnili[1] cevapla paşanın gönlündeki yerine tekrar yol bulmaya muvaffak olmuştur[2].

[1] Çeşnili: Tarzında olan.
[2] Muvaffak olmak: Başarmak, başarılı olmak.

Türk Ahlâkı

Komşumuz Kemâl İşeri ismindeki zâtın küçük kızı Şükran Hanım hem güzel, hem tatlı, terbiyeli ve iyi niyetli bir kızdır. Kendisi ile evlenmek taleplerine uygun cevap alamayınca çekilip gidenlerden sonra, Kıbrıs asıllı ve uzun zamandır İngiltere'de yaşayan bir âilenin, çok iyi tahsil görmüş gencinin talebine verdiği müsbet[1] cevapla, Şükran Hanım, İstanbul Çınar Oteli'nde yapılan düğünden sonra Şükran Ramazan olarak Londra'daki evine gitti. Gidiş o gidiş. Çok iyi bir koca, aklı başında, varlıklı olduğu kadar müşfik[2] bir insan olan kayın vâlide ve kayın peder ile bütünlenen bu âilenin bir kız bir de erkek evlâtları olunca saâdetleri daha da pekişmiş oldu.

Şükran Hanım'ı Londra'da bulunan gerek Türk ve gerek İngiliz âilelerinden birçoğu hem seviyor, sayıyor hem de ona güveniyorlardı.

---

[1] Müsbet (Müspet): Olumlu.

[2] Müşfik: Şefkatli, koruma, acıma ve esirgeme duygusuyla karışık sevgi ile davranan.

Bunlardan Janet ismindeki İngiliz kız arkadaşı, her sene tâtilini Yunan adalarında geçirirdi. Birkaç sene evvel, bu defa Kos (İstanköy) adasına gider. Bu küçük adayla âdeta yüz yüze bulunduğunu gördüğü Bodrum'a geçmek ister. Ama Yunan halkı, Türklerin vahşî ve saldırgan olduklarını söyleyerek her ne kadar mâni olmaya gayret ederlerse de genç kız buna aldırmaz. Bu gidiş onu öylesine şaşırtır ve memnun eder ki Londra'ya döndüğünde, "Bence dünyânın hiçbir yerinde Türkler kadar sıcakkanlı, misâfirperver ve iyi insanlar bulmak muhal[1]," demek sûretiyle intibâlarını[2] uzun uzadıya bu Türk arkadaşına anlatır.

*

Gene Şükran Hanım'ın âilece tanıdığı bir genç İngiliz, İstanbul'da parasını kaybeder. Bedesten'de bâzı şeyler almak kararında olduğu halde cebindeki paranın bir anda yok olmasıyle üzüntüsünü biraz aşırıya kaçacak şekilde belli eder. İngiliz'in son derece üzüldüğünü gören Bedesten esnâfından birisi, onu yanına çağırarak yüz bin ya da sekiz yüz bin lira verir. Genç İngiliz, kendisine bu iyiliği yapan adama ismini ve kaldığı otelin adresini bırakır. Fakat Bedestenli, parasını geri almayacağını kat'iyetle[3] söyler. "Bu benim sana hediyemdir. Ben de Londra'da paramı kaybetmiştim. Sana verdiğim büyük bir şey değil, onu hediye olarak kabul et," der ve sûret-i kat'iyede[4] parasını geri almaz.

Şükran Hanım'a, başından geçenleri anlatan âile dostu: "Biz böyle bir cömertlikte bulunmayız. Bunu

---

[1] Muhal: İmkânsız.
[2] İntibâ: İzlenim.
[3] Kat'iyet: Kesinlik.
[4] Sûret-i kat'iyede: Kesinlikle, asla.

yapsa yapsa bir Türk yapar," demiştir.

Âilesi, yaşlı anne-babası İstanbul'da olan Şükran Hanım, maddî imkânı da müsâit[1] olduğundan hiç değilse seneden seneye memleketine gelerek hasret gidermekten geri kalmaz. Fakat onun asıl misyonu, yaşadığı ülkede gerek İngilizlere, gerek diğer Müslüman Pakistanlı, Mısırlı âilelere örnek olacak bir hayat yaşamasıdır.

*

Haçlı dünyânın, Kıbrıs Rum kesiminin megaloidea prensibine bile bile sâhip çıkmak sûretiyle Türklerin hakkını çiğnemelerine karşı, Londra'da refah içinde yaşayan Kıbrıslılara, memleketlerini hiç değilse maddeten kalkındırmak yolunda yardım ellerini uzatmaları lâzım geldiğini kendisine her fırsatta söylüyorduk. Bu defa geldiğinde, tavsiyelerimize uyduğunu anlatması bizim için, bir müjdeden başka bir şey değildi.

Osmanlı Devleti'nin 1878'deki bir müşkül[2] gününde Kıbrıs'ın idâresi İngilizlere verilince, onlar da ilk iş olarak buradaki Müslüman-Türk unsuru göçe mecbur etmek sûretiyle yerlerine Yunanistan'dan getirdikleri Rumlarla bir haçlı tarafgirliği[3] yapmakla daha o zaman Türklere haksızlık etmiş bulunuyorlardı. Şimdi de bu günahlarına ilâveten Rumlara destek vermek sûretiyle yeni hatâlar işlemekten çekinmediklerini acaba kaç kişi bilmektedir?

---

[1] Müsâit: Elverişli, uygun.
[2] Müşkül (Müşkil): Zor.
[3] Tarafgirlik: Bir tarafı kayırma.

Eski İstanbul Sesleri

Dünyâda değişmeyen ne vardır ki, en basitinden satıcı sesleri bile zaman zaman bambaşka şekil ve sûret almıştır. Şöyle ki eskiden arabalarla gezdirilen meyve ve sebzeler sonradan küfelere binmiş, meselâ "Bayram Paşa'nın enginar!" diye seslendirilen enginarın Bayram Paşa ile alâkası olmadığı halde böyle satılır olmuştur.

Eskiden ciğer bir sırığın iki tarafına takılıp omuza vurularak satılırken, Arnavut ciğercinin sesini duyan mahalle kedileri de, adamın peşi sıra koşmaya başlardı.

Ama daha sonra ciğer satışları, teldolaplarda ve eşeğin sırtında yapıldığından, kediler de eskisi kadar arkalarından koşmaz olmuşlar ama şimdi de ciğerler mahalle aralarından kalkarak dükkânlara girmiş bulunmaktadır.

Gene bundan kırk sene evvel, tahta tablalara sıralanmış su muhallebisi, aşûre, keşkül artık mahalle aralarında satılmadığından bütün bunlar da muhal-

lebici dükkânlarına kaçmış sayılır.

Hele kış gecelerinde gece yarısı denecek saatlerde "akşam simidi" nârası ile fırıncı yamağının sesleri çoktan ortalığa dolmuş değil miydi?

Bozacılara gelince mahalle halkı, "Vefâ'nın hâlis boza..." feryâdının yalan olduğunu bilir, belki de bunu karısının kendi evinde yapmış olduğunu, lezzetsizliğini de Vefâ etiketi ile damgalayarak müşterileri aldattığını anlar, böylece de, ne o bozacıyı çağırır ne de o bozacının yalanlarına iltifat ederlerdi.

Vefâ'ya çok uzak olmayan semtlerin gençleri Vefâ'nın mermer küplerinden verilen bozaları içmek üzere karlara bata çıka, oraya kadar giderler, misâfirlerine hâlis boza ikram etmek husûsunda dikkat gösteren kimseler de, uşakları tarafından oradan getirilen boza güğümleri ile, ziyâretlerine gelenleri memnun ederlerdi.

Bir de oyuncak denecek, saçtan yapılmış, bacasından duman çıkan fırınıyla leblecici: "Duman vapur sıcak sıcak, dibidak dibidak!" arada bir de "Leblebi sıcak sıcak!.." diye şarkı söyler gibi seslendi mi çocukların peşine düşmemeleri mümkün müydü? Ama artık o leblebici de kayıplara karışmıştır.

Sonbaharlarda, Şehzâdebaşı'ndaki Doktor Fevzi Paşa Konağı'nın kaldırımına küfesini koyarak: "Kestâne, ceviz, ikilik!.." diyerek kestânenin de cevizin de iki kuruşa olduğunu bağırarak satan adamın bildirdiği fiyatları değil düşünmek, hayal etmek bile muhal.

Hem cevizin hem de kestânenin iki kuruşa satıldığı o devri belki bugün yaşayan değil duyup dinlemişler dahi bulunmamaktadır. Zîra bu günün genci, değil kuruşu, parayı dahi nə görmüş ne de onların geçerliliği ile muâmele etmiştir[1].

[1] Muâmele etmek: Ticârî işlem yapmak.

Bundan altmış sene evvelki on parayı nasıl küçümseyebiliriz ki, bir metelik yâni on para ile iki kişi karnını doyururdu. Zîra okkası kırk para olan ekmeği, kırk paranın dörtte biri olan on para ile alan kimse tıka basa doyduğu gibi, geri kalanı, o sırada karnı aç olan bir kimseye bile ikram edebilirdi.

Âkıbetlerini Bekleyenler

Bir yandan savaşlar, bir yandan seylap[1] ve zelzeleler gibi tabiî âfetler, ülkelerin haritasında derin değişikliklerle, âdeta köşe kapmaca oynamıştır. Öyle ki, filan ülkenin sâhil kıyısı, falanın hudûdu arasına girmiş, falanın dağı bayırı, komşusu olan memleketin malı sayılarak yazılıp çizilmiştir. İşte bu netîceyi elde edebilmek için kavgalar edilmiş, insanlar ölmüş, hanlar hânümanlar[2] söndürülmüştür. Ancak bir ülkenin malı iken ötekinin malı olan toprak parçaları, istese de istemese de, ağzını açıp: "Hayır, ben eski sâhiplerimden hoşnudum, başkalarına gitmek istemiyorum!" diyemediği için, kim kuvvetle çekmek imkânına sâhip ise onun elinde kalıvermiştir.

İşte asırlarca Türk'ün hudutları içinde refah ve sürur[3] ile yaşamış bir Irak bulunuyor ki, yeni efendisinden hoşnut olmamakla berâber, bu değişikliğe

---

[1] Seylap: Sel.
[2] Hânüman: Ev bark, yuva, âile.
[3] Sürur: Sevinç.

sesini çıkarmamıştır. Öyle ki, Türk idâresi içinde çocuğu, genci, yaşlısı ile geniş bir nefes alırken, el değiştirerek, yeniden kahrın, azap ve ıztırâbın sahnelendiği bir açmaz yola düşüvermiştir. Hem de kimler tarafından, diyecek olursak kendi kanından, dilinden, soyundan olan güçler tarafından demek yerinde olur.

*

Ülkeler arasında bu köşe kapmaca devam ederken, şehirler arasında bir başka göç, hiç de eksik olmamıştır. Öyle ki, bir zamanlar İstanbul şehrinin müstesnâ semtleri, gün gelmiş harâbezâr[1] olmuş, içlerinde rengârenk çiçekler açan bahçeleri, üstlerinde ot bıtmeyecek birer yangın yeri olarak artık adı dahi anılmaz, gözden düşmüş semtler hâline gelmiştir.

Bir zamanlar devlet adamlarının ve ilmiye[2] mensuplarının rağbet ettikleri Fâtih semti, günler sürmüş yangınlardan sonra, ateşten artakalmış, yarısı devrilmiş bacalar ve koskoca mâlikânelerin[3] dört köşesinden geriye tek duvar ve külhanlı çatısı çökerek sâdece tonoz[4] külhanı[5] kalmış bir enkaz yığını hâline gelmiştir. Bütün bunlar, Çarşamba Caddesi'nin sürüp giden acıklı manzarasıdır.

Bir de tam Fâtih Medreseleri'nin karşısında ve Fevzipaşa Caddesi'nin başladığı yerde, Kâmil Paşa Konağı vardı. Binânın ön kısmındaki bahçesi öyle büyük ve ağaçları öyle ulu idi ki caddeden konağı gör-

---

[1] Harâbezar: Vîran, vîranelik.

[2] İlmiye: Osmanlı devlet teşkîlâtında, din, kazâ ve eğitim öğretim işleriyle görevli sınıf.

[3] Mâlikâne: Gösterişli ve büyük köşk.

[4] Tonoz: Bir kemerin aralıksız devâmı ile meydana gelen yarım silindir örtü şekli.

[5] Külhan: Hamamlarda döşeme altında bulunan ve ısınmayı sağlayan kapalı büyük ocak.

menin imkânı yoktu. Öyle ki, orada bir devlet adamının konağı olduğunu bilsek de, görmeden geçer giderdik. Ama zaman oldu, o binâ satıldı mı, yıkıldı mı, ne oldu ise oldu arsasında koca bir mahalle türeyiverdi.

Belki yarım asırdan da evvel, bir Kırkçeşme vardı, şimdi yok. Gene Şehzâdebaşı ile Aksaray arasında bir Karagöz Mahallesi vardı, şimdi o da mevcut değil. Ağa Yokuşu denen semtteki şâhâne konağın yerinde ise yeller esmekte...

Küçük bir çocuk iken, amcamızın kızlarının, ana tarafından akrabâsı olan Nâzım Bey'in kızı bu konakta evlenmiş ve biz de âilece bu düğüne dâvetli olarak iştirak etmiştik. Âile varlıklı olmasına rağmen, kızın üstünde aşırı mücevher bulunmuyordu. Yalnız parmağında oldukça kalın bir altın yüzük vardı ki bunun nişan halkası olduğunu ilk defa orada görmüştüm.

Kızın annesi Nazlı Hanım, gerçekten sultanlığa lâyık bir insan olan, İkinci Mahmud'un kızı Âdile Sultan'ın evlâtlığı idi. Bu iyi yetişmiş kız, son derece terbiyeli, nâzik ve cana yakın bir hanımdı. Âdile Sultan onu tek evlâdı olan kızının vefâtı üzerine dâmâdı ile evlendirmek gibi âlicenapca[1] bir harekette bulunmuştu. Fakat aradan seneler geçip sultânın dâmâdı vefat edince, Nazlı Hanım bu defa da asil bir âilenin oğlu olan Nâzım Bey'le nikâhlanmış, işte bu evlilikten doğan iki oğlandan sonra kızı Nâhide dünyâya gelip evlenme çağına girince, bir diş tabîbi olan dâmat ile kızın düğünü bu konakta yapılmıştı.

*

Bir de gene burada, kapısında, susam helvası satan zenci bir kadının oturduğu Kırkçeşme Hamamı mevcuttu ki çarşı hamamlarına gitmek âdetimiz ol-

[1] Âlicenap: İyiliksever, eli açık, cömert.

madığı için bu hamamın içini hiç görmüş değilim. Yalnız, hayâtımız içinde zencilere hem muhabbet hem yakınlık göstermiş olmamıza rağmen, bu simsiyah kadından âdeta ürktüğümü, bugünkü gibi hatırlamakta bulunuyorum.

Yerinden yurdundan çalınıp bir eşyâ gibi elden ele satılarak kapı kapı dolaştırılan bu zavallı insanlar, âkıbet[1] ekmek parası için hamam kapıları önünde satıcılık mı yapmalıydı?

Türk cemiyeti, insanlara bu gibi gaddarca bir muâmeleyi[2] hemen hiç revâ görmediği halde demek ki arada bir an'aneye[3] ters düşen işlerin de olması mümkün bulunuyordu.

Zavallı zenci kadın, kış demez yaz demez hamamın kapısında susam helvası satardı ki herhalde onu yapmak da gene ustaca becerilmiş işlerden olmalıydı.

*

Nerede eski Şehzâdebaşı? Gerçi adı mevcut, ama şahsiyeti nâmevcut[4]... Yakın zamanlara kadar, konakları, konak yavrusu denen binâlarla el ele olan bu anlı şanlı semtin caddesindeki çayhâneler, birer toplantı yeri sayılabilecek berber dükkânları, dostluk ve muhabbet köşeleri olan kıraathâneler, tiyatrolar, Tatyos'un saz takımları hattâ Tanbûrî Cemil Bey'in bile iltifat ettiği, saygı duyulan ve aranan seçme sanat köşeleri, onları alâka ve iltifatlara boğan dinleyicileri barındıran seviyeli yerlerdi.

Ne çâre ki sazdan sözden nasip almış bu kütlelerle dolup taşmış Şehzâdebaşı, artık şehrin târihine

---

[1] Âkıbet: Sonunda, netîcede.
[2] Muâmele: Davranış biçimi.
[3] An'ane: Örf, gelenek, âdet.
[4] Nâmevcut: Yok olan.

mâl olmuş bu müstesnâ semt, suyu çekilmiş değirmenler misâli, bir devrin kültürünü öğütecek çarklarını kaybetmiş bulunmaktadır.

Gene Şehzâdebaşı Caddesi, pâdişahların cülûslarından[1] evvel, Konya Çelebisi tarafından "Kılıç Kuşanma" merâsimi için Eyüp Sultan'a gitmek üzere seçilmiş bir güzergâh[2] olarak, uzun zaman o merâsimlere geçit yeri olmuştur.

Böylece diğer semtlerle berâber meyvelerini vererek yorgun düşmüş bir ağaç gibi, Şehzâdebaşı da çevresindekilere vereceğini vermiş, söyleyeceğini söylemiş ve nihâyet kış mevsiminin haşin rüzgârları ile yapraklarını da dökerek varlığından, dirliğinden soyularak kupkuru kalakalmıştır.

[1] Cülûs: Hükümdarlık tahtına oturma.
[2] Güzergâh: Takip edilen yol.

Sabah Şerifler Hayır Olsun

Büyük annem, kıvrak ve tertipli olduğu kadar, temizliğe son derece dikkat eden bir kimse idi. Onun için de evimizde, kendi odasını ve bilhassa dolaplarını açanlar gül, fulya, menekşe, yonca karışımı bir koku furyası[1] ile karşılaşırlardı.

Bu temizlik düşkünü ve titiz kadın, havlularını iki günden fazla kullanmazdı. Zîra henüz kalorifer tanımayan evlerde ıslak kalmış bir havlu, hele mevsim kış ise, kuruyuncaya kadar ağır bir koku peydâ ettiği[2] için onları değiştirmek îcap ederdi.

Büyük annem, kalın, işlemeli parlak kumaşlar aplike edilerek süslenmiş havluları kullanmazdı. Onun dâima tercih ettiği, Bursa'nın son derece ince ve su çeken basit havluları idi. Bu sâde ve ince havluların başında da sanatkâr bir hattattan alınarak kabartma bir yazı hâline getirilmiş "Sabah şerifler hayır olsun" ibâresi bulunurdu.

Demek ki elini yıkayan kadın veya erkek, ilk iş olarak bu temennî[3] ile karşılaşır, o hayır duâyı da

---

[1] Furya: Çok bol.
[2] Peydâ etmek: Meydana getirmek.
[3] Temennî: Duâ, niyaz.

eline yüzüne sürerek unutmamaya gayret ederdi.

*

Ne yazık ki artık uçlarında o incecik kabartma yazı bulunan havlulardan bir tâne bulmak dahi imkansız. Zîra biz Türkler, henüz taassubun[1] pençesinden kurtulmuş değiliz. Depolarda yüzlercesi mevcut dahi olsa "harf inkılâbı" emrine uymamanın başımıza açacağı işlerin tehditkâr[2] ürküntüsüyle, bin yıllık an'anemize saldırılarak, cezâlandırılmak ve hapse atılmak korkusu ile insanımız endîşeli bulunuyordu. Böylece de Türk evlâdı, gırtlağına sarılmış taassup zincirinden yakasını kurtaramadığı için, eski eserler, karşısında durmuş, yüzüne bakarak parmağını sallayıp: "Dikkat et, seni yuhalarlar, sürüm sürüm süründürürler!" diyerek tehdit eylemekte idi.

*

Sarıyer'in Boğaziçililerce meşhur bir kâğıt helvası vardı. Kim bilir kaç sene evvel dökülmüş kalıplardan çıkan bu çıtır çıtır tâze helvaların üstünde: "Âfiyet olsun" ibâresi kabartma olarak bulunuyordu. Ancak Latin harflerine çevrilmiş alfabemizin kabûlünden sonra, bu kalıplarda dökülerek satışa çıkan helvalar toplatılmış, îmâlât[3] sâhibinin de avukat tutacak parası olmadığından, zavallı adamcağız, kalıpları tahrip edildikten[4] başka, kendisi de cezâlandırılarak taassubun demir kafesi içine atılmıştı.

*

[1] Taassup: Bir dîne, inanışa, bir fikre aşırı derecede bağlı olup onun dışındakileri düşman gibi görme.
[2] Tehditkâr: Korkutucu, tehdit edici.
[3] İmâlât: İşlenip yapılmış şeyler.
[4] Tahrip edilmek: Kırılıp dökülmek, harap edilmek.

Yakın zamâna kadar Harbiye Nezâreti olan Beyazit'taki o târihî binânın cümle kapısı üstünde Şevki Efendi'nin müstesnâ hattı ile yazılı olan "Dâire-i Umûr-ı Askeriyye"[1] ibaresinin üstü, iskeleler kurularak kireçle örtülmüş ve her iki tarafında bulunan "İnnâ fetehnâ leke fethan mübînâ"* ve "Nasrun minallâhi ve fethun karîb"** âyet-i kerîmeleri de bir kireç badana ile kapatılarak yüzleri görülmez olmuştur.

*

Hele millet olarak utanacağımız bir taassup hareketimiz olan, bir fetih câmii Ayasofya'nın duvarlarına tâlik edilmiş[2] İslâm îmânının "Hulefâ-yı Râşidîn" dediğimiz dört yüce halîfesinin isimlerini duvarlardan indirtmek gibi ideolojik hatânın sâhibi acaba kimler idi ki binânın içinde hazırlanıp çerçevelenmiş ve üstelik meşhur hattatlarımızdan Kazasker Mustafa İzzet Efendi'nin elinden çıkmış olan bu levhaları binânın kapılarının onları dışarı çıkaracak ölçüde büyük bulunmaması yüzünden uzun zaman bir köşeye atılmış olarak durduktan sonra da İbnül Emin Mahmud Kemâl Bey'in alâkalılar nezdinde[3] kılıç çekmesi, Ekrem Hakkı Bey'in de bu hayırlı işi gerçekleştirmek yolunda maddî imkânlarını seferber eyleyip kalifiye işçilerini toplayarak iskele kurdurmak sûretiyle eski yerlerine taktırmış olması hâdisesini bugün hatırlayanlar olmasa bile bir târihî medeniyet hareketi olarak o zamanlar bunu bir ibâdet zevki ile tâkip eden vatandaşlar pek çok idi.

---

* "Biz sana doğrusu apaçık bir fetih ihsan ettik." Fetih sûresi, 1. âyet.

** "Allah'tan yardım ve yakın bir fetih," Saf sûresi, 13. âyet

[1] Dâire-i Umûr-ı Askeriyye: Eskiden Millî Savunma Bakanlığı'na verilen ad, Harbiye Nezâreti.

[2] Tâlik edilmek: Asılmak.

[3] Nezd: Yan, kat, huzur.

Mahya ve Ötesi

Evimizin üst kat sofasından, alt kata inen merdivenin sahanlığında oturduğumuz takdirde, geniş pencereden Şehzâdebaşı Câmii, bütün heybeti[1] ile karşımıza çıkardı.

Ramazan geceleri o minicik sahanlıkta oturmak, benim için bahâ biçilmez bir zevk olurdu. Aynı yeri kapmak isteyenler de eksik olmamakla berâber, benim kadar bu pencere önünün sâdık müşterisi pek yok sayılırdı.

Hani numarasız biletleri yüzünden yer kapmak telâşına düşmüşler gibi, bu küçük sahanlık sanki bize birinci sıra koltuklarından birini ele geçirmenin açıkgözlülüğü gibi gelirdi. Zîra buradan, mahyacının iki minâre arasına gerilmiş hatlara inecek hünerini seyretmek, cidden bir havâî şenlik olurdu.

*

[1] Heybet: İnsanda korku ve saygı duygusu uyandıran etkili görünüş.

Ancak mahyadan evvel, bu havâî gösterileri seyretmenin ramazan ayına mahsus bir şenlik olduğunu nasıl düşünmez olabilirdik?

Eski devirlerde ramazan demek, şehir halkının birlikte îfâ ettikleri[1] müşterek bir ibâdet idi. Öyle ki hastalar hâriç, oruçlu olmayan ferd-i âferîdeye[2] rastlamak kābil[3] değildi.

Büyük babamın, ev halkına sık sık hatırlatıp: "Oruç, gün doğmadan yiyip içmekten kesilerek, gün batıncaya kadar aç kalmak demek değildir. Dilini acı ve kırıcı sözlerden, yalan ve iftirâlardan kurtarmak olduğuna göre, etraflarını tâciz ederek kırıp dökene, can yakana, şiddete baş vurana oruçlu denemez. Ramazan, rûhumuzun terbiyesine dikkat etmektir," dediği gibi, oruç, insan oğluna câzip gelen beşerî meyillerin önüne cüz'î irâdeyi[4] kamçılayarak seferber etmektir, denebilir.

Nihâyet cemiyet için hayli zor sayılacak bu iş başarıldığında oruç sırasında haram edilmiş bedenî zevklerin de, yiyip içmek gibi uzak kalınması gereken fiillerin de sona erdiği saat gelip çattığında türlü yemeklerle donatılmış sofralarla aç mîdeler, keyiflerince beslendikten sonra bütün gün devam eden bu riyâzetin[5] karşılığı olarak gülüp söyleyip eğlenmek de gene ramazanlara mahsus âdetlerin arasında sayılırdı.

*

Şehzâdebaşı Câmii karşısında mahyâcıların mârifetlerini seyretmek üzere beklediğimizde câmiin dış

---

[1] İfâ etmek: Bir işi yapmak.
[2] Ferd-i âferîde: Hiç kimse.
[3] Kābil: Mümkün, olabilir.
[4] Cüz'î irâde: Allâh'ın insana verdiği seçme, yapıp yapmama gücü.
[5] Riyâzet: Az yiyip içme, az uyuma, çok ibâdet etme, dünya lezzetlerinden sakınmak sûretiyle nefsi terbiye etme.

yüzü ışıklarla bezenirken, içine bir göz atmak acaba neden hiç hatırımıza gelmemekte idi? Zîra Mîmar Sinan'ın şâheserlerinden biri olan Şehzâdebaşı Câmiinin içinde saklı duran bir göç fâciası, insan oğluna vahşetin, şenâat[1] ve zulmün destanlarından birini söylemekte bulunuyor idi. Öyle ki bir zamanlar bastığı yeri titreten Türk'e ne olmuşsa olmuş, evlâtları kılıç altında ana vatanlarına kadar aç, sefil, yaralı, hasta olarak sürülüp kovalanmış bulunuyordu.

Eski fütûhat ve zafer yıllarında, bir ayağı Macar ovalarında at sürerken, bir ayağını Büyük Sahrâ'ya atmış, Akdeniz'de gözünü açmış Mısır, Tunus, Fas, Cezâyir, Trablusgarp ve Bingâzî'lerin efendisi olmuş, nihâyet Bahr-i Muhît-i Hindî'leri[2] ihmal etmemiş, bir yandan da îlâ-yı kelimetullah[3] aşkı ve Ural'ların, Uzakşark'ın Müslüman-Türk'üyle el ele gönül gönüle vermiş velîlerin derûnî irşat ve gayreti ile batıya doğru sefere çıkıp, Kafkas'lardan, Dağıstan'lardan gönderilen mücâhit[4] seller, dünyâya adâlet ve içtimâî nizâmından örnek devletler göstermekten geri kalmamıştı.

*

İşte şu an, şenlik yapan mahyacılar, kandiller, yazdıkları yazılar ve resimlerle, câmi içindeki muhâcirlere bir tesellî vermek ister gibi idiler. Hemen her gün aralarına karışıp dertlerini dinlerken, içlerinde âilemizin öteden beri tanıdığı Rumeli hânedanlarından Tırnovalı Hatipzâde'lerin mağrur kızları Melîke Hanım da, yarı aç yarı hasta ve soğuktan titreyen bu

---

[1] Şenâat: Kötülük, fenâlık, alçaklık.

[2] Bahr-i Muhît-i Hindî: Hint Okyanusu.

[3] İlâ-yı kelimetullah: İslâm dîninin esaslarını ve yüceliğini yaymak için gösterilen gayret, bu yolda yapılan cihat.

[4] Mücâhit (Mücâhid): Allah yolunda, din, vatan, millet uğruna savaşan, cihat eden kimse.

kalabalık arasında bulunmakta idi. Bir zamanlar gelinlere cihaz, doğanlara beşik ve hastalara hekim ve ilâç göndermek asâletleri gereği olan âilenin güzel kızlarından Melîke Hanım da evimizden gönderilmiş battaniye ve çamaşırları severek ve duâ ederek almakta bulunuyordu.

Evet, îlâ-yı kelimetullah aşkı ile el ele ve gönül gönüle vermiş Müslüman-Türk'ün beşeriyete adâletten, içtimâî nizam, hak ve hakîkatten örnek vermiş insanlarına şimdi ne olmuş idi ki gayret kuşağı kuşanmış müminler[1] bugün çul çuval serilmiş soğuk taşlar üstünde aç, sefil, hasta ve yaralı inlemekte bulunuyorlardı?

Evet, bastığı yeri titretmiş insanlara ne olmuştu ki bir efendilik zirvesinden bir sefâlet gayyâsına düşmüş bulunuyorlardı? Acaba, her düğümü çözen, her kapıyı açan o muhkem[2] "îlâ-yı kelimetullah" anahtarını düşürüp kaybetmek yüzünden mi içlerinde yanan meşale sönmüş, gayretleri, heyecanları tavsamış ve: "Bize bir şey olmaz!" avunması ile "su uyur, düşman uyumaz" kavlini dahi düşünmeyerek, koşar adımlarla giden zamâna ayak uydurmaktan geri kalmanın acı netîcesine katlanır hâle gelmiş bulunuyorlardı?

Bu topraklar, baba mîrâsı bir emânet olduğuna göre, har vurup harman savurmak yerine, onun eksiğini tamamlayarak çoğaltmak gerekirken, biz, gevşedikçe gevşeyerek, yenilerini kazanmak şöyle dursun, bir yenilmezlik terânesi tutturup kendi kendimizin düşmanı olmaktan kurtulamadık.

Buharı bulan düşman, gemisini makineler ile işletirken, biz yelken ve kürekte kalarak, bir Türk gölü

---

[1] Mümin (Mü'min): Allah'ın varlığına, birliğine, Hz. Muhammed'in O'nun kulu ve peygamberi olduğuna ve İslâmiyetin diğer îman esaslarına inanan, îman sâhibi kimse, müslüman.

[2] Muhkem: Sağlam.

olan Akdeniz'in Türk'ün elinde olduğu günlerin devam edeceği zehâbı[1] içinde kendimizi gurûrumuzun kalesine hapsetmekten kurtaramadık. Öyle ki gemilerimize emsâlsiz zaferler kazandırmış Barbaros'lar, Kılıç Ali Paşa'lar ve Murad Paşa'lardan şimdi yüzlercesi olsa, gene de düşman, bu cenk erlerini topu, barutu ve makineleri ile bir anda mağlûp edebilir. Ne yazık ki bize artık, zamânın ilerisini yakalamak yerine geçmişin zaferleri ile avunmaktan başka sermâye kalmamış bulunmaktadır.

Hatipzâde, konağına çekilip işi hazırcılığa bırakmamış olsaydı, kızı Melîke de bugün herhalde soğuk taşlar üstünde aç, sefil kalakalmazdı.

*

Evet, mahyalar, câmilere bir ramazan şâdımânîsi[2] getiriyorsa da, o câmiin içinde barınmışlara söyleyecek tek tesellî sözü bulunmuyordu.

Mahyâ kurmak gibi latif, şiire benzer bu âdet Birinci Sultan Ahmed zamânında meydana gelmiş ve İttihat ve Terakkî devri olan şu günlerde de devam etmekle berâber o acemi iktidar memleketin yaralarını sarmak şöyle dursun, başına yeni dertler açmaktan geri kalmayan, hassâsiyetten uzak bir siyâsetin içinde bulunmakla belki de, kitabını kaybetmiş mezhepler gibi, Türk'e yeni acılar tattıracağı, erbâbınca gözlerden uzak bulunmuyordu.

[1] Zehap: Sanma, öyle zannetme.
[2] Şâdımânî: Sevinç.

İstanbul'un İşgālinde

Artık Şehzâdebaşı Câmiine yapılan mahyaları seyretmek benim için eğlence ve zevk olmaktan çıkmışa benziyordu. Zîra Fâtih Sultan Mehmed'in fethederek Anadolu ile Rumeli kıt'alarını birleştirip Bizans duvarını yıktığı İstanbul şehri şimdi eski ve gerçek sâkinlerinin[1] elinden gasbedilmiş[2] bulunuyordu. Öyle ki beldenin hemen her yerinde yabancı bayraklar dalgalanıyor ve gene düşman ordularının askerleri şehrin sokaklarında gururla dolaşıyordu. Ama adına, "işgal" denen intikam, yalnız İstanbul'a mı pençesini geçirmişti?

*

Henüz, Osmanlı Devleti'nin tahtında oturan mâsum[3] ve mazlûm[4] hükümdar Beşinci Sultan Mehmed

---

[1] Sâkin: O yerin halkından olan, orada oturan.
[2] Gasbedilmek: Zorla zaptedilmek, zorla ele geçirilmek.
[3] Mâsum: Temiz, saf.
[4] Mazlûm: Haksızlığa uğramış.

Reşad isimli pâdişah da, kendilerini devlet idâresinin tek iktidar sâhibi kabul eden Meşrutiyetçilerin sultası[1] altında değil miydi? Öyle ki, İkinci Sultan Abdülhamid gibi, devletin en zayıf devrinde bile, batıyı dize getirmenin diplomatik hünerini bilmiş bir kudret sâhibini alaşağı etmenin borç olduğuna kendilerini inandırmış bulunan İttihat ve Terakkî erkânı[2], yanlış hesaplarla girdikleri Birinci Dünya Savaşı'ndan toprak ve insan kaybı ile çıkmış olmanın suçlusunu arıyor ve yakaladıklarını asıp kesiyor, fakat asıl suçlu olanın kendileri bulunduğunu asla düşünmüyorlardı.

Hele, daha ataşe militerliği[3] sırasında Almanların bir tahta puta tapar gibi göründüğü bu müttefik[4] namzetleri, akılsız, hayalperest[5] ve câhil adamları daha o zamanlar öylesine pohpohlamış, onları basîret[6] ve dirâyetlerine[7] öyle inandırmışlardı ki netîcede bu zavallılar yüce bir devlet adamı olduklarına inanmanın gafleti[8] içinde, memleketin dört bucağını ateş ve kan gölü hâline getirmişlerdi.

*

İşte daha hâlâ, Balkan Muhârebesi'nin bozgunundan kalmış muhâcir[9] bakiyelerini[10], daha ne iş sâhibi edebilmiş ne de barınacakları bir çatı altına sokmuş bu yeni iktidar, Rumeli göçmenlerinden kat kat fazla olarak İstanbul'a durmadan akıyor akıyordu.

---

[1] Sulta: Otorite, baskı.
[2] Erkân: Bir topluluğun başlıca ileri gelenleri.
[3] Ataşe militer: Askerî ateşe.
[4] Müttefik: Biri ile aynı fikirde olan kimse, hemfikir.
[5] Hayalperest: Hayal kuran, hayal peşinde koşan, kendini hayal ve tasavvurlarına kaptırmış kimse.
[6] Basîret: Doğru ve ölçülü bir görüşün verdiği uyanıklık, ileriyi görme.
[7] Dirâyet: Kavrayış, anlayış.
[8] Gaflet: Çevresinde olanları görememe, açık gerçeği görememe.
[9] Muhâcir: Göçmen.
[10] Bakiye: Geri kalan, artan.

Iztırap ve çâresizlik içinde kıvranan halk ise eli kolu bağlı ne söyleyeceğini ne yapacağını şaşırmış bulunuyordu. Zîra karşılarındaki gâfil[1] iktidârın, kitaplarını kaybetmiş bir mezhebin, insanlıktan, adâletten, insaf ve nizamdan[2] mahrum olmaklıklarının acısını çekmekte idiler.

*

Şu halde, artık ne diye Şehzâdebaşı Câmii'nin mahyalarını seyretmek üzere sofanın geniş penceresine oturmalı idim?

İçi bir sefâlethâne[3] olup dışı ise kandillerle donanmış olsa da bu şehrâyînin[4] ne onlara ne de bana söyleyeceği bir tesellî sözü kalmış değildi.

[1] Gâfil: Çevresinden ve gerçeklerden habersiz olan.
[2] Nizam: Yasa. zamânın gereğine göre konulan esas.
[3] Sefâlethâne: Sefâlet ve yoksulluk içinde yaşanılan yer.
[4] Şehrâyin: Gösterişli şenlik, donanma.

Mehtap Deyip Geçmeyelim

Sokak lâmbası, pervâsız[1] ve bol aydınlığı ile etrâfı ışıklandırırken, sanki onu biraz olsun kesmek ister gibi önüne bir fener takmış şilebin, bu karanlık bedeni ile o aydınlık dünyâdan kaçarcasına süzülüp gittiği, evinin penceresi önünde oturan gencin gözünden elbette kaçmamıştı.

Bir yandan da oradan oraya yakamozlar[2] yapmakta bulunan bir takım fosforlu dalgalar, uzadıkça uzuyor ve düştükleri yerleri yakmakta bulunuyordu.

*

Oldu olası ay, insanlar tarafından sevilmiş, şiirde, resimde işlenmiş bir semâvî dost olmuştur.

Genç çocuk, penceresi karşısında bir gün evvel hayran hayran seyrettiği mehtaplı gecenin şimdi, bir ucu koparılmış gibi yarı kararmış olacağını bilmekte

---

[1] Pervâsız: Korkusuz, çekinmeden.

[2] Yakamoz: Karanlık gecelerde denizlerde balık, kürek gibi şeylerin veya yüzen birinin hareketi ile meydana gelen gümüş gibi parıltı.

idi.

*

Amma çok eskiden husûfun[1] bir semâvî hâdise olduğundan habersiz bulunan milletler arasında biz Türklerin de olduğu gibi, husûsiyle[2] Cenûbî[3] Amerika ahâlisi İnkalar, husuf olunca, kamerin hastalandığına inanırlar ve herkes evlerine çekilerek ellerine geçirdikleri kazan, tepsi, tanbur ne varsa birbirlerine çırparak etraflarına velvele verirlerdi.

Sâdece onlar mı? Peru'da da kadın erkek, çoluk çocuk, sokaklara düşerek: "Mama kila, Mama kila!" Ey ana ay, ey ana ay! nâraları ile bağrışırlardı.

Karaib'lerde ise halk dünyâda zuhur eden[4] bütün hastalıkların, illetlerin ve âfetlerin[5] hepsinin anası olan "Maya" isimli bir perinin, ayı yiyip parçalamak istediğine inanarak, ellerinden geldiği kadar gürültü çıkarmaktan geri kalmadıkları gibi, bir elleri başlarının üstünde öteki elleri ise kalçalarında sabahlara kadar bağırıp dans ederlerdi.

Iskandinavlılar ise ayı yırtıcı bir kurdun tahrip ettiği inancı ile onu taarruzdan kurtarmak üzere ok atıp vurmak isterlerdi.

*

İnsan oğlu gökyüzündeki bu dilsiz konuşan sevgiliyi hep sevmiş ve dünyânın çocukluk devri sayılan zamanlar içinde ona alâka ve sevgi göstermekten geri kalmamıştır.

---

[1] Husuf: Ay tutulması.
[2] Husûsiyle: Özellikle.
[3] Cenûbî: Güney.
[4] Zuhur etmek: Görünmek.
[5] Âfet: Büyük felâket, belâ.

*

Bir gün evvel, penceresinin önünde mehtâbı seyreden delikanlı, ertesi gün husuf olacağını îlân eden astronomi ustasının sözlerine dayanarak, Boğaziçi sularının donuk ve paslı bir tunç gibi kararacağını biliyordu.

Zîra dünya, müneccimlerin[1] kehânetlerine[2] açık değildi. Bu yüzden de astroloji[3], gözden düşmüş sayıldığından, artık yıldızlara bakıp fal açmak yolu da geçmiş demekti. Amma şu var ki dünyâya mûnis[4] bakışlar fırlatan bu gökyüzlü dost, Uzakşark'ın ejderhâsı gibi, şekilden şekile girerek dönüp kıvrılmakta, günlere göre yer değiştirmek sûretiyle boy göstermekte idi.

[1] Müneccim: Yıldızların durum ve hareketlerinden geleceğe âit hükümler çıkaran kimse, astrolog.
[2] Kehânet: Gâipden haber verme.
[3] Astroloji: Yıldızların durum ve hareketlerini inceleyerek geleceğe âit hükümler çıkarma, müneccimlik.
[4] Mûnis: İnsana alışık, uysal.

Hastaya Bakın

Dünyâda, solup sararmış, canı çekilip dermansız kalmış bir hasta mevcut: Güzellik.

Evet, bu gün güzellik hasta düşmüş bulunuyor. Ne ki, onun terk edip bıraktığı taht boş kalmadı. Zîra çirkinlik bu saltanat koltuğuna gelip yerleşerek, güzellikten arta kalan yeri doldurmaya başladı.

O hastaya kim, nasıl şifâ bulur, ona kim devâ olabilir, sorusuna verilecek cevap hayli güç. Belki de muhal[1]. Zîra sevginin araya girip müdâhale etmediği[2] hiçbir illetin sağlığına kavuşması düşünülemeyeceğine ve dünyânın böylesine sevgiden yoksun olduğu bir devir yaşamadığına göre, güzelliği, hiç değilse kaçtığı ya da saklandığı köşelerden bulup çıkarmadan bu çilenin sona ermesi elbette düşünülemez.

*

İşte güzelliği tahtından indirip yerine oturan çir-

[1] Muhal: İmkânsız.
[2] Müdâhale etmek: Karışmak.

kinlik, sanat dünyâsının hemen her köşesinde söz sâhibi değil midir? Mîmâriye musallat olan[1], târihî ve millî âbidelerin yerine, yabancı huylu çizgilerle geçip oturan da gene o değil midir?

Selçuklu ve Osmanlı eserlerini köhnelikle[2] iftirâ kurşununa tutanlar, iklîmin ve coğrafyanın izni alınarak inşâ edilmiş[3] o güzellikleri nasıl hesapsız ve düşüncesiz bir hücum ile yıkıp yerle bir etmektedirler. Bunlar hep, çirkinliğin savaş gâlibi olmasından ileri gelmekte değil midir?

Ya kadim[4] Türk mûsikîsi, şimdi nerelerde revaç bulmaktadır?[5] Batının avâmî[6] sesleri olan ve mûsikînin veled-i gayri meşrûsu[7] denecek o çatlak, kavgacı haykırışlar ne çâre ki Merâgî'lerin, Hâfız Post'ların, Dede Efendi'lerin, Itrî'lerin asil nağmelerinin yerlerini aldıktan başka, neo-klasik denebilecek Hacı Ârif Bey'leri, hattâ Şevki Bey'leri ve Lem'i Atlı'ları dahi silip süpürmekte bulunuyor.

Ya şiire, resme ne demeli?

*

Sanat denen ve onu hayâtın her bir köşesine taşıyan güzelliği bulmak, artık ne kadar güç, hattâ imkânsız.

Ama şu da bir başka gerçek ki, güzelliği yalnız Türk insanı kaybetmiş sayılamaz. Beşeriyetin müşterek çilesi, hastalığı ve illeti olarak, dünya, hemen her köşesinde, dalâletin[8] ve sevgi ölçüsünden mahrûmiye-

---

[1] Musallat olmak: Rahatsız edecek şekilde başına dert olmak.
[2] Köhnelik: Zamânı ve modası geçmiş olma hâli.
[3] İnşâ edilmek: Kurulmak, yapılmak.
[4] Kadim: Geçmişi uzun zamana dayanan, eski.
[5] Revaç bulmak: Aranır, istenir olmak, değer kazanmak.
[6] Avâmî: Halkın alt tabakasına âit.
[7] Veled-i gayri meşrû: Evlilik dışı dünyâya gelen çocuk.
[8] Dalâlet: Doğru yoldan ayrılma, sapıtma.

tin acısını çekmektedir. Öyle ki, bu savaştaki mağlûbiyeti, çirkinliğin lehine beşeriyetin imzâladığı ahitnâmeden[1] kaynaklanmakta bulunuyor.

*

Ancak, sırasında doğruları eğri görmek tuzağına düşen insan oğlunun imzâladığı hangi barış anlaşması vardır ki ebedî pâyidar[2] olabilsin?

Beşeriyetin, çirkinliği esas alarak imzâlamış bulunduğu bu sözleşme, elbette ebedî olmayacaktır. Yeter ki biz sabırlı olup hezîmetin[3] acısı ile şaşkınlıklara düşüp dalâletleri hakîkat zannetmeyelim.

[1] Ahitnâme: Bir anlaşmanın hükümlerini içinde bulunduran ve taraflarca imzâlanmış olan resmî kâğıt.
[2] Pâyidar: Kalıcı
[3] Hezîmet: Yenilgi, bozgun.

Güzelliğin Galebesi

Bulut ve sis, iki kardeş sayılabilir. Ancak, biri yeryüzüne, diğeri de gökyüzüne imzâlarını atmış bu havâî[1] ve hâkî[2] iki hâdiseden bilhassa sis, şehrin çukur ve münhat[3] kısımlarına basınca çiğ denen taneler, yeşilliklerin üstüne içleri boş kabarcıklarını bıraktı mı, havalar yumuşamaya başlamakta gecikmez. Belki de az sonra sis kalkacak ve güneş gülümseyerek, insanların yüzlerini güldürmeye başlayacaktır.

Bulutları, sisleri, türlü naz ve işveleri[4] ile renkten renge giren İstanbul, türlü işve ve oyunlarına rağmen, ağlasa da gülse de hep sevilir ve vazgeçilmez olması yüzünden, şımarıklığı dahi hoş görülerek âşıklarını bağrına basmakta devam eder.

Bulut olsun, sis olsun İstanbul'un şımartılmış güzelliklerini, çapkınca lâubâliliklerini[5] hoş görmekten başka ne yapabilirdi?

---

[1] Havâî: Hava ile ilgili.
[2] Hâkî: Toprakla ilgili.
[3] Münhat: Alçak arâzi.
[4] İşve: Güzelin gönül çekici ve şuh hâli, cilvesi, naz ve edâsı.
[5] Lâubâlilik: Senli benli olma hâli.

*

Dünyâya: "Ol!" emrini vermiş olan yaratıcısı, onu yalnız insan oğlunun aklına sığmayacak bir ince hendesî[1] hesap ve kıl kadar şaşmaz nizamların[2] temînâtı[3] içinde yaratmakla iktifâ etmemiş[4], o hesap ve kitap hassâsiyetinin yanı sıra İstanbul'a "güzellik" denen tılsımı da birlikte hediye etmiş bulunuyordu.

*

Öyle ki artık yetişmiş genç kız bahçesinde dolaşırken, çoğu dalında çift çift sallanan kirazlara bakıp, henüz küçük bir kız çocuğu iken onları küpe gibi kulağına taktığını elbette unutmamıştı ve unutamayacaktı.

Lezzeti kadar zarâfeti[5] de berâberinde getirmiş olan kirazı, ne çocuk ne de onun anası hattâ babası unutmuş olamazdı.

Hele şu lezzeti ve kokusu kadar şekli de insanların gündelik kumaş ve cam gibi eşyâlarında yer bulmuş çileğin tabiî dekoratif manzarası ile bir "güzellik" örneği olduğunu kim inkâr edebilir? Genç kız henüz küçük bir çocuk iken kendisine ayrılmış mat camdan su bardağının üstünde, yeşil yapraklarına oturmuş kabartma çilekleri de, aradan geçen yıllara rağmen unutamamıştı.

*

Ancak, tabiatın gerçeklerine tarafsız olarak bakmak istediğimizde, insan nazarının doğru ve isâbetli

---

[1] Hendesî: Geometrik.
[2] Nizam: Kâinatta o şeyin varlığının gerektirdiği şekilde mevcut olan ve devâmını sağlayan yasa ve kural, düzen.
[3] Teminat: Güvence.
[4] İktifâ etmemek: Yetinmemek, kâfi görmemek.
[5] Zarâfet: Güzel görünüş.

bir teşhisle[1] hüküm vermiş olduğuna pek inanmamak gerekmektedir. Zîra bizim için güzel damgası vurulmuş bir "güzellik" diğer zümreler için de aynı kararla tasdik edilmiş sayılabilir mi? Öyle ki bir Türk atasözü: "Kuzguna yavrusu güzel gelir" diyerek, bize bed[2] ve çirkin gelen kuzgun yavrusunun anası tarafından sevimli hattâ güzel kabul edilmekte olduğunu söylemektedir.

Sonra, meselâ şu su aygırına veya, gergedana baktığımızda onları Allâh'ın bir mahlûku olarak görüp edeple sustuğumuz halde, bir kuzuyu, bir kuşu seyrederken duyduğumuz zevkle: "Ne güzel mahlûklar," diyenimizi bulmak pek mümkün değildir. Amma şu bir gerçek ki, o su aygırı, eşi tarafından beğenilmemiş olsa ne çoğalır ne ürer ve netîcede de nesli münkarız[3] olurdu. Halbuki, erkeği de dişisi de biribirileri için sevimli hattâ câzip olmalı idiler ki, çoğalıyorlar, ürüyorlar. Böylece de varlıkları bugün ancak ilim çevrelerinde tesbit edilmiş ve çoğu insanlar tarafından imhâ edilmek[4] sûretiyle nesilleri kesilmiş hayvanların iskeletlerinden bize çirkin gelen daha nice mahlûkların mevcut bulunduğunu öğrenmiş oluyoruz.

*

Biz insanlar, beğendiklerimize "güzel" adını veriyoruz. Ama yaradan için keyfiyet[5] bambaşka. Zîra o, yarattıklarını bilerek hattâ beğenerek meydana getirmektedir. İşte biz, bunlardan hoşumuza gidene "güzel" derken, yaradanın diğer yarattıklarına, "ne çir-

[1] Teşhis: Ne olduğunu anlama ve tanıma.
[2] Bed: Kötü.
[3] Münkarız: Yok olmuş, sona ermiş.
[4] İmhâ edilmek: Yok edilmek, ortadan kaldırılmak.
[5] Keyfiyet: Mesele, vaziyet, husus.

kin, ne bed!" diyerek, böylece mükevvenat[1] sırlarının karşımıza çıkmış tablosuna bakıp kulluğun aczi içinde, bîedepliğimizi[2] gözler önüne sermekten geri kalamıyoruz.

*

Yeryüzünde ne güzelliğin sonu bulunur ne de çirkinliğin. İkisinin de biribirilerini tamamlamalarına rağmen aralarındaki geçimsizlik sürer gider. Bilhassa güzelliğin taraftarları ağır bastığı için, devamlı olarak çirkinliği harcar.

İşte muhteşem[3] bir mâlikâne[4] var ki, duvarları da, tavanları, kapı ve bacaları da nakışlar, süsler ve yaldızlarla bezenmiş olmasına rağmen, çöplüğü, pis suların aktığı çukurları da mevcuttur. Amma adları çirkinlik olan kısımları saklı, kapalı ve gözlerden uzak yerlere yerleştirilmiştir. Bu, güzelliğin çirkinliğe meydan okuyuşudur.

Sen de ey insan oğlu, yaptığın hayrâtı[5], iyilikleri ve sevapları sayıp dökmekten çekinmezken, günahlarının, şenâat[6] ve gaddarlıklarının[7] ortaya çıkmaması için nasıl gayret ettiğini kul bilmese bile Allah'tan nasıl saklayabilirsin?

Kaşın gözün, inci gibi parlayan dişlerin bir güzellik meşheri[8] olduğu halde, çirkinliklerle dopdolu bağırsaklarının da gene karın zarı içinde saklanması, güzelliğin çirkinliğe olan savaşı ve galebesi[9] sayılmaz mı?

---

[1] Mükevvenat: Yaratılmış şeylerin tamâmı, varlıklar.
[2] Bîedep: Edepsiz
[3] Muhteşem: Gösterişli, görkemli.
[4] Mâlikâne: Gösterişli ve büyük köşk.
[5] Hayrat: İyilikler, hayırlı işler.
[6] Şenâat: Kötülük, fenâlık, alçaklık.
[7] Gaddarlık: Zulüm, merhametsizlik.
[8] Meşher: Sergi.
[9] Galebe: Yenme, gâlip gelme.

Babalı Arap Olduk

O da ne demek mi? Söyleyeyim: Dünya milletleri arasında, gaddarlığı, merhametsizliği kendisine iş güç, hattâ meslek ittihaz etmiş[1] zümrelerin mevcut bulunduğunu, maalesef inkâr etmek mümkün değil. İşte bu anlayışı ekmek kapısı yaparak, câhil ve müdâfaasız Afrika kabîlelerinin, kız ve erkek çocuklarını çalıp kaçırarak yâd ellere[2] götürüp satan kimseler, yakın târihlere kadar faâliyet göstermekte idiler.

Kızlar, isteyen âilelerin hizmet kadroları arasına alınırdı. Erkekler ise, evvelâ ameliyat ettirilerek, zürriyet[3] veremez hâle getirildikten sonra, bu defa da, konaklara, saraylara, harem ağası, olarak satılırdı.

Yedi sekiz yaşlarında olan küçükler, eski hayatlarını pek hatırlayamazlarsa da, on iki-on üç yaşlarındakiler geçmiş günlerinden hayli çizgileri unutmadıkları için hem o günleri özlemekte olduklarından hem

---

[1] İttihaz etmek: ..... edinmek.
[2] Yâd el: Yabancı diyar.
[3] Zürriyet: Döl. soy sop.

de, işte bu belirli belirsiz hâtıranın canlanabilmesi için el ele ve gönül gönüle söylemiş oldukları şarkıları ihyâ etmek[1] gayreti ve o küllenmiş hâtıraları yeni baştan yaşamak iç güdüsü ile nasıl oldu ise birleşiverdiler. Ama bu merâsime, kendi çevreleri dışında kimseyi kabul etmemek, hem de aralarına yabancıları almamak şartıyle... Bu şarkılar, zıplama ve hoplamalarla tesit ettikleri[2] âyin yollu merâsimde, değil yabancıları kabul etmek, kendilerini seyretmeye gelecek olanların yaklaşmaları hâlinde bile, onları sopa ile tehdit edecek kadar ileri gittikleri görülürdü.

Birer sar'alı gibi tepiniş, haykırış ve çığlık çığlığa bağırış, bu Afrikalı gurbetçilerin, senede bir defa olsun hem deşarj olmalarının, hem de mâzîlerini unutamadıklarının bir alâmeti, bir işâreti idi.

Ama güzellikten olduğu kadar, vezin, kâfiye ve ritimden bıkıp usanmış bulunan Avrupalı olsun, Amerikalı olsun, güzeli ve güzellikleri hayatlarından silip atarak, çirkini ve bozukluğu benimseyip vahşette ve iptidâîlikte[3] tesellî arayan bir cemiyet hâline gelmiş kütlelerin yeni moda akımı, o yaygara, çığlık ve tepinmelerden, bir mûsikî ile birlikteki gürültüden ibâret bu iptidâîliğe dönüş modası, kimbilir kaç nesli tozu toprağı altında ezip nâbud edecek[4] ve netîcede de onu güzelliklerin düşmanı hâline sokarak bir karşı düşman ordusuna saldırır gibi, zarâfeti, estetiği alaya almakla açtığı cephede döğüşecektir.

Sonra da bu tahrîbat[5] ve hakâretten de bıkıp, yeniden inşâ ve ihyâ edeceği derûnî[6] ve millî hâfızasını

---

[1] İhyâ etmek: Canlandırmak.
[2] Tesit etmek: Kutlamak.
[3] İptidâîlik: İlkellik.
[4] Nâbud etmek: Yok etmek, perîşan etmek.
[5] Tahrîbat: Harap etme, yıkıp perîşan etme.
[6] Derûnî: Mânevî.

sakladığı gizliliklerden çıkarıp nefes alıp verecek imkâna nasıl kavuşturacaktır? Bu zıtlar âbidesi olan insanın kapalı ve kilitli kapılarını açacak anahtarı acaba onun eline kim, ne zaman verecektir?

Çok iyi hatırladığıma göre, bu siyâhî kadın ve erkeklerin hemen hepsi evi barkı, çoluğu çocuğu olmadan hayatlarının sonuna kadar yapyalnız yaşamışlardır.

Yanlarında çalıştıkları âileler, onlara rahat yaşayacakları bir geçim imkânı sağlamış olsalar da, sıcak bir âile çevresi temin etmeleri hemen hemen görülmüş değildir.

Şu halde, bu diyar garîbi zavallılara acırken, onları çilelere mahkûm eden zâlimleri hoş görmek nasıl mümkün olabilir?

*

Ancak, dansları ile, şarkıları, kılık kıyâfetleri ile Türk gençliğini birer babalı arap hâline kimler koydu? Onların, çılgınca tepinişleri, zarâfeti, güzelliği inkâr edercesine söyledikleri şarkıları ile gırtlaklarını yırtarak bağırmaları, acaba neyin hasreti, hangi tatminsizliğin ifâdesidir? Onları kapıldıkları bu sele iten kolbaşıları acaba kim ola?

İnsan ve Orman

Annemin halazâdesi[1] Nazmi Torfilli aynı zamanda babamın da meslektaşı ve sınıf arkadaşı idi.

Ağacı çok sevdiği için Afyon'daki çiftliğinde bir meşe korusu yapmış ise de câhil ya da para düşkünü rüşvetçi memurların pençesine düşmüş bu ufacık koru için kendisinden orman vergisi isteyerek büyük bir borç çıkarmışlardı.

Netîcede de "Ya kurutup kesersin ya da parayı verirsin," diyerek bu saygıdeğer insana tazyik etmeye[2] başlamışlardı.

Nazmi Torfilli Dayımız, âilece çok sevilen insandı. Söz yengemiz Süheylâ Hanım'a gelince güzelliği kadar, yüzünden eksik olmayan tatlı tebessümü, sıcak ve yumuşak bakışları ile sâdece biz çocukların değil, bilhassa büyüklerimizin de hayranlık dolu takdirlerinin câzibe noktası idi. Zîra, uzun yıllar, Rusya'ya ataşe

[1] Halazâde: Hala çocuğu.
[2] Tazyik etme: Zorlama. baskı yapma.

militer[1] olarak gönderilen Nazmi Dayımızın, âilenin başında olamayışı ile Süheylâ Yengemiz, çeşitli mahrûmiyetlere mâruz kalmıştı[2]. Buna rağmen bu ana kadından hiçbir sızıltı çıkmamış ve bağrına bastığı dört çocuğunu yetiştirmek husûsunda da hâlinde ve tutumunda şikâyete benzeyen sevimsiz bir burukluk olmamıştı.

Âilenin geçirdiği bu safâhatı[3], ancak mert ve hakşinas[4] bir kadın olan büyük annem Hâlet Hanım'ın Süheylâ Yengemiz'e müteveccih[5] sevgiyle karışık takdirkâr[6] iltifatlarını duyarak öğrenmiştim. Kendisini, yaşlılığa adım atmış olduğu senelerde tanıdığımda Nazmi Dayımız da memleket dışındaki vazîfelerini tamamlayarak yurda dönmüş bulunuyordu. Artık emeklilik yıllarını, çok sevdiği Afyon'daki çiftliğinde geçirmekte idi.

Her müşkülünde kocasına arka çıkan müstesnâ kadınlar safında bulunan yengemiz Süheylâ Hanım ise çiftlikten İstanbul'daki çoluğunun çocuğunun yanına geldiği zamanlar bize uğramayı asla ihmal etmez ve çiftlik hâtırası diyerek taşsız bulgur, kuskus hattâ erik ve dut kurusu da getirirdi.

İstanbul'u bir kıtlık ve yokluk diyârı hâline getirmiş Birinci Cihan Harbi'nin bitmiş olması yüzünden artık bulguru da kuskusu da bulmak mümkün ise de, âilesini ve dostlarını düşünen yakınlarımızdan hediye almanın zevki başka idi. Hele bunları yengemizin bizzat hazırlatarak kendi eliyle torbalayıp getirmesinin keyfini bilmem nasıl söylemek mümkün olur?

---

[1] Ataşe militer: Askerî ateşe.
[2] Mâruz kalmak: İstemediği, hoşlanmadığı bir şeyle karşı karşıya kalmak.
[3] Safhat: Bir olayın gelişmesinde birbiri ardınca görülen değişiklikler, evreler, safhalar, merhaleler.
[4] Hakşinas: Hakka saygı gösteren, herkesin hakkını gözeten kimse.
[5] Müteveccih: Yönelmiş, yönelen.
[6] Takdirkâr: Takdir eden, beğenen.

*

Nazmi Torfilli çiftliğindeki meşe korusunun âkibetini bilemiyorum. Fakat ata mîrâsı olan ağaç sevgisinin ne yazık ki milletimizin yeni nesillerinde devam ettiğini de söyleyemem. Âile hayâtının feyiz[1] ve cevher[2] emdiği pınarlar kuruyalı beri, eskiden yeniye intikâl etmiş[3] fazîlet[4] ve meziyet[5] gibi değerlerin çürüyüp kaybolmaya yüz tuttuğu nasıl inkâr olunur?

Bir gün Boğaziçi'nin Anadolu yakasında yürüyorduk. Yakınımızdan koşa koşa geçen on iki yaşındaki bir çocuk, belediyenin sıra sıra diktiği fidanların birine yaylayarak asıldı ve taptâze ağacın dalı kırılarak aşağıya yattı. Bizim koşup ona yetişerek iki çift lâkırdı etmemize fırsat yoktu. Neyse ki araba ile geçen birisi durarak çocuğu oradan uzaklaştırdı. Fakat âilesinden almamış olduğu terbiyeyi yoldan geçen bir adamdan nasıl alabilirdi?

Eski adam, toprağın üstünü yeşile boyamayı âdeta ibâdet sayardı. Bir zamanlar ağabeyimde Melling albümleri vardı. Hacim îtibâriyle[6] o kadar büyüktü ki ancak bir masa üzerinde açılabilirdi. Dik olarak konulduğu takdirde ciltleri de kâğıtları da bozulacağı için mutlaka yatık olarak bir yerde durması îcap ederdi. Muhâfazasının güçlüğü sebebiyle elden çıkarılmıştı.

Bu albümlere bakıldığı zaman, Boğaziçi'nin iki kıyısının da tepelerden sâhile kadar ormanla kaplı olduğu görülürdü. Albümde, sarayın içi gösterilmek istendiğinde, binânın kesiti ele alınarak, yüklükler-

---

[1] Feyiz: İrfan, ilim ve mârifet.
[2] Cevher: Yaradılıştan gelen değer, iyi ve kıymetli maya, değer, kıymet.
[3] İntikâl etmek: Geçmek.
[4] Fazîlet: Erdem.
[5] Meziyet: Üstünlük, bir kimseyi benzerlerinden üstün kılan vasıf.
[6] İtibâriyle: Bakımından.

den yatak takımlarını çıkarmaya kadar aşağı yukarı içtimâî hayâtın birçok bölümleri çizilmişti.

Melling, Hatîce Sultan'ın dâvetlisi olarak İstanbul'a geldiğinden çok rahat çalışabilmiş ve devrini gâyet doğru ve sanatkârâne aksettirmiş bir ressamdı.

*

Sultan Orhan Bursa'yı fethettikten sonra etrâfa münâdî[1] çıkartarak erkek çocuk doğuran kadınları dâvet etmiş ve her birine ulûfe[2] vereceğini bildirmiş. Böyle bir dâveti duyan hangi kadın gelmez ki? Toplanan kalabalığın arasına bir de elinde bastonu, beli ikiye bükülmüş çok yaşlı bir kadın da eklenmek isteyince etraftan, böyle yaşlı kadınların burada yeri olmayacağını söylemişler. Ama kadın, bunlara kulak asmayarak mutlaka Bey'i görmek isteğinde ısrar edince sultanın karşısına çıkarmışlar.

Orhan Bey kendisini gördüğü zaman: "Hâtun sen de mi çocuk doğurdun?" diye sorup: "Evet Beyim, birkaç sene evvel bir çınar dikmiştim. Hayli büyüdü. Benim de oğlum odur," cevâbını alınca etrâfındakilere: "Bu hanımı da kaydedin. Onun ağacına da ulûfe verilsin," demiştir.

İşte atalarımızın bu, cömertçe kütleye aktardığı ağaç sevgisini bugün yaşatacak bir anlayışın dirilmesini kim temin edecektir?[3]

Atalarımız, verdikleri isâbetli bir hükümle: "Yaş kesen baş keser," demişler. Sonra gene, karlı buzlu kış gecelerinde çıtır çıtır yanan ocağın başında hem ısınan hem de aydınlanan Hüsmen Ağa, oğlu ormana

[1] Münâdî: Bir haberi yüksek sesle duyuran, îlân eden kimse, tellal.
[2] Ulûfe: Osmanlı Devleti'nde bir kısım devlet mensuplarına üç ayda bir verilen maaş.
[3] Temin etmek: Sağlamak.

ağaç kesmeye giderken: "Baltanın ağzını çaputla[1] kapa, ağaçlar kesileceklerini anlayıp kahırlanmasın.." derken, torunu da, torununun oğulları da, bu kocamış dedelerinin dudakları arasından dökülen ârifâne[2] sözleri, nesilden nesile aktara aktara, tâ Türk evlâdı, hikmete[3] ve irfâna[4] yabancılaşmış olduğu devirlere gelene kadar bu nasîhatleri kulağında çınlatarak yaşatmış, ama nice zamandan beri, ne insana ne de ağaca sevgi hattâ saygı aramak abes[5] olmuştur.

Ancak şunu da bilmek gerektir ki cemiyet, itâat ve saygıyı kaybetmekle nelerden mahrum olduğunu hiç mi hiç düşünmemekte bulunuyor. Acaba bu, demokrasi denen şablon içindeki yeni nizâmın gereği midir?

*

Türk gençliğindeki bu tehlikeli başıboşluk, daha doğrusu baştan kara gidiş, kütleyi düzensizliğe düşürüp dengesini bozarak ona ne türlü bir âkibet hazırlamaktadır?

Amma oturmamış, hattâ pek anlaşılmamış bir yeni düzen sevdâsı ile girişilen ve bu yolda yürüyenlerin, "özgürlük" diye adlandırdıkları kıyımla nerelere gitmekte bulunduğumuzu düşünenlerimizden ses beklemek de hakkımız değil midir?

*

Ağaç dedik. Dedik ama insan oğlu ağacın düşmanı olmayıp dostu olduğu zamanlardır ki, orman güler, yüzü tebessümle aydınlanır.

---

[1] Çaput: Eskimiş, paçavra durumuna gelmiş bez parçası.
[2] Ârifâne: Çok anlayışlı, hakkıyla bilene gördüğünü hemen kavrayana mânevî gerçekleri görüp anlayana yakışacak şekilde, ârifçe.
[3] Hikmet: Âlemle ilgili gerçekleri kavrama ilmi, ledün ilmi.
[4] İrfan: Görgü ve sezişten gelen ruh uyanıklığı, bilme, anlama.
[5] Abes: Akla, sağ duyuya ve gerçeğe aykırı olan, yersiz şey.

Hüsmen Ağa'nın, baltalık olacak ağaçlardan gayrisine ne oğlu ne de torunları el sürmüşlerdir. Bu ata buyruğunu ocak başında babasından dinlemiş olan oğulun oğulları da, dedelerinin Hak kelâmı edercesine verdiği öğüte itâat ve saygı ile hallühamur olmakta[1] iseler de, acaba arkadan gelen ve gelecek olanlardan da aynı itâat ve saygıyı beklemek mümkün mü? Eğer Türk'ün iliğine kemiğine işlemiş o mübârek[2] öğüt hâlâ yaşamakta bulunsaydı, üç beş dönümcük toprak kazanmak uğruna, koca bir ormana îdam fermânı[3] yazarak ateşe vermeye hangi Hüsmen Ağa zürriyetinin eli varabilirdi?

*

Belki şimdi de, baltalık olacak ağaçları işâretleyen bir devletin eli mevcut. Amma köylü, devletinin sesine kulak assa bile, baltayı tutan elin, derûnî[4] bir ses "Yap, yapma!" demeden bu kördüğümü çözmesini beklemek muhal ender muhal.[5]

Müşkülleri çözmek isteyenin, her şeyden evvel, kendi kendisi ile hesaplaşacak insanı bulmak lâzım olduğunu, bu ihtiyar dünya bu güne dek anlamamışsa, hiç anlayacağı düşünülemez.

*

Ormanı yetiştirmekle berâber ona kasteden suçluları hâkim önüne çıkarmanın çâre olacağını düşünmeden evvel, devlet buyruklarından da ağır basan vicdan sâhibi Hüsmen Ağa'ların da berâber yetiştirilmesi lâzım olduğunu unutmamak gerek.

---

[1] Hallühamur olmak: Onunla kaynaşmak.
[2] Mübârek: Hayırlı, uğurlu. kutlu.
[3] Ferman: Emir.
[4] Derûnî: İç âleme âit. mânevî.
[5] Muhal ender muhal: Asla mümkün olmayan.

Harfendazlık[1]

Hemen her milletin içtimâî[2] hayâtındaki çatlaklardan biri de, erkeğin gözüne kestirdiği kadını rahatsız etmek gibi âmiyâne[3] hareketlerin mevcut bulunmasıdır.

Batıda ise bunların çeşidini görmek mümkündür. Sokaklarda kadın erkek, sarmaş dolaş dolaştıklarını, trende, metroda, gazino ya da pastahânelerde türlü sevişme manzaralarını görmeyen kalmış değildir.

Birmingham'dan Londra'ya gelirken, birlikte yolculuk yaptığım genç İngiliz ile, şundan bundan konuştuğumuz sırada, önümüzdeki kanepede oturan genç bir kız ile erkek arkadaşı, muhabbetlerinde öyle ileri gitmiş bulunuyorlardı ki, onların hesâbına olduğu kadar, yanımdaki gençten de utanır oldum. Onlar ise, ne etraflarını görüyor ne de mahrem[4] bir köşe bu-

---

[1] Harfendazlık: Lâf atma, sözle sataşma.
[2] İçtimâî: Sosyal.
[3] Âmiyâne: Bayağı.
[4] Mahrem: Gizli.

lamamış olmanın ezikliğini duymuşa benziyorlardı.

*

Çocukluğumda da, Müslüman-Türk muhîtinde[1] kadınlara lâf atmak gibi bayağı ve çirkin alışkanlıklar, eskisi kadar sık görülmemekte ise gene de büsbütün ortadan kalkmış sayılmazdı. Öyle ki, sokaktaki kadın, kim olursa olsun, ister afif,[2] müstakim[3] ya da hoppa mizaç[4] olsun, bu cıvık ve bayağı sözleri dinlemek vaziyetinde kalırdı. Eskilerin "harfendazlık" dedikleri bu terbiyesizliği edenler pek eksik sayılmazdı.

Öyle ki ferâcesinin ya da çarşafının altında hanım hanımcık kendini gizlemiş kadın dahi bu saldırıştan yakasını zor kurtarırdı.

Kadına lâf atmayı, erkekliğin şerefi sayan bir aşağılık örneği olan bu adamlar, bu hareketlerinin kadına hürmetsizlik olduğunu düşünmedikleri gibi, elini o tarafa uzatarak çimdik atan, omuz vurup kadıncağızın dengesini bozup yere düşürenler bile az değildi.

Ancak onun bu hareketini görmüş insaf sâhibi bir kimse çıkıp da hesap sorar gibi: "Be adam yaptığın ayıp değil mi?" diyecek olsa "Babalık, göze yasak olmadığını, sen ananın karnında iken biz duymuştuk," diyerek işin içinden çıkmak istese de, keyfiyetten[5] haberdar olan zâbıta kuvveti, adamın suratında patlattığı yumruk ile onu sersemlettiği halde, aynı adam, ertesi gün aynı mülevves[6] ve çirkin hareketinden vazgeçmeden tecâvüzlerine[7] devam edip dururdu.

---

[1] Muhit: Çevre.
[2] Afif: İffetli, ırz ve nâmusu sağlam.
[3] Müstakim: Doğru yolda olan, doğru, dürüst, nâmuslu.
[4] Mizaç: Huy, yaratılış.
[5] Keyfiyet: Mesele, vaziyet, husus.
[6] Mülevves: Pis, iğrenç.
[7] Tecâvüz: Nâmusa saldırma.

*

Bir gün annemle berâber çarşıya çıkan komşumuz Nâciye Hanım'ın yanına sokulan o terbiyesizlerden biri, genç kadını çimdiklemek istemiş olmalı ki: "Amma da sıska, sâde kemik..." diyerek elini geri çektiğini hem annem hem de kendi kaç defa söylemişlerdir. Amma hâdiseyi görmüş olan civârın hatırlı sâkinlerinden Ali Şevki Bey, adamın arkasından koşarak elindeki bastonu kafasına vurunca, adam toz olup kaçıvermiştir.

Erkekliğin gurûru ve şânı dedikleri hovardalıkta zevk ve şeref bulan münâsebetsiz adamlar, kendi kendilerine bahşettikleri bu imtiyazda daha da ileri giderek, kadınların iffetlerine[1] de saldıracaklarına hiç şüphe edilemezdi.

*

Dostlar arasında güzeller serefrâzı[2] diye anılan annem, bir yaz günü, orta yaşlı, genç, çocuk toplu olarak Büyük Çamlıca yokuşundan inerken, Velîaht[3] Yûsuf İzzettin Efendi'nin at uşaklarından biri, bu kadın kalabalığı arasında annemi seçerek yanına yaklaştığında, annem ânî kararla elindeki şemsiyesini, adamın kafasına öyle şiddetle indirmiş olmalı ki onun, bu sille-i tedîbi[4] yadırgarken aynı zamanda gurûru da yaralanmış halde canını zor kurtararak kalabalığın arasına karışıp gittiğini bu kalabalığı teşkil etmiş kimselerden uzun uzun dinlemiştim.

Batıda ise, tam tersine lâf atan kimse, değil kafasına şemsiye yemek, bilâkis gördüğü iltifâtı cana minnet

---

[1] İffet: Nâmus, ırz.
[2] Serefraz: *mec.* Benzerlerinden üstün olan, seçkin.
[3] Velîaht: Bir hükümdardan sonra tahta çıkacak kimse.
[4] Sille-i tedîb: Haddini bildirme tokatı.

bilen kadından mukâbele[1] görmekten geri kalmazdı.

*

Eski Türk cemiyetindeki erkeğin terbiyesiz davranışı bir tarafa, toplumun her köşesinde öyle çeşitli cereyanlar vardı ki bunları da inkâr etmek imkânsız bulunuyor.

Öyle ki bir iş seyâhatine çıkmak üzere evinden uzaklaşacak adam, mahallenin en hovarda, en bıçkın olarak bilinen gencine dahi: "Kardeşim, ben bir iş seyâhatine çıkıyorum. Sen sabahları bir yol bizim eve uğra ve yengenin bakkaldan kasaptan bir ihtiyâcı olup olmadığını sor. Ekmeğini de alarak ona ver!" dedi mi, artık bir ırz ve nâmus bekçisi kesilen bıçkın[2], adamın kapısını her sabah çalarken, aralanan kapıdan uzak durarak kadıncağız ile konuşur, alıp getirdiği paketleri kapıdan içeri bırakıp gitmeği bir şeref borcu bilir, ev sâhibi işlerini bitirip dönünceye kadar alıcısına borcunu ödemenin hazzı ile o kapı ona kapanmış olurdu.

*

Eski cemiyette yaşlılara yardım, gene gençlerin ödemeye mecbur oldukları borçlardan biri gibi idi. Öyle ki bir elinde bastonu, öteki elinde zenbili[3] ya da çıkını olan ihtiyar, yanına yaklaşan gencin: "Amca uzat çıkınlarını, zenbilini," diyerek yaşlı adamın elinden taşıdığı ağırlıkları alır o da değneğine dayana dayana evinin yolunu tutardı ki bunlar, hemen her gün çeşidini gördüğümüz manzaralardan biri idi.

---

[1] Mukâbele: Karşılık.
[2] Bıçkın: Uçarı, çapkın.
[3] Zenbil: Hasırdan örülmüş kulplu torba.

Dünyâyı Yakan Ateş Fitne ve Fesat

Nihal Hanım, aklı başında, çoluğuna çocuğuna sâhip bir kadındı. Üstelik, zarif[1] ve zevk sâhibi olmakla da çevresinde takdir edilir ve beğenilirdi.

Kız kardeşi Zuhal ise hafif meşrep, hoppa olduktan başka, isterik yapılı, ona buna sataşmaktan hoşlanan ve devamlı âilesine üzüntü çıkaran, huzursuz bir kadındı.

Hele kocasından ayrıldıktan sonra büsbütün çekimsiz[2] olmuş ve böylece de anne ve babasının yanında kalmaktan ziyâde, ablası Nihal'in evinde karar ederek günlerini geçirir hâle gelmişti.

Ama Nihal Hanım'ın hem sevdiği hem de takdir ettiği arkadaşı Şeref Hanım'ı hiç sevmez ise de, bu mazbut[3] ve terbiyeli kadının erkek kardeşi Seyfi Bey'e çengel atarak adamcağızı âdeta avucu içine al-

---

[1] Zarif: Davranışları, durumu insanda hoş bir etki bırakan, hoşa giden.
[2] Çekimsiz: Geçimsiz.
[3] Mazbut: Sağlam bir karaktere sâhip, dürüst, ahlaklı.

mış, hattâ kız kardeşinden habersiz onunla gönül eğlendirmeye başlamıştı.

*

Fakat bu ara, Nihal Hanım'la arkadaşı Şeref'in aralarında sebepsiz bir gerginlik başlamış ve yıllardır aralarından su sızmayan bu iki arkadaş, âdeta birbirlerine küser hâle gelmişlerdi. Bu beklenmedik soğukluğun sebebini ne çevre anlıyordu ne de kendileri... Amma Zuhal bunu pek âlâ da bilmekte idi. Zîra, her ikisinin de biribirileri için söyledikleri hayâlî iftirâlarla aralarını bilhassa bozan o idi. Çünkü kendisinin Seyfi Bey'le olan alâka ve yakınlığını Nihal bilecek olsa, bunu, arkadaşı Şeref'e söyleyecek, nihâyet haber, kendi babasının kulağına değince kıyâmetler kopacaktı. Şu halde o iki kadını birbirlerinden uzaklaştırması lâzımdı. İşte Zuhal'in de yaptığı o olmuştu.

İşin en acı tarafı ise, Seyfi oldukça haşarı bir gençlik devresinden sonra, gâyet temiz bir âilenin terbiyeli, görgülü ve güzel kızı ile nişanlanmış ve evlenmeleri artık gün meselesi olmuş bulunuyordu.

Zuhal, bir ocağı söndürmenin vebâlini asla düşünmez ve indireceği darbede gâyet sert ve insafsız hareket etmekte tereddüt etmezdi.

Eğer âilesi Nihal'in evinde oynanan oyunları duyacak olsalardı Seyfi Bey'le başlayan muâşaka[1] bir sarsıntı geçirebilirdi.

Seyfi Bey'in müstakbel[2] âile düzenini alt üst eden Zuhal, herkesce makbul olan kocasından da bir hiç yüzünden ayrılırken son derece aklı başında olan bu adam, Zuhal'den kurtulduğuna sevinecek yerde, haftalarca gidip gelmiş, bir kapris ve ihtiras örneği olan

[1] Muâşaka: Sevişme.
[2] Müstakbel: Gerçekleşmesi beklenen, ilerideki.

karısı ile barışmak yollarını arayıp durmuştu.

*

Ne yazık ki fertler ve kütleler arasında eksik olmayan fesat[1], fitne[2] ve kışkırtmacaların, devletler arasında da görüldüğü inkâr edilemez.

İşte 1683'de Osmanlı ordusunun Viyana kapılarından ters yüzü dönmesinin sebepleri arasında fitne ve fesatın, bu hayvânî ve galiz[3] çehresi nasıl inkâr olunur? Öyle ki nâehil[4] ve nâmert[5] olanlarca mühim olan, Viyana Bozgunu değil, kuşatmanın hezîmetle netîcelenmesinden sonra, sadrâzamın, başarısızlığından dolayı tecziye edilmesi[6] idi ki böylece felâket Viyana Bozgunu ile değil, Merzifonlu'nun îdâmı ile başlamıştı. Çünkü bu îdam sonunda devlet, kuvvetli bir hükûmet reîsinden mahrum kalarak anarşiye düştü ve bu anarşinin sonunda bizzat IV. Sultan Mehmed de taç ve tahtını kaybetti. Pâdişâhın etrâfındaki fesatçılar işi kudretli devlet adamının katline kadar götürmüş oldular. Öyle ki devleti Merzifonlu gibi cebbar[7] ve tecrübeli bir adamdan mahrum etmiş olmanın memlekete vereceği zarârı hesâba katmış olsalardı, ortadaki hezîmetin[8] üstesinden gelecek kimsenin gene onun olacağını düşünselerdi, fesat ve fitne çıkınının bağını çözmek elbette hatırlarına gelmezdi. Zîra bu ehl-i fesat[9] için mühim olan Viyana Bozgunu değil,

---

[1] Fesat: Bozulma, kargaşalık, kötülük.
[2] Fitne: Ara bozma, karışıklık çıkarma, fesat.
[3] Galiz: Kaba, çirkin, nezâket ve terbiye dışı.
[4] Nâehil: O işten anlamayan, ehliyetsiz.
[5] Nâmert: Sözünün eri olmayan, güvenilmeyen, korkak, alçak kimse.
[6] Tecziye edilmek: Cezâlandırılmak.
[7] Cebbar: Çok becerikli, cerbezeli, tuttuğunu koparan.
[8] Hezîmet: Büyük mağlûbiyet, yenilgi.
[9] Ehl-i fesat: Fesat çıkarmada usta olan, fesat çıkaran.

rakiplerinin ifnâ edilmesi[1] idi.

Ancak, bozuk tohumdan sağlam mahsûl[2] alındığını kim görmüştür ki kötü niyetlerin de sâhiplerine hayır getirdiği görülmüş olsun?

Hezîmetten sonra memleketi saran ümitsizlik ve kargaşalık o kadar irtifâ kazanmış[3] bulunuyordu ki nihâyet tahtın saçaklarına dayanan bu çekişme, Dördüncü Sultan Mehmed'i de Osmanlı tahtından alarak, târihe hazin bir îkaz[4] tablosu çizdi. Evet çizdi ama mâzînin verdiği dersi görmeyen kör gözleri ve işitmeyen sağır kulakları, gaflet ve cehâletle sımsıkı bağlanmış insan oğlu, bu hakîkati ne zaman görmüş ve duymuştur?

[1] İfnâ etmek: Yok etmek.
[2] Mahsûl: Ürün.
[3] İrtifâ kazanmak: Çok yüksek boyutlara ulaşmak, çok fazlalaşmak.
[4] İkaz: Uyarma, dikkatini çekme.

Teknik Nereden Nereye Geldi

Biz büyükler, gökyüzünde seyrâna çıkmış[1] uçurtmayı görerek gülüp geçerken, çocuklar onun rengini de, türlü adlar taktıkları teferruâtını[2] da bizden çok fazla bilmekte idiler.

Öyle ki uçurtma havalandıktan sonra birden bire baş vurarak düşecek olursa terâzisi olmadığı anlaşılmış demektir. Şâyet sol tarafa baş vurursa, sağ taraf hafif gelmiş olacağından buna fenerci, eğer gergin duramıyorsa buna da karın vermek denir. Havada dikildi mi sicime kâğıttan oymalı bir süs geçirilir ve buna da kılavuz adı verilir.

*

Çocukların büyük bir zevk ve heyecanla hazırlayıp uçurttukları uçurtmanın târihi çok eskilere dayanır. Bir rivâyete göre milâttan iki yüz sene evvel yaşamış

---

[1] Seyrâna çıkmak: Gezmeye, gezintiye çıkmak.
[2] Teferruat: Ayrıntılar.

Çinli Vem-Sin isimli bir general, mahsur[1] bulunan bir beldeyi kurtarmak üzere imdat işâreti olarak uçurtmayı îcat etmiş ve o zamandan beri de doğuda önceleri sembolik ve dînî anlamda kullanılırken sonraları hayli gelişerek oyuncak hâline gelmiş, batıda da doğuda da benimsenip rüzgârlı bahar günlerinin aranan eğlencesi olmuştur.

Ama uçurtma daha ziyâde doğuda sevilmiş ve vatanı olan Çin'de, Japonya'da ve Tayland'da çocuklardan çok, büyüklerin alâkasını çekerek bir uçurtma kültürünün doğmasına sebep olmuş, öyle ki büyükleri, küçükleri, cıvıl cıvıl renkleri ve çeşitli motifleri ile halkın eğlence kaynağı hâline gelmiştir.

*

Ama hazin olan şu ki doğu birçok îcat ve keşiflerde bulunmuş fakat bunları teknik ve medeniyetin emrinde ve istifâdesinde[2] kullananlar ve geliştirenler ekseriyetle batı olmuştur.

Şöyle ki, robotun babası diye adlandırılan ve XI. asırda yaşamış Ebül İz'in yaptığı abdest suyunu döken robot, bu mevzûdaki gelişmelere ana fikir olmuştur. *Surnâmeler*'den[3] öğrendiğimize göre içinden rakkâselerin[4] çıkıp üzerinde oynadığı, kâh denizin içinde kâh su yüzünde salınıp gezen timsah şeklindeki ilk denizaltı modeli de doğunun ve Türklerin îcâdıdır.

Gene Bağdatlı bilginler güneş tutulmalarını incelemiş, dünyânın yerinde durmadığı şüphesini ilk defa ortaya atmış böylece Copernic ve Kepler'in öncüleri olmuşlardır. Aritmetik, geometri ve cebir Müslüman

[1] Mahsur: Etrâfı kuşatılmış.
[2] İstifâde: Faydalanma.
[3] Surnâme: Daha çok şehzâdelerin sünnet düğünlerini, pâdişah kızlarının doğum ve evlenmeleri dolayısıyla yapılan merâsimleri anlatan mensur eser.
[4] Rakkâse: Raks etmeyi meslek edinmiş kadın çengi.

bilginlerin keşif ve îcatlarıyle inkişaf etmiştir[1]. Charles, *El Hazen* adlı kitaptan bahsederken, bu eserin optik hakkında bugünkü bilgilerimizin esâsını teşkil ettiğini[2] belirtmektedir. Nitekim pusula, pamuk kâğıdı, keten ve barutun îcâdı hep doğuda olmuştur.*

Lady Montegue de İstanbul'dan, Londra'daki arkadaşlarına yazdığı mektuplarında o devirde binlerce kişinin ölümüne sebebiyet veren[3] çiçek hastalığının çâresi olan çiçek aşısını Türklerden öğrenip vatanına getireceği müjdesini vermiştir.

Doğunun medeniyete hizmetleri deryâsından gelişigüzel birkaç damlayı burada hatırlarken işte bunlardan biri de uçurtma olsa gerek diyoruz. Zîra uçurtmayı ilk defa ilmin emrinde kullanan Benjamin Franklin olmuştur.

Şöyle ki, filozof ve devlet adamı olan mûcit, sicimlerini telden yaptığı uçurtma ile bulutlardan yere elektrik akımı indirerek yıldırımın akış tarzını göstermiş ve böylece de paratonerin[4] özelliklerini açıklamıştır.

Daha sonraları Avusturyalı bir ilim adamı kendi buluşu olan birçok paralel düzlemleri birleştirerek büyük uçurtmalar yapıp yerden havalanmış bundan ilham alan Sacconey ve Mediot bir dizi uçurtmanın altına bağladıkları sepetler içinde yerden birkaç yüz metre yükselmeyi başarmışlardır.

Bütün bu çalışmaların netîcesinde uçurtma bir geminin palamarını[5] kıyıya atmak için kullanılır olmuş, Birinci Cihan Harbi'nd, de topçu gözetleme birliklerinin hizmetinde faydalı işler görmüştür.

---

* Haydar Bammat; ter. Bahadır Dülger, *İslâmiyetin Mânevî ve Kültürel Değerleri*, Ank. 1963

[1] İnkişaf etmek: Gelişmek.

[2] Teşkil etmek: Meydana getirmek, oluşturmak.

[3] Sebebiyet vermek: Sebep olmak.

[4] Paratoner: Yıldırım savar.

[5] Palamar: Gemileri rıhtım, iskele veya şamandıraya bağlamaya yarayan kalın halat.

Böylece bir muhâsarada[1] imdat işâreti olarak kullanılan uçurtma, insan zekâsının ve ilmin gelişmesiyle inkişaf ederken, tekniğin nereden nereye geldiğini düşünerek buluşlarını insanların hizmetinde kullanan diğer ilim adamlarını da nasıl hayırla yâd etmeyiz?[2]

[1] Muhâsara: Kuşatma.
[2] Yâd etmek: Anmak.

Bir Mûcit

Patlayıcı maddelerin îcâdı ve yapıcılığı ile elde ettiği muazzam[1] serveti, ölürken insânî gayretler yolunda kullanılması şartıyle istihkak[2] kazanmış kimselere verilmek üzere vasiyet eden Alfred Nobel, 1833'de dünyâya gelen bu adam, babası ve diğer kardeşleri gibi teknisyen olmak için hazırlanmıştır.

Onun hakkında pek çok makâle ve kitap mevcut olduğu halde, bu meşhur adamın hayâtından kısaca söz etmeyi istemiş bulunuyoruz.

Ancak had hudut tanımayan bir çalışma azmi ile, babası ve ağabeylerinin yanında geçirdiği çıraklık devresinde kazandığı tecrübesiyle, daha on yedi yaşında gemi inşaatı işlerine geçti. Fakat bu mesâî[3] de onu tatmin etmediği için Amerika'ya gitti, yirmi bir yaşına kadar orada yeni bilgiler kazanarak geri döndü, arkasından Rusya'ya giderek bir müddet de orada

---

[1] Muazzam: Çok büyük.
[2] İstihkak: Hak etme, lâyık olma.
[3] Mesâî: Çalışmalar.

kaldı. O sırada Fransa ve İngiltere ile savaşta olan Ruslara, fabrikasında harp malzemesi[1] yaptı. Daha sonra kendi ülkesine dönen Nobel, yeni bir işe girişti.

Bu ara, ikinci imparatorluk devresini yaşamakta olan Fransa'ya gitti ve yardım dileği ile Fransa'nın büyük sanâyicileriyle[2] temas etti[3]. Kralın da yardımı ile îcatlarının ihtirâ berâtını[4] aldı.

Durmadan, keşiflerini yeni buluşlarla takviye ediyor[5], elde ettiği maddî imkânlarla kurduğu fabrikada bu buluşlarını arttırıyordu. Artık İsveç ona dar gelmeye başlamıştı. Öyle ki durmadan seyâhat ediyor ama vatanından uzak kalmak onu rahatsız etmiyordu. "Ben bir dünya vatandaşıyım, işlerim nerede ise vatanım da oradadır. Her tarafta işim olduğuna göre her yer vatanım sayılır," diyebiliyordu.

En son Paris'te yerleşerek on sekiz sene orada oturdu. Ama Fransa'dan da ayrılarak San Remo'ya yerleşmeye karar verip orada muazzam bir villâ ve laboratuar yaptırdı. Yaşı altmış olmasına rağmen, git gide daha da hızlı tempoda çalışıyordu. Şimdi de sun'î[6] kauçuğu bulmaya uğraşıyordu. Ölümünden bir gün evvel yirmi dokuzuncu ihtirâ beratını almıştı. 1896'da, San Remo'daki villâsının çalışma odasında ölüsünü buldular.

Acaba Alfred Nobel'in başarılarla dolu yaşayışı, imrenilecek bir hayat mıdır?

Bu adama, başarılarından sıyırılarak, herhangi bir insan olarak baktığımız zaman, onu, kendi öz va-

---

[1] Malzeme: Gerekli olan nesnelerin bütünü, gereç.
[2] Sanâyici: Yatırım yapmak sûretiyle bir endüstri dalında faâliyet gösteren kimse.
[3] Temas etmek: Bağlantı kurmak, konuşup görüşmek.
[4] İhtirâ berâtı: Bir kimseye yaptığı bir buluştan bir süre yalnız kendisinin faydalanması için devlet tarafından verilen belge, patent.
[5] Takviye etmek: Kuvvetlendirmek, güçlendirmek.
[6] Sun'î: Yapay.

tanını benimseyememiş bir seyyar îcat makinesi olarak, pek de haysiyetli sayılamayan bir durumda görüp acımak gerekmektedir.

Tahrip gücü çok kuvvetli ve insana müteveccih[1] îcatlarıyle imhâ[2] çâresi bulmuş olması, onun gıpta edilecek muvaffakiyetlerinden sayılmamak gerekir.

*

Gerçi Nobel'in son senelerinden bu yana, ona rahmet okutacak zâlim tahrip çâreleri bulan insan oğlunun bu buluşları yanında Nobel'in dinamiti, çocuk oyuncağı sayılır ise de, onun açtığı çığır, insanlığa verdiği zararlar bakımından hiç de iftihara değer bir buluş sayılmamak gerekir.

*

Nobel, içinde yaşadığı muhteşem dekora, sâhip bulunduğu zenginliğe ve durmadan artan ihtirâlarına[3] rağmen mesut mu idi?

Yalnızlığı kendisine bir sığınak seçmiş olmasına rağmen, artık bu durum onu şiddetle tedirgin etmekte ve bir kadının yakın arkadaşlığına ihtiyaç duymakta bulunuyordu. Bu yakınlığı da çok zekî ve becerikli bir Avusturyalı kadında buldu. Evlenmeyi düşündüğü kadın, kendisi seyâhatte iken bir başkası ile evlenivermesi onda ayrı bir eleme sebep oldu.

*

Aklı sıra Nobel, îcatlarının dünyâdaki harp gemilerini ortadan kaldıracağına inanmıştı. Kendi imhâcı

---

[1] Müteveccih: Yönelen.
[2] İmhâ: Yok etme, ortadan kaldırma.
[3] İhtirâ: Daha önce benzeri olmayacak bir şeyi îcat etme.

kuvvetlerinin, savaşları ortadan kaldıracağını söylüyor idiyse de bunun bir hayâl-i hâm[1] olduğunu asla düşünemiyordu.

Mâdemki insan oğlunda benlik, zulüm, hırs, gazap[2] ve intikam gibi hayvânî duygular mevcuttu şu halde Nobel, bu beşerî ihtirâsa[3], "Dur!" diyeceği yerde, o hırslara bir kapı açmış oluyordu. Daha Âdem zamânında Hâbil ve Kābil ile başlayan kan dökücülük "sefk-i demâ"*, Âdem oğlunun tabiatı ile başlamış bu beşerî zaaf, nasıl olur da onlardan silinip yok edilebilirdi?

Zavallı Nobel, ömrü boş gayretlerle hebâ olup[4] gitmiş, beş on kişiye mükâfat vermek sûretiyle "kefâret-i zünûb"[5] edebilir ümîdi ile hayır yapmak istemiş. Maamâfih[6], gücü daha yüksek tahrip edici[7] îcatlarla kütleleri topyekûn yok edenlerde, şu bîçâre Nobel'in vicdan azâbını dahi görmek muhal.

---

* Bakara sûresi, 30. âyet.

[1] Hayâl-i hâm: Gerçekleşmesi mümkün olmayan hayal.

[2] Gazap: Aşırı hiddet, intikam alma duygusuyla karışık öfke.

[3] İhtiras: Hadden aşırı hırs derecesindeki istek.

[4] Hebâ olmak: Ziyan olmak.

[5] Kefâret-i zünûb: Günahların kefâreti, bir hatânın, bir kabâhatin, bir günâhın affı için ödenen karşılık.

[6] Maamâfih: Bununla berâber.

[7] Tahrip etmek: Kırıp dökmek, yıkmak, harap etmek.

Mühim Olan Uçmak Değil

Sinek uçar, arı uçar, böcek uçar, kuş uçar, irili ufaklı ne kadar kanatlı mahlûk varsa hepsi uçar. Hattâ azıcık da olsa tavuklar, horozlar da uçmaya uğraşırlar.

Şu halde mükevvenat[1] yuvarlaklarından biri olan küre-i arzın[2] ekmel-i mahlûkat[3] denen âdem oğlu neden uçmaz? Kim demiş uçmaz diye?

İşte çoktan uçmaya başladı bile.. Bu dünya yuvarlağından fırlayıp kalkan adına Ay dediğimiz bir başka yuvarlağa konan gene insan oğlu değil mi? Acaba gözü doymayan bu insan oğlu neyi aramaya gitmiş olmalı? Suyunu, ekmeğini, havasını bile berâberinde götürmeye mecbur olan âdem oğulları tozundan toprağından, sipsivri kayalarla örtülü bu mükevvenat yuvalarından biri olan Ay'dan ne istiyor? Bu yuvarlaktan neyi alıp kendi dünyâlarına götürmeyi düşü-

---

[1] Mükevvenat: Yaratılmış şeylerin tamâmı, varlıklar.
[2] Küre-i arz: Dünya.
[3] Ekmel-i mahlûkat: Yaratıkların en mükemmeli olan, insan.

nüyor? Belki de o tozlu topraklı yuvarlağın içinde bulacakları mâdeniyat[1] onları cezbederek[2] daha fazla insan öldürmek için yapacakları silâhlar, cephâneler için çok işlerine yarayacaktı.

Âdem oğlu çoktandır uçmayıp yürüyerek bir makamdan bir makâma gitmeyi unutah ve artık koşup uçarak birbirinin gırtlağına sarılmayı daha zevkli, hattâ bir zafer hazzıyla duymaya başlayalı beri, bu defa ona hiçbir değer, doyurucu gâye olarak görülmez olmuştu. İşte bu yüzden de içinde gizli olan kirleri, pislikleri, çeri çöpü ayıklayacağına dünyânın bir yuvarlağından öteki yuvarlağına uçarak elde edeceği zaferin, birbirini boğazlayacak âlet edevat[3] olmasını tercih etmiştir.

*

Şu duvardaki resim, babamın en genç denecek yaştaki fotoğrafıdır. Sanki, çocukluğumda beni kucağına alarak hikâyeler söyleyen, masallar anlatan ve hemen her gün saçlarımı bağlamak için bir yeni kurdelâ getiren genç ve güzel babamın ta kendisi...

O zamanlar karşılıklı konuşur gülüşürdük. Ben ne sorsam babam cevap verir, babam ne dese bu sefer de ben karşılık verirdim. Tabiî gâyet kısa ve çocukça olarak.

İşte bu fotoğraftaki elbise, seryâverin[4] merâsimlerde giydiği şatafatlı elbise. Belindeki, Simkeşhâne-i Âmire'den[5] çekilip meydana getirilmiş altın renkli tellerden örülen kemerin sol yanında bir de kılıcı mevcut. Omuzundaki apoletlere gelince, onlar da gene

---

[1] Mâdeniyat: Mâdenle ilgili şeyler.
[2] Cezbetmek: Çekiciliğinin etkisi altına almak.
[3] Edevat: İş yapmak için kullanılan âletler, takımlar.
[4] Seryâver: Başyâver, emir subayı.
[5] Simkeşhâne-i Âmire: Devletin sırma tel çekilme yeri.

Simkeşhâne-i Âmire'den çekilip yapılmış minicik çocuk lüleleri gibi, o koskoca apoletlere çevrelenmiş süslerle çok anlı şanlı. Göğsünde ise bir sıra nişan dolu. Belki aralarında murassa[1] olanlar da mevcut.

Ama her şey tıpkı o gün olduğu gibi, şu anda eskisinin benzeri, hattâ eşi. Ama eksik olan çok mühim tarafı ise şu: Gözü var görmüyor, kulağı var duymuyor, hattâ hiç konuşmuyor.

Eskiden öyle mi idi? İşte acınacak, daha doğrusu ağlanacak cihet[2] bu. Sanki eskisi gibi mâvi gözlerini üstümde dolaştırarak benden ne isteyeceğini neden sormuyor? Kulağı olduğu halde bu sefer benim ondan öğrenmek isteyeceğim herhangi bir husus hakkında sorduklarımı acaba gene neden duymazlıktan gelerek işitmiyor?

*

Nice yıllar sonra öğrendiğime göre, hayal ile hakîkat arasında öyle bir uçurum mevcut olmalı ki, onu aşmak için uçmak yetmiyormuş.

İstersen, niyet böcekleri gibi, uçabildiğin kadar uç. Böcekler yalnız kendi seslerini kendi tabiatlarının gereğini duymakta ve yalnız onlarla tatmin olmakta bulunuyormuş.

Bülbül, eşini yuvaya kendi ıslığa benzeyen sesi ile çağırırken onu ancak kendi hemcinsi[3] bilebilmektedir. Biz insanların ondan aldığımız zevk ve şetâreti[4] ise gāliba hiç duymadığı gibi, aldığımız hazdan da gene bîhaber[5] bulunuyor.

Babamın şu anda benim için artık bir hayal oldu-

[1] Murassa: İnci, elmas vb. gibi kıymetli taşlarla süslenmiş.
[2] Cihet: Taraf, husus.
[3] Hemcins: Aynı cinsten olan.
[4] Şetâret: Sevinç, neşe.
[5] Bîhaber: Habersiz, bilgisiz.

ğu gibi. Şu halde ne yapıp yapmalı, hayal ile gerçeğin arasını bulup bu iki kuvveti berâberce tezgâha atarak aynı hamur olarak birleştirmeli. O takdirde artık vehmine[1] kurban olacak bir maddenin seni aldatması düşünülemez olur.

Eğer İskender-i Kebîr'in[2] hocası Aristo olmayıp Sokrat, Eflâtun ya da Fisagor olmuş bulunsaydı mükevvenat âleminde kendi yuvarlağına sığamaz hâle gelmiş insanlar, başka yuvarlakta kendine medar[3] aramazdı elbette.

İcâdının ileride vahşet saçıp oluk oluk kan akıtacağını görünce, varını yokunu, bu defa da beşeriyete hayırlı işler göreceklere nezreden[4] Nobel gibi, daha nice Nobel'ler ortaya çıkacak olsa, gene de doğruyu yanlıştan ayıramayan âdem oğluna yaramayacaktır.

*

Yaratıldıkları zamandan sonra yavaş yavaş istîdatları gelişen âdem oğluna gelen peygamberler arasında kimler gelip geçmiştir? Hele bir düşün!

İşte Buda da zamânına göre bir rehber, bir peygamber idi. Kezâ[5] Sokrat da öyle.. Eflâtun için bizim medrese yârânı:[6] "Tuh tuh, o gavura da peygamber diyip günâhkâr olmaktan sakın! Yoksa o da siz de hep berâber cehennemlik olacaksınız. Bu işin tek yolu budur," demektedirler.

Arkadan kendilerine kitap verilen sıra sıra gelmiş peygamberlere bir bak. Hepsinin tek işi, insanlara

---

[1] Vehim: Yersiz korku ve zan, şüphe. kötü ihtimalleri düşünüp korkma.
[2] Iskender-i Kebîr: Büyük İskender.
[3] Medar: *mec.* Dayanak, destek.
[4] Nezretmek: Adamak.
[5] Kezâ: Bunun gibi.
[6] Yâran: Dostlar.

tevhîdi[1] öğretmek ve şirkin[2] kafasını kesmek değil de ya nedir?

İşte Sâlih Peygamber'e bak. Yûsuf'un kokusunu daha uzaklardan duyarak kapalı gözleri açılan Yâkup da gene bir peygamberin ta kendisi idi. Nihâyet âdem oğlunun istîdat[3] ve talebi daha da gelişip arttığı devrelerde Nuh, Dâvud, Mûsâ, Îsâ ve nihâyet işte Resûlullah zuhur ederek yalnız bir ümmete değil, cümle insanlara âlemşümul[4] bir renkle cihânı birden kendi tevhit noktasının içine dâvet etmiştir.

*

Zavallı babam, daha doğrusu zavallı ve hayalden ses ve söz bekleyen ben. Tevhit meşalesi öyle cihanşümuldür[5] ki, bize kendi hal dili ile, ne sorsak cevap verir, müşkillerimizi[6] halledip insan oğluna nerede olsa yetişip aydınlatır. Yeter ki biz o meşaleyi söndürmeyelim.

Evet yeter ki hem biz onda olalım hem de o bizde eksik olmasın.

İster uç, ister mükevvenat âleminde hangi yuvarlağa gidersen git, o hep bizimledir vesselâm[7]...

---

[1] Tevhit: Birleştirme, birleme, Allâh'ın birliğine inanma.
[2] Şirk: Allâh'a eş ve ortak koşma.
[3] İstîdat: Yetenek, kâbiliyet.
[4] Âlemşümul: Dünyâyı kaplayacak, dünyâya yayılacak ölçüde, cihanşümul.
[5] Cihanşümul: Dünya çapında, dünyâyı kaplayacak ölçüde, âlemşümul.
[6] Müşkil (Müşkül): Halledilmesi, çözüme kavuşturulması güç iş veya mesele, zorluk, güçlük.
[7] Vesselâm: İşte o kadar, son söz bu anlamında kullanılır.

Gülistan Hanım'ın Sevgili Oğulları

Gülistan Hanım, iki oğlundan başka kimseyi ne sever ne sayardı. Böylece de çevresinde bulunanlara insanca muâmele etmenin[1] bir borç olduğunu hiç aklına getirmezdi. Oğullarının arkasından: "Nâcîciğim, Râzîciğim!" diye seslenip çağırmak, belki de en fazla sevdiği alışkanlıklarındandı.

Kocası Nâfiz Bey'e gelince, o, sabahtan akşama kadar, yolcuları pek az olan sokağa bakan penceresinin önünde oturur, gelip geçenlere selâm verir dururdu.

Nâfiz Bey'in babası Recâî Paşa, devlet işlerinde hizmeti büyük adamdı. Üç oğlunun ikisi de, zekî, dirâyetli[2] ve babalarının çizgisini devam ettiren parlak gençler olduğu halde, üçüncü oğul Nâfiz Bey, geri zekâlı, durgundan da öte, bön bir zavallı idi. Evet, sa-

---

[1] Muâmele etme: Davranma.
[2] Dirâyetli: Anlayışlı, yetenekli, becerebilme gücüne sâhip.

bahtan akşama kadar penceresinin önünde oturarak etrâfı selâmlar, sanki devlet çarkını çevirmiş bir insan keyfi içinde etrâfına bön bön bakardı.

*

Nâfiz Bey'in babası değerli bir devlet adamı olduğu kadar, cedlerinden intikâl etmiş[1] büyük bir servete de sâhip bulunmakta idi ki köşkünün bahçesi, sanki bahçe değil, dağı tepeyi içine almış arzullâhi vâsia[2] denecek muazzam bir arâzi idi.

Baba Recâî Paşa, üçüncü oğlu Nâfiz'i idâre edecek bir kız aramanın zarûretini[3] duymaktan nasıl vâreste[4] olabilirdi? Mutlaka onun elinden tutacak ve tuttuğunu da koparacak bir hayat arkadaşına ihtiyâcı olduğunu, babası bilmez de ya kim bilebilirdi? İşte bu anlayıştan hareket eden âile, Nâfiz Bey'i, çevresinde şirretliği[5] ile nam salmış, Takunyacı Behlül Efendi'nin kızı Gülistan ile evlendirerek, onu evini de malını mülkünü de idâre işinde biçilmiş kaftan olarak görmüş ve Nâfiz için, bahçenin ifraz edilmiş[6] kısmına yaptırdıkları iki katlı eve taşımışlardı.

Takunyacının kızı Gülistan, bir kimseye kızıp söylenecek olsa, dudaklarını çizgi çizgi buruşturup öfkesini takınarak atıp tutmaktan hiç çekinmez ve kendisini tanıyanlar da bu saldırıya uğramamak için, onunla iyi geçinmeyi tercih ederlerdi.

Gülistan, Nâfiz Bey'le evlenip üstelik koskoca bir vezir olan Recâî Bey'in gelini de olunca hemen sınıfı

---

[1] İntikâl etmek: Kalmak, irsiyet yoluyla geçmek.
[2] Arzullâhi vâsia: Allâh'ın yarattığı topraklar geniştir, anlamında olup göz alabildiğine devam eden geniş arâziler ve büyük yerler için kullanılır.
[3] Zarûret: Zorunluluk, mecbûriyet.
[4] Vâreste: Kurtulmuş.
[5] Şirretlik: Çok konuşarak üste çıkma, yaygaracı, edepsiz olma durumu.
[6] İfraz edilmek: Bir bütünden bir parça ayrılmak, bölünmek.

değişip bir yarım hanımefendi oluvermişti ki, kocası ne kadar saf ve işe yaramaz olursa olsun bu ona yetmişti.

Yakın zamâna kadar ona yan bakanlar, şimdi Gülistan Hanımcığım, diyerek iltifat etmekten geri kalmamakta idiler ki bu pâye[1] ona yeter artardı bile. Kocasına da iyi bakar, yedirir, içirir, giydirir sonra getirip köşesine oturturdu.

Hele üç sene içinde iki erkek çocuk sâhibi olması ile, kocasının âilesi dâhil, konusu komşusu nazarında îtibârı[2] daha da artmıştı.

Ancak, çocuklar mektep çağına geldiklerinde, tıpkı babaları gibi durgun hattâ ebleh[3] oldukları ortaya çıkınca, Gülistan, büyük bir şefkat ve kastî[4] bir kararla onları, henüz büyümemiş ve büyüyeceği beklenen çocuklar gibi kabul etmişti. Durmadan arkalarından seslenir: "Nâcîciğim, Râzîciğim!" diye çağırır ve böylece henüz küçük oldukları için yaşlarının gereğini yerine getirememeleri yüzünden onları mâzur görür[5] ve etrâfını da buna inandıracağını sanırdı.

Çocukların ikisi de yıllardır hep aynı sınıfta oldukları halde sanki sağır ve körmüşler gibi ağızlarından tek kelime almak kâbil[6] olmazdı. Gülistan'ın oğulları on beşini aşmış olmalarına rağmen ne okuyor, ne yazıyor ve en fenâsı da ceplerine konmuş paranın ne alış ne satış gücünden haberleri bulunuyordu.

Gerek hocaları gerek aklı erenler: "Boşuna uğraşıyorlar, bu çocuklar okumaz!" demek isteseler de, dü-

---

[1] Pâye: Rütbe, mertebe.
[2] İtibar: Hatırı sayılır olma durumu.
[3] Ebleh: Aklı kıt, ahmak, bön.
[4] Kastî: Bile bile, isteyerek.
[5] Mâzur görmek: Hoş görmek, kusuruna bakmamak.
[6] Kâbil: Mümkün.

şüncelerini ortaya dökmekten çekiniyor ve Gülistan'ın hışmına ve delice saldırısına uğramaktan korkarak susmayı tercih ediyorlardı.

Çocukların ikisi de, aynı sınıfa gidip gelmekte oldukları halde hocanın ağzından çıkan basit bir cümleyi dahi tekrarlayamıyorlardı. Fakat Gülistan Hanım, bunun sebebini oğullarının gabîliğinde[1] görmeyip hocanın ve mektebin kusurunda aramaktan geri durmuyordu. Hem bu kanâati öylesine köklü bulunuyordu ki, hocaları az daha gayret etse, çocuklar birkaç sene sonra hem mezun olacak hem de bir mahkeme kâtibi, veya tapuda, vergi dâiresinde, bunu başaramasalar bile herhangi bir bankada memur olacaklardı.

Oğullarının kalın kafalı ve zekâdan mahrum olduklarına asla inanmıyor, suçu da okuyanlara değil, okutmak için çırpınan hocalara bırakarak tesellî buluyordu.

*

Oğullarının yaradılışlarındaki bu eksikliği bir türlü kabul etmemiş olan Gülistan bir gün, büyük kayın birâderi tarafından çağrılarak hiç beklemediği şekilde günâhı yüzüne vurulan kimseler gibi ağlamaklı olarak söylenenleri dinlemeye mecbur olmuştu. Kayın birâderi: "Bak yenge hanım, kardeşimiz bir hasta adamdır. Maalesef[2] oğulları da öyle. Senin tek suçun, onlara aşırı düşkünlüğün ve en basit işlerde bile üstlerine mes'ûliyet[3] vermeyişindir. Ne olurdu sırasında, kuyudan çektiğin kovayı onlara taşıtsaydın, taşları onlara yıkatsaydın.." derken burada kayın birâderinin sözünü kesen Gülistan: "Aman ağabey, Ve-

[1] Gabîlik: Anlayışsızlık, kalın kafalılık.
[2] Maalesef: Üzülerek ifâde edeyim ki, yazık ki.
[3] Mes'ûliyet: Sorumluluk.

zir Recâî Bey'in oğlu, kuyudan su çeker, taşları yıkar mı?" deyiverince büsbütün kızan ağabey tekrar: "Evet, yapar, hem çeker, hem de taşları yıkar. Hem bununla da kalmayarak daha da fazlasını yapar. Sen de biz de hayatta olduğumuz zaman ne ise ne, ama hepimiz yaşlandık. Birkaç sene sonra ölüverirsek onlara iki dilim ekmek verirsin, ama sonra ne olacak? İşte bu âkıbeti[1] düşünerek biz iki büyük kardeş şu karara vardık. Sana da söylemek istediğimiz budur işte.

Arâzimiz, arzullâhi vâsia dağ taş bizim... Bunlardan bir kısmını işin ehli bir çiftçiye kesime verelim. Toprağı işletecek adam işçi olarak Nâcî ile Râzî'yi çalıştırsın. Güçleri kuvvetleri yerinde. Senelerdir fazlası ile yedirdin içirdin, yirmi yaşını aştılar. İkisi de tuttuğu yeri koparacak kadar kuvvetliler. Onlar bu eller kollar ile kürek kazma tutmazlarsa ya kim bu işi yapabilir?" diye sözünü bağladı.

*

Ne olurdu Gülistan Hanım, çocuklarına gösterdiği sevgi kadar değilse bile, onlara, harâretten dili dışarı uğramış köpeğe su verecek kadar olsun alâka gösteren bir kadın olsaydı, hem kendisi rahat edecek hem de oğulları, annelerinin muhabbet hapsinden kurtulup rahatlayacaklardı.

Oğullarına bir kova suyu bile taşıtmamış olan Gülistan Hanım'a kayın birâderinin: "Yenge Hanım, sen kābil olsa onları pamuklayıp rafa kaldırırdın!" derken bu, hasta gençlerden de hasta sayılacak kadın tereddütsüz:[2] "Evet ağabey, elimde olsaydı, onu bile yapardım. Ama şimdi sen kıyamadan onların ellerine çapa, kazma vererek ırgat gibi çalışmalarını istiyor-

[1] Âkıbet: İnsanın başına gelebilecek hal, karşılaşabilecek durum.
[2] Tereddütsüz: Hemen karar vererek.

sun. Ben hayatta iken olmaz. Sonrasını şimdiden kestiremem!" deyiverdi.

Ancak, dört nala koşan yıllar, iki zavallı oğlundan daha da zavallı bulunan Gülistan Hanım'a, oğullarının kan ter içinde çalıştıklarını da göstermişti.

Hele, çiftçinin önlerine koyduğu karavanadaki[1] aşı kaşıkladıklarını da görmesi bir tarafa, bu saf gençlerin hayatlarından memnun olarak şimdiye kadar hiç bilmedikleri bir tebessümle[2] birbirilerine bakarak gülümsemeleri de kadıncağıza ayrı bir dert olmuş bulunuyordu. Ya onların, ellerindeki ekmeği yiyip bitirdikten sonra, çiftçinin uzattığı somunu[3] da kaparak alıp, bu katıksız ekmeği, yarış edercesine yemeğe uğraşmaları ise ana baskısından kurtulmuşluğun sevincinin ta kendisi olduğunu Gülistan Hanım acaba biliyor muydu?

[1] Karavana: Kenarları dik, derince bakır kap.
[2] Tebessüm: Gülümseme.
[3] Somun: Yuvarlak ve ortası kabarık ekmek.

Bir Paşa Oğlu

Ali Selâmî Paşa'nın şehir içinde bulunan büyük bahçeli konağı, artık İstanbul'da tek tük kalmış bağlı bahçeli binâlardan biri idi. Paşa'nın, karısı Atiye Hanım'dan başka bir kızı, bir de oğlu bulunuyordu.

Şehnaz isimli genç kız, daha babası ölmeden evvel, bir mühendisle evlenerek çoluğu çocuğu ile düzgün bir âile sâhibi olmuştu. Fakat oğulları Mâcit Bey, iyi bir tahsil görmüş olmasına rağmen tezine ölen babasından sonra kendisine kalan dolgun servetine güvenerek çalışma hayâtına hiç yanaşmadı ve elinden bırakmadığı kadehi ile gündüz içti, gece içti. Böylece de ortaya bir körkütük sarhoş çıktı. O kadar ki analık duygusunu, evlâdının her yaptığını hoş görmek zanneden annesi Atiye Hanım, sonunda her gece oğlunu pencerede bekler ve üstünden elbiseleri çekilip alınan, bir don bir gömlekle kapı önüne getirilip bırakılan Mâcid'i içeri alarak elini yüzünü yıkatır ve geceliğini giydirerek yatağa sokardı.

Zâten Mâcit küfede iken bile sızarak uyuyup kalmış değil miydi? Ertesi gün, Atiye Hanım ne olur ne

olmaz diye hazırcılardan satın aldığı elbiselerden birini giydirdiği oğlunu kahvaltısını verdikten sonra kapıdan selâmetlerdi. Fakat günün geç saatlerinde gene aynı sahneler tekrarlanır ve Mâcit gene küfe içinde bir don bir gömlek konağın kapısı önüne bırakılır, pencerede bekleyen annesi onu bin müşkilâtla[1] içeri alarak ne lâzımsa yapar, yıkar, temizler, yatağına yatırırdı.

*

Bu ara evin içinde bir şimşek çakıntısı baş göstermişti. Evin mesut bir evlilik hayâtı yaşayan kızı genç ve güzel Şehnaz'ın eltisi Nedîme, sosyeteye çoktan adım atmış bir kadın olarak Şehnaz'a da bu karanlık kapıyı açmış, onu da berâberinde bir yeni hayâta doğru götürmek gayreti içine girmiş bulunuyordu.

Şehnaz'ın huzurlu ve mesut âile hayâtı içinde bu kapıdan düşüncesizce adımını atmak, korkulu bir âkıbet[2] olabilirdi. Genç kadının mühendis kocası, erkek kardeşinin karısı Nedîme'nin gidişinden oldu olası hoşlanmazdı. Nitekim karısının, eltisi Nedîme'den duydukları, o parlak sosyal hayatları, kendi âile düzenini alt üst edebilecek bir tehlike olarak karşısına dikilmişti.

Şehnaz'ın güzelliği ile berâber, şuh ve neşeli bir kadın olması da onun sosyeteye kazanılması için bir câzibe unsuru idi. Fakat kendisini bekleyen tehlikeyi pek sezmeyen Şehnaz, üçüncü çocuğuna hâmile olduğunu anlayınca bu karanlık kapı yüzüne örtülüvermişti.

Nihâyet doğurduğu ikinci oğlu ile analık zevki yüreğini sarıp gide gide bu muhabbet bir aşk hâlini alıverince, üçüncü çocuk, âilenin sağlık ve selâmetini[3]

---

[1] Müşkilât (Müşkülat): Zorluklar.
[2] Âkıbet: İnsanın başına gelebilecek hal, karşılaşılabilecek durum.
[3] Selâmet: Güvenlik.

perçinleyivermişti.[1]

Öfkesini saklamayan Nedîme ise artık eltisini bir av olarak sosyetenin gözü doymaz çapkınlarının kucağına atamayacağını ve kollarında dans ettiremeyeceğini iyice anlayarak sahneden çekilmeye mecbur kaldı.

*

Mâcid'e gelince, hemen her gece tekrarlanan bu eve dönüşleri, artık kendisi kadar diğer meyhâne arkadaşları hesâbına da çekilmez hâle gelerek iflâs topunun sesini kendisinden evvel ondan yararlanmak isteyenlerin duyması yüzünden bu sefer Mâcit annesinin parasını imdâdına çağırmaya başlamıştı.

Fakat, varını yoğunu oğluna fedâ etmeye hazır Atiye Hanım, saf idiyse de arkasında kızı ve aklı başında bir genç olan dâmâdı onun daha fazla tırtıklanmasına meydan bırakmadıklarından, artık Mâcid'e de köşe başlarında oturup yere mendil açmaktan başka çâre kalmamıştı.

Hazin olan şu ki Mâcit bizi çocukluğumuzdan beri tanıdığı halde artık baksa da asla tanımıyordu.

Bir gün cadde ortasında karşımda durarak elini açtı. Ben de utana sıkıla Ali Selâmî Paşa'nın tâlihsiz oğluna gereken parayı verdim.

Belki ilerdeki zamanlar, bu morarmış surat ve şişmiş göz kapakları düşmüş adam tanıdığı tanımadığı herkese elini açarak, uğrayacağı hakārete rağmen avucuna düşen sadakayı alacak, ölüm nafakasını[2] içeceği meyhâneye koşacak ve gene evine dahi gitmeye fırsat kalmadan kaldırımın üstünde uyuya kalacaktı.

---

[1] Perçinlemek: *mec.* Birbirine bağlayıp kaynaştırmak, kuvvetlendirmek, sağlamlaştırmak.

[2] Nafaka: Beslenmek için gerekli olan yiyecek, içecek ve bunun için sarfedilen para.

Kaptanın Karısı

Ülfet Hanım, mizaçgir[1], çıkarı olan kimselere karşı gâyet mültefit[2], yumuşak ve tatlı olabilen kadındı. Pazarcılık yapan kocası ise kaba saba, akılsız bir adamdı.

Ülfet Hanım'ın zekâdan yana parlak sayılmayan oğlu Nâil de güçlüklerle kazanabildiği İktisat Fakültesi'nden diploma alırken, bu işe on seneden fazla zamânını vermiş olduğu için, delikanlılık çağını çoktan atlamış ve otuzunu da geçmişti. Fakat bu durgun kafalı genç yakışıklı, kalıbı kıyâfeti yerinde bir adamdı. Henüz on beşinde olan kız kardeşi de onun tam tersi cevval[3] zekâlı, çalışkan ve sınıflarını kolayca geçen bir kızdı. Ama Ülfet Hanım için, varsa yoksa oğlu Nâil idi. O her ne söylese ve her ne yapsa, aynı kerâmet sayardı. Ülfet Hanım'ın, oğluna karşı hoşgörürlüğü içinde belki en tehlikelisi, pazarcı olan babası gibi

---

[1] Mizaçgir: Herkese hoşlanacağı şekilde davranan.
[2] Mültefit: İlgi ve güler yüz gösteren, iltifat eden.
[3] Cevval: Çok hareketli, canlı, kıvrak.

genç yaşında içki ile dost oluşuna hiç karşı çıkmamış olmasıydı.

*

Bir kenar mahallede bulunan tek odalı evlerine sığmayan bu dört kişilik âile, nasıl olmuşsa olmuş, köşkten kışlık evlerine taşınan bir âilenin boş bıraktıkları bölükte bekçi gibi kalmayı becererek kış müddetince kalmak üzere yerleşmişlerdi.

Köşkün asıl sâhipleri, kış yaz dâima hep kendi kısımlarında oturdukları için Ülfet Hanım, âilenin yaşlı hanımlarını o meşhur tatlı dili ile kısa zamanda avucunun içine almıştı.

Ülfet, çok kurnaz ve hâdiseleri, istediği biçime sokan tipte bir kadın idi. Meselâ ağlayan bebeği annesinin kucağından alarak bir iki hoplatıp dolaştırarak susturdu mu, artık gezdiği her yerde, falana kendisinin bakıp büyüttüğünü söyler, çok defa da bu yalana inananlar olurdu. Ya da, misâfir olarak gittiği komşuda evin hanımı, yemeğini yetiştirmek için fasulye ayıklıyorsa, o da hemen eline aldığı bıçakla komşusuna yardım eder ve bu küçük hizmetten sonra Ülfet Hanım, komşusuna yaptığı yardımla, o âilenin bütün işlerini kolaylayan kimse imiş gibi âile düzeninde büyük rolü olduğu imajı ile ortaya çıkıverirdi.

*

İşler böyle gidedursun, oturdukları köşkte âilenin iki genç kızı ile onların cidden güzel anneleri, Nâil'in gece geç vakitlerde bağıra çağıra eve gelişlerinden rahatsız olmaya başlamışlardı. Amma asıl huzûru kaçan, âilenin genç erkeği idi. O kadar ki Nâil'in geç saatlerde nâra atarcasına bağırıp çağırarak evin kapısına gelip dayanması, aralarında bir fırtınanın yaklaşa-

cağının alâmeti[1] gibi idi.

*

Ülfet Hanım, oğlu ile âile arasında çıkması ihtimâli olan herhangi bir aksiliğin, aralarında tatsızlığa yol açabileceği düşüncesi ile gerek kendisi, gerek Nâil, bilhassa Nâil'i gördüğü zamanlar gayet soğuk bir selâmla âdeta gürlemeye hazırlanmış görünen evin erkeğinin ve evlerinde aylardır bedelsiz oturdukları âilenin yüzüne gülmek yolunu tutmuşlardı.

Ülfet Hanım bir gün, köşkün diğer kısmına, elinde küçük bir kavanozla çıkarak: "Bizim efendi Bursa'dan küçük bir âhududu sepeti getirmiş. Pazarcı değil mi, onlara bâzı böyle ele geçirilmez meyveler düşüyor. Kokuları da öyle keskin ki hemen reçel yapmıştım, size de bir kavanoz getirdim," diyerek, hediyesini bıraktı.

Ülfet, bir ara oğlunu, edebini tak dercesine kulağını büküp kırdığı endîşesine düşerek: "Haydi gel, seninle Sâlih Kaptan'lara gidip bir kahve içelim. Belki biraz ferahlarsın," deyip onu, kaptanın yirmi beş senelik karısı İsmet'in evine götürdü. Sâlih Kaptan, çoğu zaman olduğu gibi gene denizde idi.

İsmet Hanım, çeyrek asır evvel evlenmiş bulunmasına rağmen, sanki senelerin rüzgârı, bu güzel yüze çarpmadan geçmiş gibi, hem güzel, hem alımlı ve sıcak kanlı idi. Amma asıl onu, çevresi tarafından makbul kılmış olan sebep, iffeti[2], ve istikâmeti[3] idi.

Ülfet Hanım, onun bir eski komşusu değildi. Böylece de huyunu suyunu hemen hiç bilmezdi. Ancak, haber dahi vermeye lüzum görmeden, genç oğlunu

---

[1] Alâmet: İşâret, belirti.
[2] İffet: Nâmus. ırz.
[3] İstikâmet: Doğruluk, dürüstlük.

yakalayıp, kocasının seferde olduğu bir günde evine getirmiş olması, hiç de lehine verilecek bir not sayılamazdı. Fakat İsmetcik, misâfire saygı anlayışını da bozmayarak, kahvelerini ellerine verdikten sonra, türlü mâzeretler[1] bularak, pek yanlarında oturmadı.

*

Sâlih Kaptan, mert bir denizci idi. Karısına da yeni evlendikleri günlerde olduğu gibi âdeta hayrandı.

Mesleğini seven ve denize en küçük yaşından beri bağlı olan Sâlih Kaptan'ın, mesleğinden de denizden de fazla sevdiği, karısı İsmet idi. Hattâ zaman zaman, şu emeklilik günü gelse de İsmet'le baş başa kalabilsem, dediği çok olurdu.

Âilenin yetişmiş kızları ile on altı yaşlarındaki oğulları da onların iftihar ettikleri iyi yetişmiş, terbiyeli gençlerdi.

*

İsmet, kocası her sefer dönüşünde, onsuz geçen günlerin hesâbını vermekten âdetâ zevk duyardı. Gerçi Sâlih Kaptan karısını asla tekmil vermek[2] mecbûriyetinde bırakan adam değildi. Fakat İsmet'in, kocasından gizli bıraktığı tek sırrı yoktu. İşte bu sıcak ve tatlı alışkanlığı yüzünden, Ülfet Hanım'la oğlunun ziyâretini de anlattığı zaman, kaptan, bu yersiz ziyâreti hiç yadırgamadı. Zîra sefere çıkmadan evvel, âdeti veçhile[3] köyün kahvehânesine uğrayarak, arkadaşlarına vedâ ederken, köye yeni gelmiş âile hakkın-

[1] Mâzeret: Bir kusur ve kabâhatin istenmeden yapıldığını gösteren ve hoş görülmesini gerektiren sebep, özür.
[2] Tekmil vermek: Olayları bütünü ile bildirmek.
[3] Veçhile: Sebebiyle.

da, en güvendiği bir dostundan bilgi almış, Sarhoş Nâil diye adı dillerde gezen bir oğulları olduğunu da öğrenmişti. Demek ki bu sarhoş, bir yolunu bulup kendi evine de gelmiş ve işte mâsum[1] karısı, onun, annesi ile yapmış olduğu bu misâfirliği hoş karşılamadığını anlatmıştı ki kaptan, açık kalpli karısına içinden bir kere daha teşekkür etmişti.

Onun anlattıklarını dinledikten sonra, kahvehânede söylediklerini anlatarak karısını daha fazla üzmemek için tafsîlât vermekten çekindi.

Aradan kısa bir müddet geçip Sâlih Kaptan'ın tekrar sefere çıktığı günlerin birinde Nâil, İsmet'in evinin önüne gelerek cıvık, bayağı ve sözde âşıkâne[2] sözler söyleyerek dolaşmaya başlamıştı. Hattâ işi daha da ileri götürerek kapıyı bile çaldı, fakat açtıramadı. Ne yazık ki yaptığı küstahlıktan hiç vazgeçeceğe benzemiyordu. Nitekim kaptanın evi, Nâil'in karargâhı[3] olmuşcasına hemen her gün bir boy İsmet'e îlân-ı aşk eden mırıltılarla evinin etrâfında dolaşır oldu. Böylece, ilk ziyâretin arkası sökün eder olunca, içki masasının önünden kalkıp o çılgın dolaşmalarla soluğu bu evin etrâfında almasının önüne geçmek husûsunda İsmet de daha ciddî ve sert davranmaya mecbur olarak on altı yaşındaki oğlunu bir gün kahvehâneye gönderdi.

Kocasının, "O külhânîlere kim ne derse desin, ben onları severim, mert çocuklardır," dediği Balçık Nûri ve Erkete Süleyman'a haber yollayarak, şu sarhoş Nâil'e hafiften de olsa, terbiyesini vermelerini istedi.

Köyün kabadayılarından gelen cevap, tam İsmet'in beklediği sözlerdi. Berâberce kaptanın evine

---

[1] Mâsum: Temiz, saf.
[2] Âşıkâne: İçinde aşk ifâdesi bulunan.
[3] Karargâh: Karar kılınan, durulan yer.

kadar geldiler ve içeri adım dahi atmadan, "Gam çekme İsmet Bacı! Sen yüreğini rahat tut. Zâten bizim de kulağımıza bir sesler gelmişti. Hele o nâmert bir daha buralarda boy göstersin... Sâlih Kaptan, ağabeyimizdir. Onun hanımını tâciz edene[1] hesâbı biz sorarız. Kaptanın tertemiz evinin kapısına çirkef dökmek ne demektir hele bize bir anlatsın!" dediler.

O günden sonra, ikisi de pusuya yatıp kendisini bekleyen şamardan habersiz olan Nâil'i yakalayan külhânîler, iri yarı sarhoşu yere devirdiler. Eğer alkol, bu dev yapılı genci kuvvetten kesmemiş olsaydı, zaptetmek pek kolay olmayacaktı.

O ara, avlarını yere yatırmış köyün külhânîlerine yardımcı gençler de yetişince, ayaklarından kunduraları çıkarılan Nâil'in tabanları, kızılcık değneği ile öyle okşandı ki, sahneyi penceresinin gerisinde tâkip eden İsmet, oğlunu, gene Balçık Nûri'ye göndererek, bu cezânın yeteceğini ve sarhoşun bir bankada memur olması yüzünden bu şiş ayakla pabuç giyerek hiç değilse bir hafta işe gidemeyeceğini söyletip cezânın yerinde olduğunu bildirdi.

Gerçekten de kızılcık değneği yüzünden on gün pabuç giyemeyen Nâil işine de gidememişti.

Tevekkeli[2] atalarımız: "Miktarını bilmeyene miktar bildirmek, öküze kaftan giydirmektir," dememişlerdi.

Şu anda, deryâların ortasında olan Sâlih Kaptan'ın huzurlu olmamasına sebep yoktu. Zîra yıllardır kendisini iştiyakla[3] bekleyen sâdık[4] bir kadının varlığı, dünya nîmetlerinin hiç biri ile ölçülemeyecek bir

---

[1] Tâciz etmek: Rahatsız etmek, tedirgin etmek.
[2] Tevekkeli: Boş yere değil, bir sebebi olmalı.
[3] İştiyak: Özleyiş.
[4] Sâdık: Dostluğunda samîmî ve vefâlı olan.

ilâhî hediyeden başka ne idi ki?

*

Ülfet Hanım'ı îkaz[1] yollu uyarı yapmış acı tecrübelere rağmen o, suçu askıda tutarak asla kendine yaklaştırmamıştı.

Nâil'in başına gelenlere son derece kızmış ve gene de suçu oğlunda bulmayarak: "Benim gül ile dokunmaya kıyamadığım evlâdıma bu cefâyı nasıl yaparlar?" diye homurdanırken, bir yandan da artık bu evde, hattâ bu köyde kalmanın tadı geçtiğini söylerken, annesinin Nâil'e olan tehlikeli düşkünlüğüne öteden beri kızan kızı, imdâdına yetişti: "Anne, biliyorsun, ben yatılı meccânî[2] devlet imtihanını kazandım ya... Âilemiz dört kişi iken böylece üçe düşmüş oldu... Gidip o tek odalı evinize yerleşin!" diyerek, en doğru yolu gösterdi. "Hem babam da bu uzak semtten, her gün pazarlara gitmek için gece yarıları yollara düşmekten ve otobüs, dolmuş parasından da kurtulmuş olur," dedi. Böylece de Ülfet Hanım, acele derlenip toparlandı ve tekrar hiç beğenmedikleri evlerine göçtüler.

*

Aradan geçen kısa zaman içinde, Nâil, çalıştığı bankanın vezne işlerinde yardımcılık ettiği bir kızla anlaşarak evlenince, Ülfet Hanım'la kocası, tek odalı evlerinde kaldılar. Kaldılar ama mukadderâtın[3] çizgisi onları daha uzun müddet burada baş başa bırakmamak kararında olmalı idi ki günün birinde, bir pazarcı kapılarını çalarak Ülfet Hanım'a, "Başın sağ

[1] İkaz: Dikkatini çekme, gözünü açma, uyarma.
[2] Meccânî: Ücretsiz, bedâva.
[3] Mukadderat: Alın yazısı, kader.

olsun, arkadaş bir an fenâlaştı, Hakk'ın rahmetine erişti," deyiverdi.

Ülfet Hanım, alkolik kocasını, günün birinde böyle bir âkıbetin[1] beklediğini biliyormuş gibi fazla şaşırmadı. Ama oğlunun, iflâs etmiş karaciğeri yüzünden hastahâneye kaldırılmış olduğu haberini alınca dîvâneye döndü[2].

Nâil'e hasta yattığı serviste çok iyi bakıldı. Ülfet Hanım da o meşhur tatlı dilî ile, doktorların ellerine ayaklarına düşerek oğlunun tedâvîsi için ne yapmak lâzımsa esirgememeleri yolunda yalvardı yakardı. Gerçekten de çok iyi bakılan hasta, tehlikeyi geçirdiğine inanılan bir devreden sonra ne çâre ki o da babasının kâtili olan alkolün keskin ve merhametsiz hançeri ile vurulup öldürüldü.

Her kâtilin çıkarılacağı bir mahkeme varken bu baba-oğlun kanını döken kâtilin çıkarılacağı ne bir hâkim, ne bir mahkeme ne de sevkedilecek bir zindan mevcuttu.

Şu da ne hazin ki, tek odalı evinde artık tek başına kalan Ülfet Hanım, "Herkes cehenneme kendi odununu kendi taşır," diyen atasözünü duymayarak kabâhati hep başkalarında aramış, ne yazık ki Nâil'i yeni yetişme devrinde, şımarıklığın zirvesine çıkartarak mes'ûliyetsiz bir genç olarak yetişmesindeki rolünün, hep ona gösterdiği aşırı şefkatin gereği olduğunu düşünerek avunmuştu. Şimdi de yeni evli olan oğlunun ölümünde suçu yıllardır içtiği içkilerin, bir kılıf gibi içini dışını sarmasında aramayıp genç gelinini, oğlunun elinden içki kadehini almamış olmasıyle suçlamakta tesellî arayan bir zavallı hâline gelmişti.

---

[1] Âkıbet: Daha önce yapılan şeylere göre varılan netîce, sonuç.
[2] Dîvâneye dönmek: Çok üzülmek, deli gibi olmak.

Paşa Hanım

Bütün Rumeli ile berâber Bosna'yı da kaybeden Osmanlılar'ın bir büyük kaybı da, Çanakkale muhârebelerinde iki yüz elli bin aydın Türk gencini şehit vermeleridir ki bunu tâkip edecek nesiller bir daha aynı ölçüde aydın meydana getirememiştir.

İşte Bosnalı Şâhin Paşazâde Selim Bey, doğup büyüdüğü Bosna'yı terk ederek anayurduna sığınmış asillerden biri idi. Onun karısı olan Paşa Hanım da gâyet akıllı, dirâyetli[1], şahsiyetine güvenilir bir orta yaşlı kadındı. Oldukça uzun süren komşuluğumuz sırasında bu, gün görmüş eyyam sürmüş kadını bir kitap okurcasına gördüğüm için tanımak fırsatını bulmuş sayılırım.

*

Paşa Hanım, öyle bir kadındı ki, kaşı gözü ile etrâfını idâre eder ve kalabalık konağında, kimseyi kır-

[1] Dirâyetli: Kavrayışı kuvvetli, anlayışlı.

madan, çevresindekilere bağırıp çağırmadan, yanındakileri evirip çevirirdi.

Misâfirleri bir araya toplandığı zamanlar, kendi aralarında mahallî dilleri ile konuşan bu kalabalık, annemle onlara gittiğimizde tıpkı Paşa Hanım gibi komşu misâfirinin yanında onun anlamadığı bir dille konuşmanın ayıbına düşmemek için olmalı ki hepsi birden bülbül kesilerek Türkçe konuşmaya başlarlardı.

Ben henüz on üç-on dört yaşlarında olduğum için, büyüklere kahve getirilirken bana da kıpkırmızı bir tarçın kabuğu meşrûbu[1] ikram edilirdi. Bu tarçın meşrûbu âdetini, diğer komşumuz Avukat Latif Bey'lerin evinde de görmüştüm.

*

Paşa Hanım'ın on iki çocuğundan onunun, daha küçük yaşlarda öldüklerini ancak ikisinin hayatta kalmış bulunduğunu, büyükler konuşurken duymuştum.

İşte bu iki çocuğun büyüğü olan Sâim Bey, Tikveşli Yusuf Efendi denen ve devrinin şer'i[2] ilimleri üstünde ciddî bilgisi olan zâtın torununu görüp beğenmiş olduğunu söyleyince âile de oğullarının bu talebini[3] derhal kabul etmiş ve bu teşebbüs iyi bir evlilikle netîcelenmişti. Gerçi Sâim Bey'in herhangi bir işi yok idi ise de, Sirkeci'nin en lüks ve muazzam oteli olan Şâhin Taş Oteli, bu on iki kardeşten arta kalan Sâim'e, hukûku bitirmiş ve avukat olmuş öteki kardeşine ve bütün âileye yeter de artardı bile.

*

Yeni gelin, senesine ilk çocuğunu dünyâya getirdik-

[1] Meşrub: İçilecek şey.
[2] Şer'i: Şerîatla ilgili.
[3] Talep: İstek.

ten sonra, ikinci çocuğu da kucaklamak fırsatını buldu.

Paşa Hanım'ın gelini, üçüncü çocuğuna hâmile olduğu yılda, ağabeyimin eşi de bebek bekliyordu. Hattâ bu yüzden, Bursa'dan İstanbul'a, yâni kendi anne ve babasının bulunduğu İstanbul şehrine gelmiş ve bizdeki odası hazırlanarak doğuma kadar kalmak üzere oraya yerleşmişti.

Amma ne hazin ki bu iki komşu genç kadın, doğumdan sonra "hummâ-i nifâsî"[1] denen müthiş lohusa[2] hastalığına yakalanmış olduklarından büyük bir tehlikenin içine düşmüş bulunuyorlardı. Biz, her iki komşu da hastalarımızdan bir hayır haber alabilmek için durmadan birbirimizi arayıp duruyorduk.

Henüz tıp dünyâsı antibiyotik ve münâsip[3] ilâçlarla bu çeşit kan zehirlenmelerine çâre olmayı gerçekleştiremediği için, hastaların başına üşüşen hekimler, en azından şişe şişe şampanya içiriyor ve vücuttaki tehlikeli zehirin bir noktada toplanarak dışarı atılmasını beklemekten başka yapacakları iş kalmıyordu.

Bizim hastamız, bütün dikkat, ihtimam[4] ve türlü alâkaya rağmen, bu hastalığa ancak iki hafta dayanabildikten sonra, henüz yüzünü dahi görmediği yavrusunu bırakarak uçup gitti. Böylece de âile, anlatılmaz acılar içinde, şehit rütbesi kazanmış genç kadına yanıp dururken, beri tarafta aynı âkıbetle[5] karşı karşıya gelebilecek komşu âilenin gelininden bir iyi haber almak istiyorduk.

Nitekim günler geçti ve Tikveşli Yusuf Efendi'nin torunu İsmet Hanım, kalçasında toplanmış iltihapla-

---

[1] Hummâ-i nifâsî: Lohusa hummâsı, lohusa kadınlarda şiddetli ateş yapan bir hastalık.
[2] Lohusa (Loğusa): Yeni doğum yapmış kadın.
[3] Münâsip: Uygun.
[4] İhtimam: Bakımına itinâ gösterme.
[5] Âkıbet: İnsanın başına gelebilecek hal.

rın ameliyatla temizlenmesinden sonra, üçüncü çocuğunu da emzirdi, sevdi, okşadı. Evlâtlarına karşı son derece alâkalı olan bu genç kadın, nihâyet, bu defa kız olan dördüncü çocuğunu da dünyâya getirmiş oldu.

Paşa Hanım da, kayın vâlide olarak yumuşak, anlayışlı, aynı zamanda da ölçülü bir sevgi ile gelinine yaklaşmayı bilmiş müstesnâlardan biri olarak ömrünü tamamladı.

Bozuk Bir Âile Tablosu

Gençliğinde, hamamlarda natırlık yapan Nebîle Hanım, çevrenin kalbur üstü âilelerinin hanımlarını çok ustaca yıkadığı için, hamama gelenler hep onu, diğer natırlara tercih ederlerdi.

Uzun süren yıllar boyunca hayli yorulmuş ve yıpranmış olan Nebîle Hanım, devamlı olarak rutûbet içinde çalışmak yüzünden sağlığı ona paydos dediği için natırlıktan ayrılmaya mecbur olmuştu. Zâten on yaşına gelen kızından sonra, hâmile olan Nebîle Hanım, doğurduğu çocuk daha üç günlük iken ölüverince, bu defa kendisini çok iyi tanıyan ve seven bir kibar çevresi arasında Hasan Hüsnü Paşa'nın yeni doğmuş bebeğine süt anne olarak çağrıldı. Böylece de gerek paşadan gerek karısından hatırı sayılır bahşişler alan eski natırın yüzü iyiden iyiye güldü. Zîra, evlâtlarının kısa zamanda serpilmiş olmasını, sütannenin bol sütünün çocuğa çok yaramış olmasına bağlayan paşa ve karısı tarafından para kadar bilezikler ve

küpelerle taltif ediliyordu[1]. Amma fakir bir adamın karısı olan Nebîle, yoksul yaşamaktan öyle canı yanmış idi ki, onu paraya pula doyurmak hayli güçtü.

Arada izinli olarak birkaç saatine Hasan Hüsnü Paşa'nın konağından kendi evine gittiği zamanlar, artık çevresince aranan ve kendi kanâatine göre de, îtibar gören bir kadın olduğu için, bu defa da, küçük kızların kulaklarını delmek üzere ya çocuklar onun ayağına getirilir, ya da âilelerin seviyesi gereği, bu işi yapmak üzere o, çocukların evine giderdi. Bu mârifeti yüzünden gene, az çok kârlı bir iş yapmış olurdu. Nebîle Hanım, kulağını deleceği çocuğun kulak memesini hafifçe uyuşturduktan sonra, hazırladığı yorgan iğnesini bu yumuşak et parçasına öyle hızla batırırdı ki, iğnenin ucu kulak memesinin öteki tarafından çıkınca, bu defa da deliğin kapanmaması için, bir süpürge çöpü yerleştirir ve üç dört gün bekledikten sonra da, âilenin husûsî olarak alıp hazırlamış olduğu hafif ve ince bir altın küpeyi takmak sûretiyle ameliyeyi tamamlardı.

Kulakları Nebîle Hanım tarafından delinmiş çocukların ona îtibarları bambaşka olurdu. Kadıncağız da hastasını derdinden kurtarmış bir operatör gurûru ile etrafça kendisine gösterilen bu alâkadan büyüdükçe büyürdü.

Zavallı insan oğlu, başkalarının gözlerini boyayıp aldatırken, acaba kendi kendisini kandırabiliyor muydu? Herhalde buna: "Evet" demek hiç yerinde olmasa gerek...

*

Nebîle Hanım'ın on yaşındaki kızı, kendisinin Hasan Hüsnü Paşa'ların konağında geçirdiği seneler

[1] Taltif edilmek: Para, mücevher vb. ile ödüllendirilmek.

içinde on beşine gelmiş bulunuyordu. Ona ne güzel ne de çirkin denebilirdi. Ahlâk ve câzibeden mahrum, tatsız bir çehresi vardı. Amma Nebîle Hanım, hiç de beklemediği bir zamanda ona Nazmi adında bir eczâcı kalfasının tâlip olduğunu[1] öğrenince, bu sevimsiz kıza piyango çıkmış gibi sevindi ve adamcağızın isteği yerine getirilerek evlendirildi. Senesine, onun da bir kızı olunca, âile kadrosu birden genişleyivermişti.

Sütannelik ettiği çocuk da artık gezip koşan bir kız olduğu için, Hasan Hüsnü Paşa'nın konağından istediği zamanlar rahatça çıkıp tatsız kızına, kocasına sevimli görünmek yollarını öğretmeye mecbur olduğu için ne yapacağını kestirememekte idi.

Nebîle Hanım'ın kızı ile evlenmiş olan eczâcı kalfası yakışıklı, hattâ güzel denecek bir gençti. Evlendiklerinin senesine doğan kızları da, babasına benzeyen güzel bir çocuk olmasına rağmen, annesinin kanından geçmiş çekilmez bir soğukluk kendini gösterdiği için, gülerken bile ağlarmış gibi olan yüz hatları, onu, annesinden de tatsız bir hâle getirirdi.

Aradan gene birkaç sene geçtikten sonra Nebîle Hanım'ın kızı, ikinci kızının arkasından sonra bir de oğlan doğurdu. İkinci kız Mihriye, sanki o âilenin evlâdı değildi. Sıcak kanlı, tatlı, nâzik ve sevimli idi. Babası, üç evlâdı arasında onu çok seviyor hem de karısını kıskandıracak kadar Mihriye'ye düşkünlük göstererek bu tercîhi[2] ile aralarında bir soğukluk doğmasından hiç de çekinmiyordu. Ne çâre ki, babasının muhabbeti ile beslenerek keyfi daha da artan Mihriye'nin sağlığı âileye pek keyif verecek kadar parlak değildi. Yaşıtı olan arkadaşları arasında zayıf, çelim-

[1] Tâlip olmak: Evlenmek isteğini bildirmek.
[2] Tercih: Diğerlerinden daha üstün tutma.

siz ve sağlıksızdı. Buna rağmen o, akranı[1] arasında çok sevilen ve aranan, arkadaş canlısı bir kızdı. Kendisinden büyük olan ablasının arkadaşları bile, sırf onun için evlerine gelir ve onu bir merkez sayar gibi etrâfında toplanırdı. Ancak bu nârin ve zayıf kız, bir gün şiddetli bir nöbetle titremeye başlamış, arkadan gelen yüksek ateş ile yatağa düşmüştü. Ciğerlerinin iflâsına yakın tehlikeli bir illetle yatağından kalkamaz hâle gelmiş olması, hekimlerin iyileştiremediği hastalığın korkulu netîcesi hakkında ümit veremeyişleri, evlâdına aşkla bağlı olan babayı aşırı üzüntüyle çılgına çevirmiş bulunuyordu. Nitekim gün gün eriyen kızın hayâtından ümit etmek düşünülemez hâle gelmişti.

*

Eczâcı kalfası Nazmi Efendi'nin küçük kızı Mihriye, hastalığı ile pençeleşedururken, evlenmek zamânı çoktan gelip geçmiş olan o asık yüzlü, sevimsiz büyük kızını baş göz etmek[2] derdine de düşen babası, kendisinin senelerden beri tanıdığı ve dişlerini tedâvî ettirdiği dişçi Selâmi'ye yanaşmaktan geri kalmadı.

Dişçi Selâmi, güzel bir adam değildi. Amma son derece dürüst, kanâatkâr[3], terbiyeli, nâzik ve güler yüzlü bir gençti.

İşte, sevgili kızı Mihriye'nin derdi ile dertlenmesine rağmen, âilenin gönlünü karartan büyük kızını, ne yapıp yapıp dişçi Selâmi ile evlendirdi.

Dişçinin âilesi, çok mütevâzı[4], âdetâ fakir insanlardı. Ne ki kazandığı üç beş kuruşla, karısını pek âlâ

---

[1] Akran: Aynı yaşta olanlar, yaşıtlar.
[2] Baş göz etmek: Evlendirmek.
[3] Kanâatkâr: Elindeki ile yetinen, fazlasını istemeyen.
[4] Mütevâzı: Gösterişsiz.

da yaşatabilirdi. Fakat oldu olası gözü yükseklerde olan Nazmi Efendi, dâmâdını ticârete, yâni bol para kazanmak yoluna doğru arkasından itmekten geri kalmıyor, vereceği sermâye ile, tıbbî âlât[1] ve edevat[2] satan bir ticârethânesi olabileceğini, kendisine güvenen arkadaşlarının da bu nâmuslu gencin mağazasından alış veriş ederek, onu kısa zamanda zengin edeceklerini söylüyor, söylemekten de ziyâde, genç dâmâdının yumuşak huyundan faydalanarak onu tazyik etmekten[3] geri durmuyordu.

Nazmi Efendi, bir meseleyi parmağına dolayınca onda başarılı olmaması kâbil miydi?

*

Nihâyet tıbbî eşyâ satan ticârethâne açıldı ve Nazmi Efendi'nin tahmîni doğru çıkarak, mağazanın kasasını tıklım tıklım doldurmaya başladı. Fakat eczâcı kalfası, dâmâdına verdiği sermâyeden dolayı, bu servetin kendisine âit olduğunu söylüyor ve Dişçi Selâmi'nin yumuşak yüzünden istifâde ederek imzâlattırdığı anlaşma ile genci sâdece aylıklı bir işçi statüsünde bırakarak, onun bütün hizmet ve gayretlerini hiçe sayıp sıkılmadan, gelen zenginliğin üstüne oturuyordu.

*

İşin acı bir tarafı da, Selâmi Efendi'nin gülüp söylemez karısının, devamlı olarak, türlü hastalıklardan şikâyeti idi. Öyle ki sabahlara kadar baş ağrıları, mîde sıkıntıları ve bütün uzuvlarında kol gezen ağrılarından şikâyet üstüne şikâyetlerle kocasını tâciz et-

[1] Âlât: Âletler.
[2] Edevat: İş yapmak için kullanılan âletler, takımlar.
[3] Tazyik etmek: Sıkıştırmak, baskı yapmak.

mekten geri kalmıyordu.

Karısının kaprislerine gık demeden katlanan ve elinden geldiğince ona nâzik, anlayışlı ve sabırlı davranan Selâmi, bu, evlilikleri boyu yüzü gülmeyen kadının dırıltısını çekmek çâresizliği içinde bulunuyordu. Zîra arka arkaya babası da annesi de ölen bu mariz[1] kadını hoşlayıp hekim hekim dolaştırmak, yalnız kendisine kalmış bulunuyordu. Fakat Nazmi Efendi dâmâdına imzâlattığı anlaşmaya nasıl bir madde koymuştu ki ticârethânenin kârı, onu idâre eden dâmâdına değil, oğluna kalmış oluyordu. Bu yüzden para sıkıntısına da düşen Selâmicik, şimdi de kayın birâderinin elinde kalan bir garip kişi oluvermişti.

*

Onları çok yakından tanıyan bir komşunun: "Bu âile tahtaboş[2] kibarlarıdır, kenarın dilberi ne kadar nâzik olsa da nâzenin[3] olamaz!" demekle, daha natırlıktan başlayan âile fertleri hakkında verdiği hükmün doğruluğunu âdeta isbat etmiş oluyordu.

Nazmi Efendi'nin küçük kızı Mihriye, âilesine hiç benzemeyen âsil duygulara mâlik bir kız idi ise de onun da ömrü vefâ etmedi. Belki o, erkek kardeşinin, eniştesi Selâmi'ye yaptığı haksızlığı önlemeye çalışırdı. Amma, ecel ona da bu imkânı vermemişti.

Nazmi Efendi'nin büyük kızı, kocasını ne seviyor ne de takdir ediyordu. Hiç değilse, kendisi gibi tatsız ve mızmız bir kadına sabırla ve nezâketle muâmele etmesi olsun ona bir minnet[4] hissi vermesi gerekmez miydi? Sabahlara kadar hastalıklar bularak tâciz

---

[1] Mariz: Hastalıklı.

[2] Tahtaboş: Evlerin damında çamaşır sermeye veya yaz gecelerinde oturmaya yarayan tahta döşeli, üzeri bâzen çinko kaplı bir nevi taraça.

[3] Nâzenin: İşveli, cilveli, nazlı.

[4] Minnet: İyilik yapana karşı kendini dâima borçlu hissetme.

ettiği kocasını bîzar etmesine[1] rağmen, sesi çıkmayan ve bıkıp usanmayarak onu avutan bu terbiyeli, vicdan sâhibi kocanın, evlilikleri boyu sabrı taşmadan bir hastabakıcı gibi hareket etmesi, ne karısının ne de âilesinin tek kelime ile olsun dudaklarından bir teşekkür sözü çıkartmamıştı.

*

Nazmi Efendi âilesi ile oldu olası arası açık, dili zehir gibi acı olan bir komşu kadın da vardı ki, her birini türlü hakâretlerle iğnelemekten çekinmezdi. Ama devrin günâh-sevap anlayışı ile terbiye görmüş çevresi, onun ağzına doladığı hicivleri hiç de hoş görmez ve açıkça, "Hiç olmazsa ölenlerin arkasından kötü söyleme..." derlerse de, o, kin dolu öfkesinin önüne geçemezdi. Hele, Nazmi Efendi'nin büyük kızını hiç mi hiç sevmez ve "Don yağının dolması, dağların gelin ablası..." yollu âmiyâne[2] tekerleme ile onun tablosunu çizmekten vazgeçmezdi.

*

Yıllar böyle geçip dururken, hastalanmak sırası Dişçi Selâmi'ye gelmiş ve Selâmicik, kısa süren bir yatak devresi sonunda, karısını yalnız bırakarak, onun çekilmez dırıltılarından kurtulmuştu.

*

İşin şaşılacak tarafı, bu âile içinde, ölen Mihriye'den sonra, içgüveyi olarak eve gelen Selâmi'yi çok seven o hicivci kadın, bir gün ağlaya ağlaya yemin ederek komşularına: "Hanımlar, bu gece bir rüyâ gördüm. Selâmi Efendi'nin yatağının üstüne nur yağdı,"

---

[1] Bîzar etmek: Bıktırmak, usandırmak, tedirgin ve rahatsız etmek.
[2] Âmiyâne: Bayağı, avam tarzında.

deyince, zehir ağızlı bu kadının mahalle komşuları: "Yemin etmene ne hâcet?[1] O sabırlı ve terbiyeli adamın üstüne nur inmesi bir şey değil... Allah kulunu bilmez mi? Muhakak o, evliyâdır. Belki şimdiden kırklara karışmıştır. Aklımız varsa ondan şefâat[2] isteyelim." cevâbını verdiler.

Komşular verdikleri bu cevapla, âilenin el birliği ile horlamış olduğu Selâmiciği evliyâ olarak görmekle bir gerçeği dile getirmek istemişlerdi: Bu adam evliyâ olmayacak da biz mi olacağız?

*

Komşuların teşhis[3] ve tesbîti, bir gerçeğin ifâdesi olarak, Allah, dünyâda ağlattığını âhirette güldürür, anlayışına benziyordu.

Hem o çilesini sabırla geçirmiş genç, kahrı kahır olarak görmediği için, Yûnus'un dediği gibi ağuları şeker gibi yutmak hünerini göstermiş, böylece de başkaları için çile olan hâdiseler, ona hiç de sanıldığı gibi acı ve kahır olmamıştı.

[1] Hâcet: Herhangi bir şey için gerekli olma, lüzum.
[2] Şefâat: Peygamberlerin ve Allâh'ın izin vereceği kimselerin, kulların suçlarının bağışlanması için Cenâb-ı Hak katında aracılık etmeleri.
[3] Teşhis: Kim olduğunu anlama, tanıma ve bunun sonunda verilen hüküm.

Zavallı Emsâl

Ali Rızâ Paşa'nın yalısına İstanbul'dan misâfir gelenlerin berâberlerinde, bir eski emektarları[1] ile kızı da bulunuyordu. Evlendirdikleri emektarları bir de kızı olduktan sonra kocasını ânî olarak kaybedince bu zavallı kadıncağız eski efendilerinin evine sığınmaktan başka çâre bulamamış ve berâberinde Emsâl adındaki kızını da getirmişti.

Ancak şu var ki bu kız bir geri zekâlı, bön ve zavallı idi. İşte Ali Rızâ Paşa'lara misâfir gelenler, anasını da aptal kızını da birlikte getirmekten başka yol bulamamışlardı.

Misâfirliklerinin ikinci günü, Ali Rızâ Paşa'nın torunu Belkıs, annesinin yanında iken, işte bu zavallı kız, evin hanımının yanına sokularak söyleyecekleri, âdeta saklanması gereken bir vatan hıyâneti[2] imişçesine, ağzındaki baklayı çıkarıverdi: "Hanımefendi, evde kime söylesem derdimi anlatamadım. Bana gülüp

---

[1] Emektar: Uzun müddet aynı yerde hizmet etmiş, emeği geçmiş (kimse).
[2] Hıyânet: İhânet etme.

geçtiler. Büyük kalfa bile beni dinlemedi.."

Ali Rızâ Paşa'nın torunu Belkıs'ın annesi, gâyet zarif bir şekilde kızı kırmadan. "Peki kızım, onlar aldırmamışlarsa da ben dinlerim, söyle bakalım!." deyince, kız: "Hanımcığım, bu evde Rüssel isimli genç bir kız var. Kovasını daldırıp daldırıp denizden su alıyor. Sonra da onunla taşları yıkıyor. Kaç defa, kardeşim bana israf haramdır, deyip dururlar. Sen ise denizin suyunu bitireceksin, diyorsam da aldırmadı bile. Kimseye derdimi anlatamadığım için size geldim," diye dert yandı.

Belkıs da, gülmemek için dudaklarını ısıran annesi gibi, saf, hattâ aptal denecek kadar bön kıza renk vermemek için odadan çıkıverdi. Zavallı kız ise daha sözlerini bitirmemişti: "Yâ hanımcığım, belki onlar kızın israfını durdururlar diyerek kalfaların odasına girdim. Onlar da suda haşlanmış mısır yiyorlardı. Söyledim ama hep berâber gülüştüler...."

Emsâl, derdini anlatıp yalvaradursun, Belkıs da, onların yanından ayrılmıştı artık.

*

Belkıs'ın büyük annesinin odasında, iki saksı bulunurdu. Fesleğen ve ıtır. Fesleğene şöyle okşar gibi hafifçe dokununca, misk gibi kokarken, ıtırın biraz daha hırpalanması îcap ederdi. Ama öyle yeşillikler de vardı ki ne yapsanız, içinde sakh olan kokuyu dışa vurmazdı. Zîra nebâtî[1] tabiatında[2] cömertçe saklı bir cevheri mevcut değildi.

Bir de aylantuz denen gösterişli, boylu boslu ağaca benzer bir yeşillik de vardı ki kimse ona ne değer ne yaklaşırdı. Zîra çok bet olan kokusu yüzünden et-

[1] Nebâtî: Bitkisel.
[2] Tabiat: Yaratılış.

râfın iltifâtından tamâmiyle mahrumdu[1].

Zavallı Emsâlciğin de etrâfındakileri kaçırtan, ondan uzaklaştıran tarafı, budalalığı idi. Bu küçük budala da ne çâre ki misk kokular saçan bir fesleğen ya da ıtır değildi. Ama aylantuz gibi, yanına yaklaşılmayan bir kötü kokunun da sâhibi değildi. Şu halde, çeşitli isimler verilmiş ve türlü tabiat tecellîlerine sâhip olan yaradılış cilveleri, ona da, kıt aklı ile akıllılara bir ibret-i müessere[2] olarak hâlinize şâkir[3] ve hoşnut olun ve mâlik[4] bulunduğunuz zekâ ve aklı iyi yerlerde ve insaf ile kullanmayı bilerek Emsâl gibileri hor ve hakir[5] tutmayın! demektedir.

[1] Mahrum: Yoksun, nasipsiz.
[2] İbret-i müessere: Etkisinde kalarak ders alma.
[3] Şâkir: Şükreden kimse.
[4] Mâlik: Sâhip.
[5] Hakir: Değersiz, küçük, itibarsız.

Dolu Dolu Otolar

Otobüsümüz, Unkapanı köprüsüne yaklaşırken, kucağımda oturan bir buçuk yaşındaki küçük Sinan*, pencereden dışarı bakıyordu. Ne sebeple ise birikmiş kamyon ve sıra sıra toplanmış otomobilleri görerek, hayretini gizlemeden: "Dolu dolu otolar..." deyiverdi. Yeni yeni konuşma temrinleri yapan çocuğun bu dikkati, bizi hem şaşırttı hem güldürdü.

Gerçekten de, yollara taşan bu alışılmamış araba kalabalığının sebebini anlayamamıştık.

*

Çocuğun evinde bol miktarda oyuncak otomobili vardı. Amma onunkiler, bugün piyasada bulunamayan minicik arabalar, ancak bir parmağın yarısı kadar oyuncaklardı, biz büyüklerin bile hoşumuza gi-

---

* Torunum. Amma Allâh'ın bir emâneti demek olan evlâda benim demek ne kadar acemice ve çirkin. Zîra Cenâb-ı Hakk'ın bir hediyesi olan evlât, yetişmesinde, terbiyesinde, zihnî ve mânevî kazançlarına ebeveynin hizmetle mükellef olduğu bir ilâhî emânet olduğunu bilmesi şart. Yoksa tetiği çeken elin, az sonra kurşunu ters döndürüp kendisini vurmasını da göze almasılâzım gelmez mi?

derdi. Ne ise çocuk, uzun zaman onlarla oynadı. Arada daha büyükleri de oldu ise de, bu küçükler, onun nezdinde[1] îtibârını[2] kaybetmedi. Fakat geçen seneler zarfında artık bunların yerlerine zekâ işletecek daha mânâlılar gelince, ben de onları, el örgüsü küçücük bir keseye koyarak, dolabıma sakladım. Senelerce de elimin altından eksik olmayan bu kırmızı kese, uzun seneler sonra, bulunduğu yerden yok oluverdi. Ne yapmıştım? Herhangi bir çocuğa vermemiş olduğumu ve kimsenin de dolabımı karıştırmadığını bildiğim için, daha fazla zihin yormayarak, düşünmekten vazgeçtim.

*

Aradan uzun seneler geçti. Küçük Sinan, artık mîmar bir delikanlı idi. Bu çocuk, çalışkan, dürüst ve münevver[3] bir yüksek mühendis olan babasını kaybettiği zaman on, kız kardeşi ise dört yaşında idiler. Ama ne babası, ne de anası tarafından boğazlarından tek haram lokma girmemişti. Böylece de, yalandan, hîle[4] ve hud'adan[5] arınmış hayatları, millî-mânevî bir ziynetle[6] yürürken, genç Sinan, afif[7] ve akıllı bir kızla evlenerek, âile mes'ûliyeti içine de girmiş oldu ve bu fazîlete[8] âşık genç adam nihâyet kendi işini kurarak, devlete karşı gösterdiği titizlikle şimdi de kendi şahsî mesâîsinde[9] aynı fazîlet ve mes'ûliyetini yürütür oldu.

---

[1] Nezdinde: İndinde, nazarında.
[2] İtibar: Değer, önem.
[3] Münevver: Aydın.
[4] Hîle: Bir kimseyi aldatmak, kandırmak ve yanıltmak amacı ile yapılan tertip, düzen.
[5] Hud'a: Hîle, düzen, oyun, aldatma.
[6] Ziynet (Zînet): Süs.
[7] Afif: Irz ve nâmusu sağlam, doğru.
[8] Fazîlet: Erdem.
[9] Mesâî: Çalışmalar.

Kız kardeşi de, hayâtı tıbbî müktesebâtını[1] insanlara devâ ve şifâ dağıtmak yolunda dikkat kesilmiş bir azimle[2] yürüten şerefli bir doktorla evlenerek, Türk âile geleneğinin sâdık örneği oldular.

İftihar mı ettim? Hayır. Sâdece şükrettim[3]. Zîra iftiharlarda, bir nebze de olsa, gurur ve benlik kokusu olmaması kābil değildir.

*

Sinan'ın arabasında yanında oturuyordum. Seneler evvel durduğumuz Unkapanı'na gelince, "Dolu dolu otolar..." deyiverdi. Şaşırdık. Yolun kalabalığı bizi hayli beklemeye mecbur ettiğinde bir ara eğilerck: "Oğlum, sana küçücük arabalar alırken, bir gün bu oyuncakların gerçek arabaya döneceğini nereden düşünebilirdim," dedim. "Dolu dolu otolar..." diyen çocuk, artık olgun bir gençti. Bu netîce ile de iftihar değil, şükür gerek diyerek susarken bir yandan da o arabaların dolabımdan kaybolduğunu söylediğim zaman Sinan, onları hayli sene evvel kendisine vermiş olduğumu ve hâlâ kırmızı kese içinde durmakta bulunduğunu anlatınca, çocuk gibi sevinirken bir yandan da, "Allah'ım sen bize, acz[4] içinde yokluğun lezzetini tattır," diyerek hatm-i kelâm[5] ettim.

Yâ Rabbî, sen biz âciz[6] mahlûkları, aczin ve yokluğun çadırı altında mahfuz[7] et ve koru demek tek halâs[8] ve emîn[9] yol...

---

[1] Müktesebat: Kazanılmış, edinilmiş bilgiler.
[2] Azim: Bir şeyi yapmak husûsunda büyük bir kararlılıkla gayret gösterme.
[3] Şükretmek: Verdiği nimetler için Allâh'a karşı duyulan minneti dile getirmek.
[4] Acz: Güçsüzlük, kudretsizlik, zayıflık.
[5] Hatm-i kelâm: Sözü bitirme.
[6] Âciz: Güçsüz, kudretsiz, zayıf.
[7] Mahfuz: Dış etkilere, tehlikelere karşı korunmuş.
[8] Halâs: Kurtuluş.
[9] Emîn: Emniyetli, güven içinde olan.

Sonu Gelmeyen Ne Var ki

Gençlik, baştan ayağa kuvvet, kudret ve ihtirasla silâhlıdır, benlikten olgunlaşmamıştır. Onun için de geleceğini bilmediği gibi, bilmek de pek istemez. Böylece de koskoca ve meçhul bir dünya hayâtı içinde günlerini fütursuz[1], gamsız ve keyfince, hep hoşça geçirmek, başlıca emelidir. Kendisini mes'ûliyetsizliğe doğru arkasından iten gençlik arzularının hep aynı hayat çizgisi içinde geçeceğini vehmeder.

Ancak, tebdîl-i kıyâfet[2] ederek memleketini gezip dolaşan hükümdarlar gibi, insan oğlu, en beklenmedik anda karşısına vartaların[3], elemlerin, kederlerin çıkabileceğini hiç düşünmese de hayâtın türlü girdaplarla[4] dolu olduğunu bilmek gerek. Öyle ki yalnız gençler için değil, saçı sakalı ağarmış ve çocuk kalmışlar için dahi hayâtın kolay olduğunu kim görmüş-

---

[1] Fütursuz: Pervâsız, hiçbir şeye aldırmayan, çekinip korkmayan.
[2] Tebdîl-i kıyâfet: Kıyâfet değiştirme, tanınmayacak kılığa girme.
[3] Varta: Tehlikeli durum.
[4] Girdap: *mec.* İçinden çıkılmaz tehlikeli ve zor durum.

tür? Bu korkulu, elemli hâdiseler ve beklenmedik müşküller karşısında, gün görmüş, yaş yaşamış niceleri vardır ki, elinden tutup, ona ışıklı hikmet kapısını açanlar bile, onları dünya karanlığından hiç de kolayına çıkaramaz.

*

Terlikçi Şükrü Efendi, genç yaşta öldüğü zaman, oğlu henüz çocukluğunu yaşıyordu. Paşabahçe'deki iki odalı evinin idâresi ve oğlunun da mektep masraflarını karşılamak için Şükrü Efendi'nin karısı Fıtnat Hanım'ın dikiş dikmek sûretiyle âilenin geçimini temin etmesi gerekiyordu. Genç kadın mâhir bir terzi idiyse de, semtte, pek fazla varlıklı âilelerin bulunmaması yüzünden evlerine giren para pek bol değildi. Ancak, nâmerde muhtaç olmayacak kadar yaşayıp gidiyorlardı işte.

Ne ki artık delikanlılık çağına doğru yol almış oğlan, annesini üzmeden mektebini bitirmiş olmasına rağmen, sanki eve oluk oluk para akıyormuş gibi, henüz bir baltaya sap olmadan nerde sabah orda akşam ediyor ve köyün güzel kızlarından başka gözü kimseyi görmüyor, herhangi bir mes'ûliyetin çengeline takılmayı da düşünmüyordu.

*

Ne çâre ki, eve geldiği bir gün, annesini, dikmekte olduğu elbisenin üstünde ölü bulunca, sanki o an, ölmüş olan annesi değil de kendisi imişçesine, ilk defa dünyânın şamarı yüzünde şaklamış oldu.

Annesi onu ne azarlar ne de hırpalardı. İşte annesinden yemediği şamarı ilk defa dünya onun suratında şaklatmıştı.

Delikanlı, gülümser gibi kendisine bakan annesi-

ni kucaklayıp yatağına uzattı. O an, bir ümit ışığı da, bu gülümser gibi yatan kadından gelmişti. Öyle ya, acaba annesi, yorgunluktan gelen bir baygınlık mı geçiriyordu? Hemen sokağa fırlayarak, köyün yaşlı ve sevimli doktoru Haydar Bey'i eve getirdi. Kadıncağızı muâyene eden doktorun ağzından çıkacak sözün, kendisini hayâta getireceğini düşünürken, onun, "Başın sağ olsun oğlum!" sözü ile gerçekten ölenin kendisi olduğunu anlamakta tereddüdü kalmamıştı.

*

Ölüsü bile gülümseyen bu tatlı kadın, niçin, nasıl ölebilirdi ki? O, kendisi gibi ne gezmiş ne tozmuş ve hiç sitem etmeden, hiçbir talebi olmadan, evlâdını desteklemekten gayri ne yapmıştı ki?

Yıllardır annesinin kazancı ile karnını doyuran, gülüp eğlenmekten başka bir şey yapmayan bu delikanlının şimdi artık yeni bir dünyâya doğması gerekiyordu. Hattâ işte o hiç bilmediği dünyâya gözlerini açmıştı bile... Buna nasıl şaşılmazdı? Öyle ki annesinin hakkını ödemeden yaşaması artık onun için muhal[1] idi.

Anası nasıl yememiş yedirmiş, giymemiş giydirmiş ise kendisinin de başkalarını memnun ve mesut etmek için çalışması lâzımdı. Aksi halde yediği içtiği, giyip eskittiği, hulâsa[2] annesi sâyesinde ifnâ ettiği[3] maddî-mânevî her nîmet, yeni hayâtında bir ateş kesilerek onu yakacak, ifnâ edip cehenneme mahkûm edecekti.

*

Delikanlının sesi çok güzeldi. Bir Allah vergisi

---

[1] Muhal: İmkânsız.
[2] Hulâsa: Sözün kısası, sonuç olarak.
[3] İfnâ etmek: Yersiz şekilde sarf etmek, tüketmek, yok etmek.

olan bu yaradılış imtiyâzı, mes'ûliyetsiz hayâtına bir kat daha revnak[1] vererek, sanki hoşça vakit geçirmesine daha da yardım etmekte böylece anası dâhil, kendisine hesap sormayan muhîti[2] içinde, gece gündüz demeden gününü gün etmekte bulunuyordu.

Güzel sesine ilâveten ihmal etmediği mûsikî kültürünün nazariyâtı[3] ile atbaşı gidecek istîdâdının yardımı, bu konuda onu ustalığa varacak bir seviyeye çıkarmış bulunuyordu.

Annesini gömdükten sonra, köyün doktoruna giderek, kendisine bir iş bulmasını ricâ etmeyi aklına koymuştu. Hem de hiç vakit kaybetmeden... Doktorun kendisine bulacağı iş, kazma kürek sallayarak amelelik etmek gibi bir ednâ[4] iş de olsa kabul edecek idi. Bir terlikçi ustası olan babasını köyde küçümseyen kimse olmuş değildi ki... Terzilik ederek evini geçindiren annesi de çevresince el üstünde tutulan makbul kimselerdendi. Kendisine gelince!

Delikanlı düşüncesi bu noktaya gelince utanarak daha fazla ileri gitmedi. Güzel sesi, güzel yüzü yüzünden etrâfında bulunanlar için makbul insanlar arasında sayılamazdı ki...

Fıtnat Hanım'ın oğlu, kafasını didik didik eden bu endîşelerle yeniden doğduğunu hissettiği hayâtının içinde ilk defa bir muhâsebeye varmış[5] bulunuyordu.

Bu işte ne kadar geç kalmış olduğunu şimdiye kadar acaba neden hiç düşünmemişti? Şerlerden[6] hayır çıkacağı sözü, acaba böyle hayat cilveleri mi idi yok-

---

[1] Revnak: Güzellik, parlaklık.
[2] Muhit: Çevre.
[3] Nazariyat: O konu ile ilgili bilgiler.
[4] Ednâ: Âdi.
[5] Muhâsebeye varmak: Kendi kendisiyle hesaplaşmak, olumlu olumsuz yanlarını düşünerek bir karâra varmak.
[6] Şer: Kötülük.

sa? Öyle ya, annesi ölmemiş olsaydı, etrâfını çınlatan güzel sesi ile çevresini büyülemekte devam edecek ve kendi kendisini hesâba çekmeyi asla düşünmeyecekti.

Annesi kendisini doğurduğu zaman bir et parçası olarak nasıl meçhul bir âleme ilk adımını atmış idi ise, şimdi, gene ânî olarak onun ölümü ile de yepyeni, başka bir âleme doğmuş, başkaları için yaşamak saâdetine ermiş bulunuyordu.

Kimin Peşinde Olmalı

Yirminci asrın çeyreğine rastlayan yıllarda, henüz on yedi yaşında bulunan Cemîle'nin peşine takılan adam, bıkıp usanmadan onu tâkip etti durdu. Kız çarşaflı ve peçeli olduğu için yüzünü görmemiş ise de endâmı ve yürüyüşü ona öyle câzip gelmiş olmalı ki, Üsküdar'dan vapura binen kızın peşini bırakmadan Beykoz'a kadar arkasından ayrılmadı. Beykoz'a çıktıklarında da lâf atmadan, terbiyesizce sözler söylemeden, sâkin sâkin, kızın daldığı sokaklarda yürümekte devam etti.

Kız, kendisini tâkip edip arkasından ileri geri dolaşan adamın ısrarlı yürüyüşünü peçesinin müsâadesi ölçüsünde görmeye çalışmış ve görmüştü de. Amma bu ne müthiş bir tâkip idi ki, peşine düşen adam, annesinin on beş sene evvel boşadığı kocası, yâni kendi babası Nüzhet Bey idi. Kız, iki yaşından sonra babasını hiç görmediği halde onu çok iyi tanıyor ve âileye göstermediği fotoğrafı hiçbir zaman yanından ayırmıyordu.

Çapkınlığı kadar câzibesi ve güzelliği yüzünden onu tanımayan kadın olmadığını, gerek annesinden, gerek annesinin teyzesi Şâhende Hanım'dan az mı duymuştu?

Annesi babasından ayrıldıktan sonra, kendi annesinin Üsküdar'daki konağına yerleştiği için Beykoz'la alâkası yalnız teyzesi Şâhende Hanım'dan ibâret kalmıştı[1].

*

Kız, bu nâbecâ[2] tâkibe bir son vermek lüzûmunu duymakta nasıl haksız olabilirdi?

Cemîle peşinde bir adamla evine doğru giderken, bu hiç de hoş olmayacaktı. Gene annesinden duyduğu gibi, Nüzhet Bey geçiyor haberi bu sokakta da hükmünü icrâ ederek[3] perdeler aralanıp kafesler sürülmeden, kız, birden arkaya dönerek: "Babacığım, bu gün evde yalnız teyzem var. Annem Üsküdar'da büyük annemdedir. İstersen bize gel, bizi görenler olursa, babam beni görmeye gelmişti.. diyerek dedikoduyu önlerim," deyince, Nüzhet Bey, utancından ne söyleyeceğini de, ne yapacağını da bilemedi.

Kızının, hava tebdili[4] için, annesinin teyzesi Şâhende Hanım'ın dâvetlisi olarak bir aydır misâfir oldukları eve girerken, uykuda olan adamlar gibi, kızının irâdesine teslim olarak içeri girdi. Cemîle, onu kendi odasına alınca, gözüne ilk ilişen, masa üstünde duran kendi fotoğrafı olmuştu. Ne yazık ki, karısından ayrıldıktan sonra, babalık borcunun, ay be ay üç beş kuruş para göndermekten ibâret olduğunu zanne-

[1] İbâret kalmak: Ancak ..... kadar kalmak.
[2] Nâbecâ: Yersiz, uygunsuz.
[3] Hükmünü icrâ etmek: Sözünü geçirmek, nüfûzunu devam ettirmek.
[4] Hava tebdili: Hava değişimi, sinirlere ve sağlığa iyi gelmesi için yapılan yer değişikliği.

derek bu vefâlı evlâdı ne aramış ne de sormuştu.

En hazîni, bir bıçkın delikanlı heyecanıyle kendi öz evlâdının, peşine düşmek ayıbını da işlemişti. Eğer kızı atik tetik davranmamış olsa, bu çirkin işin içinden nasıl kurtulacaktı?

*

Kız bir ara, babasını aşağıda bırakarak, teyzesinin yanına çıktı ve onu da odasına getirdi.

Şâhende Hanım, bu beklenmedik karşılaşma ile, evin eski dâmâdını karşısında görür görmez şaşkınlığından çığlık atarak: "Aman Nüzhet Bey, sen hiç değişmemişsin," demekten kurtulamamıştı.

Gerçekten de, sanki üstünden seneler gelip geçmemiş ve kadınların putlaştırdıkları Nüzhet Bey'i meşhur güzelliği ile başbaşa bırakmıştı.

Şâhende Hanım'a, yeğeni, babasını nerede ve nasıl görmüş olduğunu anlatmadı. Zîra bu, babası için kötü bir not olacak ve bir türlü de temizlenemeyecekti. Böylece de Cemîle, işi bir tesâdüfe bağlayarak idâre etti.

Kızın anneannesine gelince, mesele büsbütün ondan gizli tutulmalı idi. Zîra, kız da, annesi de teyzesi de bir zorluk çıkarmaması için, tek çârenin bu durumun yaşlı büyük anneden saklı kalması kararında birleşmişlerdi.

Zâten büyük anne, kızını kocasından ayırtmak için: "Kızım, bu adamdan sana hayır yok.. bir an evvel ayrıl ve bir helâl süt emmiş kimse ile evlen," deyip, gece gündüz kızını boşatıncaya kadar uğraşarak nihâyet istediğini başarmıştı. Şimdi kızı tekrar kocasına dönecek olsa, ona bir daha evlâdını görmeyi haram edecekti. Ne çâre ki yaşlı kadın, evlâdının saâdeti yerine, kızından uzak kalmamayı dileyecek bir bencillik

illetine[1] yakalanmış bedbahtlardandı[2].

İşte gerek teyze Şâhende, gerek genç kız, âilenin bu huysuz ve aksi yaşlısını büsbütün deli etmemek için, Nüzhet Bey'in ne ilk ne de müteakip[3] gelişlerini ona aksettirmediler.

Gerçi Nüzhet Bey, her görüşünde kızına, nikâh tâzeletmesi için annesini iknâ etmesini[4] ricâ etmiş idi ise de, annesi bu işe asla yanaşmadı. Hattâ kocasından ne kadar zorla ayrılmış olduğunu fazla saklamadan: "Cemîleciğim, bir kere canım yandı, ayrılığın acısı iliğime kemiğime işledi. İkinci defa buna dayanamam!" diye teklifleri de ricâları da silkip atıverdi.

*

Nüzhet Bey, karısına ve dahi kızına yaptığı haksız muâmelenin yanı sıra, bir terbiye ocağı olduğunu gördüğü "tarîkat"a da intisâbına[5] rağmen, ikrârında sâbit kadem[6] olamamasının üzüntüsünü de çekmekte idi. Öyle ki, hovardalıkla geçen hayâtının içinde, terbiyecinin buyruklarını çiğneyerek hep kendi zevk u sefâsında tesellî aramakla huzur bulamayacağını, geç de olsa, artık iyiden iyiye anlamış bulunuyordu.

Onun için, kızını görmeye geldiği bir gün: "Bak kızım, tarîkat dedim girdim, amma hiçbir defa da "ehl-i tarîk"[7] olamadım. Sakın sen benim gibi ahdinden ayrılanlardan olma. Tuttuğun ele öyle sıkı yapış ki, kimse seni oradan koparıp ayırmasın...

Annenin bana karşı bitip tükenmez bir öfkesi ol-

---

[1] İllet: Hastalık.
[2] Bedbaht: Tâlihi kötü olan, bahtsız, tâlihsiz (kimse).
[3] Müteakip: Birbirini tâkip eden.
[4] İknâ etmek: Râzı etmek, gönlünü edip kandırmak.
[5] İntisap: Bir tarîkate girme.
[6] Sâbit kadem: Verdiği sözden ve karardan dönmeyen, karârında sebat eden.
[7] Ehl-i tarîk: Bir tarîkate girmiş kimse.

makta hakkı vardır. Amma bu öfke ona ne kazanç getirdi? Hattâ içi kararak huzursuz olup kaldı. Onu haklı bulmaya mecbûrum. Zîra bir "ehl-i Hak"[1] değildir. Ama ben ki "ehl-i tarîk" geçiniyorum öyleyse benim için öfke ve kin, çok ayıptır. Zîra bir Efendi'nin karşısında ilk öğrenmem gereken, dış terbiyeden ziyâde, içte birikmiş gizli kirler ve abes[2] düşüncelerdir.

Annene de sana da haksızlık ettim. Annen, eşine ender rastlanan bir müstesnâ kadındır. Onu hem çok sevdim, hem de, haksızlık etmekten kurtulamadım. Bütün huysuzluklarıma rağmen o da beni sevdi. Belki hâlâ da seviyor. Ama bu oyuna yeni baştan başlamayı istememekte hakkı vardır.

Biz insanların gözle görülmedik öyle habâsetlerimiz[3] var ki, onları biz göremezsek de bir terbiyecinin gözünden uzak kalmaz. İşte yavrum, her ne kadar bana kırılmışsan da, içinden o öfkeleri silmeye bak. Zîra kin, öyle habis[4] bir illettir ki durdukça ürer, çoğalıp artar ve sâhibinin içini karartır.

Şâhende Hanım da kocası da her fırsatta kulağımı çektiler, ama Efendisini dinlememiş bir adama onun bunun sözleri nasıl tesir edebilirdi ki?" diye hem kızına nasîhat verdi hem de içini döktü.

Nüzhet Bey, hem çok sevdiği ve saydığı karısından hem de bir türlü yakasını tutmuş hovardalıklarından geçememiş olduğu için cennetini cehennem etmekten kurtulamamıştı. Ancak, Efendisinin bir sözü vardı ki işte o sözü bir libas[5] gibi içine giydirmeyi becermiş ve kendi yaptığını kızının da yapmasını ister olmuştu. İşte bunun için de kızına: "Öfke, nefret, kin

---

[1] Ehl-i Hak: Kendini tanrıya vermiş kimseler.
[2] Abes: Akla, sağduyuya ve gerçeğe aykırı olan, yersiz.
[3] Habâset: Habislik, kötülük, alçaklık.
[4] Habis: Kötü.
[5] Libas: Elbise, giyecek şey.

bir zehirdir. İçinde tuttuğun takdirde olduğu yeri istîlâ eder[1] ve seni helâka[2] kadar götürür. İşte bu yüzden, eski kayın vâlideme olan gayzımı[3], ikrâhımı[4] sildim. Sen de, her ne kadar annene ve sana ettiğim haksızlıklar yüzünden için öfke ile dolu ise de, gönlünü karartan bu siyahlığı sil. İşte, hayırsız babanın sana vereceği tek mîras budur," diye sözünü tamamladı.

Annesi, işi böylesine kurcalayıp, kocasını kötülememiş olsaydı, belki de Nüzhet Bey'in hovardalıkları tavsayıp[5] giderdi. Üstelik dâmâdı tarîkata da girmişti.

Ama Cemîle'nin babası hatâsını îtiraf etmişti: "Tarîkate girmek mârifet değil, yolunda yaşamak lâzım. Bu olmadıktan sonra aldım-verdim demekle derviş olunmaz. Asıl işin acı tarafı, verdiği ikrârı[6] yerine getirmemekle Allâh'a karşı bednam[7] olmak. İşte ben, onlardan biriyim," demekle de üzgün ve her an, günâhından tövbekâr olmak gayreti içinde ezik ve mahcup bulunan bir adam olduğunu anlatmak istemişti.

*

Nüzhet Bey'in derdi bir değildi ki.. Karısından ayrıldıktan sonra da ayrılıkla netîcelenen iki evliliğin ardından Adapazarı'nın yerlilerinden, varlıklı ve asil bir Çerkes âilesinin kızı ile evlenmiş ve ilk defa, bu üçüncü karısına, Efendisinin elini öptürmek nezâketini gösterdiğinden, Efendi ona: "Oğlum, bu kızcağıza iyi bak, ömrü kısa.." dediği zaman, kızının annesinden ayrıldığı zamanki acıyı duymuştu. Gerçekten

---

[1] İstîlâ etmek: Kaplamak.
[2] Helâk: Ölme, yok olma.
[3] Gayz: Öç alma duygusu ile birleşmiş öfke, kızgınlık, hiddet.
[4] İkrah: İğrenme, tiksinme.
[5] Tavsamak: Hızını, gücünü kaybetmek.
[6] İkrar: Tarîkata intisap etme, bir şeyhe bağlanma.
[7] Bednam: Şöhreti kötü olan.

Çerkes kızı, öyle nazlı, öyle terbiyeli ve cana şifâ veren meziyetlerle mayalanmış idi ki Nüzhet Bey'in gelmiş geçmiş bütün beşerî, hattâ behîmî[1] alışkanlıklarına vedâ ettirecek bir sabır ve nezâket göstermekte idi.

Evlerine döndükten kısa bir zaman sonra karısının üç aylık hâmile olduğunu öğrenince sevinmiş ama, bu hayırlı haberin arkasından, karısının ateşi yükseldiği için, Nüzhet Bey'in eli ayağı birbirine karışarak ne yapacağını şaşırmış, nihâyet kızlarının hastalığını Adapazarı'na haber vermeye mecbur olmuştu. Hemen evlâtlarının yardımına koşan anne ve baba, Nüzhet Bey'e kızları iyileşinceye kadar onu Adapazarı'na götürmek teklîfinde bulununca gerek kendisi gerek genç karısı birbirlerinden ayrılmak istemedikleri için nihâyet: "Bir hafta sonra kızınızı Adapazarı'na ben getiririm, diyerek işi tatlıya bağlamış ve gerçekten de yapılacak en doğru işin bu olduğu anlaşıldığından Nüzhet Bey'in kendi eliyle götürdüğü karısı, bir daha geri dönmemek üzere Adapazarı'nda toprağa verilmişti.

*

Nüzhet Bey'in, dördüncü karısını da kaybettiği yılların üstünden geçen bir hayli zaman sonra hazin bir mâcerâ denecek o karşılaşmada kızını bulmuş olması onu tövbekârlığa iten Efendi'ye yaklaştırmıştır. Öyle ki, kızına hayâtında, babalığa yakışır son sözü söyleyerek: "Tuttuğun eli öyle sıkı tut ki, sakın hiç kimse seni ondan koparıp ayırmasın..." demişti.

Gerçekten de Cemîle, babasının bir havâ-yi nesîmî[2] gibi çarpan sesi ile âdeta içi dışı nefes almış, yıkanıp ferahlamış ve temizlenmişti.

---

[1] Behîmî: Hayvanca, hayvânî.

[2] Havâ-yi nesîmî: Hafif hafif esen rüzgâr.

Lâzım Olan Paşalık mı İnsanlık mı

Nâdire Hanım, varlıklı bir kadın değildi. Hattâ "Desti kadar kocası olanın kulpu kadar rağbeti[1] olur" ata sözünün içine sıkışıp kalmıştı. Kocası Sîret Bey, Harbiye Mektebi'nin kıdemli hocalarından olduğu halde, okutup mezun ettiği subaylar, sıra sıra orduya katılıp, ataşe militer, kumandan ve paşa gibi mevki sâhibi kimseler oldukları halde, kendisi bir arpa boyu yol alamamış ve bu yüzden de talebelerinin bir fişek hızı ile sivrilmesi karşısında asabî krizler geçirir hâle düşmüştü. Kendi kendisi ile hesaplaşmak isterken de hep, "Çoluk çocuk paşa oldu, ben olamadım, neden olamadım?" diyerek boğulurcasına kahrolur giderdi.

Nâdire Hanım, kocası dolayısıyla kazanması gereken îtibârı bulamayınca bunu keskin zekâsı, kurnazlığı, hiciv[2] kâbiliyeti ve biraz da dalkavukluğun getirdiği maddî imkânlarla karşılamak yolunu seçmişti.

---

[1] Rağbet: İtibar, kabul.
[2] Hiciv: Yerme.

Sinirli ve kendi kendine yetememiş olmaktan gelen huysuzluk ile çevresinin îtibârını kazanmamış bir adamın karısı olması, Nâdire Hanım'ı dedikoduları ve keskin istihzâları[1] ile çevresindeki sosyetenin aranan kadını yapmıştı.

Ama bir türlü yüzünü güldüremediği kocası, karısının getirdiği türlü eğlenceli sözlerle derdine devâ bulamıyordu.

*

Nâdire Hanım için dört başı mâmur kimse yoktu. Kiminin burnu, kiminin ağzı çirkin ve bozuktu. Hele onun tahammül edemediği başlıca kusur bönlük ve zekâ eksikliği idi. Fakat ne yazık ki sivri ve üstün zekâsına, dirâyetine[2] ve sabah akşam karşısında olmasına rağmen, ebleh, çipil ve geri zekâlı oğlunun bu eksikliğini görememekte idi. Öyle ki Nâdire Hanım için yeryüzünün en mükemmel adamı oğlu Âsaf'tı.

Delikanlılık çağını çoktan geçirmiş olmasına rağmen bir mesleği yoktu. Çocukluk yıllarında kalemle kitapla hiç de başı hoş değildi. Bu yarı bilgi ile kendisini allâme[3] zanneden zavallı adam, şiirler yazar ve annesi de karalamaları eline alıp, gittiği dost evlerinin hanımlarına gösterir ve âdeta karşılık olarak câize[4] beklerken istediği kadar medh ü senâ[5] dahi bulamayınca Nâdire Hanım öfke ile sosyetenin az evvel taklit yaparak eğlendirmiş olduğu hanımlarına verip veriştirirken: "Başlarındaki koca koca topuzların altındaki kafalarında beyinleri yok ki anlayabilsinler... Ha işkembeci dükkânlarında sırıtan koyun kelleleri,

---

[1] İstihzâ: İnce ince alay etme.
[2] Dirâyet: Çabuk kavrama yeteneği, kavrayış, anlayış.
[3] Allâme: Çok bilgili, her şeyi bilen.
[4] Câize: Bahşiş, armağan.
[5] Medh ü senâ: Övme, yüceltme.

ha İsmâil Paşa'nın hanımının boş kafası," diyerek, oğlunun bâzı varakpârelerde[1] yer bulmuş yazı taslaklarını, bir başka hanıma götürmekten hiç usanmazdı.

*

Kocasının gittikçe artan asabî[2] krizleri dayanılmaz hâle geldiği günlerde, artık bu adamı tımarhâneye götürmek gerektiğine iyice aklı yettiği bir gün, evde yalnız kalan albay, odadan sofaya çıkmak isterken, merdiveni fark edemeyerek öyle bir düşüş düşmüş olmalı idi ki, eve gelen karısı onu yere serili bir külçe kemik gibi görmüş oldu.

Ancak, kocasını akıl hastahânesine yollamayı aklına koymuş bulunan Nâdire Hanım, o kemik yığınının tâmiri için başka bir hastahâneye götürmek zorunda kalmıştı.

*

Dün de bu gün de beşeriyetin en büyük düşmanı ondaki zulüm, işkence, şekâvet[3] gibi kötülükler olduğu kadar merhamet ve insaftan uzak kalması da başlıca zemim[4] huylar olarak zikredilebilir.

Albay Sîret, hayvanlara karşı merhametsiz, hattâ zâlimdi. Evine kedi sokmaz, şâyet komşunun kedisi mutfaklarına girecek olsa, herhangi bir zarar vermese bile hayvana attığı tekmeler onu havaya fırlatır ve zavallı hayvanın uçarcasına bahçeye doğru kaçmasına sebep olurdu.

Düz yer zannederek merdivenden aşağı yuvarlandığı gün de gene komşusunun kedisine öyle bir tekme fırlatmıştı ki hayvancağızın ölüsünü, kendi evine geç-

---

[1] Varakpâre: (Küçümseme yoluyla) Önemsiz gazete vb.
[2] Asabî: Sinirle ilgili.
[3] Şekâvet: Yol kesicilik, haydutluk.
[4] Zemim: Kötü, beğenilmeyecek (durum, davranış).

meden oracıkta bulmuşlardı.

*

Kocasını hastahâneye yerleştirmek için Âsaf'ın annesine en küçük yardımı dahi olmamıştı. Zâten Nâdire Hanım da buna lüzum görmüyor ve: "O, Âsâf'ıma ne kadar babalık etti, oğluna ne verdi ki şimdi o da bu adama hizmet etsin..." diyerek oğlunun kayıtsızlığına bahâneler buluyordu. Bundan cesâret alan Âsaf da annesine: "Bizim matbaadakilere, paşa babam düştü diye bir söylesem hemen koşarlar," diyordu.

Fakat kazâ dolayısıyle kocasının hastalığından ziyâde onu oğluna karşı suçlu kılan bambaşka bir sebep vardı. O da şu idi: En küçük yaşlarından îtibâren oğluna, "Senin baban paşadır," diyerek Âsâf'ın kafasını yalanlarla öyle şişirmişti ki şimdi babasının paşa olamamış bulunduğunu ona nasıl söyleyebilirdi?

*

Kocası paşa olmamışsa da nihâyet, ordu-yı hümâyun[1] mensûbu[2] bir albaydı. Paşa olamamasını kocasının hatâsı olarak gören Nâdire Hanım, bir türlü yolunu bulup oğluna, şimdi kocasının yerinde sayan bir albay olduğunu nasıl söyleyecekti? Bu yüzden de onu dertlendiren, bu hasta babanın paşa olamadan ölüm yatağına düşmesi idi ki bunun utancı içinde kıvranıyordu. Zîra çarnâçar[3] Sîret Bey'in gerek cenâzesi kalkarken gerek ondan gelecek tekâüt[4] maaşı muâmelesi işlenirken ona Albay Sîret Bey diyecekler, hiç kimse Sîret Paşa demeyecek, böylece Nâdire Hanım'ın büyük kederi ve ıztırâbı olan bu dert onu ölünceye kadar bırakmayacaktı.

---

[1] Ordu-yı hümâyun: Pâdişah ordusu.
[2] Mensup: .....den olan.
[3] Çarnâçar: İster istemez, çâresiz.
[4] Tekâüt: Emekli.

Olur mu Bu

Evin vahşî kedisi hastalanıp kendi mâlikânesi[1] bildiği evin bahçesindeki çimenlerin üstüne yatacak olsa, eskiden yanına yaklaştırmadığı kediler etrafında dönüp dolaştıkları halde fırsatı kollayıp ne pençe atıyor ne de ısırıp tırmalamaya teşebbüs ediyorlardı.

Biz insanlar ise, maddî-mânevî sille yemiş olan bir mâsum[2] ya da ezik bir kimse bulduk mu ortaya çıkarılacak gerçek bir suç arar, bulamazsak îcat eder ve iftirâlar boğuntusu içinde onu yerden yere vurmaktan âdeta zevk alırız.

Elleri kalem tutan ve dilleri yalan îmâl eden[3] o tâifeye[4], acaba: "Dur!" desek, yalan ve iftirâ çığlıklarına bir son beklenebilir mi? Beklenemez. Zîra o ses, dışarıdan değil, ancak, kendi içinden gelmedikçe, onu ne hâkimin ne zaptiyenin[5] durdurabilmesi beklenir.

Şu halde insan oğlunun her şeyden evvel kendi

---

[1] Mâlikâne: Gösterişli büyük köşk.
[2] Mâsum: Suçsuz.
[3] İmâl etmek: Üretmek.
[4] Tâife: Grup hâlinde insan topluluğu.
[5] Zaptiye: Polis, jandarma.

kendine karşı dürüst olması ve bu vicdânî sesin kendisine "Dur!" demesi lâzımdır. Aksi halde kimsenin sesinin ona tesir etmesi imkânı olamaz.

Halbuki bâzen içimizden: "Yapmayın, etmeyin, ayıptır!" demek istesek bile hiç de fayda eylemeyeceğini bilmemiz gerek. Allah'tan korkmayanın kuldan utandığını kim görmüştür ki?

*

Bağırsak, sesimizi duyuracak kadar yanıbaşımızda olan yakın târihimizin Fatin Rüştü isimli bir kahraman ve muktedir[1] siyâset adamı vardır. Anadan da babadan da gelmiş zenginlik, kendisine yetip de artan bu dürüst ve hamiyetli[2] adam, İran'da petrol fiyatlarının düşmüş bulunmasını fırsat bilerek İran'a gitmiş ve Türk'ün lehine olarak bu komşu ülkeye buğdayı daha kârlı satıp petrolü de daha düşük almak yolunu bularak memlekete bir yüzde on kâr temin eylemişken[3], şom[4] ve kasıtlı ağızların yıkıcı ve nâmert sesleri, onun devletine temin ettirdiği kârı, bir komisyon olarak kendi cebine indirdiğini söylemek alçaklığından çekinmemiştir.

*

Ne yazık ki "tiraj kavgası" denen o üç kuruşluk kâr uğruna kamu kesiminde sözü geçen kalem erbâbı arasında bu iftirâları yayanlar olduğu gibi, o mâsum ve tertemiz adamı da şâibe[5] altında kirletmek gayretine düşmüş ve gene ne yazık ki, muhâlefet denen vatan hıyâneti ile sarmaş dolaş bir zümre, bu yapma

[1] Muktedir: O işi yapacak güce, bilgi ve yeteneğe sâhip olan.
[2] Hamiyetli: Millî şerefine ve haysiyetine düşkün, vatanperver.
[3] Temin eylemek: Sağlamak.
[4] Şom: Uğursuz.
[5] Şâibe: Kusur, noksan, leke.

ateşi körükleyerek sözde hak ve adâlet dağıtıcısı süsü verilmiş mahkemede işi memleketin bu benzeri, henüz yetişmemiş adamının hayâtını söndürmeye kadar götürmüş bulunuyor.

*

Fatin Rüştü Bey'in babası Rüştü Paşa, babamın takdir ve sevgi ile söz ettiği sınıf arkadaşlarındandı. Beyazıt taraflarındaki mütevâzı[1] konağında hiç de göze batacak şatafatlı bir hayâtı olmadığını söyler ve âilenin büyük servetinin karısına âit olduğunu da ilâve eder ve bilhassa çocuklarının millî-dînî inançlı gençler olarak yetişmesinde son derece uyanık ve dikkatli davrandıklarını da anlatırdı.

*

Babamın intibâlarından[2] gayri bu kaybettiğimiz usta hâriciyeciye âit iki hâtıra da ehemmiyetinden dolayı kaydedilmeye değer. Şöyle ki büyük elçilerden Günver Bey'in, Âgâh Oktay Güner Bey'e anlatmış olduğu mâcerâ, diplomatik mahâreti[3] ile memlekete belirli bir kâr temin eden Fatin Rüştü Bey'in az evvel anlattığımız gibi, ona, "Mr. On" adını takmaktan hayâ duymamış olanların iftirâlarını tamâmiyle bir alçaklık örneği olarak değerlendirmiş bulunduğu merkezindedir.

Evet, hâdise öyledir. Muhâlefet, iktidar manivelâsını elinde tutan Demokrat iktidârını yerden yere çarparak, tatlıları acı, acıları da tatlı ve her fırsatta akları kara yapmayı âdeta temel zihniyetinin tablosu olarak benimsemiştir.

---

[1] Mütevâzı: Gösterişsiz.
[2] İntibâ: İzlenim.
[3] Mahâret: Ustalık, beceriklilik, hüner.

Evet, Dışişleri Bakanı Zorlu, Tahran'a gitmiş ve petrol fiyatlarının düşüp buğday fiyatlarının yükselmiş olmasından faydalanmış ve bu hesâba göre Fatin Bey de diplomatik manevrasını[1] kullanarak, memleketini yüzde on kazançlı çıkarmıştır.

Târihte az da olsa serdârın[2] cezâlandırılması için işi, ordunun mahvına[3] kadar götürmekten çekinmeyen açıkta kalmış serdârların alçakça oyunlarını da bu dünya görmüş değil midir?

Amma ne yazık ki şom ağızlar, Zorlu'yu ednâ[4] bir komisyoncu mevkiine düşürmekten utanmamış, korkmamıştır.

*

İlmi, fazlı[5], terbiyesi ve dürüstlüğü ile nam sâhibi olmuş Prof. Lütfü Ülkümen isimli ilim adamının sözlerine kısa da olsa, kulak verelim: "Ben, Zorlu ile askerlik arkadaşı idim. Arâzide tâlime[6] çıktığımız zaman Fatin Bey çok üşüyordu. Ben ise ondan daha büyük ve çelimsiz olduğum halde soğuktan hemen hiç müteessir olmuyordum[7]. Bunun sebebini sormasına fırsat vermeden, kardeşim ben her sabah bir kadeh pekmez içerim, istersen sen de tecrübe et, dediğim zaman bu tavsiye onu üşümekten kurtarmıştı.

Âile hayâtında olsun, şahsî harcamalarında olsun hiç de eli geniş olmadığını söylemem de yerinde olur."

Bu ciddî olduğu kadar akıllı ve tecrübeli gencin diplomatik manevrasını da kullanarak memlekete te-

---

[1] Manevra: Güç bir durumdan kurtulmak için alınan ve uygulanan tedbirler.
[2] Serdar: Başkumandan.
[3] Mahv: Yok olma.
[4] Ednâ: Âdî.
[5] Fazl: Bir kimsede bulunan şahsî kıymet ve meziyet, değer.
[6] Tâlim: Orduda askerî idman, uygulama.
[7] Müteessir olmak: Etkilenmek.

min ettiği kazancı kendi cebine aktarmış olduğu hikâyesine, kahrolur derecede üzüldüğünü anlatan Lütfü Ülkümen Bey de ne yazık ki bu iftirâ ve peşin hükümlerle netîcesi Yassıada'daki hâkimler heyetine daha baştan kabul ettirilmiş tâlîmâtın[1] baskısını anlatabilmek ise muhal ender muhal[2] olduğu endîşesini taşıyordu.

*

Ne hazin ki bu oyunu sahneye koyanlar, hiç mi hiç, vicdan denen bir mânevî mes'ûliyetin[3] ağırlığını taşımayan kimselerdi ki, ulu orta konuşmaya hakları olduğunu zanneden bu nasipsizlere acaba kim: "Dur!" diyecektir?

Belki kimse böyle bir cesâret gösteremeyecektir. Zîra kendine kendinden bir îkaz[4] gelmedikten sonra hâriçten gelecek sesi duyacak ve işitecek kulak yeryüzünde mevcut değildir.

*

Eskiler her ne kadar kānundan cevap sorup ona göre hüküm vermek husûsunda titiz davranmak isterlerse de, bir vicdânî muhâsebeye[5] tâbi tutularak mânevî endâzeye[6] sâhip olmanın, bütün hüküm erbâbı[7] için, iz'an[8] ve îmânın ayrılmaz bir arkadaşı, sırdaşı olmasının asla unutulmaması gerekmez mi?

---

[1] Tâlîmat: Uyulması gereken hususlar hakkında emir vermek.
[2] Muhal ender muhal: Asla mümkün olmayan.
[3] Mes'ûliyet: Sorumluluk.
[4] İkaz: Uyarı.
[5] Muhâsebe: Hesaplaşma, kendi kendisiyle hesaplaşma.
[6] Endâze: *teşmil*. Ölçü, mertebe.
[7] Erbap: Sâhipler.
[8] İz'an: Anlayış, kavrayış, ferâset.

Memduh Bey

Memduh Bey, çok zekî, çalışkan ve hırslı adamdı. Yaşadığı devir de o devir idi ki devlet kesesinden kendisine bir türlü işletilememiş bir mâden verilerek onu ihyâ etmesi[1] istenmiş bulunuyordu. Memduh Bey de o keskin zekâsı ile bu havadan gelen nîmeti ele alır almaz vukûfu[2] ve gayreti ile işleterek hem devlete hem de kendisine büyük kâr getirmeye başlamıştı. Üstelik mebus da tâyin olarak nüfûzu[3] arttıkça artmış oluyordu.

Bu başarılı çalışmalarından ayrı gene bir başka işletmenin de başına getirilince Memduh Bey, öylesine para sâhibi olmaya başladı ki buna, kendisini tanıyanlar para biriktirmek değil, para yığmak demekte idiler.

Oldu olası temâsında fayda gördüğü kimselere

---

[1] İhyâ etmek: Canlandırmak.
[2] Vukuf: Bilgi, anlama.
[3] Nüfuz: Sözü geçme, sözünü geçirme gücü.

hulûs çakmasını[1] çok iyi bildikten başka, nihâyet kendisi de tekâfü edilecek[2] nüfuzlular arasına girmiş olmaktan, yerine sığamaz hâle gelmiş bulunuyordu.

Karısı hem çok zekî, akıllı ve yüzce de güzel olmasına rağmen Memduh Bey, etrâfındaki nice dilberlerden nasıl uzak kalabilirdi? Nitekim kalmamıştı da.

Bu ara, bir ayağının da İstanbul'da olması gerektiğine inanıyordu. Zîra, her şeyden evvel İstanbul'da kendisine bir mekân lâzım geldiğini bilmez olur muydu? Nitekim oldu olası Fenerbahçe sâhillerinden Pendik'e kadar uzanmış şeritteki arsalardan büyük bir toprak almayı ister idi ki bunlardan, içinde köşkü ya da yalısı olan ağaçlı ve bakımlı bir yeri gözüne kestirerek ev sâhibine satın almak istediği haberini yolladı. Fakat gelen cevap, evim satlık değildir, karşılığı olunca Memduh Bey öfkelendi ve bu anlı şanlı mebus öfke ile adamı yanına çağırttı. Fakat adamcağız direniyor ve malını satmak istememekte ısrar ediyordu. Ama Memduh Bey'in, bir ara, yanından hiç eksik etmediği silâhını çıkarıp masanın üstüne koyması üzerine ev sâhibi malını canına siper etmenin gerektiğine inanarak alıcının teklîfini kabul etmek çâresizliğinde kalmış oldu. Sâhibinin sâhildeki bu evden başka bir de arka kısımda çok bakımlı, bağlı bahçeli bir başka evi daha vardı ki Memduh Bey onu da istemekte direnince adam: "Beyefendi, çoluğum çocuğum daha şimdiden ağlaşmaya başladılar. Yakma canımızı," demiş ise de bu sözler, onun tapuya giderek her iki binâyı da kendi üstüne geçirmesine mâni olmamıştı.

Ayrıca, bu binâlarla hudutlu bir başka bloku da alınca ortaya bir Memduh Bey sitesi çıkmış oluyordu.

*

[1] Hulûs çakmak: Yaranmak için dalkavukluk etmek, yaltaklanmak.
[2] Tekâfu edilmek: Birbirinin dengi olmak.

Memduh Bey'in biri delikanlı diğeri on iki-on üç yaşlarında iki oğlu vardı ki küçüğü henüz bebek iken geçirdiği ateşli bir hastalıktan sonra kalbi zayıf düşmüş, annesinin etrâfına doldurduğu hekimlerin tavsiye ve ihtimamlarına[1] rağmen iyileşememiş ve böylece yavaş yavaş erir hâle gelmiş, sağlığından da eser kalmamıştı.

İşte böylece küçük oğlan annesinin göz yaşları arasında hayâta vedâ ediverince, oğlu toprağa düştüğü gece annesi hâfızları dâvet etmek ve hatim indirtmek istediği halde Memduh Bey, Ankara'nın, bu gibi dînî yaklaşmaları hoş görmediği anlayışını zedelememek için oğluna bir daha ne hatim indirtmiş, ne duâ okutmuş, sâdece karısına: "Sen kabre git, orada ne istersen yap!" diyerek bu işi sona erdirmişti.

*

Hovardalıkta ve el attığı kadınları kendisine mal etmekte son derece başarılı olan Memduh Bey, zaman geldi nasıl bir rûhî silkinme ile olacak ki evvelâ hastalandı ve sıhhatinin bozulması ile de yumuşamaya başlayan menfî[2] duyguları ona yeni bir ufuk açmış oldu. Kısa süren hastalıktan sonra bir de felç ile eli ayağı birbirinden ayrılan Memduh Bey'in, bu defa karısına: "Hanım, beni ziyâretlere, Eyüp Sultan'a, Sümbül Sinan ve Merkez Efendi'ye götür," demesine rağmen karısı onun ricâ yollu taleplerini[3] yerine getirmemekte direniyor ve daha bir iki sene evveline kadar bastığı yeri titreten adamı âdetâ inim inim inleterek kocasının bu ânî değişmesine memnun olacak yerde, onun bu gibi tekliflerini türlü bahânelerle geri çeviriyor ve intikam alırcasına inat ediyordu.

---

[1] İhtimam: İyi ve dikkatli bakma, bakımına özen gösterme.
[2] Menfî: Olumsuz.
[3] Talep: İstek.

Kocasına karşı direnmesinin kendisi için bir vebal[1] olacağını söyleyenler çıksa da asla kulak asmıyor ve: "Bu adam, îmansızın tekidir, inanmayın!" diyerek Memduh Bey'in geçirdiği rûhî gerçek ihtiyâcım ne anlıyor ne de kabul ediyordu.

*

Bir gün arabası ile gezmeye çıkan Memduh Bey'in son sevgililerinden olduğunu karısının da bildiği genç ve güzel bir kadına rastladıkları sırada trafik polisinin dur işâreti vermesi üzerine arabanın açık penceresinden Memduh Bey'e bakan sevgilisi o canlı, konuşkan ve tatlı dilli adamın, arabasının bir köşesine büzülmüş hasta bir zavallı hâline gelmiş olmasına şaştığı kadar Memduh Bey de kısa zaman evvel peşinde koştuğu kadını belki hiç görmüyor belki de gördüğü halde tanımıyordu bile.

*

Gel zaman git zaman ölüden diri, diriden ölü çıkaran tabiat kānunları gereği, işte etrâfında pervâne gibi dönerek çıkarları adına kâselislik[2] edenlerden tek kimse kalmamıştı.

Ama çıkarcı çanak yalayıcılar olmasa da Memduh Bey hâlâ zengin, hâlâ varlıklı, mâdenlerinden oluk gibi para akan kimse idi. Buna rağmen karısına bir arzusunu dahi olsun yerine getirtemeyecek bir mahz-ı acz[3] içinde bulunuyordu.

İşte bu minval[4] üzere yürüyen yıllar içinde Memduh Bey'in şuûru ne büsbütün kayboldu ne de yerine gelerek attığını vuracak hâle geldi. Ancak karısı için

---

[1] Vebal: Günah doğuracak ve insanı âhiret azâbına sürükleyecek olan ağır sorumluluk.
[2] Kâselislik: Dalkavukluk.
[3] Mahz-ı acz: Aczin kendisi.
[4] Minval: Biçim, şekil, tarz.

acı olan işin bir başka tarafı da kocasına işkence edercesine arzularını yerine getirmemiş olması yüzünden, hayatta olan tek oğlunun içinde, bu katılaşmış yürekli anaya karşı ondan uzaklaşma hattâ nefrete benzer bir öfke meydana gelmiş bulunması idi.

Böylece de annesinin tutumundan rahatsız olarak babasına kol kanat açan delikanlının, ona vurduğu darbe ile şimdi de bahtsız kadın kocasının alâkasızlığından başka oğlunun sevgisinden de mahrum bulunuyordu.

Ne yazık ki ana oğul arasına girmiş bulunan bu anlaşmazlık sürüp giderek kadıncağıza yalnızlığın bütün acısını çektirmiş, böylece Memduh Bey'in ölümünden sonra da toparlanamayarak senelerce evvel ölen oğlunun arkasından hatimler indirtmek, lokmalar döktürerek fakirlere dağıtmak imkânına kavuşmasına rağmen asla huzur bulamamış ve o da kocasının gittiği yere göçüvermiştir.

Artık Memduh Bey'in bıraktığı o muazzam servet, şimdi oğlunun idi. Ama o azîm[1] servet, delikanlıyı huzûra kavuşturabilecek miydi? Ne çâre ki bunu başkaları kadar kendisinin de bilmediği âşikâr[2] bulunuyordu.

[1] Azîm: Büyük.
[2] Âşikâr: Açık, belli.

Mesned Kalfa

Lokmacızâde Zekeriyâ Efendi'nin Çarşamba Caddesi'ndeki bahçeli konağı harem ve selâmlık olarak iki kısımdı. Selâmlıkta yamağı ile ahçı ve gene yamağı ile seyis, harem ağası ile kavas[1] ve koğuş ağasından gayri iki uşak da vardı. Ancak kendisine geniş selâhiyet[2] verilmiş koğuş ağasının izni ile mahallenin bekçilerinden bâzıları ve gene mahalle imamının başkanlığında toplanan idâre heyetinin ayak işlerinde yardımcılık yapan gençler, selâmlığın uşak koğuşunun misâfirleri olarak bulundukları zaman bunların iştirâki[3] ile aralarındaki şenliğe hadd ü hesap[4] olmazdı. Öyle ki sesleri güzel olanlar türkü söyler, hatta zaman zaman sazları ile onlara refâkat[5] edenler de eksik olmazdı.

---

[1] Kavas: Osmanlı vezirleri ve ileri gelenlerin yanında emir çavuşu durumundaki silâhlı kimse.
[2] Selâhiyet (Salâhiyet): Yetki.
[3] İştirak: Bir topluluğun arasına girme, birlikte bulunma.
[4] Hadd ü hesap: Sınır ve hesap.
[5] Refâkat: Berâber çahp söyleme, eşlik.

Ama bu ara, dikkat edilecek bir husus vardı ki o da, yukarıdan çağrılmaları ihtimâli olan uşakların çok tetikte olmaları, efendinin el çırparak kendilerini çağırmaları karşısında bu şenlikli patırtı içinde duyulmaması ihtimâlini[1] düşünerek gâyet uyanık bulunmaları keyfiyeti[2] idi. Kulakları yukarıdan gelecek habere karşı o derece hazır ve uyanık bulunurdu ki efendinin ikinci defa el çırpmasına asla meydan vermeden fırlar çıkarlardı.

O zamâna kadar misâfirlere kahve, şerbet hattâ boza dahi verilmiş olduğu halde evlerinden erken yemek yiyerek gelmiş misâfirler arasında acıkmış olanların bulunmaları ihtimâli düşünülerek, sert ve hava geçirtmeyen kıl keselerle örtülü sıcak simitlerden isteyenlere ikram edilirdi.

*

Zekeriyâ Efendi'nin büyük babası, Bağdat vâliliğinde bulunduğu devirlerde orada büyük toprak satın almış ve bilhassa hurmalıklardan gelen îrat[3] öyle çok olmuştu ki torunu olan Zekeriya Efendi'nin servetinde bu paranın büyük yeri olduğu herkes tarafından bilinmekte idi.

Ama herkesin bildiği bir gerçek de Zekeriya Efendi'nin îtibârının yalnız mâlî gücünden ibâret olmayıp, bunda Sâmi Paşa gibi bir vezîrin yeğeni olmasının büyük ölçüde yeri bulunduğu keyfiyeti idi. Zîra gerek Zekeriyâ Efendi, gerek vezir olan amcası Sâmi Paşa, çalıp çırpmak nedir bilmeyen dürüst insanlardandı. Sâmi Paşa, pâdişâhın en güvendiği ve karşısına ala-

[1] İhtimal: Mümkün olma.
[2] Keyfiyet: Mesele, vaziyet, husus.
[3] İrat: Gelir.

rak memleket ahvâlinden[1] fikrine mürâcaat eylediği müstesnâ müşâvirlerinden[2] biri idi.

Gerçi Sâmi Paşa'nın bir debdebeli hayâtı var idiyse de, asla eski devirlerin sefâhat derecesine varmış ihtişam ve tantanası bulunmadığı için, konağının teşkîlâtı da halkı da hep Sâmi Paşa'nın rûhî ferâgat[3] ve derûnî[4] kemâli ile tâdil edilmiş[5] bulunuyordu.

*

Eskiden orta halli bir vezîrin dâiresi bile düşünülecek olursa, kethüdâ, dîvan efendisi, mektupçu, kethüdâ kâtipleri, hazîne kâtipleri, imam, harem kethüdâsı konağın başlıca seçkin şahısları idi.

Bunların hâricinde her vezîrin iç ağalarından yirmi dört gediklisinin reisi ve zâbitleri[6], silâhtar ağa da devamlı olarak yanında bulunurdu. Konağın erkânından selâm ağası ve kapıcılar kethüdâsı, teşrîfatçılık vazîfesi görürlerdi.

Bütün bunlardan rütbe ile az daha aşağı inince hazînedar, mühürdar, divitdar, kaftan ağası, çuhadar ağa ve iç oğlanlarının baş çavuşu ve çamaşır ağaları gelirdi.

Vezirlerin kethüdâsı, konağın idâresinde vekîl-i umûmî demekti. Dîvan efendisi, vezîrin huzûrunda toplanacak meclisleri tertip ve tanzim eylerdi. Mektupçu îcap eden müsveddeleri ve yazıları kaleme alır ve gelen evrâkı okur, meâlini[7] vezîre naklederdi.

*

[1] Ahval: Olup bitenler.
[2] Müşâvir: Danışman, bilgisinden ve fikrinden faydalanılan kimse.
[3] Ferâgat: Hakkından isteyerek vazgeçme, el çekme.
[4] Derûnî: İç âleme âit, mânevî.
[5] Tâdil edilmek: Değiştirilmek, düzeltilmek.
[6] Zâbit: Subay.
[7] Meâl: Anlam, mânâ.

Eski vezirlerin birçoğu bostancılık vesâire gibi işlerden yetişmiş oldukları, şecâatleri[1] ve muhârebede gösterdikleri cesâretleri sâyesinde vezârete yükseldikleri için, aralarında okuma-yazma bilmeyenler dahi bulunurdu. Bu yüzden de mektupçuluk vezîrin konağında mühim bir mevki idi. İmam efendi yalnız namaz kıldırırdı.

Harem kethüdâsı, sarayın dârüsseâde[2] ağasına muâdil[3] bir mevki ve vazîfeye sâhipti. Silâhtar ağa maiyetindeki gedikliler, vezîrin muhâfız taburunu teşkil ederlerdi. Selâm ağası da vezirle berâber bulunur ve vezir geçerken ya da bir yere gelip giderken, hâzırûnu[4] selâma dâvet eylerdi. Yolda onun sesini işitenler vezîrin gelmekte olduğunu anlar, böylece de etraf kendisine saygı gösterirdi.

Kapıcılar kethüdâsı, vezîrin konağına gelen devlet büyüklerini ve diğer ricâli vezîrin huzûruna götürmekle vazîfeli idi. Mühürdar, vezîrin mührünü muhâfaza eder ve lüzûmunda vezîrin emriyle kullanırdı. Hazînedar vezîrin servetini muhâfaza ve para alıp vermek gibi işlerine nezâret ve hizmet eylerdi.

Divitdar, okuyup yazması olan vezirlerin hokkasını tutar ve böylece yazılış husûsunda ona yardım eylerdi.

İç oğlanları ve bunların başçavuşları, çamaşır ağası, vezîrin husûsî ve mahrem hizmetlerini görürlerdi. Çamaşır ağası vezîrin giyinip soyunmasına yardım ederdi.

Konaktaki diğer memurlar arasında vekilharç, anahtar ağası, sancaktar, tuğcubaşı, tütüncübaşı, ib-

---

[1] Şecâat: Yiğitlik, yücelik, cesâret.
[2] Dârüsseâde: Topkapı sarayında pâdişâhın özel hayâtının geçtiği kısmın adı.
[3] Muâdil: Denk, eşit.
[4] Hâzırûn: Hazır olanlar, bir yerde bizzat bulunanlar.

rikdar ağa, kürkçübaşı, kahvecibaşı, sofracıbaşı, seccâdecibaşı, mîrâhur[1], peşkir ağası gedik[2] sâhibi idiler. Bunların üçer yamağı bulunurdu. Konaktaki bu cemâat yalnız yüz kişiye bâliğ olurdu[3].

Vezirler üç, mîrimîranlar[4] iki tuğ takarlardı. Tuğcubaşı işte bu işle de meşgul olur ve böylece de vezîrin konağında bulunanların hepsinin de kendilerine göre vazîfeleri olurdu.

Vekilharç konağın zarûrî ihtiyaçlarını temin ederken kilercibaşı da, içeri bâliğ giren erzâkın yerlerine konarak muhâfaza edilmesine bakardı. İbriktârın vazîfesi, vezirin eline su dökmekti. Sofracıbaşına gelince, onun işi de, yamakları ile berâber sofrayı hazırlamak idi. Mîrâhurdan istenen ise, konağın atlarına bakmak ve bunların alım-satımı ile meşgul olmaktı.

Bunlardan başka kavaslar, tatarlar, mehter takımı, meşaleciler, ahçılar ve şerbettar gibi çeşitli hizmetlerle uğraşan kimseler gene konağın kalabalığı arasında bulunurdu.

*

Zekeriyâ Efendi'nin amcası Sâmi Paşa'nın, eski devirlerin şatafatlı ve ihtişamlı hayâtı ile mukâyese edilemeyecek kadar sâde bir hayat sürmesine rağmen gene de mevkiinden ziyâde şahsından taşan bir derûnî asâletin etrâfındakiler tarafından hissedilmemesi mümkün değildi. Böylece de o sevildiği kadar sayılan da bir insandı.

*

Şimdi yeniden Zekeriyâ Efendi'nin konağına gele-

---

[1] Mîrâhur: Sarayda atların bakımı ve yönetimiyle görevli kimse.
[2] Gedik: Osmanlı döneminde belli bir husus için verilen imtiyaz.
[3] Bâliğ olmak: Erişmek, ulaşmak.
[4] Mîrimîran: Eyâlet vâlisi, beylerbeyi.

cek olursak, orada da devrin gereğince haremlik ve selâmlık kısımlarının bulunması tabiî idi.

Hareme hizmet kadrosu içinde baş kalfadan sonra konağın temizliği, bakımı ve çamaşır yıkamak gibi ağır işleriyle vazîfeli güçlü kuvvetli kadınlardan başka ayrıca beş altı câriye de bulunurdu. Bunların arasında hem güzel hem akıllı ve bilhassa hüner sâhibi olan Mesned isminde bir kız da vardı ki, bu câriye, "elinden uçan kaçan kurtulmaz" denen mârifetli, işgüzar[1], şahsî meziyetleri ile kendini göstermekten geri kalmayan, dirâyeti, efendiliği, sadâkati ve itâati ile sivrilmiş bulunuyordu.

Konağın gelip gidenleri arasında câriyelere nakış dersi veren Sirapik isimli Ermeni ustanın ismini kızlar beceremedikleri için ona Sira Kadın derler ve haftanın belli günlerinde gelince hepsi nakış odasındaki gergeflerinin başına geçerek, kadının gösterdiği sarma, anavata, kanaviçe ve hesap işi gibi, çeşit çeşit nakışları öğrenirlerdi. Kumaşların üstüne eğilmiş kızlar nakış işlemeye çalışırken odanın bir köşesinde kendi çizdiği örnekleri gene kendince işlemesini dikkatle seyreden Ermeni usta, kızın ta yanına kadar sokulur ve: "A Mesned Kız, ben buralara gelor, arkadaşlarına hünerler verorum. Sana ne öğreteyim ki. Haniyse ben sana yamak olacağım" diyerek onun kendi îcâdı olan işlere hayran hayran bakmaktan geri durmazdı.

Gerçekten de Mesned daha ezelde iken kazandığı bir mûcit rûhun sâhibi idi. Evet, sanki dünyâya gelmeden evvel yapacağı işler tezgâhlanmış olarak öğretilmişti.

Bir kâtip nasıl kâğıt üstüne türlü türlü yazılar, hikmetler kondurursa, o da, ipekli, pamuklu bezlerin üstüne iğnesi ile renk renk ipekler, iplikler, altın ve

[1] İşgüzar: Becerikli.

gümüş teller, sırmalarla, âdeta kendisini sanatkâr zannedenleri utandıracak tablolar meydana getiriyordu.

Böylece de Mesned'in iğnesinden çıkan sanat âbidelerine nakış demek iftirâ sayılabilirdi. Zîra bunlara bir rüyâ, bir efsânevî zarâfet ve hayal dünyâsından kopup gelmiş örnekler denilebilirdi.

*

Zekeriyâ Efendi'nin konağına gelen günlük misâfirlerden başka iki ayrı misâfir de bulunmakta idi. Bunlardan biri, bir gün dedesinin Bağdat vâlisi olduğu yıllarda satın aldığı hurmalıkları idâre eden ve gönderilen kârları getiren Bağdatlı misâfirler idi ki İstanbul'da bulundukları müddetçe ağırlanır, hoşlanır, ikram görürlerdi.

El işlerinde ve zarâfette bir üstün kābiliyet sâhibi olan Mesned'in konaktaki esas vazîfesi, sofra kurmak husûsunda gösterdiği mahâret ve zevkini ortaya dökmek idi. Şâyet onun kurduğu sofrada yemek yenmese bile bu sofrayı seyretmek insana yeter de artardı bile.

Zekeriyâ Efendi'nin karısı Dilber Hanım, konaklarının her iki hatırlı misâfirlerini ağırlamaya hazırlanırken bilhassa yemek örtülerinin çok değerli olanlarını bulup satın almak üzere çarşıya çıktığında Mesned'i de berâberinde götürdü. Fakat kız, tezgâhtarların usanıp bıkmadan çıkardıkları parçaları gördükçe dudak büküp, hiç birini beğenmediğini gören Dilber Hanım, "A kız, görüyorsun en pahalıları bile beğenmedin. Öyleyse ne yapalım?" deyince "Ne yapalım hanımcığım alalım, günün günü olur onlar da işe yarar. Ama misâfirlerimiz için masaya örtülecek örtüleri ben işlerim. Siz burdan bana en incesinden de en kaba ve kalınından da birer top ketenden başka bir de

allı güllü, rengini vurup solmayacak basma alın. Üst tarafını bana bırakın," dedi.

Kızın bu isteğini yerine getiren Dilber Hanım, Mesned'in gene yeni bir hüneri ile karşılaşacağını düşünerek elleri kolları dolu arabalarına bindiler. Aradan birkaç gün geçtikten sonra da kızın işlediği örtü, bütün azameti ile ortaya çıkmış oldu. Öyle ki allı güllü basmadan kesip kalın kumaşın üstüne yerleştirdiği çiçeklerle meydana çıkardığı bahçe Bağdatlıları âdeta efsunladı. Zîra ince keten üzerine yapacağı örtülerin üstündeki hüneri göremeyeceklerini bildiği için böyle çok gösterişli bir manzara ile onları âdetâ şaşırtmıştı.

Gerçekten de ziyâfet günü geldiği zaman Mesned, konağın odalarından birinde duran derin ve kulplu gümüş tabağı da içinden çiçek fışkırır hâle koymuş ve masanın üstüne ful ve yâsemin demetleri ile koku vermek sûretiyle misâfirleri şaşırtmış, böylece de Zekeriyâ Efendi'nin Bağdat'tan gelen paralarından hakkını almış bir kimse olduğunu misâfirlere dil dökmeden anlatmış oldu.

Mesned'in mağazalarda beğenmediği halde "Alalım hanımcığım, günün günü vardır, belki lâzım olur," dediği örtüler, gerçekten de işe yaramıştı. Şöyle ki gerek Bağdatlılarla berâber gerek Sâmi Paşa âilesiyle birlikte gelmiş olan uşakların selâmlıkta birlikte ağırlanmaları lâzım olduğunun takdîrinde bulunan Mesned, bunları dolaptan çıkararak harem ağası ile selâmlığa yollamış ve gelen misâfir ağaların sofralarına koydurtmuştu.

Ziyâfetten sonra Zekeriyâ Efendi'nin, kâhyâsına ısmarladığı elmas bir broş ile taltif edilmiş olan Mesned, bu hediyeden memnun olacağı yerde âdeta üzülmüş ve kapı yoldaşlarının kıskançlığını tahrik etmemek için, bunun, hanımın kasasında kalmasını iste-

mişti. Zîra o, gerek efendilerine gerek herhangi bir kimseye karşı hünerini bir menfaat ve karşılık talebiyle gösteren kimselerden değildi. Öyle ki sanat aşkı âdeta içine sığmadığı için saklı olduğu yerden fırlayıp sûret bağlar, şekillenirdi.

*

Zekeriyâ Efendi'nin ikinci misâfirleri de çocukları ve torunları ile her sene âilece gelen Sâmi Paşa idi. Senede bir ya da iki defa tekrarlanan bu dâvetlerdeki sofra tertîbi, çok daha zarif ve çok daha îtinâlı olurdu. Öyle ki, ince ketenden çekilen tellerle küçük küçük dört köşe parçalara ayrılmış örtünün bir parçası işlenir, diğer parçası ise dantelle doldurularak ortaya şiir gibi bir eser çıkardı. Fakat işin hoş tarafı, bahçıvanla anlaşmış olan Mesned, büyük saksılar içinde yetiştirilmiş mimoza fidanlarını masanın etrâfına yerleştirir ve baharı içeri sokan o baygın mimoza kokusu misâfirlere anlatılmaz bir zevk verirdi.

Fakat şu da var ki misâfirler gelmeden evvel Mesned, Dilber Hanım'la berâber çarşıya çıkarak misâfirlerin adedince yaprak şeklinde küçük gümüş tabaklar alırlar ve her misâfirin önüne konan bu zarif tabakların içine Mesned'in kendi eliyle yaptığı incecik çiçeklerle berâber hakîkî gül goncaları da yerleştirilmiş olur ve bu çiçekli tabaklar misâfirlerin diş kirâsı olarak masadan kalkarken her birine hediye edilirdi.

*

Zekeriyâ Efendi'nin kayın birâderinin hayta fakat yakışıklı olan oğlu, halası Dilber Hanım'ın yeğeni olması yüzünden kendisine açık bulunan bu konağa her gelişinde Mesned'i arayıp görmekten geri kalmazdı. Etrâfına karşı zerrece mes'ûliyet tanımayan bu ho-

varda genç, henüz otuz yaşına gelmemiş bulunmasına rağmen, üç defa evlenmiş ve üç defa da boşanmıştı. Her kime göz dikmişse hemen karısından ayrılır ve aklına koyduğu kadını alırdı. Anlaşılan şimdi de sıra Mesned'e gelmişe benziyordu.

Artık bu güzel kızın da evlenme çağı gelmiş demekti. Ama onu, Dilber Hanım'ın yeğenine vermek demek, üç ay sonra kızın dul kalması demek olurdu. Âilenin Mesned'i evlendirmek arzusu çevreden duyulmuş olsa ona kimler tâlip olmazdı ki... İşte bu ara civârın çöp çatmakla geçimini doğrultan Berâtiye isimli kadın, bir gün Zekeriyâ Efendi'nin konağına damlayıverdi ve "Bizim Kurt Dağı'nın zenginlerinden Mutaf[1] Reşit Efendi karısı öldükten beri iki yıldır bekâr olarak yaşıyor ve bana: "Berâtiye Hanım, ehli nâmus bir ev kızı bulursan sen de memnun olursun ben de rahata kavuşurum, demişti. Reşid Efendi'nin biraz yaşı ileridir ama hem çok efendi adamdır hem de denizde kum onda para..." dedi. Sonra da bir gün Mutaf Reşid Efendi'yi, Zekeriyâ Efendi âilesiyle tanıştırmak üzere konağa getirdi.

Zekeriyâ Efendi de Dilber Hanım da Mutafı gördükleri zaman misâfirle uzun uzun görüşmek lüzûmunu görmediler. Zîra bir zengin esnaf olduğu söylenen bu adam, biraz sakalı göğsüne inmiş bir ihtiyardı. Salyalı sümüklü bu köhne[2] adamı bu güzelim kız nasıl kabul ederdi... Ama kısmetin önüne geçilemediğine göre, hayli direniş ve müzâkerelerden sonra kız, âilenin değil ısrarı teklîfi dahi olmadan Mutafın Kurt Dağı'ndaki evine gelin gitti.

Mesned, âilenin hovarda akrabâsının pençesinden

---

[1] Mutaf: Keçi kılından eşyâ yapan ve satan kimse.
[2] Köhne: Yıpranmış, eskimiş, yaşlı.

kurtulmaya nasıl olsa muktedirdi[1]. Şu halde ne diye bu yakışıksız evliliğe râzı olmuştu, diyecek olursak, belki de karşımıza çıkacak gerçek, sanatını yalnız çevresine değil, belki dünyânın büyük bir parçasına gösterebileceği müstakil bir mekânı olmak arzusundan kaynaklanmış olmasıdır. İşte sanki ezelde meleklerden aldığı dersi ortaya çıkarırken gözü Mutaf'ı görmemişti bile.

Aradan geçen birkaç seneden sonra Mutaf öldü ve Mesned, çevresince dürüstlüğü ve efendiliği ile şöhret olmuş bir polis komiseri ile evlendi. Ancak devletin verdiği helâl parasına haram katmayan komiser zengin değildi. Parada gözü olmayan Mesned'in ise hem Zekeriyâ Efendi'lerin verdiği evi hem de kapışılan işlemeleri vardı. Bir insanı mesut eylemek için tok gözlülükten daha büyük zenginlik olmadığı, Mesned'in dünyâsının temeli değil mi idi?

[1] Muktedir: O işi yapacak bilgi, yetenek ve güce sâhip.

Bohçacı Sündüs

Sündüs'ün babası öldüğü zaman âileye, küçük bahçesi içinde tek odalı bir evden başka, geçimlerine medar[1] olacak hiçbir şey bırakmamıştı. İki sene sonra da annesini kaybedince, gerek mahallenin İmamı Osman Efendi, gerek karısı Habîbe, kimsesiz kalmış bu kıza sâhip çıkmaktan geri kalmamışlardı. Ancak, henüz çocuk sayılan Sündüs'ün de az çok bir iş bulup çalışmasını istemekte haklı bulunuyorlardı.

Habîbe, bohçacılıkta pabuç eskitmiş olduğu için, bu işin acı tatlı taraflarını bildiğinden, hayli uğraşıp alıştırdıktan sonra kızı mesleği ile başbaşa bırakmaya karar vererek, ilk iş, ona, gidebileceği âileleri göstermeye başladı.

Mesleğinde ustalık gösterilecek olsa, hiç de küçümsenmeyecek bir kazanç elde edeceğini de ona anlattı. Öyle değil mi ya, kendi çoluğu çocuğu arttıkça kocasının parasına yardım yolunu seçerek âileye az mı nefes aldırmıştı?

---

[1] Medar: *mec.* Destek.

Bir taraftan da İmam Osman Efendi, kızı mahalle mektebine yazdırarak, hiç değilse birkaç cümle öğrenir hâle gelmesini istemekte nasıl haksız olabilirdi?

Ama iş, hiç de Osman Efendi'nin tahminleri gibi çıkmadı. Zîra kız, haftalardır burada okuyanları bir solukta geride bırakarak, kısa zamanda hem okumaya hem de kusursuzca yazmaya başlamıştı. Sündüs'ün aklı fikri okumakta ise de mektebinden zaman çalarak bohçacılık yapmak zorunda olduğundan çatır çatır okuduğu kitapları bir köşeye atarak, bohçası elinde sokak sokak dolaşmaya mecbur olduğunu da unutmuyordu. İstese de istemese de her iki işi birden yürütmeye mecburdu.

*

Belki de ona en ağır gelen, çaldığı kapı önünde bekleyip dururken duyduğu hicap[1] idi. Bir bakıma Sündüs, kendisini istiskâl edenlerin[2] pek de haksız olmadıklarını defâlarca duymuştu. Zîra öyle ki, bohçacılık bahânesi ile evlere giren kadınların hırsızlıktan yana boş durmadıklarını çürük mallarıyla müşterileri kandırmış olduklarını, hele gözü herhangi birinde olan evin kızından sevgilisine mektup taşıdıklarını, Habîbe ona zaman zaman anlatmış değil miydi?

Şimdi Sündüs, hangi âilenin kapısını çalacak olsa, evin kızının, bir tedirginlik havası ile, içeriye: "Anne, bohçacı geldi, kapıyı açayım mı, yoksa evde kimse yok diyeyim mi?" diye seslendiğini duyunca, kendisinin, istenmeyen bir misâfir olduğunu anlayarak, oradan hemen kaçmak isterken, cevap alıncaya kadar kapının açılmasını beklemeye mecbur, hattâ mahkûm olduğunu da gene Habîbe ona kaç defa söylemiş değil

[1] Hicap: Utanma, sıkılma.
[2] İstiskâl etmek: Yüz vermemek, aşağılamak.

miydi? Evet, bekleyecek hem de, mahalle mektebinin rafındaki kitapları okuyamamak bahâsına da olsa, bekleyecekti.

Habîbe Hanım'ın varlıklı âilelerin uşaklarına bayramlık için yağlıkçıdan[1] seçip aldığı kumaş, hazır gömlek, elbise, mintan, çorap ve iç çamaşırlara müşteri bularak satmak hiç de tatlı bir meşgale değildi.

*

Günün birinde Habîbe, Sündüs'ün bohçacılık ile ekmeğini kazanacak yapıda bir kız olmadığını iyice anlayarak, ona bir başka iş teklîfinde bulundu. Öyle ki, yakından tanımak fırsatını bulduğu bir âileyi ona da tanıtmak istedi. Gümüşlüzâdeler denen bu âile, kıyâmete kadar bitirilemeyecek bir servete sâhip olduktan başka, mazbut[2], dürüst, geçmişi temiz insanlar topluluğu idi. Husûsiyle, çok sayıp sevdikleri bir büyükleri vardı ki, zamânında çok okumuş vezir olan amcasından aldığı şifâhî[3]-târihî bilgilerle âdeta sağlam bir kal'a hâline gelmiş bulunuyordu. Amma artık yaşı çok ilerlemiş olmamakla beraber, eskisi gibi eline kitap alamadığından, kendisine, istediği kitapları okuyacak uygun bir kız arkadaş arıyordu.

Habîbe'ye göre bu, Sündüs'ten âlâsı olamazdı. Nitekim kısa zamanda Gümüşlüzâdeler'in büyüğüne kitap okumak üzere vazîfelenerek işe başlayan Sündüs, bu, tatlı ve hoşsohbet kadına, istediği kitapları okumaya başlamıştı. Amma bu kitaplar, onun ne mahalle mektebinde ne de Feyz-i Nur Mektebi'nde okuduğu coğrafya ve târih kitaplarına benziyordu. Her biri birer masal ya da hikâye denecek bu kitapları sıra sıra

[1] Yağlıkçı: Çevre, havlu, iç çamaşırı vb. satan kimse.
[2] Mazbut: Sağlam bir karaktere sâhip, ahlâklı.
[3] Şifâhî: Sözlü.

okumaya başladı.

*

Halbuki Sündüs, nafakasını doğrultmak için bir yandan bohçacılık ederken bir yandan da mahalle mektebini bitirdikten sonra karı-koca bir âilenin açmış oldukları Feyz-i Nur isimli husûsî mektebe devam etmek fırsatını da yakalamış, daha doğrusu, zamânı gereği gibi idâre ederek, böyle bir fırsatı bulmuştu.

İşte, Habîbe, Sündüs'ün bu bitip tükenmez gayreti karşısında kızı Gümüşlüzâdeler ile tanıştırmış bulunuyordu.

Âilenin saygı ile bağlı bulunduğu Şehîme Hanımefendi'nin karşısında sayısız câriyeleri olduğundan, Sündüs'ün elinden bir bardak su istemeye dahi lüzum kalmayacaktı. Onun tek vazîfesi, Şehîme Hanımefendi'nin seçtiği kitapları ona okumaktan ibâretti.

Sündüs'ün burada bilgisi, görgüsü de çok arttı. Zîra yerleştiği bu konak, sanki bir minyatür imparatorluktu.

*

Şehîme Hanımefendi'nin, oldu olası okuduğu kitapların hiç birini Sündüs ne görmüş ne de okumuştu. Şimdi, o ciddî hattâ târihî denecek eserlerden sonra okuttuğu kitaplar, *Âşık Garip, Köroğlu, Vâmık ile Azra, Leyla ile Mecnun, Kerem ile Aslı, Ferhat ile Şîrin, Zühre ile Kamber, Battal Gāzi* idi ama Sündüs, bunları ne okumuş, ne de okumak için heves duymuştu.

Şehîme Hanımefendi, bu çocuk işi eserleri ne diye okutup dinliyordu? Mâdemki oldu olası ciddî eserler okumaya alışıktı. Şu halde şimdi Feyz-i Nur Mektebi'nde öğrenmiş olduğu coğrafya ve târih mâcerâların-

dan da söz etmesi hattâ elindeki kitapları getirip okuması iyi olmaz mıydı?

Sündüs'ün sâfiyâne[1] ve samîmî teklîfi karşısında Şehîme Hanım, nihâyet o zamâna kadar söylememiş olduğu sırrını açığa vuruverdi.

*

Trablusgarp Sancakbeyiliği yapmış olan amcasının dediğine göre de Türklerin, başta İtalya, Portekiz ve İspanya'nın pençesinden kurtarmış olduğu Cezâyir'ler, Trablusgarp'lar, Tunus'lar, Fas'lar, hep Osmanlıların buralara gelişleri yüzünden nefes almışlardı.

Şehîme Hanım, sözüne devam ederek. "Yavrum, Yalnız Garp Ocakları denen bu ülkelerden başka, hudutlarımız daha nerelere dayanmıştı? İşte Kafkasya tarafları, Irak, Hicaz, Avrupa kıt'asında ise Viyana'ya kadar kol atıp dayanmış bir ulu çınar... Bunların hepsini biliyorum. Hem okudum hem dinledim.

Amma sen de, başkaları da unutmamalısınız ki devletimiz büyümüş, yayılıp Asya'ya, Afrika'ya, Avrupa'ya uzayarak büyüdükçe büyümüştü.

Bundan yirmi sene evvel bana ne sıska ne de şişman denirdi. Bir müddet sonra o balık etli genç kadın kilo alarak şişmanladıkça şişmanlayıverdi. Bugün ne gencim ne de ihtiyar. Ama yerimden kalkamayacak kadar şişman bir kadın oldum.

Oldu olası, memleketimin dertleri ile öyle haşir neşir olmuşum[2] ki içimde birikmiş ağırlıkları şimdi masalların hayâlî dünyâsı ile hafifletip avunmak istiyorum hepsi o kadar," dedi ve sözünü bitirdi.

---

[1] Sâfiyâne: Çok temiz, çok saf olarak.
[2] Haşir neşir olmak: Yakından ilgilenmek.

*

Sündüs, Şehîme Hanımefendi'nin konağındaki zarâfet[1], terbiye ve kibarlığı âdeta bir sünger gibi içine çekmiş ve böylece kısa zamanda bir genç Şehîme Hanım oluvermişti. Mahalle mektebinde bilgi dünyâsına attığı ilk adımdan ve Feyz-i Nur Mektebi'nde aldığı kırık dökük bilgilerden sonra ona asıl mektep, şu içine girmiş bulunduğu konak olmuştu. Bu çevre onun mayasını kabartacak bu ılık muhit[2], onun yaradılışına açılmış bir ufuk idi.

Peki ama, bu ufuk onu nerelere götürecekti? Sündüs'ün ilk düşündüğü, kendisine bu müsâit[3] muhîti açan ve artık hem yaşlı hem de parasız kalmış Habîbe'ye yardım ile işe başlamaktı. Zâten bu, aldığı terbiye ve insanlığın ilk gereği olmalı değil miydi?

Sonra bir Şehîme Hanımefendi olmanın ona yetmediği, yetmeyeceği için, bu uçsuz bucaksız ufukta nasıl koşabileceğini düşünmesi gerekiyordu. Gençti. Hem de çok genç ve güzel. Eski günlerin bohçacısı Sündüs, nasıl koşup neyi yakalayacağını düşünedursun, içinde bulunduğu âilenin yakışıklı gençlerinden biri, onu yakalamak için peşinden koşmaya başlamıştı bile...

---

[1] Zarâfet: İncelik, nezâket, zariflik.
[2] Muhit: Çevre.
[3] Müsâit: Elverişli, uygun.

Etme Bulma Dünyâsı

Son zamanlarda akşam saatlerinde televizyonun gösterdiği bir âile dramını anlatan dizi vardı ki kadın oyuncunun insanlıktan da vicdan ölçülerinden de uzak davranışlarıyle suçsuz kocasından koparmak istediği aşırı menfaati bir başka sevgiliyle kuracağı hayatta kullanmak üzere çirkin bahâneler bulup kocasını aldatması seyircileri rahatsız ederek bu oyunun ne türlü biteceğini kestiremeyenler bir tarafa, bizim benzer bir hâdiseyi hatırlamamamız nasıl mümkün olabilirdi?

Muhîtimizde henüz bir yaşına varmamış kimsesiz bir bebeği evlât olarak alan çocuksuz bir âile vardı ki çocuğun süt annesinin nezâretinde[1] son derece dikkat ve alâka ile büyümesine ehemmiyet veriliyordu.

Çocuk öyle bakımlı idi ki seneleri geride bırakarak büyüyüverdi ve gide gide de dik başlı, her istediğini elde eden bir kız oluverdi. Âfet ismi verilen kız, âileye evlât olacağı yerde, aşırı istekleriyle âile çev-

[1] Nezâret: Denetim, kontrol.

resini avucu içine almış olan zorlu bir insan oldu.

Evlilik çağına geldiği zaman sarayın gözde hekimlerinden dört çocuklu bir paşa ile evlendirilmişti. Bu izdivaçtan doğan oğlan da tıpkı anasının büyüdüğü şartlardan farksız bir alâka ile şımartılmıştı. Ama tilkiden doğan tilki olur fehvâsınca[1] bu çocuk da mektep çağı geldiği zaman evin husûsî arabası ile Galatasaray Lisesi'ne gidip gelmesine rağmen okumamış ve ayaktaşları[2] ile onların habâsetlerine[3] maşa olup kalmıştı.

*

Ne denir ki kendisinden hayli büyük olan kocasını bir türlü içine sindiremeyen genç kadın, bu defa onu kandırarak bir saraya benzeyen evinde bunaldığı için kendisine deniz kenarında yazlık bir yalı tutmasını söylemişti. Nihâyet adam, karısının deniz havası almasını tabiî bularak râzı olmuş ve Yeniköy'ün birbirine yapışık, cepheleri dar, rıhtımları müşterek, sevimsiz yalılarından birini kirâlamış bulunuyordu.

Halbuki bu, Âfet'in yeni tanıştığı Haldun'la söz birliği ederek paşaya oynadığı oyunun başlangıcı oluyordu. Mücevher simsarlığı yapan bu adamın karısı ve iki çocuğu vardı. Üçüncüsünün de dünyâya gelmesine bir iki ay kalmıştı. Haldun yakışıklı ve genç bir adamdı. Brik arabasına oturur, elinde dizginleri, şehrin zendostları[4] arasında dolaşır dururdu. Paşanın sarayda nöbette olduğu geceler Haldun'un da bitişikte olan yalısında rıhtıma çıkılır ve saray hekiminin karısı Âfet'in kahkahası Boğaz sularını çınlatır dururdu.

---

[1] Fehvâsınca: Gereğince ... sözü gereğince.
[2] Ayaktaş: Arkadaş, yoldaş, hempa.
[3] Habâset: Kötülük, soysuzluk, alçaklık.
[4] Zendost: Kadın düşkünü, zampara.

Haldun bir yolunu bulup karısını boşayınca Âfet de kocasından ayrılarak kalıbı kıyâfeti düzgün olan bu adamla evlenivermişti.

Bu ara bir çeşit mücevher simsarlığı da yapan Haldun'un yeni evlendiği kadının âilesinde sonbahar perîşanlığı başlamış olduğundan onların sandıklar dolusu mücevherlerini yok pahasına ahp satıyordu.

Artık Haldun muazzam ve son derece süslü bir mağaza açarak servetine servet katıyor ve Âfet'i memnun etmeye çalışıyordu. Ne çâre ki bu ara boşadığı eski karısına da çocuklarına da ekmek parası dahi vermekten uzak zevk üstüne zevk sürüyor brik arabasının üzerinde de hovardalığını unutmuş görünmüyordu.

Televizyon oyununun netîcesini henüz bilmeyen seyirciler, onun hakkında söyleyecek sözleri olmadığı halde biz, ağır şeker hastası olmasına rağmen perhizine dikkat etmeyen Haldun'un iki gözünün birden görmez olduğunu öğrenmiş ve kısa zamanda da ne brik arabasından ne de süslü muhteşem mağazasından eser kalmadığına şâhit olmuş bulunuyorduk. Zîra Haldun'un birinci karısından olan oğlu mağazaya el koymuştu.

Aradan hayli sene geçti ve zengin kuyumcu öldü. Âfet yaşlandı ve onu, eskiden asla sırtına geçirmeye tenezzül etmediği[1] basma bir elbise ve ayaklarında parmak parmak kaçmış yırtık çorapları ile kendisini sürüklemeye uğraşan bir kadınla Kadıköy vapurunu beklerken görmüş olduğumu, daha evvelki yazılarımızda anlattığımı hatırlıyor gibiyim.

Ama ne hazin ki artık Haldun'un büyük oğlunun elinde işlemekte bulunan kuyumcu mağazasından

[1] Tenezzül etmemek: (Kendi seviyesine, seviye ve haysiyetine aykırı düşen şeyi) Kabul etmemek, râzı olmamak.

ona ekmek parası denecek kadar bir para bile gönderilmiyor, tamâmiyle bir soyguncu olan kendi öz oğlundan ise menfaat[1] şöyle dursun, paradan başka bir şey beklemiyordu.

[1] Menfaat: Fayda.

Korku

Yağcıoğulları'ndan Âdem Bey henüz küçük bir çocukken babası ona sünnet hediyesi olarak oyuncak bir at almıştı. Binerek sallanacağı bu içi ot dolu süslü oyuncak ata çıkabilmesi için iyileşmesi beklenerek hayli zaman satın alındığı mağazanın kâğıtları açılmadan bekletilmişti.

Aradan iki hafta kadar bir zaman geçtikten sonra da at çocuğun yanında ambalajından çıkarılırken nasıl yol bulmuşsa bulmuş kâğıtları didikleyerek samanın içine yerleşmiş bir fâre yerinden fırlayıp evvelâ çocuğun yüzüne çarpmış ve yıldırım gibi koşarak bir delikten içeri girmişti.

Fârenin samanlar arasında bıraktığı kıpkırmızı ufacık yavrularını da gören çocuk gaseyan etmeye[1] başlamış ama bu iş burada da kalmayarak fenâhklar geçirmiş ve değil bir fâre görmekten adının anılmasından dahi korkar olmuştu.

---

[1] Gaseyan etmek: Kusmak.

*

Eşine az rastlanan bir uyum içinde yaşayan Yağcıoğulları denen mütevâzı âile, zamânında refahlı bir tâcir olan büyüklerinden mîrâsa konmadan, tenceresinde pişirip kapağında yer denenler sınıfından olarak sürdükleri hayattan şikâyetsiz yaşayıp, üstlerine titredikleri üç evlâtlarını geçindirmeye uğraşıyorlardı.

Gerek dışarıda yorulan erkek, gerek hem evinde ev işleriyle uğraşan hem de arada sırada dışarıya dikiş dikmekten aşırı yorulan karısı işi bir tatsızlığa döndürmeden hayatlarını üzüntüsüz sürdürüyorlardı. İşi başında ter dökerken etrâfına lâf atan yorgun adam, karısının güler yüzü ile dinlenirken, evde yorulan karısına da: "Hanımcığım, sen gene kendini çok yormuş olmalısın. Gel biraz bahçeye çıkalım da sana temiz hava aldırayım," deyince, günün ezici yorgunluğunu bir anda unutan kadın kadar mesut kim olabilirdi? Akrabâlarının oyununa gelmeyerek mîras haklarına sâhip olmuş bulunsalardı ellerine geçecek mal ve mülk, onlara bundan daha fazla huzur verecek miydi?

Âdem Bey, Hazîne-i Evrak[1] deposunda vesîkaları[2] okumakla vazîfeli bulunuyordu ki bu iş bir ihtisas[3] meselesi idi. Öyle ki değişik hatlarda, kamış kalem ve solup silinmez alaturka[4] mürekkeple yazılmış bu evrâkı[5] okuyacak kimse kalmamış sayılabilirdi. Bu yüzden de her biri kendi şeceresine[6] âit vesîkanın bulun-

---

[1] Hazîne-i Evrak: Devlet arşivi.
[2] Vesika: Belge.
[3] İhtisas: Uzmanlık.
[4] Alaturka: Türk usûlünde.
[5] Evrak: Kâğıtlar.
[6] Şecere: Soy ağacı, bir âilenin veya bir kimsenin soyunu sopunu gösteren cetvel, soy kütüğü.

ması için âzamî[1] fedâkarlıktan çekinmeyenlerin getirdikleri hatırlı paraları reddetmek Âdem Bey için sıkıntılı işlerden biri hâline gelmişti.

Amma, bu depoda onun canını sıkan fârelerdi. Kemirecek bol kâğıt buldukları için onlardan kurtulmak hemen hemen imkânsızdı. Çocukluğunda, oyuncak atının içinde yuvalanmış fâre yüzünden hastalanan Âdem, artık çocuk değilse de hayâtın her dönemini mahâretle[2] geçirmesini bildiği halde, fâre korkusundan asla kurtulamamıştı.

*

Her hususta karısına güvenen, seven ve ona ilk tanıdığı günlerdeki kadar âşık olmakla âdeta bir cennet hayâtı yaşayan Âdem Bey, karısından gelen her söze inanmakla ferahlar ve yatışırdı. Âdem Bey için karısı dünya saâdeti idi. O ne yaparsa iyi yapar, ne pişirirse iyi olurdu. Karısının gülen yüzü ile pervâne gibi etrâfında dolaşışı şifânın, devânın ta kendisi idi.

İşte şimdi de karısı onu bu korkudan kurtarmanın lüzûmuna inanıyordu. Bu yüzden de işin kendisine düştüğünü bilerek kocasını bu, hastalık denecek kadar köklü korkudan kurtarmak azmi[3] ile çâre aramak yoluna gitti.

Bütün bir gün uğraşarak boz renkli kumaştan, yaptığı fârenin içine, oyuncakcıdan satın aldığı, kurulunca yürüyen küçük bir oyuncak yerleştirdi. Eli akşam eve gelen kocasının elinde olarak tatlı tatlı konuştukları bir an, fâreyi arkadan yere bıraktı. Fâre, onların yanına yaklaşınca, kadın, Âdem'in sıkı sıkı tuttuğu elini daha da sıkarak: "Ne eğlenceli değil mi?"

---

[1] Âzamî: Çok fazla.
[2] Mahâret: Ustalık, beceriklilik.
[3] Azim: Bir işi yapmaya kesin karar verme.

diyerek bu yapma fâreyi yerden alıp onun kucağına bıraktı.

Âdem, bu işin bir oyun olduğunu belki de anlamamıştı, ama, fârenin artık korkulmayacak bir mahlûk olduğunu öğrenmiş bulunuyordu.

*

Bir rüşvet cehennemi olan müessesede çalışan Âdem Bey, cebine haramdan tek kuruş girmediği için, maaşından arttırarak satın almak imkânı olmaması yüzünden iki odalı bir evleri dahi olmamıştı. Üstlerine titrediği üç çocuğu ve Allah'ın nîmeti olarak kabul ettiği karısı, ona yetmez miydi? Herkesin imreneceği böyle bir ilâhî lutuftan öte daha ne istenebilirdi? Hem istense de, gözü doymayan insan oğlunun o bitip tükenmez taleplerine nankörlük denmez de ya ne denirdi?

*

Hele karısının tatlı şakaları ile fâre korkusundan kurtulduktan sonra: "Sen Hazîne-i Evrak denen tozlu izbede nasıl çalışabiliyorsun? Hem, avantan da yok. Onun bunun soyunu, ceddini aramak için günlerini hebâ ediyorsun?"[1] diyenlere gülerdi. İçinden: "Sizin de benim gibi bir yâr-ı vefâdâr[2] karınız olsa, dünya zorluklarını şerbet içer gibi içersiniz," diyecek olsa da söylemez, çünkü saâdetini yâra da ağyâra[3] da söyleyerek âlemin kıskançlığını ayaklandırmaktan şiddetle çekinir ve susardı.

[1] Hebâ etmek: Ziyan etmek, boşa harcamak.
[2] Yâr-ı vefâdâr: Vefâlı sevgili, vefâlı dost.
[3] Yâr u ağyâr: Dost ve düşman herkes.

Sevgi mi Kıskançlık mı

Osman Bey, delikanlılık zamanından olgunluk devrine kadar kadınların makbûlü olmuş adamdı.

Kimler ile gezip dolaştığını bilenler de vardı, bilmeyenler de.

Osman Bey, devletin mühim işlerinde, zekâsı ve dürüstlüğü ile temâyüz etmiş[1] bir memur olarak vazîfe görürken, şahsî hayâtının kaçamaklarını da eksik etmezdi. Âmirleri, onun başarılarını bildikleri kadar, dürüstlüğü ile berâber çalışkanlığını da takdir etmekten geri kalmazdı.

*

Birkaç defa evlenen Osman Bey'in son aldığı karısı, kocasına kendini kul-köle eden muhabbetli bir kadındı ki bunu, çevresine duyurmaktan asla çekinmezdi.

*

[1] Temâyüz etmek: Sivrilmek, öne çıkmak, kendini göstermek.

Osman Bey, hesabı kitabı kuvvetli adamdı. Herkese iyilik eder, elinden gelen yardımı esirgemezdi. Bu yüzden de kadın-erkek âcizler,[1] kimsesizler hep gelir, ondan akıl danışır, işleri husûsunda tavsiyelerinden faydalandıktan sonra duâ eder, çekilip giderlerdi.

Osman Bey'in bir tutkusu da mûsikî idi. Belki bu yüzden Tanbûrî Cemil Bey'e hayrandı. O nerede çalıyorsa, Osman Bey'i orada görmek mümkündü. Klasik formun dışına çıkmak meylinde olan şarkılara îtibar etmez[2] hattâ, "yavan sesler" ve "yeniciler" dediği bestekârların eserleri çalınırken, bir fırsatını bularak oralardan kaçıverirdi.

O, bu sâhada bir amatör idi. Elinde bir ud, bir keman, kanun veya tanbur gibi çaldığı herhangi bir âlet olmamasına karşılık, tok ve gür sesi ile, okuyanlara falsosuz iştirak ederdi.

Belki Merâgî'lere, Hâfız Post'lara, Hamâmîzâde'lere çıkışamazsa da Hacı Ârif Bey, Şevki Bey, Lem'î Atlı ve işin vazgeçilmez fantezi bestekârlarından Ahmed Râsim gibilerle berâber, İstanbul piyasa şarkılarını da severek dinler ve o tok sesi ile hânendelerle[3] söylerdi.

Kızkardeşinin bir gün anneme, "Ağabeyimle göz göze gelen kadınlar ona tutuşur," dediğini duymuştum.

Osman Bey, güzel adam değildi. Esmer ve zayıf yüzünde, yukarıdan aşağıya inmiş ve âdeta oyuk denecek derin çizgiler vardı. Ama çehresindeki bu kusur ne hikmetse, bir câzibe[4] unsuru mu olmuştu ki, hay-

---

[1] Âciz: Güçsüz, kudretsiz, beceriksiz.
[2] İtibar etmemek: Önem ve kıymet vermemek, dikkate almamak.
[3] Hânende: Şarkı okuyan kimse, şarkıcı.
[4] Câzibe: Dikkat ve ilgiyi üzerine çekme özelliği, çekicilik.

ranlarım gün günden arttırmakta bulunuyordu. Şu da bilinen bir gerçekti ki Osman Bey'i hiç kimse son karısı Ferhunde kadar sevmiş değildi. Öyle ki geceleri, uyuyan kocasının, mum ışığı ile yüzüne bakacak kadar ona hayrandı. Seneler geçip, her ikisi de yaşlandığında, Ferhunde Hanım, hem çok sevdiği hem de ahlâkını, temizliğini ve titizliğini takdir ettiği komşusu Hûriye Hanım'ı, yanından ayırmak istemez hâle gelmişti. Ancak, gün günden sağlığı bozulan Ferhunde Hanım, Azrâil'in kendisini Osman Bey'den ayıracağı endîşesi ile, ileride kocasının kendi yerine genç ve güzel bir kadın getireceği korkusu içinde dehşet duymaya başladığı sırada aklına gelen çâre ile ferahlar gibi oldu. O çâre de Hûriye Hanım'dı.

Ferhunde Hanım'ın bu tedbiri, ileride kocasını hoş tutarak ona çocuk gibi bakabilmek için bulduğu insânî bir çâre mi idi, yoksa, muhayyel[1] ve meçhul bir dilberin, kocasının karşısında salınıp gezinmesini önleyecek bir kıskançlık hîlesi mi idi?

Ferhunde Hanım'ın, bu ihtimâli düşünecek ne hâli ne de zamânı vardı. Onun için de hemen, "Osman Bey, ben ölürsem, sen Hûriye'yi al. Senin huyunu suyunu o bilir. Sana ancak o bakar!" diye kesip atarak hiç değilse, yaşadığı günleri korkusuz geçireceği için geniş bir nefes almış oldu.

*

Osman Bey'in evi Etyemez taraflarında idi. İstanbul'un o ardı arkası kesilmeyen yangınlarından biri, onların da evini kül edince, kendilerine bir mekân buluncaya kadar, kayın vâlidesi Nîmet Hanım'ın Şehzâdebaşı'ndaki evine sığındılar.

Kayın vâlide için, kızının ve dâmâdının, kendi

[1] Muhayyel: Hayal edilen.

evine misâfir gelmeleri bir lutuftu. Zîra koskoca evde tek başına oturmaktan öylesine bunalmıştı ki bir daha onları başka tarafta ev aramaya elbette bırakmazdı. Ev ahşap ve dört katlı idi. Kendisi, aşağıda bir odaya sığınır, bütün evi onlara bırakırdı. Nitekim bu teklif, kızının da dâmâdının da işlerine gelmişti.

*

Nîmet Hanım, uzun seneler bir Mısır sarayındaki terziler arasında çalışarak, hem ev hem de dükkân alacak parayı topladıktan sonra, memleketine dönmüş ve etrâfın ısrârı ile de ahlâken mazbut fakat çok kaba ve görgüsüz bir marangoz ile evlenmiş ve Ferhunde doğduktan sonra da nikâhını bozarak Şehzâdebaşı'ndaki bu evde tek başına yaşamaya başlamıştı. Ama artık tek başına değildi.

Bu ahşap eve Osman Bey'in misâfirleri ve kızının yeni tanıştığı dostları da gelerek, ev neş'eli günlerle âdeta bir yeni hayat yaşar olmuştu. Hattâ bir defa, kızının görümcesi ile çocukları ve büyük annem, annem ve ben de bir öğle yemeğine dâvetli bulunuyorduk. Saray terbiyesini içine sindirmiş Kayın vâlide Nîmet Hanım'ın gerçekten zarif ve terbiyeli sohbeti ile bir hoşça vakit geçirdikten sonra, sofranın toplanarak, eşi zor ele geçer Saksunya sofra takımlarının konduğu tepsi, onu odadan çıkaran kadıncağızın ayağı sürçerek, hepsi birden paramparça oluvermiş, misâfirleri çok üzen bu kazâ, sanki hiç olmamış gibi, ev sâhiplerini hiç telâşa düşürmemiş, belki de misâfirlerini mahcup etmemek üzere üzüntülerini belli etmemişlerdi.

*

İstanbul'un zevk erbâbı, şehrin neresinde oturur-

sa otursun, bir boy Şehzâdebaşı denen bu cümbüş köşesine uğramadan edemezdi. Bir bakıma Osman Bey de yangından sonra kayın vâlidesinin evine yerleşince Şehzâdebaşılı oluvermişti. İşte bu caddenin belli başlı müşteri çeken noktaları arasında, Berber Tatar Abdullah'ın dükkânı, Çaycı Reşit'in, yarı çayhâne yarı kıraathâne, daha doğrusu hovardaca yârenlik edilen merkezlerinden biri olduktan başka, burada Necâti-Memduh, Sezâî-Hüdâî Birâderler'in kırtâsiye dükkânları vardı. Bir de az ötede, civârın mahalle bekçilerinin, sucu dükkânı olarak kullandıkları, aslında ise bir araya gelerek mahallenin âsâyişi üstünde konuştukları bir merkezleri vardı.

O târihlerde, geceleri evinin kapısını dahi kilitlemeye lüzum görmeyen âileler çoktu. Zîra, her biri, uygunsuzlara kuş dahi uçurtmayan bu bekçiler öylesine emniyetli kimseler idi ki, uşağı ya da aşçısı olan evler, onları kendi sofralarına misâfir ederdi.

*

Şehzâdebaşı'nın tadını çıkararak geçirdiği senelerden sonra, Ferhunde Hanım'ın ölümü üzerine, Osman Bey, hayâtının geride kalan yıllarında, bir aşk destanı yaşamış karısının tavsiyesine uyarak, iki şâhit arasında kıyılan nikâhtan sonra, Hûriye Hanım'ı alıp evine getirmişti.

O günleri biz de gördük. Osman Bey, gerçekten kendisine bir çocuk gibi bakan Hûriye Hanım'a, bu kimsesiz kadına bir yuva açarken, bir yandan da Ferhunde Hanım'ın rûhunu şâd edecek keyfiyet, Osman Bey'in karşısında dönüp dolaşan Hûriye Hanım'ın, bir kadından ziyâde koruyucu melekten başka bir şey olmayışı idi.

Acaba Ferhunde Hanım'ın rûhu gerçekten şâd

olabilmiş miydi? Zîra o, gençlikten ve güzellikten nasîbi olmadığı kadar, şuhluğu, gönül alıcı, kadınca bir imtiyâzı bulunmayan arkadaşı Hûriye'yi kocasının karşısında getirmekle, fedâkârlık mı yapmış idi, yoksa kıskançlığının kurbanı olarak mı bu tavsiyede bulunmuştu?

Bir Rüyâ ve Bir Hayal

Sanki ezelde nikâhları kıyılmış, biribirilerine âşık bir karı-koca vardı. O kadar yekdiğeri[1] için yaşarlardı ki bu erkekle kadından biri su içmek isteyecek olsa, mutlaka ötekinin de susamış olduğunu fark edecek kadar, iki ayrı bedende bütünlenmiş tek kimselere benzerlerdi.

Ancak, en genç yaşlarında başlayıp vakit vakit aralarında çıkan bir müdâhaleci[2] dönemeç vardı ki, o da erkeğin çok kıskanç oluşu idi. Karısını kurttan kuştan kıskanan adam, ona yan bakanlar bir tarafa, kedisinden, köpeğinden de sakınırdı. Hattâ bir tablo yapar gibi meydana getirdiği elişleri için konu komşuları: "Şu mârifetini bize de öğret. Ne kadar çabalasak senin o yağlıboyalara benzeyen kabartma işlerini yapamıyoruz. Haroneçi'ye gidiyor, onda bulunan şu Simkeşhâne-i Âmire'den[3] alınmış altın telleri alıyor,

---

[1] Yekdiğeri (Yekdiğer): Birbiri.
[2] Müdâhaleci: Karışan, müdâhale eden.
[3] Simkeşhâne-i Âmire: Devlet sırma tel çekim yeri.

en güzel ipekleri getiriyor, işliyor gene de seninkilere benzetemiyoruz" dediklerinde karısını medhedişleri dahi hiç hoşuna gitmez, şiddetle öfkelenerek karısını kıskanırdı.

*

İşte kocasının bu derece aşırı kıskançlığını bilen karısı gece gördüğü uhrevî[1] denecek mânâlı ve derin bir rüyâyı, istediği halde, bir türlü ona anlatmak cesâretini gösteremiyordu. Amma aralarında hiç gizli kapalı karanlık bir köşe olmadığı için de, bu rüyâyı anlatmak zorunda olarak, "Hayırdır inşallah, bu gece, yeryüzünde benzerini görmediğim çok güzel bir adamla karşılaştım," dedi ve sözüne devam etti: "Adam karşıma çıkarak, "Sana kardeşlerimden selâm getirdim," deyince: "Kardeşlerin kim, sen de kimsin? diye sordum. O da: "Kardeşlerimin birinin adı Cebrâil, ötekinin Mikâil, üçüncü de İsrâfil, benimkini sorarsan Azrâil," dedi ve ilâve etti: "Ben buraya seni almaya gelmedim. Onlardan, senin bir Hak dostu olduğunu öğrenince kardeşlerim, haydi git onu gör, bizden de selâm götür, dediler." İşte bunları söyledikten sonra da çekilip gitti."

Karısının anlattığı rüyâyı dinleyen kıskanç kocanın nedense sesi çıkmadı. Çıkmadı ama gözüne uyku girmedi, sabaha kadar hâdisenin derinliklerine inerek yorumunu yaptı ve ertesi gün de: "Karıcığım, anlattıklarının hepsi hoş. Ne var ki Azrâil dâhil, sana selâm gönderenlerin hepsi de melektir. Güzelliğine hayran olduğun Azrâil de o dört melekten biri olduğuna göre, hiçbiri seni benden alamaz. Zîra onların kimse ile nikâhlanması mümkün değil," dedi.

*

[1] Uhrevî: Âhirete âit, öbür dünya ile ilgili.

"Ezel-i âzalde[1] yazılıp ebediyete kadar okunacak olan "Kelâm-ı Kadîm"i[2], âhir zaman peygamberine taşıyan Cebrâil, işini bitirince gitmiş, hiçbir zaman da, birlikte yaşayalım dememiştir. Çünkü Rabbülâlemin[3], ilâhî yapıları üstüne beşeriyet kisvesi[4] giydirilmiş kullarına, onlar Hak ile Hak olmuş bulunsalar da meleklerini onlara eş değil hizmetkâr etmiştir. Bu yüzden, âhir zaman peygamberinin bir yâr-ı vefâkâr Hatîce'si oldu. Saçları ağardığı, dişleri döküldüğü zaman dahi Hatîce'sini saydı, sevdi. Onu "Kübrâ'lıkla[5] övdü, mü'minlerin anası dedi. Öldüğünde ise kabrinin başında ağlamış olduğunu görmüş bulunanlardan dinleyenler oldu.

*

Âhir zaman peygamberinin bir de Ayşe'si oldu ki, o saâdet yıllarında, ümmetinin gelecektekilerine bırakacağı hikmet[6], irfan[7] ve aşk sermâyesini dağarcığında biriktirip ehline emânet etmekle vazîfeli bu genç, güzel ve akıllı kadın, bir melek değil bir insandı.

Şunu sana daha evvel de söylemiştim. Sırtlarına beşeriyet kisvesi giydirilmiş yücelere, melekler değil insanlar gerek. İşte âhir zaman peygamberinin etrâfını kuşatan çember içinde yalnız kadın kişiler değil, ona yâr-ı gār[8] olmuş Ebûbekir'ler, bir Habeşistan kölesi Bilâl, sonra putperest İran'ın muvahhit[9] evlâdı

---

[1] Ezel-i âzal: Ezellerin ezeli.
[2] Kelâm-ı Kadîm: Kur'ân-ı Kerîm.
[3] Rabbülâlemin: Bütün âlemlerin sâhibi ve efendisi olan Allah.
[4] Kisve: *mec.* Görünüş, kılık.
[5] Kübrâ: *En büyük, en ulu.*
[6] Hikmet: Bilgelik, hakîmlik.
[7] İrfan: Gerçeği anlama husûsundaki güçlü seziş yeteneği, görgü ve sezişten gelen ruh uyanıklığı.
[8] Yâr-ı gār: Mağara dostu, Hicret sırasında mağarada Hz. Muhammed ile birlikte olan Ebu Bekir hakkında kullanılmıştır.
[9] Muvahhit: Allah'ın birliğine inanan, müslüman.

Selman, hele hele daha çocuk yaşında îman ve aşkla nasiplenmiş Ali, o yücelerden yüce peygamberin dostu, insan sûretindeki insan üstü insanlar değil miydi?

*

Güzel karıcığım, eğer o Hakk'ın Resûlü seni kapı aralığından görüp: "Bu da bizim insanımız, bu da bize lâzım..." diyecek olsa, seni elimle tutup ona götürür ayaklarının ucuna atardım. Ben, senin maddeni kıskanan adamım, rûhunu değil. Sakın Azrâil'in güzel yüzünde aklın kalmasın.. Seni ona asla vermem. Aranızda zâten nikâh mevzubahis[1] olamaz, ama elbette kıskanır, öfkelenir, yeri yerinden oynatırım.

Âhir zaman peygamberine aşkı öğretenin ben de yanında idim. Onun için de sevmeyi ezelde tâlim ederek buraya geldim. Kendisine ezelde yazılıp kıyâmete kadar okunacak kitabı yollayanla oldu olası aram iyidir. İşte bu yüzden de, o âhir[2] zaman peygamberinin eşiğini öpmek isteyenleri nasıl kıskanırım? Yeter ki o istesin, o çağırsın, bundan büyük tâlih mi olur?

Azrâil'miş, Cebrâil'miş, onlar bu cezbe tuzağını ne bilirler? Hizmetlerinin dışına çıkıp bir adım ileri gidemeyen o meleklere âşık olmaya kalkışma sakın... Elin de gönlün de bomboş kalır."

*

Genç kadın, cezbe ve coşkunlukla konuşan kocası sözünü tamamladıktan sonra, artık bir daha uyanmayacak olan başını yastığına koyunca, onun hâlâ açık duran gözlerini elleri ile örterek çekilirken, az evvel onun: Azrâil sana değil, bana gelsin!" demiş olduğunu nasıl unutmuş olabilirdi?

---

[1] Mevzubahis: Söz konusu olan.
[2] Âhir: Son.

İranlı Selman Fârisî için âhir zaman peygamberinin: "Selman evlâtlarımdandır!" dediğini de hatırlayıp, Resûlullah'ın, kocası için de aynı beşârette[1] bulunduğundan şüphe etmeyerek, müsterih[2] ve hoşnut, yanından ayrıldı.

[1] Beşâret: Müjde, iyi haber.
[2] Müsterih: Gönül rahatlığı, rahat, huzurlu.

Osman Râmi Bey

Osman Râmi Bey, ilk gençlik yıllarının tecrübelerinden sonra bütün hayâtını memleketin hemen her köşesinde muhâsebecilik yaparak geçirdi. Bilhassa Rumeli'deki topraklarımızı henüz kaybetmemiş bulunduğumuz yıllarda, Osman Râmi Bey, altınlarını pek çok bereketlendirmek fırsatını hiç kaçırmamıştı.

Manastır, Üsküp gibi büyük vilâyetlerin elbette idâreci kadrosu içinde vilâyetin mâlî işlerini evirip çevirecek bir muhâsebeciye ihtiyaç vardı.

Hele bu muhâsebeci, son derece liyâkatli[1] ve usta ise... Ancak şu da var ki, o, bir yerden bir başka yere naklederken, şöhreti kendinden evvel gelir ve rüşvet dağıtıcı sınıf, bundan haberdar olur olmaz piyasasına göre gereken hazırlığı yapardı.

Böylece Osman Râmi Bey, paralarını üst üste yığarken hem yükünü tutmuş, hem de emekli zamânı gelmiş olduğundan İstanbul'da bir ev satın almıştı.

---

[1] Liyâkatli: Yetenekli, ehil, işe yatkın.

Ama bu ev, onun serveti ile mütenâsip[1] büyük ve gösterişli bir binâ değildi. Şehzâdebaşı'nın caddeye yakın ara sokaklarından birinde başka binâların arasına sıkışmış iki buçuk katlı bir evdi. Esâsen onun isteği de bundan öte sayılmazdı. Zenginliğinin göze batmayacak kadar olduğunu söylemesine rağmen, gene de onun para babası olduğunu bilmeyen yok gibiydi. İşte bu endîşe ile evini dikkati çekecek ölçüde büyük tutmadı.

Osman Râmi Bey'in güzel ve çok genç bir kızı ile ikisi evli biri de akıldan ve tabiî melekelerinden[2] mahrum hasta üçüncü bir oğlu daha vardı.

Güzel kızını, görüp beğenen bir genç subayın istemesi üzerine, uzun boylu düşünmeden bu teklîfi kabul etti. Hele gencin taşrada yaşayan zengin bir âilenin oğlu olduğunu öğrenir öğrenmez de onları nişanladı. Fakat genç, kendisinin bir asker olduğunu ileri sürerek tâyin edildiği bir yerden döndüklerinde kalacakları bir ev gerektiği düşüncesi ile nişanı nikâhla sağlama almak istediğini söyleyince Osman Râmi Bey, zâten kendisi kızına küçük de olsa bir ev almak istediğini bildirdi.

Genç subay bunu memnûniyetle kabul etti ve kıza küçük bir ev satın alındı. İstanbul'a dönüşlerinde orada kalacaklardı. Henüz evlenmemiş olmalarına rağmen, genç subay nişanlısını hemen her gün görmeye geliyor ve her seferinde de ona çiçekler, şekerlemeler, kurâbiyeler getiriyordu.

Kayın pederini ve kayın vâlidesini de boş bırakmayarak eve çeşit çeşit meyve sandıkları gönderiyor ise de baba, kızına gelen o süslü kutulardaki hediye-

---

[1] Mütenâsip: Uyumlu, orantılı.

[2] Meleke: İnsanda idrak, hâfıza, hayal etme gibi doğuştan var olan güçlerden her biri, yeti.

lerle berâber türlü parfümlere hiç alışık olmamalı ki dâmâdın bu pahâlı kokulara para dökmesi hiç hoşuna gitmiyor, bu adam çok müsrif diye arkasından konuşmaktan geri kalmıyordu.

Bu ziyâretler sırasında izinli olarak kendi âilesini de ziyâret edip dönen genç bu defa, babasının çiftliğinin mahsûlü[1] olan hubûbattan hem kayın pederine hem de yakında açacağı kendi evine getirdiği zaman, anahtarını almak için nişanlısının evine geldi. Dâmâdını terslemek için bahâne arayan Osman Râmi Bey, evdekilere sıkı sıkı tenbih ederek, o geldiği zaman her kim kapıyı açarsa açsın içeri almamasını tenbih ettiğinden kapı dışında kalan genç nişanlı bu işin içinde bir yanlışlık olduğu zehâbı[2] ile geri döndü. Fakat ertesi gün de aym muâmeleye[3] mâruz kalınca[4] suçunun sebebini bilmeyerek ne yapacağını kara kara düşünmeye başladı.

Kayın peder ise: "Bu adam kızımla evlenirse, onda bu kadar müsriflik olduktan sonra benden kalacak malları da satıp kuru toprakta kalacaklar" diyerek kızının nişanını bozmaya karar verdiğini karısına bildirdi.

Kadıncağız ise aksi ve ters huylu kocasının kararından pişman olarak, yatışacağını düşünüp meseleyi uzatmadı. Osman Râmi Bey, bir erkeğin gerek evine gerek iş hayâtına hattâ çevresine hâkim olabilmesi için bağırıp çağırması gerektiğine inanan bir adamdı. Sırasında, bağırdığı zaman evinin dışına taşan sesler, köşe başından geçenleri bile şaşırtırdı. Tevekkeli bu adama bir çokları Osman Râmi değil, Osman Harâmî

---

[1] Mahsul: Ürün.
[2] Zehap: Sanma, öyle zannetme.
[3] Muâmele: Davranış biçimi.
[4] Mâruz kalmak: İstemediği, hoşlanmadığı bir şeyle karşı karşıya kalmak.

diyorlardı.

Genç subayı eve sokmayan adamın bir haramzâde olduğunu herkes gibi artık o da öğrenmiş bulunuyordu.

Nişanlısını şiddetle arzu eden genç kızın yaşlı gözlerine, ağlayıp yemez içmez hâle gelmesine rağmen annesi ile dertleşmekten başka bir çâresi kalmamıştı. Açlıktan ve ıztıraptan yatağından çıkacak tâkatı kalmamış olmakla berâber Osman Râmî, inadında öylesine ısrar ediyordu ki kızının bu hâli bile babasını bir türlü merhamete getirmiyordu.

Ne yazık ki annesi ile dertleşen kız, babasının elinde bir oyuncak hâline gelmiş kadının belki bir ay sürmeden beşinci çocuğunu doğuracağını düşünerek onu daha fazla sıkmamaya gayret ediyordu.

Anne, gerek kocasının gerek hasta oğlunun emrinde öyle hırpalanmıştı ki Osman Râmi Bey, hiç de güzel olmayan karısına bakarken genç bir kadın bularak onu da nikâhlamayı aklından geçirse bile böyle bir kadına sâhip olabilmek için kesesinin ağzını açması îcap ettiğini düşünerek vaz geçiyordu.

Dertli ana, artık ölümle kucak kucağa gelmiş kızının acısını bile duymayı fırsat bulamadan doğum ağrıları başladı ve bu defa Allah ona bir kız evlât daha verdi.

Yeni doğan kızına ölen kızının adı olan Hamdiye ismini veren baba fazla kahırlanmadı. Yalnız, genç subayla evlendireceğini düşündüğü kızına aldığı evin anahtarı cebinde olarak, onun cenâzesine gelip gözyaşları ile tabutu takip eden subayın yüzüne dahi bakmadan sanki kızının ölümünün suçlusunun bu genç olduğunu düşünerek evine döndü.

Bu âile fâciası, Hamdiye Hanım'dan dinlediğim gibi aynen kaydedilmiştir.

Sucu Nine

Zaman zaman, büyük şehirlerde, göze giren, ya da gözden düşen semtler vardır. Tabiî ki İstanbul da bu yolda hayli ileri gitmiş sayılabilir. En az yarım asır evvel, konaklar ve konak yavrusu denecek binâların bulunduğu îtibarlı semtler arasında, bir de hocası da talebesi de kalmamış metruk medrese vardı.

Bu binâ, bağlı bulunduğu müessese tarafından oda oda kirâlanmış çok harap bir medrese bakiyesi[1] idi. Oraya sığınanlar arasında Sucu Nine denen çok yaşlı bir kadınla, ne ayağı yere basan ne de elleri işe yarayan, elli yaşlarındaki yatalak kızı da vardı ki bunlar, civarın alâkasını çeken iki bîçâre idiler.

Evlerin kuyuları da olsa, gene tatlı suya ihtiyaç olduğundan, mahallenin çeşmesinden su taşımak işi, âdeta Sucu Nine'nin işi idi. Yüzünde sayısız çizgi bulunan, gözlerinin altı her an delinip patlayacakmış gibi morarmış torbacıklarla çirkin bir manzara arz eden bu yaşlı kadın, "Hele şu hâlime bir bak!" dercesine insana acıma duygusu verirdi. İşte yüzünde ihtiyarlı-

[1] Bakiye: Kalıntı.

ğın bütün alâmetlerini[1] gösteren bu iri kemikli, derisi örtecek et ve yağ tabakası bulamayacakmış gibi o kalın kemiklerine yapışan kadın, çeşme ile evler arasında gidip gelirdi.

Amma, mahallede, ondan hemen hiç ayrılmayan bir acâyip genç de vardı ki çocukların, arkasından geri zekâlı; büyüklerin de meczup dedikleri bu adam, belki de civarda Sucu Nine'ye en fazla acıyan ve yardım eden kimse idi. Mahalle çocukları, bu zayıf ve uzunca boylu gencin, pek anlaşılamayan sözlerine kızarak arkasından, "Solucan Ganî..." diye bağırırlar, ama halk: "Dokunmayın zavallıya, o meczuptur," diye sâhip çıkardı.

Aslında yumuşak huylu ve hoşgörülü bu sessiz genç, kimseyi kırmaz, arkasından türlü tatsız sözler söyleyenlere karşılık vermez, onları mahcup edecek herhangi bir mukâbelede[2] bulunmazdı. Bu, nasıl bir geri zekâlılık, hattâ, birçoklarının dediğine göre, budalalık idi ki, nice okuyup yazmış, mürekkep yalamış[3] kimseleri utandıracak bir olgunluk ve ferâset[4] gösterebiliyordu? Zaman zaman, perilerle, meleklerle alış verişinden söz ederken, bir de bakarsınız ki, "Allah, her kuluna bir imtihan yolu çizmiş. Benim de hakâretlere sabırla dayanıklılığımı ölçüyor!" yollu hikmet dolu bir söz ettiğini duyarak sizi şaşırtıverirdi.

*

Sucu Nine, tam mahallenin çeşmesinden doldurduğu kovalarını alıp götüreceği zaman, ihtiyarın yanına yaklaşarak: "Bırak onları nine, bu iş, sana değil, bana düşer," diyerek kapıp aldığı kovaları, onu bekle-

[1] Alâmet: Belirti, işâret.
[2] Mukâbele: Karşılık.
[3] Mürekkep yalamış: Okumuş, aydın, kültürlü kimse.
[4] Ferâset: Hemen anlama, çabuk kavrama, zihin uyanıklığı.

yenlerin evine götürüverirdi.

Sucu Nine ile hesaplaşan müşterileri, borçlarını verdikleri zaman, nine bu paranın hiç olmazsa az bir kısmını olsun ona teklif ettiğinde meczup: "Haydi nine, bırak bu lâfları... Sen bunca senedir, Eyüp Sultan sabrı ile bizi terbiye eden hasta kızına ekmek yediriyorsun. Onun nafakasına[1] el sürersem cehennem ateşinde çatır çatır yanarım," demişti.

Kiminin deli, kiminin velî dediği genç Ganî, sırasında hamallık da yapar, hallerden yüklenmiş sebze ya da meyve sandıklarını arabalardan indirerek dükkânlara taşırdı. Onun vazîfelerinden biri de mahallenin fırını için lâzım olan un çuvallarını içeri almaktı.

Mahallenin fırını da ona her gün bir okka ekmek verirdi. Amma Ganî'nin, hamurkârların[2], eline verdikleri o sıcacık ekmekleri alır almaz cebinden çakısını çıkarıp keserek etrâfında toplanan çocuklara dağıtmak, hem zevki hem de borcu idi sanki..

Öyle ki el yakan o sıcak ekmekleri hem yiyen hem de bir ağızdan: "Solucan Ganî!.." diye bağırmaktan vazgeçmeyen çocukları hoş görmek de gene Ganî'nin boyun borcu idi. Eğer, cebinde fındık fıstık gibi çerezler varsa, onları da gene bu haylazlara dağıtırdı.

Demek ki bu saf adam için iltifatla hakâret arasında fark yoktu. Tıpkı celâl ile cemâli aynı derecede makbul gören derviş kişiler gibi.

Çocukların, arkasından Solucan Ganî... diye bağırdıkları bu olgun adamın ihmal etmediği[3] bir husus da, sağdan soldan, mahallenin bu gözü tok hamalının eline verilerek Sucu Nine'ye gönderilen börek ve tatlıları, içeri girip ninenin mutfak gibi kullandığı yere

---

[1] Nafaka: Geçinmek için gerekli olan yiyecek, içecek ve bunun için sarfedilen para.
[2] Hamurkâr: Ekmekçi fırınlarında hamur yoğuran kimse.
[3] İhmal etmek: Önem vermeyip, kendi hâline bırakmak.

bırakıp çıkarken, onun âdeta yalvararak kendisine uzattığı o nesnelerden bir tekini dahi almaması: "Ama biz bunları yiyip bitiremeyiz!" deyince de: "Öyle ise, geçen gün hastahâneden çıkan kimsesiz komşuya yolla, kaç gündür o, manavın bana verdiği elma ile fırından verilen ekmekle geçindi. Yemek pişirmeyi bilsem ben bir şeyler yapardım. Ama kel yemedi ki köre, hadi gel, desin... deyip çekip gitmesi idi.

Çoğunun alaya aldığı, ya da bir yarım akıllı olarak küçümsediği bu adam, savruk ve sakar hâllerine rağmen, insan olarak eksik görünüşünün altında sâhip bulunduğu ilâhî emânetin kendisine yüklediği mes'ûliyeti, herkesten iyi takdir ederek, çevresine insanlık dersi veren adamdı.

Dîvânece[1] görünüşü ve hikmetler dağıtışı etrâfını pek de îkaz etmez[2], "Bizim meczup gene saçmalıyor..." der, "Siz abdestsiz Kur'ân'a el sürmezsiniz ama Allah kelâmı[3] olan âyetleri[4] saymaz, yâni ona buna eziyet ve haksızlık edersiniz" dedi mi, "İşte bizimki gene saçmaladı," diyerek onunla alay ederlerdi.

*

Ganî'nin ne yediğini ne içtiğini nerede yatıp kalktığını, Sucu Nine dâhil, bilen de araştıran da yoktu.

Ama günün birinde câmiin tabutluğunda ölüsü bulunduğu zaman, mahalle halkı arasında öyle bir boşluk ve eksiklik ortaya çıkmış bulunuyordu ki, Ganî'siz mahalle, âdeta tadı olmayan aşa benzemişti.

---

[1] Dîvânece: Delice, *mec.* Kendisini duygularının coşkunluğuna bırakmış, akılla ilgisini kesmiş, aşkın buyruğu altına girmiş kimsenin, meczubun davranışına uygun.

[2] İkaz etmek: Uyarmak, dikkatini çekmek.

[3] Kelâm: Söz, ifâde.

[4] Âyet: Kur'ân-ı Kerîm'deki sûreleri meydana getiren kelime veya cümlelerden her biri.

Makbûle Hanım'ın Îmânı Onu Kurtardı

Akhisar'da Osmanlı çatısı altında huzurlu, kavgasız gürültüsüz yaşayan Rum azınlıktan yoksul denecek olanlar, her iki tarafın arasında kendilerinden daha refahlı âilelerin himâyesinde onların yardımıyla daha kolay geçinir giderlerdi.

Evlâtlık olarak bir Türk âilesine verilen fakir kızlar ve oğlanlar ise, sıcak ve yumuşak bir dostluk havası içinde bulunmaktan rahatlamış olurlardı.

İşte bunlardan biri de Aristotles Onasis ismindeki, dünya varlığına karşı tükenmez hırsı olan bir gençti. Gözü doymayan, kabına sığmayan hırsa sâhip bu genç, nihâyet bir yolunu bularak Yunanistan'a kaçıverdi. Tabiî ki, giderken Akhisar'da kök salmış âilesini de yüz üstü bırakmaya mecbur olmuştu.

*

Buldukları ile bir türlü yetinmeyen, mâcerâcı atılganlığı ile, Amerika'ya kapağı atan bu gencin, hangi

yolları deneyerek servet sâhibi olmuş bulunduğu bize lâzım olmadığı için, söz nehrini gereken tarafa çevirmek gerek.

Bizim için hiç de değer taşımadığından söz deresinin önündeki çeri çöpü atıp konuşmaya devam edelim:

Bir müddet evvel, bir âile yanına bırakılan Rum kızı, sarı saçları, mâvi gözleri ile hanımın kıskançlığını uyandırdığından onu, kocasından uzaklaştırmak arzusuyla bir doktorun âilesine devretmiş bulunuyordu.

*

Zarif, kibar, güngörmüş bir âileden Akhisarlı Destina Hanım'ın evinde, isminin Makbûle olduğu söylenen evli, bir de yetişmiş kızı bulunan, Onasis'in çehresini hiç de yadırgatmayacak kadar benzeri olan bir hanım görmüştüm.

Uzun seneler, aynı âilenin sevgi dolu alâka ve Türk an'ane ve alışkanlığının üstün vasıfları içinde, akı karadan seçerek yetişen ve Ortodoks bir Rum olarak dünyâya gelmiş olmasına rağmen içinde yaşadığı Müslüman-Türk havasından kopup ayrılmaz bir parça olarak gönül verdiği îman ile başı secdeye varan genç kız, Makbûle Hanım olarak evlendiği Türk eşi ve kızı ile huzurlu bir hayat sürüyordu.

Bir İngiliz oyununa gelerek Anadolu'yu istîlâ planının aktörleri olan Yunan ordularının, Akhisar dâhil, Garbî Anadolu'da asıp kesmediği, yakıp yıkmadığı ve talan etmediği yer bırakmadığını gördükten sonra Makbûle'nin bir Rum olarak dünyâya gelmiş olmaktan duyduğu mahcûbiyet elbette sonsuzdu.

Yunan orduları, ihtiyar hasta, çocuk kadın önlerine kim gelirse süngülerinin ucu ile paramparça eder-

ken, hayatta kalanların elbette memleketin iç taraflarına kaçmaktan başka yapacak çâreleri yoktu. Bütün bu kaçanlar arasında Türklerle berâber Makbûle, kızı ve kocası da bulunuyordu.

Yunanlı askerler tarlaları ve ekili mezraları[1] da yaktıktan başka evlerin içinde değerli ne varsa ele geçiriyor ya da tahrip ediyorlardı[2] ki bu, gözü dönmüş vahşî ve zâlim insanların kârı idi.

Ancak Yunanlı subayların karargâh[3] olarak kullandıkları evler de vardı ki bunlardan biri de Makbûle'nin içinde büyüdüğü Destina Hanım'ın evi idi. Öyle ki buraya yerleşen Yunanlılar diğer arkadaşları gibi, Destina Hanım'ın babası olan Bahâriye Mevlevî Şeyhi Hüseyin Fahreddin Efendi'nin duvardaki fotoğrafının gözünü oymak, başındaki sikkeyi[4] kirleterek parçalamak gibi âdîliklere kadar tenezzül etmiş[5] kimselerdi.

Makbûle Hanım, yeğeni Onasis'in servetine tırmanacak bir varlığa sâhip olmamasına rağmen, kocası ve kızı ile mesut ve memnun yaşarken, çevresi onu bu Yunanlı para babası akrabâsından yardım istemeye zorlamışlardı. Onasis'e giden bu yardım talebine karşı aldığı cevap: "Gelsin, kiliseye giderek Yunanlı olduğunu söylesin, ona da kızına da, istediği kadar yardım ederim," olunca, Makbûle bir Müslüman Türk'e yakışacak şekilde: "Ne dînimden ne de vatanımdan bir nefes ayrılmam," demişti.

---

[1] Mezra: Geniş tarım arâzisi.
[2] Tahrip etmek: Kırıp dökmek, yıkmak. harap etmek.
[3] Karargâh: Savaş esnâsında ordunun kumanda heyetiyle berâber konakladığı yer.
[4] Sikke: Mevlevî külâhı.
[5] Tenezzül etmek: (Alçaltıcı bir duruma) Düşmek, alçalmak, inmek.

Bu Çocuklar Şımarmaz

Hayreddin Bey, kırk sene evvel, oğlu Nûri'ye beş kuruş gündelik verirdi. Okul çıkışı karşılaştığı matematik öğretmeni, Nûri'nin babasına selâm vererek yanına geldi ve çocuğu överek disiplinli, çalışkan ve akıllı olduğunu söyleyip onu tebrik etti.

Bu ara, son derece müsrif[1] bir yeni nesil ile karşı karşıya bulunmaktan şikâyet ederken, Nûri'nin tutumlu olduğundan, elindeki mahdut[2] imkânlardan arkadaşlarına da pay ayırdığının farkında bulunduğundan başka, sokaklardaki kedi ve köpeklere de bir şeyler alıp yedirdiğinden sitâyişle[3] söz etti.

Hayreddin Bey, göğsünü kabartan bu konuşmayı

---

* Dedemiz, okul kelimesini hiç sevmez ve dâima mektep derdi. Hem de, mektep kelimesini beş hâneli köyler dahi bilirken onu ne diye cılız, sevimsiz Frenkçe ekolden çevirerek okul yaptınız, der dururdu. Dedemizin kuvvetli Fransızcası vardı. Vaktiyle, Almanya'da kaldığı gençlik senelerinde, gemi atölyelerinde çalıştığı için az çok Almanca'yı da anlayacak kadar öğrenmiş, batıyı da doğuyu da ihmal etmemiş bir eski zaman münevveri idi.

[1] Müsrif: İsraf eden, tutumsuz, savurgan.

[2] Mahdut: Sınırlı, belli bir ölçünün dışına çıkamayan.

[3] Sitâyiş: Övgü.

evde seksenini aşmış babasına anlatırken, yaşlı baba: "Sıkı dur oğlum, şimdi de beni dinle!" dedikten sonra: "Bana da babam mektep harçlığı olarak, her gün bir bakır metelik yâni on para verirdi." dedi ve ilâve etti: "On para ile mektebin* sizin kantin dediğiniz odacığında satılan vişne kurusu dâhil, fıstık, leblebi ne bulursam alırdım. Geri kalan beş parayı da biriktirirdim. Günün birinde çalışkanlığımı mektepten öğrenen babam, harçlığımı birden on paradan kırk paraya, yâni bir kuruşa çıkardı. Kırk para ile dört kişilik bir âilenin karnını doyurduğu o devirde ben de biriktirdiğim bu para ile bir yandan tasarruf sâhibi olurken bir yandan da hayır hasenat[1] denmez ama küçük çapta etrâfıma yardım etmeye çalışırdım," dedi.

Devam ederek: "Evlerinde bir kızkardeşleri olan iki paşa oğlu arkadaşım da vardı ki babaları genç yaşta ölmüş ve âileye koskoca konaktan başka güvenecek gelir kalmamıştı. Bu âileden aynı sınıfta olduğum Hâmi isimli arkadaşımın mektebe dirsekleri delik ceketle gelmesi beni çok üzerse de, gün görmüş bu kibar âileye yardım etmeye kalkışmak onları daha da rencîde eder[2] düşüncesi ile hiçbir şey yapamazdım. Ama çocuklar çalışkandı ve iyi terbiye görmüşlerdi. Ticâret Mekteb-i Âlîsi'nden[3] mezun olduktan sonra ticârete atıldılar ve kısa zamanda âileyi çektiği sıkıntılı günlerden kurtardılar," diyerek şâhit olduğu bu âile dramını anlatırken âdeta darlık günlerini geride bırakan kendi imişçesine geniş bir nefes almıştı.

Kendisini şaşkınlıkla olduğu kadar zevkle de dinlediğimizi gören dedemiz ertesi gün bize sebat ve sabırla çözülecek dertlerden örnek vermek isteğiyle

---

[1] Hayır hasenat: Sırf hayır olsun diye yapılan işler ve yardımlar.
[2] Rencîde etmek: İncitmek, kırmak.
[3] Ticâret Mekteb-i Âlîsi: Yüksek Ticâret Mektebi.

olacak şöyle bir hikâye daha anlattı: "Akşamdan sabaha nafakasını zor bulan Ömer Kâhya isimli adam tek göz odalı evinde karısı ile pek sıkılmışlar. Mahallelerinde aklı ile nam kazanmış Mehmet isimli komşularına giderek, bu dertlerine bir çâre olup olmadığını sorup akıl danışınca, Mehmet Efendi: "Sizin hiç hayvanınız var mı?" diye sormuş. Tavukları ve bir de inekleri olduğunu öğrenince: "Öyle ise bu gece tavukları odanıza alın!" demiş. Ömer Ağa: "Mâdemki akıl danıştım, uymaya mecbûrum" diyerek, komşusunun tavsiyesini yerine getirmiş ise de hayvanların sabaha kadar oradan oraya uçup kanat çırpmaları yüzünden tahammül edilmez bir hâle gelerek çok sıkılmış. Tekrar koşup Mehmet Efendi'nin karşısına çıkınca, Mehmet Efendi: "Öyle ama bu gece ineği de alın!" demiş. Ve tabiî o gece hiç mi hiç uyuyamamışlar. İnek böğürmüş, tavuklar gıdaklamış. Bunun üzerine tekrar Mehmet Efendi'ye baş vuran Ömer Ağa'ya akıllı komşusu: "Şimdi bu gece hepsini de dışarı çıkarın!" tavsiyesinde bulunmuş. Böylece de karı-koca tek odalı evlerinde değil de o geceyi sanki bir sarayda geçirmişler gibi deliksiz bir uyku uyumuşlar," diyen dedem:

"Hâlinden hoşnut olmanın saâdetinin devâ oluşunu, beterin beterinin tokadını yemeden anlayana ne mutlu" diyerek sözünü tamamladı.

Kim Eşek Olmak İster ki

Bey idi, paşa oldu. Paşalıktan da bir adım ileri geçerek vezârete[1] yükseldi ve adına vezir dediler. Başında tuğu, parmağında zümrüt yüzüğü, belinde mücevher kabzalı hançeri, atı, arabası, köşkü, konağı, kendisini âlây-ı vâlâ[2] ile karşılayan maiyeti[3] oldu. Amma gün geldi vezîrin kapısını Azrâil çaldığında, parmaklarındaki yüzükleri de, murassa[4] hançeri de, başındaki tuğu da bir kenara iterek, koca vezîre bir yakasız gömlek biçip içine soktular, sonra da götürüp muhteşem mezarına bıraktılar.

O zamâna kadar pek âşinâlık kurmadığı toprak, ona, konağının kapı ağası kadar da iltifat ederek, karşısında el pençe durup tâzim etmedi[5]. Kapı ağasına yapmış olduğu muâmeleden öte bir iltifatta bulunmadı.

---

[1] Vezâret: Vezirlik.
[2] Âlây-ı vâlâ: Gösterişli, debdebeli bir şekilde.
[3] Maiyet: Yüksek mevkideki bir kimsenin emri altında bulunanların bütünü.
[4] Murassa: Mücevherle bezenmiş.
[5] Tâzim etmek: Büyük sayıldığına delâlet edecek şekilde güzel davranmak.

Halbuki, kendisini tanıyanların söylediklerine göre, konağının civârındaki mahalle kahvehânesinin önüne gelirken arabasından iner, kahvehânenin içinde ve dışında olanların, kendisini görür görmez ellerindeki çubuklarını, nargilelerinin marpucunu[1] düşürmek pahâsına yerlerinden fırlamalarından hoşlanır, bu başarısından sonra da tekrar arabasına binermiş.

Hele rakiplerini gözden düşürmek, mat[2] ve mağlûp etmek için çevirdiği oyunlar içinde, bu zavallıları sürdürmek için türlü iftiralarla ezdirdiğini anlatanlar da az sayılmazdı.

*

Vezîrin ölümünden sonra, iş, âilesi arasında mîras meselelerinin konuşulmasına geldiğinde, adamcağızın henüz kefeni dahi solmamıştı. Amma çoluğu çocuğu, gene de gösterişli bir dâvet ile mevlit okutmayı ve hatim indirtip duâsını yaptırmayı ihmal etmedikleri gün, dâvetliler arasında, mahallenin imamı Fatin Efendi de bulunuyordu. Kalabalık arasında olan bir kısım zevat[3], hâlâ hıncını alamamış ve "vezîr-i pürtaksir"[4] diye dillerine dolayıp aleyhinde söz ederlerken İmam Fatin Efendi, lâfını esirgemeyen mâruf[5] tutumu ile, "Merhum vezir paşanın iyilikleri de vardı. Onları da unutmamak lâzım.." diye sert bir çıkış yapıverdi. "Senelerdir akmayan mahalle çeşmesinin hâlini, suyolcunun[6] kulağına bir öhö... diye öksürmesi üze-

---

[1] Marpuç: Nargileye takılan hortum biçiminde uzun boru.
[2] Mat: Yenme.
[3] Zevat: Zatlar.
[4] Vezir-i pürtaksir: Kusurlu, kabahatli vezir.
[5] Mâruf: Bilinen, belli.
[6] Suyolcu: Osmanlı devrinde şehre içme suyu getirilen su yollarıyla maslakların ve su dağıtım şebekesinin bakım ve onarımı ile görevli kimse.

rine, o gün bu gün çeşmeden gürül gürül su aktığını neden unutuyoruz?" dedi.

Vezîrin aleyhinde konuşanlar sanki sözlerini keseceklermiş gibi: "Dahası da olduğunu hepimiz pek âlâ biliyoruz" diyerek, lâfına devam etti: "Şu Abdüllâtif Efendi'lerin kâhyâsı Gülsüm Hanım, kocası öldükten sonra, evde tek başına bırakamadığı kızını da çalıştığı konağa getirmekle, kızın nâmûsunu korumak isterken, evin çapkın oğlu tarafından iğfâl edildiği meydana çıkıp, haylaz oğlan, günâhını temizlemeyi kabul etmeyince, vezir paşa, ne yapıp yapmış, oğlanın babasını sıkıştırarak, kızı oğlana nikâhlatmış. Hem de cihazı ve takıları ile güzel bir düğün yaptırmış ve onu Abdüllâtif konağının gelini olarak, ele güne karşı ak yüzü ile ortaya çıkarmıştı."

İmam efendi coşmuştu ve dâvetliler de onu, değil susturmak sözlerine devam etmesi yolunda âdeta: "İmam efendi, seni hepimiz severiz, sertsin amma doğrusu adamsın, söyle hele.." deyince Fatin Efendi, son bir hamle yapıp, bu ölü evinde dirilerin kulaklarına son birkaç lâf daha etti: "İnsanların sağ ve sol omuzlarında, iğri ya da doğru işlerini yazan melekler olduğunu elbette bilirsiniz. Onun için vezîr-i pürtaksir dediğimiz zâtın günâhını da sevâbını da o meleklere bırakalım" dedi ve sustu. Misâfirlerden onu dinleyen biri, yarı ciddî yarı alayh: "İmam efendi, sen bayağı vâiz[1] kesilmişsin de haberimiz olmamış," deyince, İmam Fatin Efendi: "Hâşâ, vâizlik kim, ben kim? Şurada haddimi aşarak konuşmuşsam özür dilerim," karşılığını verdi ve devam etti: "Bu mahallede, benden evvel babam imam idi." Fatin Efendi babasının Abdülkādir Geylânî ocağından üstüne feyiz[2] sızmış

[1] Vâiz: İbâdethânelerde dînî konuşma yapan kimse.
[2] Feyiz: İrfan, ilim ve mârifet.

bir adam olduğunu biliyordu. Biraz sükût ettikten[1] sonra: "Kış demedi, yaz demedi, yıllar yılı vazîfelerini yaparken kimseyi incitmedi. O, benim gibi celâlli[2] de değil, gâyet mûnis[3] insandı. Amma çok yaşlandığı senelerde bir gün bana, oğlum, artık benim mihrâba[4] geçip namaz kıldıracak hâlim kalmadı. Gayri bu iş sana kaldı. Amma babalık hakkımı helâl etmemi istiyorsan, şu pendimi[5] dinle: "Sesin güzel, tilâvetin[6] kusursuz. Umarım ki ramazanlarda en az, günde üç ayrı yerde mukâbeleye[7] çağırırlar. Amma iş, ezbere ve güzel sesle Kur'ân-ı Kerîm okumakta değil, Kur'ân ahlâkı ile yaşamaya gayret etmektedir dedi ve devam etti. "Sadak Allahü'l azîm"[8] diyerek mukâbeleyi bitirdikten sonra, seni dinlemiş kimselere, ey cemâat, bir eşeğin taşıdığı yükü biz insanlar kaldıramayız. Yaptırmak istediğimiz duvarın malzemesi olan çakılı, kumu doldurduğumuz çuvalları gene onun sırtına koyarak taşıtırız. Kezâ kırk beş elli adet Kur'ân-ı Kerîm'i de çuvallara istif etsek, gene biz kaldıramayız. Ama eşekciğin sırtına koyduk mu, bizim kaldıramadığımız yükü o götürür. Ne ki bu ara eşek, nasıl emsâlsiz bir yük taşıdığından habersizdir. Ona göre ha çakıl taşları, ha Kur'ân-ı Kerîm. Hayvancağızın kulağına bağırsak, söylesek de gene faydası olmaz. Zâten bizim okuduğumuz şu kitap da Allâh'ın emirleri, yasakları. Onlar yazılmış olduklarından, bunları bizim araştırma-

---

[1] Sükût etmek: Susmak.
[2] Celâlli: Öfkeli, sert mizaçlı.
[3] Mûnis: Yumuşak, uysal.
[4] Mihrap: Câmi, mescit gibi ibâdet yerlerinde kıble duvarında bulunan cemâatle namaz kılınırken imamın önünde durduğu zeminden biraz yüksek girintili yer.
[5] Pend: Öğüt, nasîhat.
[6] Tilâvet: Kur'ân'ı güzel sesle ve kurallarına göre okuma.
[7] Mukâbele: Hâfızların cemâatle oturup yanlış okuyanı düzeltmek ve hatırlatmak sûretiyle ezberden Kur'an okumaları.
[8] Sadak Allahü'l-azîm: Allah'ın büyüklüğünü tasdik ederim.

mız, hepten abes.[1]

Bize düşen de, okuduğumuz o Hak kitabındaki emirlere göre amel etmekten[2] başka bir şey değildir. Aksi halde taş ya da Kur'ân taşıyan eşekten ne farkımız kalacaktır?" nasîhatinde bulundu.

Babamın babalık hakkını helâl etmesi için gayret sarfeder dururum. Ama bilmem ki bunu becerebiliyor muyum? Eğer yüzüme gözüme bulaştıracak olursam, eşek gelmiş, eşek gitmiş olmaktan beni kimse kurtaramayacaktır," dedi ve sustu.

[1] Abes: Yersiz.
[2] Amel etmek: (Gereğince) Hareket etmek.

Böyle mi Olmalı

Bir kenar mahalle dilberi olan Azime'nin babası, Evkaf Nezâreti'nde[1] küçük bir memur, karısı Hâcer de çevrenin havasına uygun ve mahallevârî[2] denen hayâtı ile atbaşı gitmekte bulunan bir kadındı. Âilenin üç kızından biri olan Azime'ye bir kurmay binbaşı tâlip olduğu vakit, babası da anası da hattâ Azime de bu beklenmedik kısmete îtiraz etmeyerek kabul ettiler ve Azime hemen evlendi.

Kurmay binbaşı otuz beş yaşına varmıştı, Azime ise henüz on sekiz on dokuz yaşlarında bulunuyordu. Ama binbaşı sözü sohbeti yerinde, kibar ve yakışıklı bir adamdı. Evlendikten sonra çıkan tâyini gereğince, genç karısını da alarak memleketi dolaşmaya başlamışlardı. Azime annesi gibi doğup büyüdüğü semtin görgüsüzlüğünü yaşayan hayli çetin mizaçlı[3] bir ka-

---

[1] Evkaf Nezâreti: Osmanlı Devleti'nde vakıflarla ilgili hususları yürütmekle görevli bakanlık.

[2] Mahallevârî: Kaba, kavgacı, gürültücü tavırlarda olma durumu.

[3] Mizaçlı: Huylu, yaradılışlı.

dın olarak etrâfını kırmaktan çekinmiyor ve bu yolda adı çıkmaktan da kurtulamıyordu. Hattâ binbaşı ya da yarbay hanımlarından birinin, bu genç kadının tam mânâsı ile bir klinik vak'a[1] olduğunu: "Doktor kardeşimden duymuştum," diyerek etrâfına söylediğini bilmeyen kalmamıştı.

Evlendiklerinin senesinde Câvidan adını verdikleri bir kızları oldu. Çocuk, sanki annesini değil de babasını örnek almak kararı ile dünyâya gelmişe benziyor gibi idi. Öyle ki sâkin, uslu, cana yakın ve geçimli bir çocuk olarak büyümekte iken babaannesi, annesi gençtir, belki çocuğa lâyıkı gereğince bakamaz diyerek oğlunun evine gelmiş, gerçekten de çocuğun bakımı ve terbiyesi üstünde çok müsbet[2] müdâhaleleri olmuş bulunuyordu.

Azime'nin, kızını çok sevmesine rağmen çocuk, babasına öylesine meftun[3] idi ki çocuğun gerek babasına gerek babaannesine olan düşkünlüğü Azime'yi öfkelendirmekte gecikmemişti. Çocuk, devamlı babaannesinin odasında yatıyor idiyse de binbaşının nöbetçi olarak kışlada olduğu geceler Azime kızını kendi odasına, daha doğrusu kendi yatağına alıyor ve onu tâciz edecek[4] kadar sıkıştırıp öpüyordu.

Şâyet kız: "Babam ne zaman gelecek," diye soracak olsa, "Ne acelen var? Seni aç mı bıraktık, çıplak mı?" diyerek onu azarlıyordu. Halbuki küçük kız babaannesinin yatağında yatmayı tercih ediyordu. Onun için de babasının nöbette kaldığı zamanlardan âdeta nefret etmekte idi. Zîra babaannesinin yanında yatarken hâfızasından çıkmayacak öyle tatlı ve derin-

[1] Vak'a: Olay.
[2] Müsbet (Müspet): Olumlu.
[3] Meftun: Gönül vermek, hayran olmak.
[4] Tâciz etmek: Rahatsız etmek.

leşerek büyüyen çizgiler kazanıyordu ki bunları ömrü boyunca unutmayacaktı. Kış günlerinin erken saatlerinde çocuk henüz uyanmadan başlayan sabah sesleri ne kadar hoştu. Öyle ki kendisinden çok evvel sabah namazı için uyanmış olan babaannesinin de duyduğu bu sesler, sanki bir ses resmigeçidi yapar gibi ona: "Uyan, mektep zamânı geldi!" dercesine: "Süüüt!" diyerek kapıya dayanmış sütçüden sonra tablası başında ilk hecesi ince, ikinci hecesi kalın olarak: "Sümüüt!" diye bağıran simitçinin mis gibi kokulu diyen gür sesinden sonra da sahlepçinin[1] sesi "Kaynar kaynar, iç ısıtır!" diye nârâ attı mı, işine acele giden adam da, mektebe yetişmek için koşarcasına giden çocuk da sahlepçinin önünde durarak üstüne zencefil tozu serpilmiş kulpsuz sahlep[2] fincanını alıp ağızları yana yana içmeden geçemezlerdi.

Câvidan işte bu sesleri hep babaannesinin odasında yattığı günler işitir ve yarı karanlık kış gecelerinin, etrâfı çınlatan seslerini hep duyar gibi olurdu. Hattâ işin doğrusu hâlâ onları ne unutmuş ne de hâfızasının kuytuluklarından söküp çıkarmış değildi.

*

Azime kendine mahsus türlü çâreler bularak yavaş yavaş kızının etrâfına bir duvar örüp onu bir kale içine hapsetmek istiyordu. Gerek babaannesi gerek babası Azime'nin haris[3] ve çetin huyunun farkında idiler. Nitekim annesinin, kızını, etrâfına örmeye uğraştığı bu kaleye hapsetmek istediğini anlamışlardı. Öyle ki Azime kızını bu kale içinde boğarken kendisinden başkasına bir muhabbet zerresi dahi duyma-

[1] Sahlepçi: Sâlepçi, sâlep satan kimse.
[2] Sahlep: Sâlep
[3] Haris: Hırslı.

masına uğraşıyor, Câvidan'ın bu kalenin içinden çıkmasına izin vermemeye aht etmiş gibi ne istedikleri bitiyor ne de istediklerini yaptırmaktan geri kalıyordu.

Binbaşı vilâyetten vilâyete dolaşmasına rağmen kızının iyi bir tahsil görmesine çok gayret etti. Böylece de kız liseyi bitirdikten sonra, babaanne kendi evine döndüğü için, babası Câvidan'ı büyük annesinin yanına göndererek onun yüksek tahsil yapmasını temin etmekten[1] geri kalmadı.

Ne garip bir tecellî[2] ki kız da gene bir başka kurmay albayla tanışarak evlenmiş bulunuyordu. Fakat bu yeni evlenenler arasında Azime ile kocası arasındaki büyük yaş farkı yoktu. Hem de kız ile kocası arasında birbirlerini tamamlayacak bir sıcak yakınlık mevcut bulunuyordu. Ama Azime, bunu asla çekemiyor ve kendi sevgisini gençlerin arasına sokmaktan bir an hâlî kalmıyordu[3]. Öyle ki tek yastığı paylaşan karı-kocanın üçüncüsü olmaktan geri kalmamakta, âdeta hapsettiği sevgiyi, ördüğü kale içinde saklayarak kocası dahi olsa onu kendinden başka biri ile paylaşmaya imkân vermemek üzere tabiat kānûnu ile âdeta güreşiyordu.

Azime'nin büyük derdi, kocası bir kurmay olduğu ve albaylığa kadar yükselmiş, üstleri tarafından da çok sevilmiş olmasına rağmen bir türlü ona paşalık verilmemiş olması idi. Öyle ya.. Yıllarca dağ bayır dolaş, türlü mahrumiyet içinde evlât büyüt, okut, sonra da kimse, kendisine paşa karısı, kızına da paşa kızı demesin, elbette bu çok ârına dokunacak bir eksiklik değil de ya ne idi?

---

[1] Temin etmek: Sağlamak.
[2] Tecellî: Kader, tâlih.
[3] Hâlî kalmamak: O şey orada hep mevcut olmak, boş kalmamak, geri durmamak.

Rütbelerin paylaşıldığı ağustos aylarında beklediği halde paşalığı bir türlü yakalayamamış olması ona, öfke krizleri getirirdi. Kurmay ise karısının bu tedirginliğine âdeta şaşar ve: "Hanım, mevki ve rütbe, bir pâdişah kaftanı olsa, nihâyet o da bunu çıkaracağı günü beklemek zorundadır. Sen şuna sevin ki, lekesiz bir sicil ve dürüstlük ile tertemiz bir meslek hayâtı geçirmiş bulunuyorum. İşte bana bu yeter," diyerek karısını yatıştırmaya uğraşırdı.

Amma kocasının teskin edici[1] sözlerine rağmen, Azime korktuğuna uğradı. Emekliliği gelmiş, ilk defa, İstanbul'da sâbit[2] bir mekânda karar etmek zorunda kalmışlardı.

*

Ne ki Azime için gene dert bitmemişti. Zîra dâmâdı da bir kurmay olduğu için, hiç değilse o, paşa olmalı ve âilenin, etraflarına karşı koltukları kabarmalı idi. Halbuki kızının o tarakta bezi olmadığı için kocası ile huzurlu ve muhabbetli bir hayâtı tercih ederek yaşamaktan öte bir dâvâları bulunmuyordu. Onlara bu yolda ne kadar çengel atacak olsa, boşuna çabalamaktan başka bir şey yapması imkânsız olduğunu düşünerek, hiç değilse, kızını şu ya da bu sebeple tâciz etmekten geri kalmamakta idi.

İşte bir gündü, "Bana bir bardak su ver, ama çok soğuk olmasın, boğazım batıyor, kendine koyacağın su soğuk olabilir!" deyince, kızının: "Anne, ben susamadım ki, sana istediğin gibi orta soğuklukta getiririm!" cevâbıyla, ana kız belki ilk defa, açıkça birbirlerine meydan okur hâle gelmişlerdi. Zîra Azime'nin: "Nasıl olur da, ben içeyim derken sen içmek istemez-

[1] Teskin etmek: Yatıştırmak.
[2] Sâbit: Sürekli olarak aynı yerde oturma.

sin?" demesine karşılık bu defa kızın: "Bak anne, az evvel banyodan çıktın, doğru kendini balkona attın. Sana, anne üşüteceksin, saçların bile yaş.. deyince bana kızdın, işte bak boğazım batıyor diyorsun!" karşılığı ile büsbütün coşarak kızının, hapsettiği kaleden değil eğilip bakmasına, başını, parmağını dahi çıkarmasına meydan vermeyeceğini hissettirircesine bütün şiddeti ile kükremeye başladı... Kız da annesinin şirretliğinden[1] öyle yılmış bulunuyordu ki hep susmayı tercih etmek zorunda kalıyordu.

Bir gün Câvidan'ın kocası eve geldiğinde: "Karıcığım, annem hastalanmış. Gerçi yanında bir bakıcısı var ama, ona göz kulak olacak candan bir kimse lâzım. Meselâ ya sen ya ben.. Şu bizim arka tarafta bir boş odamız var. Hiç değilse bir müddet oraya alalım. Ta ki gözümüzden uzak olmasın!" dedi. Câvidan kocasının teklîfini yerinde bularak ertesi gün, Azime Hanım'a: "Anne, ben yarın kayın vâlidemin yanına gideceğim. Hastalanmış, babama sen bakarsın, dâmâdına da elbette bir kâse çorba verirsin," deyince kıyâmetin kopmaması nasıl mümkün olurdu? Zîra kendi kocası emekliliğinden hemen sonra hastalanmış ve gerçekten de bakıma ihtiyaç duyulur olmuştu. Daha doktor hastanın odasından çıkarken nöbete girer gibi babasının ilâçları ile meşgul olmak ve hekimin tavsiyelerini yerine getirmek işi yalnız Câvidan'a kalmış babası da: "Ne güzel evlâtsın, Allah bana senin gibi bir evlât vermiş," diye her zamanki gibi şükretmişti.

Şimdi o kayın vâlidesinin yanına giderse Azime ne yapacaktı? Câvidan'a: "Onu eve getirecek olursan kapıdan kovarım," diye bağırmaya başladı. Câvidan gerçekten asabî krizler geçirircesine masanın üstündeki sigara tablasını fırlatıp pencereye doğru atınca

[1] Şirretlik: Üste çıkan, yaygaracı, edepsiz ve kötü olma durumu.

şangır şangır kırılan cam, dükkânları güneşten kurtarmak için gerilmiş sâyebanın[1] üstünde kalarak yoldan geçenler için bir tehlike olmamıştı.

Bu ara kurmay albay Vecdi Bey eve gelip de karısının sarsıla sarsıla ağladığını görünce: "Sana ne oldu Câvidancığım?" diye sormuş ve orada bulunan Azime de hemen: "Sen ona değil bana sor, anlatayım.." diyerek aralarında geçen meseleyi tamâmen tersine çevirerek söylemeye başlamıştı. Şöyle ki: "Câvidan, kayın vâlidesine bakmak üzere gitmek istediğini söyleyince, kızım, buna ne lüzum var, onu evine getir, el birliği ile bakarız, dedim" diyerek meseleyi istediği şekilde anlatmaya mecbur olmuş bulunuyordu.

Gerçi hasta kadıncağız oğlunun evine getirildi. Fakat kendi hayâtını da başkalarının hayâtını da berbat etmek illetinden[2] kurtulamayan Azime için mesele bitmiş değildi. İşte kızı onu hasta babası ile baş başa bırakarak gitmemiş ise de onun Câvidan'a hapsettiği kale içinde nefes alacak bir mazgal[3] dahi bırakmamak üzere yeni planlar hazırlayacağına hiç şüphe yoktu. Ama bu planlar âileye ve çok sevdiği kızına huzur getirecek miydi?..

---

[1] Sâyeban: Gölgelik.

[2] İllet: Hastalık, hastalık derecesindeki alışkanlık.

[3] Mazgal: Havalandırma, basınç kontrolü vb. amaçlarla açılmış yarık ve deliklerden her biri.

Tevhîde Hanımları Ayıplamayalım

Boğaziçi'nin meşhur güzellerinden, güzelliği ve şuhluğu ile tanınan Tevhîde Hanım'ı gördüğümde o, parlak gençlik günlerini, ben ise çocukluk senelerimi yaşıyordum. Güzel ve neş'eli olduğu kadar sevimli ve zarif idi. Hayâtı asla müptezel[1] bir çizgiye dayanmamış olmakla berâber, bâzı seçkinlerin iltifatlarını kabul etmekte bulunduğu hakkında çıkarılan çirkin dedikodular vardı. Yaşadığı lükse yakın hayâtını, şahsî varlığı ile temin edemeyeceğini söyleyenlerin iddialarına inananlar da vardı inanmayanlar da. Bir zengin armatörle evlenmiş olan genç kadın, kocasının ölümü ile büyük bir servete sâhip olmuştu.

Tevhîde Hanım'ın zümrüt gözleri, ona âfet-i devran[2] dedirtecek kadar mânâlı ve çarptığı yeri ok gibi

---

[1] Müptezel: Bayağı, aşağılık.

[2] Âfet-i devran: Dünya güzeli denecek kadar güzel ve çekici kimse.

delecek kadar da sırlı ve sihirkâr[1] idi.

Tevhîde Hanım'ın bir kuyumcu olan ikinci kocası ise onu refâha[2] boğmuş bulunduğundan bir yandan dedikoducuların sesleri kısılırken bir yandan da kadıncağıza daha ne isnatlar[3] yapabiliriz, der gibi, neş'esini ve gevrek kahkahalarını bile bir suç sayarak onu töhmet[4] altına sokmaya uğraşırlardı. Halbuki Tevhîde Hanım, hem terbiyeli ve kibar hem de etrâfın anlayamayacağı bir derûnî[5] derinliğe sâhip bir kadındı. Meselâ, kahkahası ile etrafını çınlatan Tevhîde Hanım, asla kimseyi çekiştirmez, dedikodudan ve insan eti yiyen dedikoducular dan hoşlanmaz ve onlarla ünsiyete[6] pek yanaşmazdı.

Kalabalığı ve eğlencesi bol Sarıyer'de, isminin arkasına bir alaycı lâkap takılmayan kimse pek yoksa da bu çirkin sözler genç kadını ne eğlendirir ne de güldürürdü. Meselâ, rıhtımın, güzel fakat soğukluğu ile şöhret bulmuş bir piyasacı güzeline "Kilise Mumu" adını takmışlardı. Köyün meşhur sîmâlarından[7] birinin, bakıra çalan renkleri ile güzellikle alâkası olmayan ve saçlarını tepelerinde toplayan üç kızına da: "Tunçtan kızlar, tepeli kazlar" dediği halde Tevhîde Hanım, bu gibi alaycıların sözlerine ne iştirak eder[8] hattâ ne de yanında gülünmesini isterdi.

Yanında dedikoduların alıp yürüdüğü bir gün gâyet sâkin: "Babaannem dervişti. Herhalde onun inançları bana da bulaşmış olmalı ki ondan yâdigâr[9]

---

[1] Sihirkâr: Büyüleyici.
[2] Refah: Varlık ve bolluk içinde rahat ve kolay yaşama.
[3] İsnat: İftirâ.
[4] Töhmet: Suçlama.
[5] Derûnî: Mânevî.
[6] Ünsiyet: Yakınlık kurup dostluk etme.
[7] Sîmâ: Tip, şahıs.
[8] İştirak etmek: Katılmak.
[9] Yâdigâr: Hâtıra.

kalmış sözleri hiç unutmadım, unutmak da istemem. Meselâ: "Kızım, sakın kimse ile istihzâ edip[1] küçük düşürmeye kalkma. Hele el âlemin taklitlerini yaparak maymun sıfatlı olma. Dünyâda gülüp eğlenecek ne hoş vesîleler[2] var ki bunları bırakıp başkalarının gıyaplarında[3] dahi olsa iğneleyip rencîde ederek[4] keyiflenmeyi âdet etme" yollu nasîhat ederdi" diyerek etrâfındakileri susturmuştu.

Biz âilece bütün seneyi Boğaziçi'nde geçirenlerden değildik. Kışın, kuytu ve nisbeten[5] mahfuz[6] bir semt olan Şehzâdebaşı'nda ve yazın da Boğaz'ın muhtelif[7] köylerinde bulunmamız âdeta bir âile geleneği idi. Kışları da yazın olduğu gibi Tursun Beğ'in "Nehr-i Azîz" dediği Boğaz'ın sert rüzgârları, yağmurları, karları ile senenin on iki ayını da Nehr-i Azîz'in kıyıları, dağları ve tepelerinde sürdüren nice âileden biri de Tevhîde Hanım âilesiydi.

Tevhîde Hanım'ı ilk gördüğüm senelerin üstünden yirmi yılı aşkın bir zaman geçtikten sonra, tesâdüfen[8] bu meşhur Boğaziçi dilberinin yalısına komşu düştük. Sokağa çok yakın olan penceresinden, evinin önünden geçen eşini dostunu gülümseyerek, hattâ iltifatlarıyle selâmlardı.

Hani insanın yapıp da pişman olduğu bir harekete, keşke görmeseydim keşke yapmasaydım, keşke gitmeseydim... dediği gibi, ben de çeyrek asra yakın bir zaman sonra tekrar gördüğüm Tevhîde Hanım'ın yüzüne dikkatle baktığım takdirde âdeta onu utandı-

---

[1] İstihzâ etmek: İnce ince alay etmek.
[2] Vesîle: Fırsat, sebep.
[3] Gıyap: Hazır ve mevcut olmama.
[4] Rencîde etmek: İncitmek, kırmak.
[5] Nisbeten: Oldukça, bir dereceye kadar.
[6] Mahfuz: Dış etkilere karşı korunmuş.
[7] Muhtelif: Farklı.
[8] Tesâdüfen: Rastlantı sonucu olarak.

racağım hissine kapılıyor, penceresinin altından sür'atle[1] geçiyor ve onu görmemiş olmayı tercih ediyordum.

Ama Tevhîde Hanım kendisine güzeller serefrâzı[2] olduğunu söyleyen dalkavukları çoktan yakasından atmış bulunuyordu ki eski günleri yâd etmek[3] isteyenlere, babaannesinden duyduğu bir atasözü ile cevap vererek. "İğreti ata binen çabuk iner," deyip güzelliğinin bir iğreti ata binmekten ibâret olduğunu söylemek isterdi.

*

Beş on sene evveline kadar Tevhîde Hanım'ın o sene rağbet ettiği[4] Boğaz semti neresi ise oraya âdeta bir akın olur, köy şenlenir, kalabalık artardı. Emirgân, İstinye, Yeniköy, Tarabya ve Sarıyer çok sevdiği Boğaz köylerindendi. Kireçburnu'nun havasını çok sert bularak oraya pek iltifat etmezdi[5]. Tarabya'da geçen aylarda bilhassa koyda yatan kotralarla dolaşmak pek keyfine giderdi. Köyü yarım ay gibi saran sâhilde birkaç meşhur yalıdan biri yaşlı bir Rum doktorun aşı boyalı büyük yalısı idi. Yaşlı doktor semtin Rumlarını evine çağırarak onlarla refahlı ve neş'eli hayâtını paylaşırdı. Ancak köyün fakir balıkçılarına hiç yüz vermez, hattâ bin meşakkatle[6] tuttukları balıkları ucuza alabilmek için çekişe çekişe pazarlık ederdi.

*

Doktorun yalısının yanı başında Zarifi'nin muhteşem yalısı vardı. O Zarifî ki henüz tecrübesiz bir deli-

---

[1] Sür'atle: Hızla, çabucak.
[2] Serefrâz: *mec.* Benzerlerinden üstün olan, seçkin kimse.
[3] Yâd etmek: Anmak, hatırlamak.
[4] Rağbet etmek: Meyletmek, itibar etmek, önem ve kıymet vermek.
[5] İltifat etmemek: Alâka ve rağbet göstermemek.
[6] Meşakkat: Zorluk, sıkıntı, zahmet.

kanlı iken Filibe'nin çok varlıklı Rum bankerlerinden birinin kapısını çalmış ve kurmak istediği iş için nakdî[1] yardım talebine red ile cevap almış kimse imiş.

"Cin olmadan adam mı çarpacaksın, git işine," diye ters bir cevapla geri çevirdiği genci penceresinden seyreden banker, bu ara, delikanlının yere eğilerek bir şey alıp cebine koyduğunu görünce merak etmiş ve pencereyi vurarak onu çağırmış, yerden aldığının ne olduğunu sorunca, az evvel dön geri edilmiş delikanlıdan: "Çivi efendim! Belki bir gün işime yarar diye cebime koydum," karşılığını alınca gencin bu tutumlu hâlinden ümitli bir netîce çıkararak çocuğu içeri almış ve aralarında geçen konuşma bir anlaşma ile son bulmuş. Böylece o günkü cılız, muhtaç ve gösterişsiz genç adam, dişini tırnağına takarak bankerliğin kara ve karanlık dehlizlerinde cirit ata ata öyle dev adımlarla ileri atılmıştı ki Kārun'la aşık atacak[2] servetin sâhibi olurken Tarabya'daki yalısını da yaptırmıştı. Villâ Zarifî adı ile anılan bu yalı sonunda varlıklı kimselerin muhteşem[3] zevk ve eğlence karargâhı[4] hâline gelerek Boğaziçi'nin en seçkin binâları arasında yer bulmuştur.

*

Hâlâ ışıl ışıl yaprak gözleri ile bakan Tevhîde Hanım, artık kimseyi bu gözlerle ok gibi vurup etrâfına dâvetiye gönderemiyordu. Parası da vardı. Şöhreti ise hâlâ dillerde geziyor ve: "O ne kadındı. Beş on sene evvel, onu bir görseydin," dedirtiyordu.

Ama babaannesinden derûnî[5] mîras yemiş Tevhî-

[1] Nakdî: Paraca.
[2] Aşık atmak: *mec.* Yarışmak.
[3] Muhteşem: Gösterişli, ihtişamlı.
[4] Karargâh: Karar kılınan, kalınan yer.
[5] Derûnî: Mânevî.

de Hanım, bunun böyle olacağını peşînen kabul eylemiş bulunduğundan, iğreti attan tez inileceğini bilmek bahtiyarlığında bulunuyordu.

*

Tevhîde Hanım, bir gün yalısının penceresinden bakarken binânın hemen yanındaki parka eşeği ile berâber bir adam da geldi. Hayvancağızın sırtına girenler arasında dağlar gibi yığılmış iskemleler vardı. Eşeğin yükünü indirmeden zavallıyı bir ağaca bağlayarak kendisi de çimenlerin üstüne yatıp uyumaya başladı. Dinlenmek ihtiyâcını duyan adam kendini çimlerin üstüne atarken belki de sâhibinden daha da yorgun olan eşeğin sırtındaki dağlar gibi tepelenmiş iskemleleri indirip hayvancağızın da biraz olsun dinlenmesini nasıl düşünmezdi? Kaldı ki eşekcik ağır yükünü, yalnız efendisinin değil, onun çoluğunun çocuğunun da nafakasını çıkarmak için çekiyor, dayak yiyiyor, koşuyor, koşuyordu. Onlar için ekmek parası kazanan eşek, nankör[1] sâhibi yatıp uyurken bağlı olduğu kısacık iple bir adım öteye dahi gidemeyecek ve onun uyanmasını, yeniden eline sopasını alarak kendisini ite kaka götürmesini kimbilir daha ne kadar bekleyecekti? Halbuki akşam olup önüne bir avuç arpa atan sâhibi tatlı tuzlu yemeklerle donanmış sinisinin başına geçerek yiyecek, kahvesini de içecekti.

Tevhîde Hanım, adamın uyanıp kalkmasını saatlerce bekledikten sonra onun kalkar kalkmaz, yorgun eşeğini tekmeleyerek yollara düştüğünü gördü ve: "Olamaz bu..." diyerek sokağa fırlayıp arkasından koşarak eşekçiyi tekmelemek istediyse de bu arzusunu zor yendi.

Tevhîde Hanım'ın güzelliğini kendisinden aldığı

[1] Nankör: Gördüğü iyiliği unutan, iyilik bilmeyen kimse.

belli olan babaannesi, âbide bir kadındı. Zümrüt gözleri, sıcak gülümsemeleri, hepsinden de mânâlı olan, tartıya terâziye gelmeyecek derûnî zenginliği ile insanlar üstünde hak ve hakîkate dayanan geniş müsâmahalı[1] bir hayâtı vardı.

Tevhîde Hanım, babaannesinden kopya almışcasına üstün vasıflar kazanmış müşfik[2] ve merhametli kadındı. Kendisini kıskançlık rüzgârının töhmetleri altına sokmak isteyenlere kulak asmaz, böylece de bildiğinden asla şaşmazdı. Eğer eşekçiye sözünü geçireceğini bilseydi ne yapar yapar arkasından koşarak onu hırpalardı.

Büyük annesi de kim ne derse desin doğru bildiği bir meselede bildiğinden şaşmaz ve istediğini yapardı. Hastayı loğusayı, açı, yetimi kollarken, işi daha da ileri götürdüğü az değildi.

Âdeta ihtiyaçlıların kokusunu alan, yardımlarına koşan babaanne bir gün umumhâneden kaçan genç bir kadını evine almış, aylarca meşgul olarak bakmış, sonra da emeklerinin semere verdiğine kanâat getirerek kadıncağızı bir kayıkçı ile evlendirmişti. Etraftan, taşlanacak kadını bağrına basmış bir kimseden hayır gelmez diyerek onun evinden ayağını çekenler de olmamış değildi. Ama o karanlık töhmetlere aldırış etmez, bildiği yoldan yürümeye devam eylermiş. Bir gün Tevhîde Hanım'ı karşısına alarak: "Kızım, et, kan ve kemikten ibâret olan[3] bizim hatâ işlememiz kābil[4] mi? Günah da suç da biz insanların kârı... Şu halde kul hatâ işleyecek ki Allah da affedecek. Mâdemki sen de Hakk'ın kulu olmak yolunda gayret sarfediyorsun şu halde on-

[1] Müsâmahalı: Hoşgörülü.
[2] Müşfik: Şefkatli, şefkat gösteren.
[3] İbâret olmak: Ancak ..... dan meydana gelmek.
[4] Kābil: Mümkün, olabilir.

ları tekmeleyeceğine düzeltmeye uğraş. Lutf ile muâmele eyle[1]. Sakın insafsız, merhametsiz olma. İnsan oğlunun etinden kanından başka bir de görünmedik bir kuvvetin emrinde olduğunu unutma... Bu kuvvetin adı ruhtur. İşte ben de gözün görmediği, kulağın duymadığı bu kuvvetin emrinde olmaya gayret ediyorum. Sen de öyle yaparsan cennet hayâtını bu dünyâda yaşayan bahtiyarlardan olursun," demiş.

[1] Muâmele eylemek: Davranmak.

Örümcek Ağları

Süleymâniye'nin civar mahallelerinin birinde, ahşap ve hayli eski bir binâ vardı. İşte bu evin harem ve selâmlık mutfakları arasında adı kömürlük olduğu halde etrâfa akmaması için tahta bölme ile ayrılmış bir köşesinde mangal kömürü bulunan, diğer kısmı boş ve tertemiz bir oda bulunuyordu. Malta taşı ile döşeli bu temiz kısımda evin kedilerinin yavruladıkları sepetler bulunur ve çocuklar, yavruları sepetleri ile berâber yukarı çıkarıp sever, okşarlardı.

Amma adı kömürlük olan ve hemen kimsenin varlığını dahi düşünmediği odaya, kediler için girip çıkan çocuklar içinde sekiz dokuz yaşlarındaki evin oğlu Veysel'in dikkatle üstünde durduğu manzara, köşeleri baştan başa sarmış örümcek ağları idi. Veysel, kedi yavrularından çok hoşlanmasına rağmen, buraya asıl, baştan başa zaptedilmiş birer kale gibi duran örümcek ağlarını görmek için gelir ve uzun zaman da, hayvanların faâliyetlerini[1] seyrederdi.

---

[1] Faâliyet: Çalışma.

Nerede kediler için yiyecek bir şeyler varsa, orada sineğin de bulunması tabiî idi. Köşesinde hiç kımıldamadan duran örümcek, ağına sinek vurur vurmaz, akıl almaz bir sür'atle yerinden fırlar ve ağlara sarılmış sineği yakalardı.

Bâzen Veysel, sineği örümcekten evvel yakalasa da, bu son derece ince ipliklere dolanmış sineği almak için, onu sarıldığı ağdan ayırıp kurtarmak kâbil olmazdı.

*

Veysel'in, sinek lehine örümceğe karşı mücâdele ettiği[1] bir gün, kömürlüğün bahçeye açılan kapısından, ahçı Mevlud Ağa'nın devamlı misâfirlerinden olan, kundura tâmircisi Bilâl Baba denilen yaşlı adam içeri girerek Veysel'in sinek kurtarma gayretine şâhit oldu. O zaman çocuk, adamdan yardım istercesine: "Bilâl Baba, bu açgözlü örümcekler, her gün kaç tâne sinek yiyor, zavallılara yazık değil mi? diye sorunca, Veysel'deki telâşın zerresi olmayan Bilâl Baba: "Oğlum, dedi her mahlûk için bir yaşama mücâdelesi vardır. Örümceğinki de ağını kurarak işine geleni avlamaktır. Sen, elinde bir sinek tutup ona ikram etmiyorsun. Kalkıp sana: "Bana nafaka olarak ne vereceksin ki avımı elimden aldın?" diyecek olsa, ne cevap vereceksin?

Büyük balığın, küçüğü yutmasının önüne geçebiliyor musun? Geçen gün Mevlud Ağa anlatmıştı: Bir çaylak sizin bahçenize inerek, kuluçka tavuğun gezdirdiği piliçlerden birini kapıp havalanmış. Ana tavuk da boşuna acı acı sesler çıkardıktan sonra ötekileri alıp telle çevrili kısma götürmüş..." diyerek tabiatın sırlarından anlattı.

---

[1] Mücâdele etmek: Didişmek, uğraşmak. savaşmak.

Veysel, Bilâl Baba'nın müdâhalesinden sonra, bir daha sinekleri tuzağına düşüren örümceklere ne kızdı ne de onları kurtarmaya uğraştı. Tabiatın gereği olan bu hareket hakkında gittiği mektepte hocaları bir şeyler öğretmedikleri halde karşısına Bilâl Baba gibi bir adam çıkmamış olsaydı tabiî hâdiselere karşı yanlış direnişleri gittikçe birbirini tâkip edecekti. Meselâ şu güneş bir saat evvel, yâhut bir saat sonra doğsa daha iyi olmaz mı diyecek kadar tabiî muvâzeneye[1] karşı akılsızca karşı çıkmak hatâsını işleyecekti.

*

Evin ahçısı Mevlud Ağa, Efendi elinden, îman şerbeti içmiş adamdı. Mutfağında işleri bitince hele kış geceleri, mahallenin bekçisi, bozacısı, simitçisi, evin koğuşu olan odasında toplanır, kahvelerini, sigaralarını içer, yârenlik eder[2], çoğu zaman da, Kâhya Mesrur Kalfa'nın gönderdiği kuru ve yaş meyveleri misâfirlerine ikram ederdi.

Mevlud Ağa'nın dürüst bir adam olduğunu bilmesine rağmen Bilâl Baba: "Kuzum Mevlud Ağa, biz burada senin cebinden çıkan para ile alınmış yiyecekleri değil, evin efendisinin döktüğü paralarla satın alınmışları yiyip içiyoruz. Bu iş bana ters geliyor!" deyince Mevlud Ağa, sevdiği kadar saydığı Bilâl Baba'ya: "Aman pirdaşım[3], sen nasıl beni harâmî[4] yerine koyuyorsun? Kapısına hizmet ettiğim bey, şu koğuşa kadar gelerek kaç kere bana: Aşçıbaşı, senin misâfirin benim de misâfirimdir. Eğer onlara ikramda eksiklik yaparsan, iki elim yakanda olur, yesinler içsinler, sen

---

[1] Muvâzene: Denge.
[2] Yârenlik etmek: Arkadaşça, dostça sohbet etmek.
[3] Pirdaş: Aynı şeyhe bağlı.
[4] Harâmî: Haram yiyen, haydut, yol kesen kimse.

hiç düşünme, cebimde kendi elim kadar onların da elleri vardır. Hele senin, mutfak işlerinde önlediğin israfa[1] senin kadar kimse dikkat etmemiştir. Bunu olsun bilmek bana yeter de artar demiştir," cevâbını vermesiyle Bilâl Baba, Mevlud Ağa'dan dinlediği bu sözlerle içi rahat ederken, onların koğuşuna sokularak, helâlzâde[2] babasının sözleri ile âdeta mest olan[3] Veysel'e belki de, okuması ve yazması olmayan bir muhitte duydukları, cilt cilt kitaplardan daha fazla tesir etmişe benziyordu.

*

Mevlud Ağa'nın koğuşunda toplanan yâran[4] arasında, herhalde mahalleyi sesleriyle şenlendirenler de vardı. İşte mektep medrese görmemiş bu câhil adamların seslerine olduğu kadar gönüllerine de irfan[5] ve hikmet[6] aşısı vuran bir sırlı cemiyet mevcut idi ki, o merkezlerden sızan mârifet[7] ve îman, süte su kattırmıyor, tartıda hîleye kaçırtmıyor, çürüğü sağlam diye göstermiyor, hulâsa[8], eline, diline, beline sâhip ve hâkim olmanın huzûru ile, kendisine olduğu kadar çevresine de, mâlik[9] olduğu bu ferahlıktan pay dağıtıyor, veriyor, vermeye doymayan bir derûnî zevk ve şuûrun[10] sözü geçkin, yaygın anlayışı ile kütleyi imrenile-

[1] İsraf: Savurganlık, gereksiz yere harcama.
[2] Helâlzâde: Dürüst ve doğru kimse.
[3] Mest olmak: Kendinden geçmek.
[4] Yâran: Dostlar.
[5] İrfan: Gerçeği anlama husûsundaki güçlü seziş yeteneği, görgü ve sezişten gelen ruh uyanıklığı.
[6] Hikmet: Tanrı ile kâinat, insanla âlem arasındaki bağları âlemle ilgili gerçekleri kavrama ilmi.
[7] Mârifet: Varlıkların hakîkatini ve ilâhi sırları tefekkür, keşif ve ilham yoluyla kavrama, gerçeği bilme.
[8] Hulâsa: Sonuç olarak. sözün kısası.
[9] Mâlik: Sâhip.
[10] Şuur: Bilinç.

cek topluluklar hâline getirmiş bulunuyordu.

Veysel, sağlam bir âile çevresinin evlâdı olarak yetişirken, onun zenginleşmiş bilgi dağarcığında Mevlud Ağa'nın koğuşunun da payı olduğunu, kendisi gibi babasının ve çevresinin de unutmamış bulunması gerekmez miydi?

On İkiye Çeyrek Var

Yaşlılar arasında ondan daha güzelini bulmak, herhalde pek kolay olmasa gerek.. Küçük beyaz bir sakal, yeşil, duru ve biraz da melankolik[1] bir bakış... İşte nevrasteniye[2] kaçan bu hassas adamın daha gençliğinde başladığı içki alışkanlığı asla ifrata[3] kaçmamış olmasına rağmen, zamanla onu büsbütün terk etmiş sayılmazdı.

Ancak, zevk âşinâ[4] ve deryâdil[5] rûhunda öyle bir mûsikî inceliği ve iptîlâsı[6] vardı ki kendi çalıp söylemese bile, evinde sık sık mûsikî fasılları tertiplenir ve yaşh genç hemen herkes coşup taşar, çalar söylerdi. Bu zevk âşinâ adamın yaşı hemen artık dünyâyı terâziye koyacak derinden derin bir yol tutar olduğu

---

[1] Melankolik: *mec.* İçi karartan, hüzün veren.

[2] Nevrasten: Sinir zaafiyeti de denilen ve kişinin kendine hastalık yakıştırması, kendinde bedenî bozukluklar vehmetmesi şeklinde ortaya çıkan rûhî hastalık.

[3] İfrat: Aşırı.

[4] Zevk âşinâ: Zevk alınacak şeyi bilen.

[5] Deryâdil: Gönlü geniş, anlayışlı, her şeyi hoş görüp, hoş karşılayan.

[6] İptîlâ: Tutku.

günlerden bir gün, hâtifâne[1] ve mürşidâne[2] gelen bir ses, oğluna: "Artık on ikiye çeyrek kaldı, söyle babana, hayatta yalnız sazda zevkte yol alınmaz, namaza başlasın..." dedi. Babasına şefkat ve muhabbet dolu olan genç adam şöyle bir düşününce onun, yaşının artık yetmişe yaklaşmış olduğunu görmüş ve o hâtif-denmişcesine gelen sesin, babasının ömrünün biter olmasına ancak çeyreklik bir zaman kaldığının habercisi olduğunu anlamaktan geri kalmamıştı.

*

Artık bu süt beyaz sakallı adam, yatsı dönüşü evine girerken işkembe fenerini üfleyerek yerine koyuyor ve oğlu babası, kendisi de onun evlâdı imişçesine bu baba sözünü dinlemekten haz ve gurur duyan oğulmuş gibi, hem de seve seve, zevkle namazlarını kılıyordu.

İşret[3] kadehlerini çoktan unutmasına rağmen, gene evinde sazlar sözler devam ediyor, bâzen de kendi kendisi ile dertleşen yaşlı adam: "Şimdiye kadar hayâtı yalnız eğlenceden ibâret zannettim," diye hayıflanıyordu.

İşte buğday çuvalını devesine yüklerken, dengesini bulmak için öteki tarafa da kum dolu çuvalı yerleştiren akılsız adama, yoldan geçen bir akıllı adam, bunun sebebini sorup çuvalı dengede tutmak için böyle yaptığı cevâbını alınca: "Öyle ise buğday çuvalını ikiye bölüp koyacağın yerde ne diye deveye boşuna eziyet ediyorsun?" demiş. Bu gerçeği hiç düşünmemiş ol-

[1] Hâtifâne: Gaypdan gelen bir sesin söylediği şekilde.
[2] Mürşidâne: Mürşit olana yakışır şekilde.
[3] İşret: İçki.

duğunu îtiraf eden[1] dar kafalı adam gibi yaşlı adam da, oğlunun ihtarından[2] evvel, beşerî ve ilâhî zevkleri aynı zamanda düşünmemiş olmasına esef etmez de ne yapardı?

[1] İtiraf etmek: Başkalarına söylemek, istenmeyen bir gerçek veya suçu artık saklamayıp açıklamak.
[2] İhtar: Hatırlatma, uyarı.

Meracel Bahreyn

Bir deryâdil[1] adam, kafesi yukarı sürülmüş penceresinin önündeki tepside bulunan karafakiden[2] rakı kadehini doldurarak, demleniyordu. Üsküdar'daki bir hastayı yoklamaya giden bir adam da duraklayarak, zevkle rakısını içen adama bakmaya başladı. Öyle de keyifle içiyordu ki içtikçe içerken adam da duraklayarak kendisine bakana bakmaktan geri kalmamıştı.

Az sonra da, elindeki kadehi tepsiye bırakarak, aralarında cereyan eden bu sessiz sedâsız alış-veriş, nasıl bir incizap[3] ve teşnelik[4] olmalı idi ki, sanki bir fırtına esintisi gibi, onu yerinden koparıp sokağa atıvermişti. Apar topar aşağıya indi ve yolcunun yanına vararak ellerine sarılıverdi ve: "Ne olur yukarı çık..." diye yalvarmaya başladı.

Yoldaki adam da, tereddüt etmeksizin, adamın rakı içtiği odasına girdi. Orada kaç dakîka kalmış ne

---

[1] Deryâdil: Gönlü geniş, her şeyi hoş görüp hoş karşılayan, anlayışlı.
[2] Karafaki: Küçük rakı sürâhisi.
[3] İncizap: Bir şeyin câzibesine tutulup ona doğru çekilme.
[1] Teşnelik: *mec.* Çok istekli, çok hevesli olma hâli.

konuşmuş ne söylemişlerdi... Ama bunu ne kimse ne de kendisi biliyordu. İleride de bilebilmesi güç, hattâ imkânsızdı. Bu, ezelde parlamış bir rabbânî[1] göz kamaştırıcı şavkın akıl almaz cezbesi[2] olmalı idi ki, onları birbirilerine bağlayıvermişti.

Hastasını dolaşmak için İstanbul yakasından Üsküdar'a geçmiş olan yolcu acele ederek: "Bak, sen beni evine dâvet ettin, geldim. Yarın da sen bana gel!" diye evden çıkarken, ev sâhibi: "Senin evin nerede, der gibi yolcunun yüzüne bakınca, "Vapura ya da kayığa binerek İstanbul tarafına çıkıp, Osman Şems nerede oturur, diye kime sorsan sana söylerler..." dedi ve yürüyüp gitti.

*

Rakı içen adam için o ertesi gün yirmi dört saat, sanki asırlar kadar uzun sürdü.

İlk defa gördüğü, daha doğrusu biribirilerine bakışarak geçirdikleri o kısa zaman dilimi sanki, hiç bilmediği bir devirde, yeniden eline geçirdiği kaybını bulmuş olanların hazzı ile onu âdeta mest etmiş idi ki bu kaybı yeniden bulmak hazzı, içini kavuruyordu.

Nihâyet ertesi gün İstanbul tarafına geçen adam, Köprü'den Sirkeci'ye doğru yürümekten başka ne yapabilirdi? Yürüdü, yürüdü ve gözünün tuttuğu bir adama: "Osman Şems isminde bir zâtın evini biliyor musun?" diye sordu. Adam: "Elbette biliyorum. Muâviyezâde[3] Yezid'in soyundan olmayan herkes onu tanır bu şehirde..." diyerek, aradığı evin çok yakınında olduğunu söyleyip yanından uzaklaştı.

---

[1] Rabbânî: İlâhî.

[2] Cezbe: Allah'ın kulunu mânen kendisine çekmesinden doğan coşkunluk, kendinden geçme ve istiğrak hâli.

[3] Muâviyezâde: Muâviye oğlu.

*

İçki tepsisi Üsküdar'da kalmış olan adam, az daha yürüdükte gene yüzünde nûrânî[1] damgası olan bir başkasına rast gelince, onu da durdurarak, bir gün evvelki mâcerâyı kısaca anlattı. Mâdemki o da Osman Şems'i tanıyordu şu halde bu dostla da hâlleşebilirdi. Zîra artık susmayacaktı. Derdini bir hemhâle[2] dökmek ihtiyâcının yangını içini kavuruyordu. Bir gün evvelki mâcerâyı dinleyen adam: "Bana bak kardeş! Sen Mevlânâ ile Tebrizli Şems'in ilk karşılaştığı "meracel bahreyn"* hâdisesini bilmiyor musun? diye sorunca, adam utanarak: "Hayır, bilmiyorum" karşılığını verip derdini döktüğü adam: "Sen böyle bir nîmete[3] uğramışsın da onu bile bilmiyorsun," demiş ve tıpkı öteki gibi o da uzaklaşıp gitmişti.

Nîsan yağmuru midyenin ağzına düşünce inci olur; yılanın ağzına düşünce zehir olur sözü ile anlatılan, derinliği olan sırlı bir ifâde mevcuttur. Öyle ki "meracel bahreyni yeltekıyân" kelâmının da ondan

---

[1] Nûrânî: *mec.* Temiz, mübârek, nurlu.

* "Meracel bahreyni yeltekıyân..." iki denizin birbirleri ile kavuşmalarını beyan eden bu âyet-i kerîme, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ile Tebrizli Şems Hazretleri'nin ilk defa buluşup kavuşmalarına telmîhen işâret olunmuştur. Ezelden gelip ebede kadar uzayacak bulunan bu ilâhî hâdise, o ulular hakkında az çok bilgileri bulunan kimseler için mâlûm sayılsa da, içkici adamın bu müstesnâ hâdiseden bîhaber olmasına rağmen, kendisi ile Osman Şems Efendi'nin buluşmaları keyfiyetinin "meracel bahreyni yeltekıyân" gerçeği ile îzâhı hiç de yanlış olmamalı idi. Zîra içkici adam, Osman Şems'in kapısına senelerce evvel kapılanmışlardan, bir anda denecek kısa zamanda öylesine ileri gitmişti ki, aralarındaki cezbe ve berâberlik, bu sarhoşluktan gelen müridi, tam otuz sene, girdiği kapıdan dışarı çıkartıp dünya dalgaları altında boğarak, şevkına, aşkına toz düşürmemiştir. O, içmeden sarhoş olanların mestliği ile kendi eli ile postuna oturttuğu müridiyle hoş ve hoşnut idi. O mürit de, o zaman bu zaman, bir kerecik olsun elini değdirmediği kadehlerinin, şimdi kimlerin eline geçmiş olduğunu, acep hiç düşünmüş müydü?

[2] Hemhal: Aynı halde olan, haldaş.

[3] Nîmet: Lutuf eseri olan iyilik, bağış, ihsan.

hisse alanların böyle değişik ve çeşitli tecellîler[1] göstereceğini düşünmek yerinde olsa gerek.

İşte karşılıklı biribirilerinin ezeldeki âşinâ[2] ve dostluklarını hatırlayarak onları sonuna kadar bu cezbenin şavkı içinde bırakırken bu cihânın tanıdığı Kaptan Cousteau isimli adamcağızı, bu defa "meracel bahreyn" gerçeği, denizlerin dibinden gelen beklenmedik işâretle Islâmâ dâvet etmiş ve onu uyararak gerçeklerle karşı karşıya getirmiştir.

Şu halde bunu Kaptan Cousteau'nun kendisinden dinleyelim:

Şöyle ki: "1962 yılında Alman bilim adamları Aden Körfezi ile Kızıldeniz'in birleştiği Mendep Boğazı'nda, Kızıldeniz'in suyu ile Hint Okyanusu'nun suyunun biribirine karışmadığını belirlemişlerdi.

Bu konuda biz de Atlas Okyanusu ile Akdeniz'in sularının biribirine karışıp, karışmadığını araştırmaya başladık. Önce, Akdeniz'in sıcaklığını, tuzluluğunu ve yoğunluğunu ve barındırdığı canlıları tesbit ettik. Aynı araştırmayı Atlas Okyanusu'nda da tekrarladık.

Bu iki su kütlesi binlerce yıldır Cebelitârık Boğazı'nda birleşiyordu. Bu durumda, iki su kütlesinin karışımı sonucu tuzluluk, yoğunluk gibi unsurların eşit ya da eşite yakın olması gerekiyordu.

Oysa her iki denizin en yakın bölgesinde bile, deniz suyu kendi özelliğini koruyordu. Yâni, iki denizin birleşme noktasında bir su engeli iki deniz suyunun birbirine karışmasını engelliyordu.

Bu durumu açtığım Profesör Maurice Bucaille,*

---

[1] Tecellî: Allâh'ın kudretinin şahıslarda ve eşyâda görülmesi.

[2] Âşinâ: Tanıdık, yakınlık.

* Prof. Maurice Bucaille, Paris Tıp Fakültesi, Cerrâhî Bölümü Başkanı olarak Kral Faysal'ı tedâvî etmiş, bu ara Kral Faysal, meşhur hekimin fikir ve inançlarını değiştirecek olan Kur'ân-ı Kerîm'i ona tanıtmıştı. Öyle ki doktor, yıllar süren araştırmalarıyle Kur'ân'ın bugünkü tabiî ilimlere uygun

bunda şaşılacak bir şey olmadığını, İslâm'ın mukaddes kitabı Kur'ân-ı Kerîm'in bunu açık bir şekilde yazdığını söyledi. Gerçekten de bu durum Kur'ân-ı Kerîm'de dosdoğru açıklanıyordu.

Rahman sûresinin 19-20. âyetleri: "İki denizi birbirine kavuşmak üzre salıvermiştir. (Böyle iken) aralarında bir engel vardır. Birbirine geçip karışmıyorlar." Furkan sûresinin 53. âyeti: "Birinin suyu tatlı ve susuzluğu giderici, diğerininki tuzlu ve acı iki denizi (kavuşmak üzre) salıveren de aralarına bir perde, bir engel koyan da O'dur."

Prof. Bucaille'nin bu sözleri Kaptan Cousteau'yu büyük bir hayranlık ve şaşkınlık içinde bırakmış ve Kur'ân-ı Kerîm'de gösterilen âyetleri dinledikten sonra: "Modern ilmin on dört asır geriden tâkip ettiği Kur'ân, ben şehâdet[1] ederim ki, Allah kelâmıdır." demiştir.

---

olduğunu ve ilme ışık tuttuğunu hayretle görmüş ve meâllerinden öte Kur'ân'ı bizzat aslından okumak için ileri derecede Arapça öğrenmiş, öğrendikçe hayret ve hayranlığı artarak Müslüman olmuştur.

Araştırmaları ilerledikçe de birçok ilmî toplantılarda bu mevzûda konferanslar vermiştir. *Kitâb-ı Mukaddes, Kur'ân ve Bilim* adlı kitabı, Fransa'da iki yıl içinde altıncı baskısını yapmış ve böylece Müslümanlığın Fransa'da yayılmasında rolü ve hizmeti büyük olmuştur.

[1] Şehâdet (Şahâdet): Doğruluğunu tasdik etme.

Allah'ın İşine Karışmayalım

Genç adam, babası Mâhir Efendi'nin yanına sokulduğunda, "Bir şey mi istiyorsun?" diye soran babasına: "Evet baba, senden duâ istiyorum. Aylardır topraklarımıza bir damla yağmur düşmedi. Benim bostanım, ne kadar uğraştımsa gene de kupkuru... Sen Allah'ın makbul bir insanısın, duâ et de bol bir rahmet ihsan etsin!" dedi ve çekildi.

Ama bu defa da ikinci oğlu babasının yanına yaklaşarak: "Baba, duâ et yağmur yağmasın. Yoksa, onca emekle meydana getirdiğim testilerim, küplerim, saksılarım su gibi eriyecek. Ben de mahvolacağım!" dedi.

Gençlerin babaları Mâhir Efendi, okumakla yazmakla pek alâkası olan adam değil idi ise de, efendiden adamdı. Kahveye çıktığı zaman, mahalleli etrâfında toplanır, dürüst ahlâkını bir mihenk[1] gibi kabul eder, hep onun kararlarına baş vururlardı. Amma âilenin en ferâsetli[2], en dirâyetli[1] olam, genç denecek

---

[1] Mihenk: Ölçü.

[2] Ferâsetli: Çok çabuk kavrayan, sezişi kuvvetli.

yaşta bulunan karısı Zehrâ Hanım idi.

Oğullarının babalarını, duâ etmesi için sıkıştırdıklarını duyduğundan, bir ara: "Mâhir Efendi, sakın Allâh'ın işine karışma. Bırak, o ister yağdırsın, ister günlük güneşlik etsin. Allah yaptığını yapacağını sana mı soracak? Akıllarını kullansalar da uyansalardı. Onlara ne söyledimse hep: "Baba duâ" diye hazıra konmak işlerine geldi. Çömlekçi oğlumuza, git şu boş duran koyun ağılını biraz daha genişlet, tahtadan raflar yap, yaz yağmuru çabuk geçer, havalar açınca tekrar küplerini testilerini dışarı çıkarırsın, dedim. Bu iş ona zor gelmiş ki yapmadı işte.

Bostancıya gelince, dereden su çekmek husûsunda Âbit Efendi'nin mühendis olan oğlu ona yol gösterdiği halde, bu işe dünya kadar para harcanmaz, diyerek o da bu işi tepti. Halbuki paraca biz de ona yardım edebilirdik. İşte o da kendi düşüncesizliğinin cezâsını çekti. Bu kafada kaldıkça daha da çekecek. Sakın sen duâ ederek Allâh'ın işine karışma. Allâh'a, sen yapacağını bilmiyorsun, ben sana akıl vereyim demenin ne kadar ayıp olduğunu elbette Köse Zâhit Efendi'den duymuşsundur," dedi.

*

Zehrâ Hamm'a hem akıllı kadın hem de âilesinin dümeni yerinde denebilirdi. Kocasına: "Bırak şu oğlanların isteklerini. Bu dünyâda birine hayır[2] olan ötekine şer[3] olabilir," dedikten sonra her zaman ona, şu mahalleye çıkan balıkçılardan alış veriş etme... Onlar, dükkânlarda satamayıp ellerinde kalmış balıkları ucuza satarak işin içinden çıkmayı âdet ederler,"

---

[1] Dirâyetli: Kavrayışı kuvvetli, anlayışlı.
[2] Hayır: Her durumda ve şartta herkesin katında iyi ve makbul olan hal ve iş.
[3] Şer: Kötü, kötülük.

diye tenbih ederdi. Bu hîleli işi çok iyi bilen Zehrâ Hanım, balıkçının: Ağdan yeni çıktı, oynar oynar tâze balık!" diye avaz avaz bağırdığına ne inanır ne de kocasının bu yalanlara kanıp iltifat etmesini isterdi. Ama günün birinde karısının ricâsına kulak asmayan Mâhir Efendi, mahalleye çıkmış balıkçıdan bol miktarda balık almaktan geri kalmamıştı.

Kocasının yaptığı bu oldu bitti karşısında çâresiz kalan Zehrâ Hanım: "Bâri gidip şunları bir temizleyeyim de dolaba öyle koyayım," demiş olmasına rağmen, balıkların çürümeye yakın bayatlıkta olduğunu görünce, "Bunlar ne yenir ne kedilere köpeklere verilir. Çöp tenekesine atsam, kokudan evin içinde durulmaz," diyerek geçen kış sonu arka bahçeye ekilmiş kayısı fidanlarının henüz yerlerine pek ısınmadığını düşünüp kendince bulduğu metot ile o körpe fidanların altına çukurlar açtı, balıkları üçer beşer oralara yerleştirdi. Zîra, insanların kursaklarına giremeyecek kokmuş balıkları toprak bin cân ile kabul ediyor ve canına can katacak bu nesneden şikâyet şöyle dursun, onu bağrına basmakta tereddüt[1] dahi etmiyordu.

Komşu bahçelerin sâhiplerinden, sun'î[2] ilâçlarla toprağın verimi artırılırsa da bir müddet sonra bu uydurma ilâçların, toprağın ölümü demek olacağını işitmiş değil miydi? Ne ki fidanların dibine yerleştirdiği balıklar, fabrikalarda üretilen ilâçlar değildi ki... Onun için bu kokmuş balıklar, âilenin sofrasına gelmese ve hattâ kedilere köpeklere verilmese dahi, toprağın, bağrına basarak değiştirip gıdâ hâline koyduğu tabiî gübre değil miydi?

---

[1] Tereddüt: Karar verememe, kararsızlık.
[2] Sun'î: Yapma, yapay.

Saf ve deryâdil[1] Mâhir Efendi, balıkçının yalanlarına kanmış ve kokmuş balıklara, bol keseden para vermiş ise de bunlar, gelişmek zamânını bekleyen körpe fidanlar için bir nîmetin ta kendisi olmuştu.

Saf ve temiz kalpli Mâhir Efendi, oğullarının istediği duâya mâni olan karısına kızmak mı, yoksa sevinmek mi lâzım olduğunu düşüne dursun Zehrâ Hanım, Köse Zâhit Efendi'den duyduklarıyle, bu dünyâda insan oğlundan birinin yüzünü güldüren, ötekini dertlendirir, diyerek işin içinden çıkmış bulunuyordu.

*

Evet, çömleklerini ıslatacak yağmur ile öfkesi coşan genç, bir taraftan endîşelenirken, öteki taraftaki gencin ise rahmet-i rahman[2] ile doyasıya yağan yağmur yüzünden sevinmesini hiç de yadırgamayan anneleri, bu ilâhî kānûnun gereğini ne kocasına ne de oğullarına anlatamamış ise de kendisi hepsinden âlâ bilmekte değil miydi?

[1] Deryâdil: Gönlü geniş, her şeyi hoş görüp, hoş karşılayan, anlayışlı.
[2] Rahmet-i rahman: Hakk'ın rahmeti, Hakk'ın acıması, esirgemesi, koruması.

Büyük Terbiyeci Mevlânâ

Beşer târihinin ezelden ebede, değişmez bir kaderi vardır. Her devirde her asırda bâzen dalâletler[1] ile haşir neşir olur[2], bâzen de gerçekleri kendine rehber tutup onlarla nafakalanmak ve içinin kirlerini yine onlarla yıkayıp pîr ü pâk etmek[3] ister. Haklıdır. Zîra madde âleminin çeşitli ıztırapları, türlü aldatışları ve türlü çileleri ve boğuntuları arasından kendine soluk alacak bir menfez[4] açmayacak olursa, fert olarak da cemiyet olarak da bekâ[5] ve devâmının tehlikeye düştüğüne devirler boyu edinmiş bulunduğu tecrübesiyle, şâhit olmuştur. Bu yüzden de bir ölüm kalım mâcerâsı demek olan bu hakîkat arayıcılığı, târihin her çağında insan oğlunun hayat temînâtı[6] olmuştur.

---

[1] Dalâlet: Doğru yoldan ayrılma, sapıtma.
[2] Haşir neşir olmak: Çok sıkı ilişki kurmak, kaynaşmak.
[3] Pîr ü pâk etmek: Tertemiz etmek, arıtmak.
[4] Menfez: Kanal.
[5] Bekâ: Geleceğe doğru varlığını koruyarak devam etme.
[6] Temînat: Güvence, garanti.

Kendisine yaşama ve üreme sâhası açmak mücâdelesinde olan her canlı gibi, insan da aynı mücâdeleyi, madde planında olduğu kadar mânâ planında da yapmış ve kıyâmete kadar da yapacaktır. Tabiat kânunlarının zarûrî[1] bir îcâbı[2] olan bu arayıcılık, zaman zaman kütlelerin karşısına büyük kurtarıcılar çıkarmıştır. İşte, canlarını beşerin huzur ve selâmetine adamış olan bu kurtarıcılardan biri de Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'dir. İnsanlık âlemine yedi yüz yıldır hikmet ve hakîkat sâkîliği eden Mesnevî'si ile reel hayâta o kadar derinlemesine nüfuz etmiştir ki, içtimâî[3] adâlet, vicdan hürriyeti, sosyal nizam adına bundan daha ustaca ve samîmî bir müdâhale[4] tasavvur edilemez. Onun için de Mesnevî, hangi devirde, hangi asırda olursa olsun, insan oğlunun kendi kendisiyle hesaplaşmaya, iç ve dış tabiatlarını hizâh, terâzili, kontrollü bir sistem ve îman fikrine götürmeye tatlısert bir vâsıta[5] teşkil edecektir.

İngiliz mütefekkiri[6] Huxley, sağa sola mezbûhâne[7] çırpınan ve tabiat karanlığı içinde el yordamıyla kendisine istikâmet tâyin etmeye çalışan kütlelerden bahsederken, insanların huzur ve saâdetten mahrum olmalarının sebebini, hakîkati, geçmiş zamanların verimlerinde aramayıp geleceğin ufkunda belirecek zannetmelerinde görür.

İşte Mesnevî de, şüpheler, tereddütler, bocalamalar ve kararsızlıklar içinde kâh dalâlete, kâh hakîkate meyleden insan oğlu için, geçmişten geleceklere uza-

---

[1] Zarûrî: Zorunlu, mecbûrî.
[2] Îcap: Gerek, lüzum.
[3] İçtimâî: Sosyal.
[4] Müdâhale: Karışma, araya girme.
[5] Vâsıta: Aracı.
[6] Mütefekkir: Düşünür, filozof.
[7] Mezbûhâne: Son bir gayretle, son bir ümitle.

nan ebedî bir kılavuzdur. Yedi asır evvelinden gelen bu ses, beşeriyetin kulağına her devirde hikmet ve hakîkat sırlarını söyleyecek, muztarip[1], meyus[2], ümitsiz ve çâresiz kütleleri, ihtiras[3] tûfanları ortasından çekip, onlara Nûh'un gemisi gibi, selâmet[4] ve necat[5] durağı olacaktır.

*

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, insan rûhunun şematik çatısını bütünüyle görüp, onun sakat, bozuk ve kusurlu taraflarına ferâset[6] ve kudretle parmak koyan ve mânevî bir operasyonla da şifâlandıran büyük terbiyeciler kâfilesindendir.

Metodundaki başarı sebebi ise, hareket ve vusûl[7] noktasının, sevgiden başlayıp sevgide tamamlanmasındadır. Lâkin beşeriyeti bu kadar iyi tanıyan ve her hâl ve kârda[8] onu sevip lutufkâr[9] olan Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'yi ne yazık ki beşer, hakkıyla tanımak tâlihine her zaman ulaşamamıştır. Eğer büyük çoğunluklar, böyle mutlu bir bahtiyarlığa ermiş olsalardı, yeryüzünü kasıp kavuran nice nifak[10], ihtilâf[11], zıddiyet[12], fesat[13] ve dalâletlerin kendiliğinden başları kesilirdi. Halbuki gaflet[14] karanlığında ve zan vâdilerin-

---

[1] Muztarip (Mustarip): Maddî, mânevî sıkıntısı olan, acı çeken.
[2] Meyus (Me'yus): Ümitsiz, karamsar, üzgün.
[3] İhtiras: Aşırı hırs derecesindeki istek.
[4] Selâmet: Güvenlik, kurtulma.
[5] Necat: Kurtuluş.
[6] Ferâset: Hemen anlama, çabuk kavrama, zihin uyanıklığı.
[7] Vusûl: Erişme, kavuşma.
[8] Her hâl ve kârda: Şartlar ne olursa olsun, her durumda mutlaka.
[9] Lutufkâr: İyi ve yumuşak davranan, cömert kimse.
[10] Nifak: İnsanlar arasında anlaşmazlıktan gelen ayrılık, ara bozukluğu.
[11] İhtilâf: Anlaşmazlık, uyuşmazlık.
[12] Zıddiyet: Zıtlık.
[13] Fesat: Kargaşalık, karışıklık, kötülük.
[14] Gaflet: Açık gerçeği görememe, hakikattan habersizlik.

de kalan insan oğlunun hatâlı görüşüne her fırsatta parmak koyan büyük hakîm[1], aynı fikri şu hikâyeciğiyle ne güzel realize eder: "Hiç fil görmemiş birkaç kişiyi, karanlıkta bir filin yanına bırakırlar ve: Fil nasıl bir mahlûktur?[2] diye sorarlar. Kulağını tutan, fil, muazzam bir yelpâzeye benzer, der. Bacağını tutan, koskoca bir sütundur, der. Gövdesine el vuran: Fil, tıpkı bir kaya gibidir, cevâbını verir. Halbuki perdeler açılıp fili bütünüyle görmek mümkün olunca, kıyas ve zan yoluyla tavsif ettikleri[3] mahlûkun, vehim[4] ve hayallerinden bambaşka olduğu meydana çıkar."

İşte biz de Mevlânâ'yı, gerek zihnî[5], gerek rûhî hayâtımızın karanlıkları arasında, kendisine asla benzemeyen bir şeylere benzetmekteyiz. Halbuki hakîkati meydana çıkaracak güneş doğup, perdeler açılınca, Mevlânâ denen âbide insanın, her devirde ve her asırda beşeriyeti eğriden doğruya, dalâletten hidâyete[6], küfürden îmâna dâvet eden bir mürebbî[7] olduğunu görürüz. Onun için de dünya, kendisini hizâya getirecek, ham ve kaba enerjisini ilâhî bir süblimasyonla[8] temizleyip beşeriyete yarar hâle sokacak bu ulûların izinde ve gölgesinde ümit ve ideal aramak ihtiyâcındadır. Bâhusus[9] sosyal buhranların alıp yürüdüğü devirlerde bu ihtiyaç daha kesin ve keskin olarak kendini gösterir.

*

[1] Hakîm: Allah ile kâinat, insanla âlem arasındaki bağları, âlemle ilgili gerçekleri kavrama ilmine sâhip kimse.
[2] Mahlûk: Yaratılmış şey, insan. hayvan, yaratık.
[3] Tavsif etmek: Nitelemek.
[4] Vehim: Varmış gibi tasarlanan düşünce ve zan.
[5] Zihnî: Aklî, akılla ilgili.
[6] Hidâyet: Doğru yol, Hak yolu.
[7] Mürebbî: Terbiye eden, eğiten.
[8] Süblimasyon: Arıtma, tasfiye etme.
[9] Bâhusus: Bilhassa, özellikle.

Her sene olduğu gibi bu yıl da Şeb-i Arûs[1] ihtifâli[2] yapılmaktadır. Yâni büyük hakîmin adı etrâfında şiirin, mûsikînin, semâ'ın[3], vecd[4] ve aşkın el ve söz birliğiyle cemiyete bir nefes aldırma merâsimi.

Bilindiği gibi Hazreti Mevlânâ, dış tabiatın çeşitli boğuntusu içinde bunalmış olan kütleleri, bir yandan şiirleri, gazelleri, rubâîleri, bir yandan da ney ve kudüm sesleri, semâ denen aşk dalgalanışları ile, dış âlemden iç âleme çeker ve bu dâvette de güzel sanatların en ince kollarından faydalanırdı.

Mâzîsi[5] Orta Asya baksılarının millî rakslarına kadar giden semâ, insan oğlunu beşerî zaaf[6], ihtiras ve küçüklüklerin üstüne çıkaran, bir vecd ve âhenk terkîbidir. Öyle bir vecd ve âhenk terkîbi[7] ki buna, vücutların ritmik hareketiyle ifâde edilmiş şiir ve mûsikî de denebilir.

Şunu da unutmamalı ki Türk milleti, bedenle rûhun bu akortlu, bu müşterek ve muhteşem âhengine vâsıl olabilmek[8] için bin senelik bir medeniyetin potasında yoğrulup, tradisyonel[9] bir medeniyetin hikmet ve irfan haddesinden geçmesi[10] lâzım gelmiştir.

Bugün modern ilmin psiko-fizik imkânlarıyla insan rûhunda yapmak istediği deşarj ve tasfiyede[11],

---

[1] Şeb-i Arûs: Düğün gecesi, Hz. Mevlânâ'nın ölüm gecesi ve bu gecenin yıldönümlerinde yapılan tören.
[2] İhtifal: Büyük kalabalıkla yapılan anma töreni.
[3] Semâ: Mevlevî dervişlerin belirli usule göre dönmeleri ve bu sûretli icrâ ettikleri âyin.
[4] Vecd: İlâhî aşka dalıp kendinden geçme.
[5] Mâzî: Geçmiş.
[6] Zaaf: İrâde zayıflığı, dayanamama.
[7] Terkip: Birleşim.
[8] Vâsıl olmak: Ulaşmak, erişmek.
[9] Tradisyonel: Geleneksel, gelenekçi.
[10] Haddeden geçmek: İncelmek.
[11] Tasfiye: Arıtma, saflaştırma.

neylerin, kudümlerin, semâ'ın ve tefekkürün[1] yarattığı kendinden geçiş, cezbe[2] ve şevkin kudretli ve tabiî buyruğu yoktur.

Dr. Alexis Carrel'in dediği gibi, şahlanmış ve gözü dönmüş teknik dünyânın hızı ve yarışı ortasında ruh yumuşaklığını, iç huzûrunu ve mânevî değerlerini kaybederek îcatlarının esîri ve zebûnu[3] olmuş insan toplulukları, kendilerine yol gösterecek, gönüllerine ışık tutacak merkezlere bugün her zamandan daha muhtaçtır. Zîra menfî[4] ve tahrip edici[5] kuvvetlerin yerini, yapıcı ve yükseltici elemanlarla doldurmak, ancak ve ancak Mevlânâ gibi, kütleleri sevgi ve birlik terbiyesiyle tasfiye yoluna götüren sistem sâhiplerine has bir kudrettir.

İnsan oğlu duyucu, düşünücü ve görücü bir mahlûk olduğundan, huzur ve selâmeti de zihnî ve rûhî terbiyesinin gelişme şartlarına bağlıdır. Bu îtibarla mânevî ve rûhî değerleri kısır ve başı boş bırakılıp, gücünü ve himmetini[6] yalnız madde üstüne, yâni sâdece dış tabiata harcayan bir cemiyetten, nizam[7], istikrar[8] ve emniyet beklemek abestir[9].

Esâsen kütlelerin karakteristik inhitat[10] vasfı[11], bu çeşit terbiyecilerden yüz çevirmeleri ile sâbittir. Fakat gün olup ta, beşeriyetin canı boğazına gelerek bir moral kurtuluşa hasret ve ihtiyaç hissettiği an,

---

[1] Tefekkür: Düşünme.
[2] Cezbe: Allâh'ın kulunu mânen kendine çekmesinden doğan coşkunluk, kendinden geçme ve istiğrak hâli.
[3] Zebun: Karşı koyamaz duruma gelme.
[4] Menfî: Olumsuz.
[5] Tahrip edici: Yıkıp perîşan edici, kırıp dökücü.
[6] Himmet: Çalışma, gayret, emek.
[7] Nizam: Devâmını sağlayan yasa ve kural, düzen.
[8] İstikrar: Karar ve sebat üzre olma.
[9] Abes: Yersiz, boş.
[10] İnhitat: Gerileme, çökme.
[11] Vasıf: Özellik.

artık onu sahte idoller ve ideolojilerle tatmin etmek[1] mümkün olamaz ve kurtuluşu, asırların irfânını[2] dölleyip bereketlendiren büyük rehberlerin ardınca koşmakta bulur.

Bahçıvanı olmayan tarlayı ot basması tabiîdir. Bugün de mânevî dünyâsı kontrolsüz, bakımsız ve gözcüsüz kalmış beşeriyet, zehirli otların istîlâsına[3] uğramış bulunuyor. Onu, bu verimsiz ve çorak hâle getiren parazitlerden kurtaracak eli aramak ve bulunca da ona sıkı sıkıya yapışmak artık bir ölüm-kalım zarûretidir[4]. Zîra cemiyetler, hatâların ve mânevî değerlere karşı göstermiş oldukları bîgâneliğin[5] muhâsebesini[6] yapmakta biraz daha gecikecek olursa, kurtuluşu olmayan bir gayyâya[7] kendini atmış olacaktır. Artık ihtiyar dünya, başını elleri arasına alıp, bunu düşünmeye mecburdur.

İnsanları, kusurlarına, zaaflarına, günah ve hatâlarına rağmen sînesine çeken[8], yahşi[9] yaman[10], her yaratılmışı muhabbeti dünyâsında huzûra kavuşturan Mevlânâ'ya, târih kaderimiz yönünden de, Türk olarak, ödenmez bir minnet[11] borcumuz vardır. Şöyle ki, on üçüncü asır Anadolusu'nun siyâsî, içtimâî ve iktisâdî[12] krizlerle kıvrandığı bir devirde, Mevlânâ, bir

---

[1] Tatmin etmek: Kalbe güven vermek, yüreğini rahatlatmak, ihtiyâcını, istek ve arzularını gidermek.
[2] İrfân: Kültür.
[3] İstîlâ: Kaplama.
[4] Zarûret: Zorunluluk, mecbûriyet.
[5] Bîgânelik: İlgisizlik, kayıtsızlık.
[6] Muhâsebe: Karara varmadan önce iyice düşünmek.
[7] Gayya: *mec.* İçine düşülünce kolay çıkılamayan dertli, belâlı durum.
[8] Sîneye çekmek: Bağrına basmak, kucaklamak.
[9] Yahşi: İyi, güzel.
[10] Yaman: Kötü, fenâ.
[11] Minnet: İyilik yapana karşı kendini dâima borçlu hissetme.
[12] İktisâdî: Ekonomik.

taraftan mücâhit[1] ve kahraman rûhu, bir taraftan tefekküründeki birleştirici kuvvet ve sanatındaki engin kudretle Türk Anadolu'yu yeni bir terkîbe hazırlayanlara bayraktarlık etmiştir.

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî o bahâ biçilmez cevherdir[2] ki, çakıl taşı zannedip bir köşeye bırakmamızla değerinden bir şey kaybetmez. Belki kıymetini ölçemediğimiz bu hazîneyi, kalpı[3] hâlisten[4] seçen bir cevâhirci çıkıp elimizden alıverir. İşte böyle bir hüsrâna[5] düşmemek için uyanmamız, öz ve millî değerlerimizden bir muhteşem değer olan bu büyük terbiyecinin izine düşmemiz, hayat ve bekâ dâvâmızın ta kendisidir.*

* Sâmiha Ayverdi, *Mevlânâ Yıllığı*, 1963, Turizm Derneği Konya, s. 13-23.

[1] Mücâhit: Allah yolunda, din, vatan, millet uğruna savaşan, cihat eden kimse.

[2] Cevher: Mücevher.

[3] Kalp: Sahte, taklit.

[4] Hâlis: Karışıksız, saf, hakîkî.

[5] Hüsran: Beklenene erişememekten doğan hüzün.

İnsan ve Mevlânâ

Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, 1400 sene evvel beşeriyete, tevhit[1] anlayışına dayalı Kur'ân ahlâkını getirmiş olan Allah Resûlü'nün peyam[2] ve merâmını, ilâhî ve lâhûtî[3] bir vecd[4] ve coşkunlukla, dünyânın kulağına akıtmak yolunda, aşkını, îmânını, bilgi ve sanatını seferber etmiş müstesnâlardan[5] bir müstesnâdır.

Ne ki, zaman zaman, cemiyetlerin kulakları delik veya tıkalı olur. İşte mânânın maddeye esir düşmediği geçmiş asırlarda, nefislerinin pençesinden âzat olup huzur ve hürriyete susamış uyanık kütleler vardı ki, kulakları da gönülleri de Mevlânâ'ların îkâz ve irşatlarına[6] açık bulunuyordu.

Gözü, gönlü ve kulağı madde katılığı ile körleşip

---

[1] Tevhit: Birleme, bir etme, Allâh'ın birliğine inanma.
[2] Peyam: Haber.
[3] Lâhûtî: İlâhî.
[4] Vecd: İlâhî aşka dalıp kendinden geçme.
[5] Müstesnâ: Seçilmiş, seçkin, üstün.
[6] İrşat: Mânen aydınlatma, hak yolunu gösterme, gafletten uyandırma.

sağırlaşmış bugünün insanı ise, kendisine dünya içinde dünya açacak ulların seslerini duyup, îmanları ile âşinâlık[1] kurabiliyorlar mı?

Kurmadıkları için de beşeriyete bir ilâhî armağan olan o ulların ikrâmını hayatlarına mâledemiyor[2], böylece de mânevî nafakanın tadına yabancı kalmak bahtsızlığına uğramış bulunuyorlar.

Bir zamanlar cemiyetlerin kıl damarlarında dahi hüküm sürüp yaşayan ve insan oğlunu besleyip yaşatan, o hikmet ve irfan sermâyesi, ne çâre ki bugün, baharı bekleyen tohumlar gibi, gömülü bulundukları derinlerden baş çıkaramamakta netîcede de, kütleler, Mevlânâ ile gönül âşinâlığı kuramamaktadır. Kuramadığı için de, yaptığı iş, onu okumak ve onun şânında konuşmaktan ibâret kalıyor.

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî mevzûunda[3], 700 senedir, develer yükü kitaplar, makāleler, tezler, şiirler yazılıp araştırmalar yapılmış bulunuyor. Acaba beşeriyet, bu kütüphâneler dolusu eserlerden ne kazanmıştır?

Şu gökkubbe altında yalan, riyâ[4], hîle, fesat[5] ve şekāvet[6] yollu hayvânî hırslar mı tükenmiş, dünya güllük gülistanlık mı olmuştur?

Şu halde, O ulunun şânında, birkaç söz daha söylenip yazılsa, gene insan oğlu ne kazanacak, hangi kötü huyunu terk edip, iyilik ve güzellik cennetlerinin hûri[7] ve gılmanı[8] olacaktır?

Mevlânâ'ları tanımak için yazıp çizmek değil, on-

---

[1] Âşinâlık: Yakınlık.
[2] Mâledememek: Âit sayıp benimseyememek.
[3] Mevzû: Konu.
[4] Riyâ: İki yüzlülük.
[5] Fesat: Kargaşalık, fenâlık, kötülük.
[6] Şekāvet: Kötü yaratılışlı, kötü iş işleyecek tıynette olma.
[7] Hûri: Cennet kızı.
[8] Gılman: Cennette hizmet eden delikanlılar.

ların hayat görüşleri, Allah ve insanlık anlayışları ile aynîleşip[1], hikmet, irfan ve aşklarını gönüllerine akıtacak yolu açmaktan gayrı ne düşünülebilir?

Mevlânâ ile alış-veriş, kitâbî[2] ve aklî[3] basamağın üstüne çıkmadıkça, bu bir kuru ilmî muâmele ve gösterişten öteye nasıl geçer?

Hikmet, irfan ve aşk, tohum gibidir. Onları sahîfeler arasındaki zindandan çıkarıp, günlük hayatta yaşanır ve nafakalanır hâle getirmedikçe, Mevlânâlaşmak ne mümkün?

*

Zamân-ı saâdetdeki[4] İslâm'ın bâkir[5], samîmî ve coşkun heyecânı, elbette ki bir gün, kalıplı ve ölçülü bir kelâm[6], tefsir[7] ve içtihat[8] devresinin ilim ve mantık anlayışı ile kitâbî ve aklî nizâmını[9] bulacaktı. Nitekim buldu da.

Ne ki, Resûlullah zamânının o sıcak ve heyecanlı havası, o şevk[10] ve aşk dolu tadı, beşeriyetin damağında kalmıştı. Onu arayıp bulmak, ona dönmek bir ihtiyaçtı.

Zîra, Muhammedî ahlâk temelleri üstüne otur-

---

[1] Aynîleşmek: Tam bir uygunlukta olmak.
[2] Kitâbî: Kitaba dayanan, kitaba bağlı, yazılı.
[3] Aklî: Akla dayanan, akılla bilinen.
[4] Zamân-ı saâdet: Hz. Muhammed'in kendisine peygamberlik verilmesinden îtibâren yaşamış olduğu saâdetli devir, asr-ı saâdet.
[5] Bâkir: Temiz kalmış, bozulmamış.
[6] Kelâm: Allâh'ın birliğini ve Allah ile ilgili bahisleri akıl ve mantık ile isbat eden ilim.
[7] Tefsir: Yorum.
[8] İçtihat: Büyük din âlimlerinin, müctehitlerin Kur'ân ve sünnette bulunmayan veya açıkça belirtilmeyen şer'i bir meseleyi Kur'ân ve sünnet rûhuna aykırı olmayacak şekilde halletmesi veya hükme bağlaması.
[9] Nizam: Çeşitli şeyler veya bütünün parçaları arasındaki ölçülülük, uygunluk, âhenk.
[10] Şevk: İstek ve coşkunluk.

muş bu ferâgatli[1] îmânı, bu kaynayıp köpüren hikmet ve irfânı yaşamak, ferdi ve kütleleri yükselten itici ve yapıcı kudretti ki, beşeriyet bir kere onun tadını tattıktan sonra vazgeçmesi düşünülemezdi.

Şu halde, îlâ-yı kelimetullah[2] gibi üstün bir gâye ve vazîfe yüklenmiş bulunan toplum, bu kudsî cihâdın kahramânı olabilmek için, evvelâ kendi nefsine cihat açıp, hayvânî hırs ve kötülüklerini tasfiye ederek[3], Hak Resûlü'nün saâdetli devrindeki ateşli fedâkârlıkları[4], hizmet ve muhabbetleri, serdengeçticesine[5] ihyâ etmesi[6] lâzımdı.

İşte, Resûlullah'ın o saâdetli[7] devrindeki bu muhteşem gâye, ferdin nefsânî tasfiyesinden sonra, uğruna kemer bağlanan îlâ-yı kelimetullah aşkı ile, günün birinde, tasavvuf adı ile müesseseleşerek[8] bir mektep, bir irfan[9] ocağı oluverdi.

Böylece de, Rifâî'lerin, Kâdirî'lerin, Mevlânâ'ların, Hak'tan gelip Hakk'a giden ve bütün yaratılmışlarda Hakk'ı gören sesleri ile bünyeleşerek, şevk ve muhabbete susamış kütlelere, aradıkları o sıcak ve bâkir havayı getirmiş oldu.

Tâ Resûlullah zamânının mîrâsı olan bir temel kânun vardı. O da: "Küçük cihattan büyük cihâda dönmek" demek olan, nefsinin kulu olmaktan kurtularak, îlâ-yı kelimetullah gâyesi ve Kur'ân ahlâkı ile aydınlandığı ölçüde, etrâfını da uyandırmak ve ay-

---

[1] Ferâgatli: Hakkından vazgeçmeyi bilen, fedâkâr.
[2] İlâ-yı kelimetullah: İslâm dininin esaslarını ve yüceliğini yaymak için gösterilen gayret, bu yolda yapılan cihat.
[3] Tasfiye etmek: Arıtmak, pâk ve temiz duruma getirmek.
[4] Fedâkârlık: Fedâkâr olma durumu.
[5] Serdengeçticesine: Canını esirgemeyip kendini fedâ edercesine.
[6] İhyâ etmek: Canlandırmak.
[7] Saâdetli: Mutlu olan, mesut yaşanan.
[8] Müesseseleşmek: Kurumlaşmak.
[9] İrfan: Kültür.

dınlatmaktı.

*

Kütleler, saâdetli Resûlullah asrının bâkir, samîmî ve coşkun havasını tasavvuf ulularından tadar tadmaz, arkalarında saf bağladılar[1]. Böylece de, dünyânın ve kendi varlıklarının kirli ve karanlık yüzünden kopup, onların aydınlık ve sağlıklı dünyâsına geçiverdiler.

Tasavvuf ve tevhit, ikiz kardeş idi. Tasavvuf, bir görüş bir idrak[2] bir inanış olduğundan ona mekân[3] lâzım değildi. Gerçi tasavvufun amel[4] cephesi düşünülünce, hatıra bir dergâh ve zâviye gelebilirdi. Fakat dergâhlarda[5] icrâ edilen[6] zikir, semâ, tarab[7], tasavvufun aslî çehresi değil, olup olmaması, rûhuna tesir etmeyecek zîneti idi.

Tasavvuf için ne dört duvar lâzımdı ne bir dergâh.

Zîra asıl dergâh, insandı. Kütle emrinde menfaatsizce kemer kuşanmış her ulu, dergâhın ta kendisi idi.

Zikirler, semâlar, tarablar, şekil ve âyinler ne kadar şatafatlı ve muhteşem olursa olsun, "insan"ı bulmadan, hiçbir şey bulunmuş sayılmazdı.

Bildirecek, öğretecek, arıtıp temizleyecek, şevk ve gāye verecek olan dergâh, "insan"dı, ulu kişinin kalbi mâbedi idi.

*

[1] Saf bağlamak: Sıralanmak.
[2] İdrak: Anlayış.
[3] Mekân: Durulan, oturulan yer.
[4] Amel: Dînî emirleri yerine getirmek için yapılan iş, hareket.
[5] Dergâh: Dervişlerin zikir ve ibâdet ettikleri ve içinde tarîkatin gerektirdiği biçimde yaşandığı yer, tekke.
[6] İcrâ edilmek: Yapılmak, uygulanılmak.
[7] Tarab: Sevinmekten gelen coşkunluk.

Şu muhakkak ki tasavvuf, İslâm'ın rûhuna en uygun kisve[1], o rûhun derûnî[2] ihtiyaç ve talebi ile bünyelenip, cemiyetin bütününe hâkim olmuş bir ilâhî iksir[3] idi.

Bu yüzden de, âdeta bir tabiat kânûnu kolaylığı ile, kütlenin iliğine kemiğine işleyerek, fikir olmaktan aksiyon hâline geçiverdi.

Zîra bir irfan ve irşat mektebi olan tasavvuf merkezlerinde, her ne öğrenilecekse, kitaplardan değil, "insan"dan öğreniliyor ve yaşanmak sûretiyle elde edilen fazîlet[4], edep[5] ve terbiye[6] gibi değerler, başkalarına da bir insanlık borcu olarak aktarılıyordu. Zîra bu ocağa başını bağlamış olanlar için hayat gâyesi, kendilerine hizmet etmekten çok, başkaları için yararlı olmak demekti. Öyle ki düşeni kaldırmak, avucunu açanın elini boş çevirmemek, hîle yapmamak, yalan söylememek, fesattan, şekâvetten, haksızlık, hıyânet[7], gıybet[8] gibi insan oğlunu küçük düşüren ve iç karartan mânevî sefâletlerden[9] kurtulmak, hep Hakk'ı insanda ve eşyâda gören tevhit anlayışından ileri geliyordu.

*

Zamân-ı saâdette ne mezhep[10] ayrılıkları vardı ne

---

[1] Kisve: *mec.* Görünüş, kılık.
[2] Derûnî: İç âlemle ilgili, mânevî.
[3] İksir: *mec.* Bir şeyi, bir hâli meydana getiren fevkalâde tesirli sebep.
[4] Fazîlet: Erdem.
[5] Edep: Kâinatta Allâh'ın birliğini görerek bütün yaratılmışlara karşı saygılı olma.
[6] Terbiye: Kişinin davranışlarında, diğer insanlarla olan ilişkilerinde görülen ölçülü ve ince davranış biçimi.
[7] Hıyânet: Güveni kötüye kullanma, ihânet etme.
[8] Gıybet: Çekiştirme, bir kimsenin arkasından aleyhinde bulunma.
[9] Sefâlet: Perîşanlık, sefillik.
[10] Mezhep: Bir dinde belirli görüş ve anlayış farklılıklarından doğan kollardan her biri.

Sünnîlik ve Şiîlik ve ne de îtikatça[1] bölük bölük olmuş çatışan zümreler...

O mübârek devir öyle bir devir idi ki, coşup taşan îman orduları, "Mey bizim sarhoşluğumuzun sarhoşudur" kavli[2] gereğince, ilâhî bir mestlik içinde, olmazları olduran mûcizeli demlerin feyz ve bereketini, İslâm ve îman târihine kanları ve canları ile yazıyorlardı.

İşte beşeriyetin, tadı damağında kalmış olan o tâze, saf ve bâkir heyecan gibi, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin toprak üstünde geçen dünya hayâtı, zamân-ı saâdetten çeşni veren bir ilâhî coşkunluk ve mestlik devrini açmıştı. Öyle ki, karşısına geleni arıtıyor, temizliyor, saçtığı aşk ve şevk ile pîr ü pâk[3] eyliyordu.

Amma Mevlânâ denen o ilâhî armağan, mübârek yüzüne topraktan bir örtü çektikten sonra dağa taşa sığmayan başsız ayaksız aşkına, Sultan Veled denen ulu, bir nizam[4] ve bir hat çekti. İşte bu sûretle de Mevlevîlik bünyeleşerek, âyin, şekil ve merâsim çerçevesine alınmak sûretiyle, bu nizam ve terbiye ocağı, asırların îman hayâtına, ilim, irfan ve sanat izleri bırakan kervanlar hâlinde yürüyüp gitti.

Pâdişahtan, esnafa, irfan ve hikmete susamış her tâlibi, şahsî istîdat ve kâbiliyetince feyizleyip bereketlendiren bu ocakta dirsek çürüten ve mürekkep yalayan nice kâfileler, Türk kültür târihine şeref sahîfeleri kazandırdılar.

Dergâh demek insan demektir.

Kâinatın göz bebeği olan "insan"ın ilâhî aşk ile kilitlenmiş gönlüne ise, hak ve hakîkatten gayrı bir nes-

---

[1] İtikat: Bir dînin, bir mezhebin inanç kısmı.

[2] Kavil: Bir *sözle* bildirilen fikir, hüküm, düşünce.

[3] Pîr ü pâk: Tertemiz, çok temiz.

[4] Nizam: O şeyin varlığının gerektirdiği şekilde mevcut olan ve devamını sağlayan yasa, kural, düzen, usûl.

ne sığmadığından, o kapıyı kim kaktı, kim içine girmek istedi ise, fakir zengin, hür esir, âlim câhil herkes, kendini oraya mâl edip kabını doldurmuş, böylece de mesut olan ve mesut eden bahtiyarlar zümresine[1] dâhil olmuştur.

*

Tasavvuf, "insan"ı bulma hüneri, "insan"ı görmekle, ezel ikrârının[2] bu dünya hayâtında hatırlanıp o ahdin[3] yenilenmesi demektir.

Onun için tasavvuf, dilde bir şey değil, gönülde her şeydir.

Dil söylese, el, yazıp çizse de, "insan"ı bulup, alış verişi onunla kurmadıkça, beşer, cansız bir kalıp olmaktan öte geçemez.

Tasavvufun, yâni "insan"ın hedef ve gâyesi, Kur'ân'ı da hadîsi[4] de İslâm îmânı içine yayıp bünyeleştirerek beşerî, şeytânî ve hayvânî meyillere karşı zırhlandırıp emniyete almaktır.

Bir ahlâk ve îman nizâmı, insanın insanla ve insanın Allah'la olan münasebetlerinde, adâlet, insaf, ihlâs[5], ferâgat[6] gibi üstün vasıfları karıp karıştırarak tek cevher hâlinde bütünleştirip; toplumda yaşanır hâle getirir.

Tasavvuf, bir felsefe midir? Buna, evet demek abes. Zîra felsefe, her devrin idrak ve görüş ayrılığına göre zikzaklar çizerek, sırasında kendi kendini inkâr edip bir yeni kalıba sokar.

---

[1] Zümre: Topluluk, grup.
[2] İkrar: Kabul etme, tasdik etme.
[3] Aht: Söz verme, yemin.
[4] Hadis: Hz. Muhammed'in sözleri, davranışları ve başkalarının yaptığı ve kendisi tarafından tasvip edilen hareketler.
[5] İhlâs: Riyâsız ve yapmacıksız inanış, çok samîmî bağlılık.
[6] Ferâgat: Hakkından isteyecek vaz geçme, el çekme.

Hakk'ın birliğine dayanan tasavvuf ise, kıyâmete dek, kütleleri dâvet ettiği nîrengi noktasından[1] bir adım ileri geri götürmez.

Tevhit, her devirde olduğuna göre, velîlerin adı ve asrı ne olursa olsun, Allah'ı birlemek anlayışı, hareket noktasından vusûl[2] noktasına tereddütsüz yol alır.

Hak değişmediği gibi, Hakk'ın halîfesi olan "insan" için de değişmeklik yoktur.

*

Bugün dünyânın, bilhassa biz Türklerin, ne Mevlânâ'dan ne de aynı tevhit ve aksiyon çizgisi üstünde, topluma yol gösterip rehberlik etmiş müstesnâlardan söz etmeye hakkımız vardır.

Zîra ne dünya, kendi çapında da olsa, o ululara kulak vermekte, ne de biz Türkler, binlerce yıl, "insan" gerçeğinin etrâfında peteklenmiş bir millet olarak, o sıcak ve parlak devirlerin cemiyet içindeki seyrini[3] ve târihini hatırlamaktayız.

Sırasında kılıç eri olarak orduların arasına karışan, sırasında irşatçılıkları[4] ile kütleyi mayalayan ve gene sırasında sanat ve zarâfetin öncülüğünü etmiş bulunan bu ululara bir kenara itmek gerektiğine inanmak gafleti içinde bulunmaktayız.

Böylece de asırlar boyu topluma maddî-mânevî güç ve bir derûnî kânun kazandırmış olan o terbiye ocaklarını söndürmüş ve bu ocakların rûhu olan "insan"ı da küstürmüş bulunuyoruz.

Onun için, başlıbaşına dergâh demek olan "in-

---

[1] Nîrengi noktası: *mec.* Bir işin, bir meselenin asıl ve önemli tarafı.

[2] Vusûl: Ulaşma, varma, kavuşma, erişme.

[3] Seyir: Gidiş.

[4] İrşatçılık: İnsanları mânen aydınlatma, hak yolunu gösterme işini yapma durumu.

san"dan söz etmek onun şânında yazıp çizmek ne işe yarar? Ve üstelik ne haddimiz?

İnsan oğlunu âbat[1] ve ihyâ eden, söz ve kitap değil, sözü de, yazıyı da, yaşanır canlı prensip hâline getiren "insan"dır.

Beşerin gafleti[2], dünyâyı çobansız ve başsız bırakmıştır. Bu yüzden de nefis kurtları, kütlelere saldırmakta ve kanını içip nesi var nesi yok, talan etmektedir.

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî mevzûunda 700 senedir, develer yükü kitaplar, makâleler, tezler, şiirler yazılıp araştırmalar yapılmış bulunuyor. Acaba beşeriyet, bu kütüphâneler dolusu eserlerden ne kazanmıştır?

Şu gök kubbe altında yalan, riyâ, hîle, fesat ve şekâvet yollu hayvânî hırslar mı tükenmiş, dünya, güllük gülistanlık mı olmuştur?

Şu halde, O Ulu'nun şânında, birkaç söz daha söylenip yazılsa, gene insan oğlu ne kazanacak, hangi kötü huyunu terk edip, iyilik ve güzellik cennetlerinin hûri ve gılmanı olacaktır?

*

İş, Mevlânâ'ları, Yûnus'ları, Rifâî ve Kâdirî'leri anlatmakta değil, onları, yâni "insan"ı anlamakta ve onun gönlünün selâmet çizgisinden yürüyüp, dünyâya geliş ve gidişin mânâ ve gâyesini bulmaktadır.

Tevekkeli Koca Mevlânâ:

Kâbe bünyâd-ı Hâlîl-i Azerest
Dil be-bünyâd-ı Celîl-i ekberest

---

[1] Âbat etmek: *mec.* Yüzünü güldürmek, mesut etmek.
[2] Gaflet: Açık gerçeği görememe.

dememiştir. Evet, Kâbe, Azer'in oğlu Halil'in yapısıdır, "insan" ise, Celîl-i Ekber'in[1] beyti ve binâsı olan Beytullah'dır[2] vesselâm.

22.11.1980

[1] Celîl-i Ekber: En yücelerin yücesi Allah.
[2] Beytullah: Allâh'ın evi, Kâbe.

Özel İsim İndeksi

Abdullah (Çelebi, Efendi) 80, 81
Abdülaziz (Sultan) 35
Abdülhamid (II., Sultan) 26, 38, 106
Abdülkādir Geylânî 261
Abdüllâtif Efendi 261
Âbit Efendi 293
Abraham 58
Acemyan 36
Adapazarı 193, 194
Âdem Bey 230-232
Âdem (Hz.) 142
Aden Körfezi 290
Âdile Sultan 94
Adriyatik 10
Âfet 109, 226-228, 271
Afrika 118, 224
Afyon 121, 122
Âgâh Oktay Güner 39, 201
Ağa Yokuşu 94
Ahmed (I., Sultan) 104
Ahmed Cevdet Paşa 33
Ahmed Râsim 235
Ahmed Zogo (Arnavutluk kıralı) 26
Ahmet Bey (İttihatçıların Polis Müdürü) 21
Akçahisar kalesi 25
Akdeniz 10, 102, 104, 290
Akhisar 253, 254
Akkerman 47
Akkoyunlu 30
Aksaray 94

Albert 57, 58, 59
Alemdar Mustafa Paşa 33
Alexis Carrel (Dr.) 301
Alfred Nobel 139, 140
Ali (Hz.) 243
Âlî Paşa 35
Ali Rızâ Paşa, 177, 178
Ali Selâmî Paşa 154, 156
Ali Şevki Bey 129
Allah 19, 20, 30, 38, 48, 99, 101, 116, 117, 147, 149,176, 180, 182, 185, 193,200, 233, 242, 248, 250,252, 262, 269, 277, 288,290-293, 299, 301, 303, 304, 306, 309,311, 312, 314
Alman 51, 52, 106, 290
Almanca 58, 256
Almanya 46, 52, 58, 256
Alparslan 22, 30
Altay 29
Amerika 61, 64, 65, 139, 253
Amerikalı 61, 119
Anadolu 22, 30, 64, 84, 105, 123, 254, 303
Andronikos (Bizans İmparatoru) 21, 23
Ankara 206
Apafi (Erdel Kralı) 12
Arapça 80, 291
Aristo 146
Aristotles Onasis 253
Arkeoloji Müzesi 52
Arnavut 24-26, 89
Arnavutluk 24-26
Âsaf 196, 198
Asya 224, 300
Âşık Garip 223
Atiye Hanım 154, 156
Atlas Okyanusu 290
Avram (Kuzguncuklu) 57-59
Avrupa 21, 26, 40, 224
Avrupah 58, 119
Avusturya 39, 40, 49-51, 61-63
Avusturyalı 12, 26, 61, 63-65, 137, 141
Ayasofya (Fetih Câmii) 99
Aynaroz 17
Ayşe (Hz.) 242
Azime 264-270
Azrâil 236, 241, 243, 259

Bâb-ı Âlî 47
Bağdat 21, 210, 215, 216
Bağdat Caddesi 21
Bağdath 136, 215, 216
Bahâeddinzâde 80
Bahr-i Muhît-i Hindî 102
Balçık Nûri 161, 162
Balkan Harbi (Muhârebesi) 64, 106
Balkan yarımadası 13
Balkanlar 31
Barbaros 104
Baş Çarşıya 18

Battal Gāzi 223
Bayram Paşa 89
Bedesten 18, 87
Behlül Efendi (Takunyacı) 149
Belçika 39,40
Belçikalı 41
Belgrat 11
Belkıs 177, 178
Bender 47
Benjamin Franklin 137
Berâtiye Hanım 218
Beyazıt 99, 201
Beykoz 188, 189
Bilâl (Habeşistan kölesi) 242
Bilâl Baba 280, 281
Bingâzî 102
Birinci Cihan Harbi (Savaşı) 106, 122, 137
Bizans 16, 21-23, 30, 45, 105
Bizanslı 23
Bodrum 87
Boğaz 23, 46, 84, 227, 273, 274
Boğaziçi 45,46,50, 53, 84, 110, 123, 271, 273, 275
Boğaziçili 98
Boğdan 10
Bolayır 28, 30, 31
Bosna 11, 18, 19, 165
Bosnalı Müslümanlar 20
Boşnak 19, 20, 37
Brankovic (Sırp Kralı Yorgi) 16
Brankovic âilesi 17
Brüksel 40
Bucak 47
Budin 10, 11
Budist 73
Buğdan 63
Bulgar milleti 13
Bulgur Palas 36
Burhaneddin Efendi 26
Bursa 16,97,124,159,167
Bursa sarayı 16
Büyük Çamlıca 129
Büyük Çarşı 18
Büyük Sahrâ 102
Büyükdere 52

Câvidan 265-267, 269, 270
Cebelitârık Boğazı 290
Cebrâil 241-243
Cemîle 188-190, 193, 194
Cenânî (Bursalı) 80, 81
Cenûbî Amerika 109
Cezâyir 10, 102, 224
Charles 137
Cihan Harbi 42
Cihangir 52
Cin 275
Copernic 137

Çamlıca 55, 56
Çanakkale 32, 35, 36, 47, 165

Çanakkale Muhârebesi 32
Çarlık Rusya 13
Çarşamba Caddesi 93, 209
Çekler 63
Çerkes 37, 193
Çınar Oteli 86
Çin 28, 30, 31, 71, 136
Çin Seddi 28, 30
Çinili Fırın 57

Dağıstan 102
David 58
Dâvud 58, 147
Dede Efendi 112
Derviş Ahmed Aşkî 16
Destina Hanım (Akhisarlı) 254, 255
Dilber Hanım 215-218
Doktor Fevzi Paşa Konağı 90

Ebûbekir 242
Ebül İz 136
Edirne sarayı 16
Eflâk 10, 63
Eflâtun 146
Egypt 53
El Hazen 137
Elbe 40
Erkete Süleyman 161
Ermeni 36, 214
Esat Bey (Eset) 32, 35, 37
Esat Paşa 26
Eset 37
Esmâ Sultan 34
Etyemez 236
Eurochambres (Av. San. ve Tic. Odal. Birl) 40
Evkaf Nezâreti 264
Eyüp Sultan 96, 206, 251

Farsça 80
Fas 102, 224
Fâtih devri 84
Fâtih Medreseleri 93
Fâtih semti 93
Fâtih Sultan Mehmed 16, 17, 78, 80, 105
Fatin Efendi (İmam) 260, 261
Fatin Rüştü Bey 201
Fenerbahçe 205
Ferhat ile Şîrin 223
Ferhunde Hanım 236-238
Fevzipaşa Caddesi 93
Feyz-i Nur Mektebi 222, 225
Fıtnat Hanım 83, 184, 186
Filibe 274
Fisagor 146
Fransa 26, 42, 46, 51, 58, 140, 291
Fransız 40-42, 47, 52-53
Fransızca 58
Frenk 58
Furkan sûresi 291

Galatasaray Lisesi 227

Ganî (Solucan) 250-252
Garbî Anadolu 254
Garbî Roma 22
Garp Ocakları 224
Gāzi Giray (Kırım Hanı) 78
Gazneliler 31
Geraldine Apponyi (Katolik Macar Kontes) 26
Göztepe 21
Gustave Le Bon 71
Gülistan Hanım 148-153
Gülsüm Hanım 261
Gümüşlüzâdeler 222, 223
Güneydoğu 42
Günver Bey 201
Gürcü 37

Habeş 37, 38, 55
Habib Bey (Bolu Mebusu) 36
Habîbe 220-223, 225
Hâbil 142
Hâcer Hanım 55
Hacı Anne 36-38
Hacı Ârif Bey 112, 235
Haçlı Seferleri 66, 69
Hâfız Post 112, 235
Hakk 20, 38, 164, 180, 243, 277, 295, 307,312
Hakkı Bey 36, 57, 99
Haldun 227, 228
Hâlet Hanım 122
Hamâmîzâde 235
Hamdiye Hanım 248
Hâmi 257
Harbiye Mektebi 195
Harbiye Nezâreti 99
Haroneçi 240
Harzemşahlar 31
Hasan Ağa 19, 20
Hasan Bey (Sancakbeyi) 25
Hasan Hüsnü Paşa 169-171
Haşmet 84, 85
Hatîce 242
Hatîce Sultan 124
Haydar Bey 185
Hayreddin Bey 256
Hazîne-i Evrak 231, 233
Hıristiyan 16, 62, 72, 75
Hıristiyanlık 26, 62, 70, 72, 73, 75
Hırvatlar 24
Hicaz 10, 224
Hilâl 18, 20
Hindistan 10, 71
Hindû 73
Hint Okyanusu 290
Hollanda 40
Hubert 51-53
Hunyadi Yanoş 25
Hûriye Hanım 236, 238
Husrev Bey Külliyesi 18
Hünkâr Câmii 18
Hüseyin Fahreddin Efendi (Bahâriye Mevlevî Şeyhi) 255

Hüsmen Ağa 124, 126
Hz. Peygamber 34
İbnül Emin Mahmud Kemâl Bey 33, 35, 99
İbrâhim 58, 59
İktisâdî Kalkınma Vakfı 40
İktisat Fakültesi 64
İlhan Ayverdi Hanım 19
İngiliz 14, 40-42, 47, 86-88, 127, 254, 297
İngilizce 70
Îsâ 73, 147
İshak Bey 16
İskandinavlı 109
İskender Bey 24, 25, 27
İskender-i Kebîr 146
İslâm 15, 20, 30, 51, 67-69, 71-73, 75, 99, 102, 291, 290, 306, 307, 309-311
İsmâil 58
İsmâil Paşa 197
İsmet 159-162
İsmet Hanım 159, 167
İspanya 58, 224
İspanyolca 58
İstanbul 19, 21-23, 47, 55, 73, 86-88, 93, 105, 106, 114, 115, 122, 137, 154, 167, 177, 205, 215, 235, 237, 245, 246, 249, 268, 288
İsveç 140
İtalya 26, 51, 58, 224
İtalyanca 58
İttihat ve Terakkî 33, 35, 59, 104, 106
İzmit 23, 64
İznik 23

Japonya 136
Jean Sobieski (Polonya Kralı) 62
Josef 58

Kabakçı İsyânı 47
Kābil 142
Kadıköy 228
Kādirî 313, 307
Kadriye (Prenses) 53
Kafkas (Kafkasya) 10, 102, 224
Kāhire 46
Kalender 50, 53
Kâmil Paşa Konağı 93
Kanada 61
Kandilli 84
Kānûnî Sultan Süleyman 59
Kaptan Cousteau 290, 291
Kara Mustafa Paşa 61, 62
Karadeniz 47
Karagöz 35
Karagöz Mahallesi 94
Karakoyunlu 30
Karakurum Dağları 29

Kārun 52, 275
Katolik Avusturya 49
Katolik Roma 22
Katolisizm 51
Kayalar 64
Kazasker Mustafa İzzet Efendi 99
Kemâl İşeri 86
Kepler 137
Kerem ile Aslı 223
Kıbrıs 86, 88
Kıbrıs Rum kesimi 88
Kılıç Ali Paşa 104
Kırım 42, 56, 62, 78
Kırım Harbi (1854-56) 42
Kırkçeşme Hamamı 94
Kısıklı Çarşısı 55
Kızıldeniz 290
Kızılelma 29
Kızkulesi 45
Kilye 47
Kireçburnu 274
Koca Râgıp Paşa 83, 84
Konstantıniyye 22
Konstantin (Bizans İmparatoru) 16
Konya 34, 64, 303
Konya Çelebisi 34, 96
Konyalı 64
Kos (İstanköy) 87
Kosova 11
Kostriyota 24
Köroğlu 223
Kraliçe İren 16
Krovazad 66
Kur'ân 71, 242, 252, 262, 263, 290, 291, 304, 306, 307, 311
Kurt Dağı 218
Kuzguncuk 56-58
Küçük Asya 10
Küçük Hüseyin Paşa 46

Lady Montegue 137
Latif Bey (Avukat) 166
Latîfe 55
Latin 13, 98
Lazar 16
Lehler 63
Lem'i Atlı 112, 235
Leyla ile Mecnun 223
Londra 86-88, 127, 137
Louis Domouline 41
Lütfü Ülkümen(Prof.) 202

Macar 12, 16, 63, 102
Macaristan 11, 31
Mâcit Bey 154, 156
Mâhir Efendi 57, 292-295
Mahmud (II., Sultan) 33, 34, 94
Mahmud Nedim Paşa 35
Makbûle 253-255
Malâzgirt 22
Malta 279
Manastır 245
Mara Sultan 16, 17
Maria Aimée Odent 53
Maurice Bucaille (Prof.)

290, 291
Maya 109
Mecbûre 55
Mediot 137
Mehmed (IV., Sultan) 11,133, 134
Mehmed (Şehzâde) 24, 25
Mehmed Reşad (V. Sultan) 106
Mehmet 258
Melîke Hanım 102, 104
Melling 123, 124
Memduh Bey 204-208
Mendep Boğazı 290
Merâgî 112, 235
Merkez Efendi 206
Merzifonlu 133
Mesned 209, 214- 219
Mesnevî 297
Mesrur Kalfa (Kâhya) 281
Meşrutiyetçi 106
Mevlânâ 289, 296-, 307, 310, 313
Mevlud Ağa 280-, 283
Mısır 46, 53, 102, 237
Mısırlı 88
Mihriye 171, 172, 174, 175
Mîmar Sinan 102
Misyonerlik Karşısında Türkiye 70
Mitterrand (Bayan) 42
Morova Meydan Muharebesi 25
Moskova 13, 78
Moskova emperyalizmi 13
Mösyö Kern 73
Mr. On 201
Murad (II. Sultan, Han) 16, 24, 25, 82
Murad Paşa 104
Mûsâ 147
Mustafa (IV., Sultan) 33, 34
Mustafa Bey 57
Mutaf Reşid Efendi 218
Mülkiye-i Şâhâne 58
Müslüman 15, 19, 25, 26, 67, 72, 73, 75, 88, 103, 137, 255, 291
Müslüman Türk 21, 31, 67, 88, 102, 128, 254
Müslümanlık 15, 30, 72

Nâcî 152
Nâciye Hanım 129
Nâdire Hanım 195-198
Nâfiz Bey 148, 149
Nâhide 94
Nâil 157-159, 161-164
Napolyon Bonapart 40, 41, 46
Nâşit Paşa 54
Nâzım Bey 94
Nazlı Hanım 94
Nazmi Efendi 172-175
Nazmi Torfilli 121, 123

Nebîle Hanım 169-171
Necâti-Memduh 238
Necmeddin Molla 52, 53
Nedîme 155, 156
Nehr-i Azîz 84, 273
Nihal Hanım 131, 132
Nîmet Hanım 236, 237
Nizâm-ı Cedid 46, 47
Nobel 140-142, 146
Notre Dame de Sion 50, 52, 53
Nuh 147, 298
Nûri 256
Nüzhet Bey 188-194

Onasis 254, 255
Orhan 37, 38
Orhan (Sultan, Bey) 124
Ortaçağ 42, 52, 72
Ortodoks 13, 16, 21, 63, 254
Ortodoks mezhebi 13
Osman Bey 234-238
Osman Efendi (İmam) 220, 221
Osman Harâmî 247
Osman Râmi Bey 245-248
Osman Şems 288, 289
Osmanlı 10-12, 18, 20, 22, 24-28, 30, 31, 44, 46, 47, 62, 78, 79, 93, 112, 124, 133, 134, 165, 209, 253, 260, 264
Osmanlı Devleti 12, 65, 88, 105
Osmanlı İmparatorluğu 10-12, 46
Osmanlı Süleyman Paşa 30

Ömer Ağa 258
Ömer Kâhya 258

Pakistanlı 88
Pâkize 55
Paris 40, 47, 71, 140, 290
Paris Anlaşması (1815) 40, 47
Paşa Hanım 165-168
Paşabahçe 184
Pays-Bas Krallığı 40
Peçenekler 21
Pendik 205
Peru 109
Polonya 49-51
Portekiz 224
Prusya 40

Rahman sûresi 291
Raymond Kern 73
Râzî 152
Recâî Paşa 148, 149
Resûlullah 147, 244, 306-308
Reşat 37
Reşit (Çaycı) 238
Rıfat 54
Rifâî 307, 313
Roma 22
Rum 88, 253, 254, 274

Rumeli 18, 30, 31, 33, 62-65, 102, 105, 106, 165, 245
Rus 13, 47, 62, 63, 78,140
Rus müstemlekeciliği 13
Rusya 40, 46, 47, 49, 63, 121, 139

Sabri Efendi 56
Sacconey 137
Sâim Bey 166
Sainte Héléne 40
Saksunya 237
Sâlih Kaptan 159-162
Sâlih Peygamber 147
Salip, 18, 20
Sâmi Paşa 210, 211, 213, 216, 217
Samuel 58
San Remo 140
Sancak-ı Şerîf 34
Sarıgöl 64
Sarıyer 98, 272, 274
Savaşçı âilesi 64, 65
Selâmi Efendi (Dişçi) 172-175
Selânik 11
Selçuklu 21,23,30,31, 112
Selim (III., Sultan) 33, 44, 45, 47, 80
Selim Bey (Bosnalı Şâhin Paşazâde) 165
Selman Fârisî 243, 244
Seyfi Bey 131, 132
Sezâî-Hüdâî 238
Sırp 13, 24, 47
Sırplı 18, 20
Simkeşhâne-i Âmire 144, 240
Sinan 180-182 214
Sirapik (Sira Kadın) 214
Sîret 197, 198
Sîret Bey(Albay) 195, 197, 198
Sirkeci 166, 288
Slav milletleri 13
Sobieski 49, 50
Sokrat 146
Son Sadrâzamlar 33
Sovyetler Birliği 13
Sucu Nine 249-252
Surnâmeler 136
Süheylâ Hanım (Yenge) 121, 122
Süleyman Ağa 55
Süleymâniye 55, 279
Sümbül Sinan 206
Sündüs 220-225

Şâhende Hanım 189, 190, 192
Şâhin Taş Oteli 166
Şam 54, 55
Şeb-i Arûs 300
Şehîme Hanımefendi 223
Şehnaz 154, 155
Şehzâdebaşı 57, 90, 94-96, 237, 238, 246, 273
Şehzâdebaşı Câmii 100-

102, 105, 107
Şehzâdebaşılı 238
Şeref Hanım 131
Şevki Bey 112, 235
Şevki Efendi 99
Şükran Ramazan Hanım 86-88

Tahran 202
Tanbûrî Cemil Bey 95, 235
Tanrı Dağları 29
Tarabya 50, 53, 274, 275
Tatar Abdullah (Berber) 238
Tatyos 95
Tayland 136
Tebrizli Şems 289
Terlikçi Şükrü Efendi 184
Tevhîde Hanım 271-274, 276, 277
Therese Clement 53
Tırnovalı Hatipzâde 102
Tibet 29
Ticâret Mekteb-i Âlîsi 257
Tikveşli Yusuf Efendi 166, 167
Toma 16
Tökeli İmre (Orta Macar Kralı) 12
Trablusgarp 102, 224
Tunus 102, 224
Tursun Beğ 84, 273
Türk 11-13, 15, 18, 19, 21, 22, 25-27, 29-31, 37, 39, 51-53, 59, 61-65, 70, 86-88, 92, 95, 98, 102-104, 109, 112, 116, 120, 125, 126, 130, 136, 165, 182, 200, 224, 231, 253-255, 300, 302, 310, 312
Türk Devleti 53
Türkçe 19, 80, 166
Türkiye 19, 27, 51-53, 61, 70, 73
Türkiye Târihi 27
Türklük 51

Unkapanı 180, 182
Ural 29, 102
Uzakdoğu 30
Uzakşark 29,30,102, 110
Uzlar 21

Ülfet Hanım 157-160, 163, 164
Üsküdar 23, 58, 188, 189, 287-289
Üsküp 16, 245

Vâmık ile Azra 223
Vecdi Bey 270
Vefâ 90
Veysel 279-283
Viyana 62, 133, 224
Viyana Bozgunu 133
Viyanalı 61, 64, 65

Waterloo 39-41, 43

Waterloo Komitesi 40
Waterloo Meydan Muhârebesi 39, 41, 42
Wellington 40,41

Yağcıoğulları 230, 231
Yahûdi 56-59
Yahyâ Efendi 55
Yani Kostriyota (Arnavut prensi) 24
Yaş Anlaşması 46
Yavuz Sultan Selim 78,80
Yemen 10
Yeniköy 49, 227, 274
Yezid (Muâviyezâde) 288
Yılmaz Öztuna 27
Yorgi 16
Yunan 87, 254
Yunan adaları 87
Yunanistan 26, 88, 253
Yûnus 176, 313
Yûsuf 58
Yûsuf (Hz.) 147
Yûsuf İzzettin Efendi (Velîaht) 129

Zâhit Efendi (Köse) 293, 295
Zarife Hanım 46
Zarifî 274, 275
Zehrâ Hanım 293, 294
Zekeriyâ Efendi (Lokmacızâde) 209, 210, 213, 215-219
Zenci 37
Ziştovi 46
Zuhal 131, 132
Zühre ile Kamber 223

Seçilmiş Terimler İndeksi

âdil 11, 22, 71
ahdinden ayrılmak 191
ahlâk fesadı 22
aksiyon çizgisi 312
Allâh'ın işine karışmak 293
anahtar ağası 212
anarşi mihrâkı 47
anavata 214
aşk 16, 38, 45, 51, 155, 161, 172, 243, 273, 300, 304, 306, 310
aşk destanı 238
aşk sermâyesi 242
ayaktaş 227
âyin 119, 300, 308, 310

babalı arap 120
bahtiyarlar zümresi 311
bastığı yeri titretmek 103, 206
baş göz etmek 172
baştan kara gidiş 125
bedenî zevk 101
bencillik illeti 191
beşerî ihtiras 142
beşerî meyiller 101
beşerî zevk 286
beşerî zaaf 142, 300
beşerin gafleti 313
bilgi dünyâsı 225

canı hulkuma dayanmak 23
celâlli 262
cezbe 19, 144, 243, 288-290, 301
cihat 12, 307

cülûs 96
cüz'î irâde 101

çamaşır ağası 211, 212
çuhadar ağa 211

dalâlet 75, 112, 113, 296-299
dârüsseâde ağası 212
debdebe 22
debdebeli 45, 50, 211, 259
demokrasi 125
dergâh 308, 310, 312
derûnî 126, 272
derûnî dağarcık 52, 53
derûnî ihtiyaç 309
derûnî irşat 102
derûnî kānun 312
derûnî kemâl 211
derûnî mîras 275
derûnî muhtevâ 19
derûnî hâfıza 119
millî hâfıza 119
derûnî zenginlik 277
derûnî zevk 282
derûnî zorlayış 31
devlet 10, 12, 26, 29, 31, 35, 49, 62, 66, 71, 72, 93, 94, 126, 133, 148, 181, 200, 204, 219, 234
devlet 37
devlet adamı 33, 43, 106, 133, 137, 149
devlet buyruğu 126
devlet çarkı 149
devlet idâreciliği 32
devlet idâresi 106
devlet imtihanı 163
devlet kesesi 204
devlet politikası 9
devlet ricâli 34
devletçilik 38
devletçilik anlayışi 11
dîvan efendisi 211
divitdar 211, 212
dünya 11, 20, 30, 37, 51, 71, 72, 76, 77, 87, 89, 94, 101, 102, 108-112, 115, 118, 126, 136, 139, 141, 143, 144, 176, 184, 185, 202, 219, 227, 241, 253, 254, 273, 284, 293, 299, 302, 304, 305, 312, 313
dünya hayâtı, 183, 310, 311
dünya hevesi 78
dünya hırsı 48
dünya karanlığı 184
dünya nîmetleri 162
dünya patırtısı 74
dünya kesreti 74
dünya saâdeti 232
dünya târihi 71, 77
dünya umûru 25
dünya vatandaşı 140
dünya zorluğu 233.

dünyalık vaadler 62
dünyânın şamarı 184
dünyânın zevk ü sefâ demleri 80
düşeni kaldırmak 309

ehl-i Hak 192
ehl-i tarîk 191, 192
ehline emânet etmek 242
eline, diline, beline sâhip olmak 282
emperyalist 13
emperyalizm 13
engizisyon mahkemeleri 58
ezel ikrârı 311

fazîlet 71, 74, 123, 181, 309
fazîletli 15, 74
fesat 133, 298, 305, 309, 313
feyiz 123, 261, 310
fitne 133

gaflet 33, 38, 62, 74, 106, 134, 298, 312
garîb 120
gayret kuşağı kuşanmak 103
göç fâciası 102
günâh-sevap anlayışı 175
güzellik cennetleri 305, 313

haç gayreti 49
haçlı dünya 27, 88
haçlı tarafgirliği 88
Hak dostu 241
Hak ile Hak olmak 242
Hak kelâmı 126
hakîkat 22, 24, 74, 75, 103, 113, 134, 277, 296-298, 310
hamâset 27
hamiyetli 26, 200
haram lokma 181
harâmî 65, 281
haramzâde 248
harem 209, 214, 279
harem ağası 118, 209, 216
harem kethüdâsı 211, 212
harf inkılâbı 98
haris 266
haşir günü 20
hayat cilvesi 186
hayır duâ 97
hayvânî 133
hayvânî duygu 142
hayvânî hırs 305, 307, 313
hayvânî meyil 311
hazîne kâtibi 211
hazînedar, 211, 212
helâlzâde 282
hesap işi 214
hidâyet 299
hikmet 125, 214, 235,

242, 250, 252, 297, 298, 300, 306, 310
hikmet aşısı 282
hikmet kapısı 184
hikmet sermâyesi 305
irfan sermâyesi 305
hîle 23, 181, 236, 282, 294, 305, 309
hîlekâr 25
hîlekârlık 25

ibâdet zevki 99
ibrikdar ağa 213
iç oğlanı 45, 211
ihtirâ berâtı 140
ihtiras 132, 183, 300
ihtiras tûfanı 298
ihtişam 11, 46, 67, 68, 211
ihtişamlı 45, 65, 213, 275
ilâhî bir borç 27
ilâhî bir mestlik 310
ilâhî zevk 286
îlâ-yı kelimetullah 103, 307
îlâ-yı kelimetullah aşkı 30, 31, 102
îlâ-yı kelimetullah gāyesi 307
ilim 32, 67, 71, 116, 123, 137, 138, 202, 261, 306, 310
îman orduları 310
îman şerbeti 281
insanlık aşkı 74
insanlık dersi 252
irfan 67, 282, 300, 306, 309, 310
irfan ocağı 307
irfan ve aşk 306
irfan ve aşk sermâyesi 242
irşat 304
irşat mektebi 309
irşatçılık 312
İslâm âlemi 69, 75
İslâm îmânı 51, 99, 311
İslâm rûhu 15
istibdat 26
istibdat çarkı 13
işkence 197, 208

kaftan ağası 211
kahvecibaşı 213
kanaviçe 214
kapı ağası 259
kapı yoldaşları 216
kapıcılar kethüdâsı 211, 212
kavas 209, 213
kelime-i şahâdet 20
kendisi ile hesaplaşmak 126
kesret 74
kethüdâ kâtibi 211
kılıç eri 312
kılıç kuşanma 96
kıtlık ve yokluk diyârı 122
kilercibaşı 213

kin 48, 117, 175, 192
komünizm 50
kötü huyunu terk etmek 313
kudsî cihad 307
Kur'ân ahlâkı 262, 307
kürkçübaşı 213
kütleyi mayalamak 312

mahkeme-i kübrâ 48
mahya 101, 104, 105, 107
mahyacı 100, 102
malını canına siper etmek 205
mâlikâne 50-53, 93, 117, 199
mânevî dünya 302
meczup 250-252
mehter takımı 213
mektupçu 211
merhamet 59, 248
merhametli 47, 277
merhametsiz 164, 197, 278
merhametsizlik 118
mezhep ayrılığı 67, 309
mezhep ve kültür ayrılıkları 10
meziyet 74, 123, 194, 202, 214
meziyetli 63
millî hassâsiyet 26
millî ve târihî hâfıza 53
mîrâhur 213
misyoner teşkîlâtı 72
muhabbet 19, 95, 127, 152, 155, 171, 266, 285
muhabbetli 234
Muhammedî ahlâk 306
muhteris 25
muhteşem 45, 52, 65, 68, 117, 141, 228, 259, 275, 300, 303, 308
mûsikî fasılları 284
mûsikî kültürü 186
mutaassıp 31, 66, 69, 72
mühürdar 211, 212
müneccim 110
müsâvatçı 11
müstemlekecilik 13
müşfik 86, 277

nankörlük 25, 233
nâzik 32, 35, 94, 171, 172, 174
nefis kurtları 313
nefret 63, 192, 208, 265
nefsânî girdap 33
nefsânî tasfiye 307
nefsine mağlûp olma 74
nifak 42, 298
nûrânî damga 289

öfke 19, 24, 35, 36, 84, 142, 149, 156, 175, 191-193, 196, 205, 208, 243, 268
özgürlük 125

peşkir ağası 213

riyâ 305, 313
riyâzet 101
rûhî ferâgat 211
rûhî gerçek 207
rûhî hayat 299
rûhî silkinme 206
rûhî terbiye 301
Rus emperyalizmi 62

sanat, 11, 18, 45, 68, 95, 112, 215, 217, 300, 303, 304, 310, 312
sanat dünyâsı 45, 112
sanatkâr 44, 46, 97, 215
sancaktar 212
sarma 214
seccâdecibaşı 213
selâm ağası 211, 212
selâmlık 209, 214, 216, 279
senin dînin sana, benimki bana 11
servet ü sâmân 51
silâhtar ağa 211, 212
sipâhî 29
sofracıbaşı 213
suçu askıda tutmak 163

şehrâyîn 107
şekâvet 58, 197, 305, 313
şerbettar 213
şevk 38, 301, 306-308, 310
şirk 147

taassup 21, 66, 67, 72, 98, 99
tabiat tecellîs 179
târih şuûru 42, 43
târihî ve millî âbide 112
târihî ve millî iftihar 46
tasavvuf 307-309, 311, 312
tasavvufun amel cephesi 308
tekfur 22
teknik dünya 301
terbiye 10, 29, 60, 67, 101, 123, 133, 161, 175, 191, 225, 251, 257, 309, 310, 312
teşrîfat 68, 69, 211
teşrîfatçılık 211
tevhit 20, 38, 69, 147, 308, 312
tevhit anlayışı 304, 309
tımar 29
tok gözlülük 219
tuğcubaşı 212
Türk adliyesi 70
Türk hâkimiyeti 13
Türk idâresi 11, 62, 93
Türk korkusu 63, 65
Türk patronajı 11
Türklük şuûru 51
tütüncübaşı 212

uçurtma 135-138
ulvî haslet 74

vatan aşkı 44

vecd 300, 304
vekilharç 212, 213

yaka silkmek 56
yalan 57, 90, 101, 158, 198, 199, 294, 295, 305, 309, 313
yamalı bohça 27
yaradılış cilvesi 179
yenilmezlik terânesi 103

zamân-ı saâdetten çeşni 310
zarâfet 19, 54, 67, 68, 84, 115, 119, 120, 215, 225, 312
zeâmet 29
zebânî 58
zikir 308
zulüm 31, 58, 71, 142, 197

Sâmiha Ayverdi

1905'de İstanbul'un Şehzâdebaşı semtinde doğdu. 1921 yılında Süleymâniye İnas Nümüne Mektebi'ni bitirdikten sonra tahsîline husûsî olarak devam etti. Mükemmel fransızca öğrenerek târih, tasavvuf, felsefe, edebiyat sâhalarında kendini yetiştirdi. Fakat onun hayâtında esas rol oynayan insan, mütefekkir ve mutasavvıf Ken'an Rifâî'dir.

1938'de ilk romanı Aşk Budur yayınlanır. Bunu diğer romanları tâkip eder. 1946 yılından sonra fikrî ve târihî eserlere ağırlık verir ve hâtıralarını kaleme alır. Çok sayıda eser veren bir yazardır. 1966 yılında Türk Ev Kadınları Derneği'nin kuruluşuna önayak olur. 1970 senesinde ise ağabeyi Yüksek Mühendis Mîmar Ekrem Hakkı Ayverdi ve onun eşi İlhan Ayverdi ile birlikte Kubbealtı Cemiyeti'nin kurulmasını sağlar. 1978 yılında cemiyet, vakıf statüsüne geçirilir.

Hizmetle dolu seksen yedi yıllık bir ömür 1993 ramazanının 22 mart günü sona erer. Ardında otuzu aşkın eser ve kalabalık bir talebe topluluğu bırakmıştır.

Sâmiha Ayverdi, dile hâkimiyeti, derin kültürü ve mükemmel Türkçesiyle son asrın en mühim edebiyatçılarındandır. Târihî, içtimâî ve tasavvufî konulardaki eserleri gelecek nesillere gerek dil, gerek kültür ve fikir sâhasında ışık tutacak mâhiyettedir.

Paşa Hanım

"Sâmiha Ayverdi, hâtıralar serisinin bu kitabında, Fâtih' den bu yana devlete yön veren târihî şahsiyetlerin müsbet ve menfî davranışlarını ele alarak anlatırken, bu olayların ışığında devlet adamının nasıl olması gerektiğinin sırlarını açıklar ve bize târih şuûru aşılamaya gayret eder. Yaşadığı devirde şâhit olduklarını ve kendisine anlatılanları esas alarak millî ve mânevi değerlere sâhip değişik şahısların hâtıralarını nakleder. Bütün bunlara islâm îmânı ve tasavvuf penceresinden de bakıp bize ayna tutarak; iç âlemimizi ve düşünce sistemimizi aydınlatmaya çalışır.

ISBN: 978-975-6444-69-6
9 789756 444696
e-satış: www.kubbealti.org.tr